

STARREN FLONKERING

EEN BUNDEL
DRIESTARREN
VERZAMELD UIT
DE STANDAARD
VAN WIJLEN

D. A. KUUPER

STARRENFLONKERING

S T A R R E N- F L O N K E R I N G

EEN BUNDEL DRIESTARREN

VAN WIJLEN

DR. A. KUYPER

MET EEN INLEIDEND WOORD VAN

DR. H. COLIJN

TWEEDE DRUK

UITGAVE

N.V. DAGBLAD EN DRUKKERIJ DE STANDAARD
AMSTERDAM 1932

INHOUD

EEN WOORD TER INLEIDING.	vii
PARTIJVORMING EN BEGINSSELSTRIJD	1
SOCIAAL LEVEN.	129
SCHOOLSTRIJD	174
ONS VORSTENHUIS	190
ALGEMEENE POLITIEK	199
DE CONSERVATIEVEN	232
DE LIBERALEN	241
VREDESBEWEGING EN VOLKERENRECHT.	255
VERSCHEIDENHEID.	279
REGISTER	316

EEN WOORD TER INLEIDING.

Reeds lang werd er uitgezien naar een bloemlezing uit Kuyper's zoo machtig *journalistiek* werk. En met name ging het verlangen dan uit naar een selectie uit de zoo bekende *driestarren* in *De Standaard*.

Dit was niet onbegrijpelijk. Immers veel van des meesters *ander* *journalistiek* werk was ook in anderen vorm ter perse gelegd. Zijne bekende hoofdartikelen op de voorpagina van *De Heraut* werden in boekvorm herdrukt en kwamen zoo onder de aandacht van de jongere generaties. Maar met *De Standaard* was dit anders. Wel verscheen soms een bepaalde serie van hoofdartikelen in brochurevorm, en wel bleven de artikelen uit 1878, ter toelichting van het beginselprogram geschreven, in boekvorm beschikbaar, maar wilde men van de *driestarren* uit Kuyper's *journalistieken* gloriëtijd kennis nemen, dan moest men maar ergens in de oude vergeelde nummers van *De Standaard* gaan snuffelen. Maar dat was niet zoo heel eenvoudig. Er zijn er nog wel van die vastgefundeerden, van die medeworstelaars uit het allereerste begin, die met groote piëteit van den 1 en April 1872 af elk *Standaard*nummer zorgvuldig hebben bewaard, maar ze zijn niet talrijk en bovendien hebben anderen, heeft met name het tweede en het derde geslacht uit andere gezinnen, daaraan niets.

En toch wilde men zoo gaarne juist dit aan de groote massa van onzen tijd onbekend gebleven werk van Kuyper weer toegankelijk maken.

Ten *deele* natuurlijk. Want er viel niet aan te denken de nage-nog 17000 *driestarren*, die van Kuyper's hand in *De Standaard* verschenen zijn, *alle* weer te doen herdrukken. Dit zou boven de grenzen van het wenschelijke uitgaan, om van het mogelijke van zulk een uitgaaf maar niet te reppen. *Alles* te geven zou toch veel te kostbaar geworden zijn. Maar alles te geven was ook niet noodig. Ook in dit werk is er natuurlijk nog al wat waarvan de beteekenis te zeer gebonden is aan de op een afstand onbelangrijk geworden

gebeurtenissen van den dag om het noodig te achten verder te gaan dan de „Verzamelaar” gedaan heeft.

Maar dit bracht nu mee, dat er *geschift* moest worden. En er moest ook *keur* zijn. Want het schiften zelf, het sorteeren, houdt de keur nog niet in.

Nu is nòch het een, nòch het ander eenvoudig. En de moeilijkheden worden haast onoverkomelijk indien het werk door meerdere personen gedaan zou moeten worden. De meeste kans op een bevredigend resultaat heeft men nog wanneer één man zich met dit alles kan bezig houden. Maar dat roept dan weer moeilijkheden met den tijd in het leven.

En zoo komt het dan dat, terwijl reeds bij het halve eeuwfeest van *De Standaard* om een keur uit Kuyper's driestarren gevraagd werd, eerst 10 jaar later aan dien wensch gevolg wordt gegeven. En dat nog wel ofschoon het verzoek gesteund werd door bijeengebrachte giften tot een cijfer van f 3000.— om de uitgave *financieel* te vergemakkelijken.

Maar nu is het er dan. Een boekwerk van ongeveer 320 pagina's, bevattend \pm 400 met zorg gekozen driestarren uit een totaal van ruim 16800.

Met zorg gekozen! Wil dat zeggen, dat deze 400 driestarren aangeboden worden als het beste wat Kuyper op het gebied van taalvernuft, van geest, of van klare logica in *De Standaard* in bijna 40 jarige werkzaamheid gegeven heeft?

Ik zou dit niet gaarne staande houden. Reeds daarom niet, wijl de verscheidenheid van smaak op dit terrein te groot is om ooit een eenstemmig oordeel te kunnen verwachten. Wie zich dit ten doel gesteld had, zou onvermijdelijk bedrogen uitkomen. De „Verzamelaar” heeft daarom terecht niet in *die* richting gezocht, doch veeleer er naar gestreefd uit de vergetelheid weer naar voren te brengen wat zakelijk ook nu nog voor ons partijleven van eenige beteekenis kan zijn.

Het spreekt wel vanzelf, dat we daarmee allermintst bedoelen te zeggen, dat de virtuositeit waarmee Kuyper onze Nederlandsche taal in zijn *Standaard* placht te hanteeren, van geringe beteekenis moet worden geacht. Het tegendeel is waar. Wij kunnen ook nu nog van dit taalvernuft genieten. Maar het heeft toch niet meer *die* beteekenis, die het zelfs een 40 jaar geleden nog had. Omdat over het algemeen de journalistieke bijdragen van het heden aan leven-

digheid en puntigheid hebben gewonnen wat zij in oud-Hollandsche degelijkheid zijn achteruitgegaan.

Wie Kuyper als journalistiek taalvirtuoos wil zien, moet hem dan ook vooral zien met de *tijdgenooten* om hem heen. Dan is er hier en daar een enkele — een Boissevain en een de Koo — die zich in zijn gezelschap niet al te onbehaaglijk hoeven te voelen, maar de overgrootte meerderheid overtreft hij verre in slagvaardigheid, in puntigheid, in duidelijkheid van het sprekend voorbeeld, in kleurschaakering, in sprankelend taalvernuft.

Zoo op zichzelf, in een statig boekwerk neergelegd, komt dat niet zoo uit. Zelfs zullen jongeren onder ons een enkele maal misschien wel eens wenkbrauwfronsend oordeelen dat een zekere *gemanierdheid* van stijl niet altijd afwezig is. En ze hebben dan niet geheel ongelijk. Alleen maar zouden ze er de pennevruchten van anderen eens naast moeten leggen om te waardeeren hoe kostelijk uit-den-band-springend Kuyper's journalistieke stijl destijds was.

Het is de *vergelijking* die de *verdiensite* eerst recht naar voren brengt en die vergelijking ontbreekt. Maar daarom kon de toetssteen die bij de keuze aangelegd behoorde te worden dan ook een andere zijn, dan die van taalvernuft en journalistieke schittering *alleen*.

Bij de selectie van de driestarren, die gebundeld zouden worden, behoefde dus niet aan den *vorm* alleen aandacht geschonken te worden. Niet minder mocht ook op den *inhoud* worden gelet.

En als we de verzameling uit dat oogpunt bezien, dan mag het moeizame werk van den „Verzamelaar” goed geslaagd worden genoemd.

Natuurlijk wil ook dit weer niet zeggen, dat ieder met de gedane keus even tevreden zal zijn; en nog minder, dat een ander verzamelaar tot gelijk resultaat zou zijn gekomen. Ook hier hebben persoonlijke smaak en neiging uiteraard hun invloed doen gelden. Maar dit doet niet tekort aan mijne overtuiging, dat *deze* „Verzamelaar” zijn werk op voortreffelijke wijze heeft verricht. Aan variatie van thema ontbreekt het waarlijk niet — men lette slechts op de inhoudsopgave — en zeer vaak komt men in deze oude driestarren opmerkingen tegen, die voor de *practijk* van het *heden* nog betekenis hebben. Terwijl op soms verrassende wijze licht opgaat over vroegere verhoudingen.

Het kost mij dan ook geen moeite dit werk bij ons volk *warm* aan te bevelen. Bij „ons” volk allereerst. Maar toch ook bij het volk in breder kring gezien, bij het Nederlandsche volk in zijn geheel.

Want ontdaan van alles, wat ons antirevolutionairen in het bijzonder belang inboezemt, wordt door dit boekwerk, zij het ook op een bepaald terrein, uit een periode die zich in de ontwikkeling van ons volksleven met scherpe lijnen afteekent, een belangrijk stuk Nederlandsch cultuurleven onder het gemakkelijk bereik gebracht van een generatie, die dien tijd niet anders kent dan van „hooren-zeggen” en daardoor niet zelden aan averechtsche voorstellingen lijdende is.

Wij zullen er ons daarom in verheugen wanneer dit werk ook buiten onzen engeren kring gelezen wordt. Maar *doel* van de uitgave was dit niet. Den ouden strijd weer voor *onszelf* te doen *leven*, niet door zorgvuldige beschrijving, maar door het trompetgeschal, het hoefgetrappel, het stormsignaal, en het overwinningslied zelf weer in het met spanning luisterend oor op te vangen, dat was het eigenlijke doel.

Zoo moge deze uitgave door het antirevolutionaire volk worden begrepen en gewaardeerd!

H. COLIJN.

L. S.

„Starrenflonkering”, zoo noemden we deze kleine verzameling van driestarren uit de meer dan 16.800 door Dr. Kuyper in een tijdsverloop van 1872 tot 1919 geschrevene.

Oorspronkelijk waren het korte, soms uit een of twee zinnen bestaande gedachten, of puntige gezegden; later werden zij grooter, groeiden meer dan eens uit tot een halve of heele kolom, terwijl na 1905 de betoogtrant de overhand kreeg.

De bedoeling dezer verzameling is niet in de allereerste plaats een proeve van het taalvernuft — al valt het te genieten, de meest schitterende toch waren die waarin de tijdgenoot gebeurtenissen van den dag belicht zag — als wel de lijnen, waarin ook voor het heden nog leering school, uit de vergetelheid weer naar voren te brengen. Voorts om iets te doen zien van de worsteling en groei of geschiedenis onzer A. R. Partij, waarom niet geschroomd werd, soms een mooi gedeelte uit een hoofdartikel op te nemen. Verder om een enkele lichtstraal te doen vallen op den Schoolstrijd of ook om de sociale vragen van het heden te belichten.

Te dien opzichte mogen we er op wijzen, dat Dr. Kuyper voor een halve eeuw reeds problemen aan de orde stelde als: buitenwonen van arbeiders, woningbouw, waar anderen zich thans het eerste recht van meenen te moeten toe-eigenen.

Hadden wij de geschiedenis der A. R. Partij — het partijleven vóór de geboorte (1879) — de worsteling van Ezau en Jacob om den voorrang, de rechter en linkerzijde, naar Da Costa al voorzag —, moeten schrijven: de hoofdartikelen waren een rijke bron geweest, waarbij de driestarren aanvullend werk verrichtten.

Wat geboden wordt is dan ook niet meer dan een proeve, een typeeren, een aanduiden hoe Dr. Kuyper schreef en van alles nota nam.

Aan Z.Exc. Dr. H. Colijn wordt hartelijk dank betuigd, dat hij dezen bundel van eene inleiding heeft willen voorzien, door den met eerbiedige bewondering onzen Dr. Kuyper gedenkenden

VERZAMELAAR.

AMSTERDAM, Februari 1932.

PARTIJVORMING EN BEGINSSELSTRIJD.

Het eerste artikel waarmee Dr. Kuyper *De Standaard* opende mocht in dezen bundel niet ontbreken, ook al is het geen driestar.

Amsterdam, 1 April 1872.

„Eerst also 't aengaet de *glorie van God* ende de rust van de arme geloovigen in 't Nederland, so sal een iegelijk van hen aan een zijde zetten alle ambitie ende eigenbaat”, — dus luidde het vroom bevel eens door Willem van Oranje aan zijn Watergeuzen gegeven; dát vorstelijk woord van den Vader des vaderlands beheersche ook thans ons Christenvolk bij zijn vaderlandschen jubel!

Kleen was de vloot van kromstevens en boeiers, die nu drie eeuwen terug op den eersten van Grasmaand voor Brielle's reë het anker liet vallen, maar *Gods Woord* was op die kleine vloot een macht. Scheepsorder was het, „dat alle die schipluiden en soldaten souden ghehouden zijn, 's morgens ende s'avont's boven te comen, voor zij aten ofte droncken, om *Godes woort* te hooren; bij verbeurte een schelling, een helft voor den armen en een helft voor den perfoost.”

Dat heilig Boek, vrij aan boord gelezen, en in het lieve vaderland hun uit de hand geslagen, was, hoe ook onbewust, het program van den strijd, waartoe die stoere stugge Geuzen het zwaard hadden aangegespt.

Om *Vrijheid*, dat dierste goed, waarvoor de man van karakter willig zijn bloed ten beste geeft, ging het bij dien strijd. Er was dorst naar een *nieuwe*, machtige vrijheid, alom bij den landzaat, maar in hun borst bovenal geboren. Welk een vrijheid was hun doel?

Het ging niet om *Staatkundige* vrijheid! Men dacht er nog niet aan den Koning van Spanje af te zweren.

„Voor God wil ik belijden
en Zijne groote macht,
dat ik ten geenen tijde
den *Koninck* heb veracht!”

Ook niet om *Burgerlijke* vrijheid! Dacht ge het, laat dan de Thym's en Nuyens' het u zeggen, of er ooit een vrijer volk dan op

Hollands erve onder zijn Graven en Hertogen had geleefd!

Neen, de *nieuwe* Vrijheid, die met heur goddelijke, scheppende kracht een *nieuwe* natie in ons goede Holland stichten zou, was een nog ongekende vrijheid. een vrijheid van oneindig hooger orde, de *Vrijheid der conscientie*.

In Oranje's Brief, kort na Brielle's inneming aan de Staten uitgegaan, klonk het eerste artikel zoo plechtig: „So roepe ick God Almachtig tot getuighe, dat ik dese en geene andere reden tot desen oorloghe hebbe, dan dat 1°. alle decreten, door de welke de *Conscientien* en wetten geweldt aengedaen wordt, vernietigd werden, en dat elck een, die het gelieft, de vrijheit hebbe de leer van de Profeten, van Christus ende Apostelen aen te nemen, en 2°. dat de naem van Inquisitie voor eeuwig uitgeveegt werde, enz.”

Niet om liberalistische vrijheidsleuzen, maar om *Vrijheid van consciëntie* kampte men ten bloede toe, om een plek ook voor Gods Kerk, dat ze ruste mocht vinden voor het hol van haren voet. „Aldegonde!” riep de groote Oranjevorst, „laet men ons vertrappen, mits we hulpe moghen bieden aan Gods Kercke!”

Vrijheid van consciëntie, dus heet dan de nieuwe macht, wier geboorte-ure sloeg, toen Brielle's poorte onder pek- en stroowalm werd stuk gerammeid en ten leste haar deuren bezweken!

Die vrijheid was een *gave Gods*, aan Nederland eerst, en straks door Nederland aan Europa!

Die vrijheid bestond nog niet.

De Hervormers mochten die vrijheid vermoed hebben, maar kenden ze nog niet. Calvijn wierp nog den brandstapel op voor Servet!

Ook de Watergeuzen begrepen haar nog niet. Zij konden nog bloed vergieten, waardoor juist het heilig recht dier Conscientievrijheid wierd miskend.

Die vrijheid kwam van boven. God, die Liefde is, zond ze ons.

Men moet de feiten laten staan. Dát feit, die daad Gods bovenal.

In die ruwe zeerobben, met stukgeknipte ooren en afgesneden neuzen, had de Heer dorst naar die nog ongekende vrijheid gewekt, niet door wijsgeerige ontwikkeling, niet door verfijnde beschaving, maar door den *nood*, door *doodsnood*.

Zij hadden niet, als wij, een Martelaarsboek *gelezen*, maar het angstgegil der gemartelden, het akelig doodsgekreun der geworgden *gehoord*. Geen zwarte prent, maar het akelig schavot, rood met

bloed geverwd, had hun het beeld van den Martelaar getoond. Er was een vader geweest, dien ze zoo lief hadden, een broeder dien ze minden, een zoon waar al hun hart aan hing, en ze hadden het moeten aanzien hoe ruwe beulshand ze „hing, doorstack, of worghde, nae se vileinlick getracteert, of met gloeiende yzers getormenteert te hebben.” Van een lieve moeder, een dochter die hun hope, een bruid die hun verlustiging was, hadden ze het beleefd, dat men ze voor hun oogen „met de hairen gesleipt, bij de borsten gegrepen, onder de okselen gebrandt en met stroppe en korde mishandelt en gepijnigt, jae, ze verkracht, gewondt, gedoodt hadde.”

Toen werden ze Geuzen. „*Dood aan den Geus!*” heette het in den Bloedraad. Maar zij roerden de trommelen! „*Leve de Geus!*” werd hun leus! en als dan de trommelen zwegen, dan schreiden ze, dan kermden ze: „Heere God! verlos Dy ons!”

En toen kwam het. Toen sloeg de geboorte-ure der *Conscientievrijheid*.

Den Briel zou worden verrast.

God beschikte het.

Immers wat een Vorst uit het Oranjehuis eens van heel het werk der bevrijding schreef, het gold vooral hier: „deze zaak en dit werk waren niet uit de menschen, maar uit God!”

Hij deed het!

Niet de Watergeuzen, want die hadden koers naar Texel en niet naar den Briel gezet.

Niet de Prins van Oranje, want die wist er niet van, en keurde het eer af dan goed.

Niet de groote massa der burgerij, die schrikte bij het hooren en slechts voor wraak beducht was.

Ook niet Graaf Lumey, want die wilde, den buit aan boord, weer fluks het ruime sop in.

Neen, die het deed, was **de Heer!**

En wat instrument Hij er toe gebruikte?

Allereerst *Alva* zelf, die bij Engeland's Koningin bewerkt had, dat ze de Watergeuzen wegjoeg van haar kusten. *Alva* zelf, die zijn vendelen krijgsvolk uit Brielle's veste lichten moest, om het Utrechtsch garnizoen te versterken.

Dan, den *Prins van Oranje*, die als Souvereine prins een vloot op zee mocht houden.

Voorts „*den wind en de stormen,*” die den tocht naar Texel afsneden, en de Geuzen dwong voor anker te vallen bij den Briel.

Vooral ook *Treslong*, die juist bij de vloot kwam, toen ze van Dover onder zeil zou gaan, en als de eenige Briellenaar aan boord de verrassing van den Briel besliste.

Eindelijk ook, dien „Syrier in zijn eenvoudigheid,” *Coppelstock*, dien wakkeren veerman, die op geluk af naar boord roeide en straks met zijn „*vijsduizend Geuzen!*” de Brielsche Vroedschap geheel van stuk bracht.

„*Necopinata per Contraria*” is de in goud gedreven zinspreuk, die ter gedachtenis aan ons eeuwfeest op een keurigen gedenkpenning gegraveerd wierd. „*Necopinata*” d.i.: tegen alle verwachting, „*per Contraria*” d.i.: door wat vlak verkeerd scheen. En zoo was het ook. Aller oog was op Duitschland, — en het kwam van de Zee. Men duchtte de Watergeuzen, — en juist zij brachten verlossing.

„Vlak tegen het begeerde,
En door het vlak verkeerde.”

Sinds zijn drie eeuwen over ons volk en vaderland heengegaan, en geen brandstapel hoort ge meer knetteren, geen Alva trapt ons meer op de borst!

En nu. Van Brielle's inneming weet elk kind nog op onze straten te zingen. Het feit was te machtig. De volksdeun van „Verloos Alva sijnen Bril” stierf nog niet weg.

Maar wat wel bij de massa wegstierf, is de herinnering aan het Oranjewoord: „Dit werk is niet uit menschen maar uit God.” Men jubelt van Revolutie, men wappert met de Oranjekleuren, men eert de Geuzen; van Roobol en van Coppelstock weet weer elk te spreken. Maar waar blijft de eere, de dankzegging, de verootmoediging voor onzen God?

Wat wel dreigt weg te sterven, het is die eigen nationale geest, die eens van 's Heeren wege onzer natie in hart en conscientie geblazen werd.

Wat reeds weer bedreigd wordt en gekrenkt, het is juist die heilige Gewetensvrijheid: de vrijheid om in Kerk en School der Vaders God, naar Vadertrant te dienen.

Wat reeds bijna uitstierf, het is dat besef van zedelijke volksroeping, dat vooral Holland's natie verkoren is, om voor zich zelf en al Europa's volkeren banierdraagster, niet maar der vrijheid, maar der *Vrijheid van conscientie* te zijn.

Toch zijn er nog, die naar den eisch der historie dit kostelijk erfgoed in het hart dragen.

O, dat ze dan niet vertsgagen, al is hun aantal weinig, klein hun kracht. „Kleên was ook de vloot der Geuzen!”

Dat uit hun woningen dan niet slechts de driekleur worde uitgestoken, maar ook dank en bede opklimme voor wat God aan ons lieve vaderland *gaf* en *vergaf* bovenal.

Hun roeping is zoo schoon! Te strijden, niet slechts voor zich zelf en hun kinderen, maar ook voor hun landgenooten, ook voor Europa, voor de menschheid, opdat het recht *Recht* blijve, de *Conscientievrijheid* niet gesmoord worde en het naar 's Prinsen leuze weer allereerst ga: „om de *glorie onzes Gods*.”

Dat zullen ze, mits ze den standaard aandurven, waaronder èn Prins èn Geus eens streed: De standaard van „*Gods Woord*.”

„Voor *Godes Woord* geprezen
heb ick vrij onversaagd,
als een held zonder vreezen
mijn edel bloed gewaagd.”

Dat zullen ze, mits ze, door dat Woord geleerd, de stemme der Historie maar niet verachten. En schuilen die „kinderen der historie” dan meest onder „de luiden van kleine en middelbare middelen,” geen nood! Ook voor drie eeuwen schreef een Oranjevorst: „Vele rijken houden zich alsof ze schielijk geheel arm geworden waren, ja vele contribueerden alleen om op het rolleke te staan, maar *de luiden van kleine en middelbare middelen* toonden hun goed hart en warme genegenheit.” Vergeet het niet: Ook door het *Woord* is de erve niet slechts *vrij*, maar ook het leeggeplunderd Holland weër de *rijkste* der natiën geworden.

Dat zullen ze eindelijk, mits ze, naar den eisch van dat Woord, maar niet hoogmoedig smalen op anderer ontrouw, maar als kinderen huns volks, en met hun volk lotgemeen, om vergiffenis voor 's volks zonde pleiten bij hun God.

Make Hij, in wiens vingeren ook de draden van ons volksleven liggen, aan de kweeking van dien geest onzen vaderlandschen jubel dienstbaar, en vergunt Hij ons de heilige eere, om den standaard van *Zijn Woord* weer voor ons Christenvolk op te heffen, zij van Hem dan ons begin en sta ook bij dezen arbeid onze hulpe in den Naam des Heeren, die ook onze natie geschapen heeft en ons vaderland heeft gered!

DE EERSTE VAN DE MEER DAN 16.800 DRIESTARREN.

10 April 1872.

Dr. Fabri's jongste vlugschrift besprekend, komt de heer Groen er open vooruit, dat Stahl bij een verwickeling als thans, ongetwijfeld in het eerste gelid voor de scheiding van Kerk en Staat zou zijn. Ook voor Duitschlands Kerk ligt het eenige redmiddel in herkrijging van haar zelfstandigheid. Verspeelt ze daartoe de beste kansen, dan kan ze in onze ellende de profetie van eigen toekomst zien. Had onze Kerk de leuze der „Vrijmaking” maar verstaan, haar reeds in 1857 door onzen leader toegeroepen, ze zou thans niet de slavin van Staat en Synode beide zijn. Daarom vooral, zeggen we met den schrijver der Ned. Gedachten, thans ons penninkske aan de Geuzenkerk niet onthouden, èn als generaal blijk van sympathie aan de Christelijke Gereformeerden, èn vooral „wjl zij een voor de leden van het Hervormde Kerkgenootschap sprekend bewijs zijn, dat ook de Hervormde Kerk als vrije Kerk zou kunnen bestaan.”

TERWIJL WIJ SLIEPEN.

22 October 1872 moest te Amsterdam een verkiezing plaats vinden voor Tweede Kamer en Gemeenteraad. In een artikel aan deze verkiezing gewijd, wordt steunverleening aan Conservatieven afgewezen: „Op het ouderwetsche lustslot, waar het Conservatisme *slotheer*, maar Rome *Intendant* is, hebben we onze achterkamers opgezegd”. Het artikel wordt besloten met (*St.* 22 Oct. 1872):

Vooraf ditmaal zij men onverbiddeijk in trouw aan eigen belijdenis en eigen beginsel.

Uitgezonderd de Roomsche, treden thans alle richtingen met eigen candidaten op. Zelfs de liberale *fractiën* staan tegenover elkander aan de stembus. (De laatste vergadering van „Burgerplicht” bewees, dat het wel degelijk om verschillende beginselen te doen is.)

Bijna zeker loopt het derhalve op *herstemming* uit. Elke richting toone daarbij wat ze vermag!

Dat onze richting in Amsterdam onder de kleinere behoort, schrikke niemand af.

„*Klein, maar trouw!*” blijve onze leuze!

We zijn sterker, dan we zelf weten!

Ons beginsel heeft voor ons gewerkt, terwijl wij sliepen.

Wees er zeker van.

Mits we maar vereend blijven om de banier, die we kusten ;

Mits we maar op den plicht der belijdenis, niet op de eerste uitkomst zien ;

Mits we maar met onwrikbare volharding volhouden en doorzetten ;

Dan zal nog eens met ons te rekenen hebben, die thans om ons optreden dorst glimlachen ;

We zijn er nog niet. Maar we zullen er komen ! Mits we den weg maar betreden durven !

Kiezers ! daarom morgen dan de eerste schrede gezet, met alle man, die een hart voor ons Christenvolk heeft, en uw stembiljetten ingevuld, het *roode* voor de Tweede Kamer, met Mr. J. J. Teding van Berkhout ;

het *witte*, voor den Gemeenteraad, met W. Hovy en A. N. Glazener.

(De uitslag was, dat de Conservatieve partij, aan eigen kracht overgelaten, de geringste bleek.)

DE ZELFSTANDIGHEID BEWAARD.

De uitslag der Leidsche verkiezing was, dat de Candidaat der A. R. richting, de heer Van der Berch van Heemstede, gekozen werd. Dit deed *De Standaard* schrijven d.d. 4 April 1873 :

De herstemming te Leiden liet de overwinning aan onzen candidaat, den uitnemenden Van den Berch van Heemstede, een man wiens lof niet door ons, maar door onze tegenstanders in de pers is uitgemeten.

Deze uitslag verheugt ons. Nooit zijn candidaat gekozen te zien, ontmoedigt en breekt den ijver. Bovendien bleek nu overtuigend, dat we den mannen onzer richting geen verkeerden raad gaven. Wat óók meêrekent : een man als Van den Berch moest nu of nooit naar de Tweede Kamer gepromoveerd. Zijn jaren eischten dit.

Toch is onze vreugde niet onvermengd. Zoo licht blaast ze weêr den sirenen-zang van de lippen in het oor ; dat samenwerking alleen den radicalen candidaat kan weren, en lokt men, als Juni gekomen is, menig district in den strik.

Daarom behoort er op gewezen :

Dat met de verkiezing van onzen candidaat geen recht is geschied.

Een man gaat nu ter Kamer, die slechts voor 500 van de 1700 kiezers de man naar hun hart is.

De Conservatieven hebben Van den Berch gestemd, niettegenstaande onzerzijds om hun stemmen niet gevraagd was.

De Roomschen hebben den raad van hun Kiesvereeniging niet gevolgd en zijn ten deele toch naar de stembus gegaan. Ook hun steun was noch afgebedeld, noch bedektelijk gevraagd. Verplichting geboren werd er niet.

Nu althans zal de liberale pers moeilijk vol kunnen houden, dat de *Schoolwet* niet geoordeeld is. Van den Berch is van meetaf als afschrikwekkend tegenstander dezer Wet den volke voorgesteld en is krachtens publieke stukken met ons eens in verzet tegen artikel 194 der Grondwet.

De *Kieswet* blijft onverdedigbaar, te meer nog tegenover de gewrongen en gedrongen vereeniging van krachten die Van den Berch naar de Kamer brachten.

Van Leiden naar Juni is de schrede zoo groot, niet.

Gelukkig, dat Leiden ons de handen volkomen vrijliet.

Reeds nadert de dag, dat, om met den heer Wintgens te spreken, de „Herauten en Bazuinen in het veld moeten, om den toestand te beheerschen”.

Is men reeds in elk district met een eigen candidaat, onbewimpeld aanhanger van ons program uit den jare 1871, gereed?

DRIE STRIKKEN.

Het *Dgb. v. Zd. Holl.*, orgaan der Conservatieven, ontstemd over den achteruitgang, keerde zich tegen de *St.* Bij de Kabinetscrisis 1873 had het gepoogd om de Antirevol. te onthalzen. De *St.* beantwoordde deze vriendelijkheid 9 Sept. 1873:

Van den koning van Tombok-tu wordt verhaald, dat, *voelde hij zijn einde naderen*, elken morgen en elken avond een der Rijks-grooten ten zoen geofferd wordt.

Die barbaarsche gewoonte van het Afrikaansche Negerrijk schijnt bij het hoofdorgaan der Conservatieve partij ten onzent navolging te vinden.

Ons heeft men voor het eerste offer gekozen.

Althans, *het einde der Conservatieve partij voelende naderen*, heeft het *Dagblad* ons in één zijner jongste artikelen uit de rij der levenden geschrapt. Er bestaat z.i. geen Antirevolutionaire partij.

Eén der strikken uit de ons toegezonden koorden heeft de *Nieuwe Rotterdamsche* reeds ontward¹⁾).

Een tweede strik school hierin.

Wijl de Antirevolutionaire partij eerst *gezindheidsscholen* heeft gewenscht, en toen dit afsprong de *bijzondere school* op haar program schreef, worden we in een vroegere periode als vijanden der bijzondere school gekenschetst.

De derde strik valt nog meer in 't oog.

Geen staatspartij, slechts een *kerkelijke* groep zijn wij, vasthoudend aan de beginselen van het Gereformeerd geloof.

Ei wat, zoo tot deze beginselen er ook één behoort, dat voor het huiselijk, maatschappelijk en staatkundig leven een richting aanwijst, van die der Revolutie, ook in haar Conservatieve schakeering, verschillend.

Na wegneming dezer drie strikken nu blijft er van de doodelijke koorde geen stuk lang genoeg om met uw vingers te grijpen. We zijn gelukkig ontsnapt.

VERKIEZINGSSTRIJD.

Van Juni '73 tot Juni '74 hadden verkiezingen plaats. Bij die te Amersfoort was Jhr. Mr. M. M. van Asch van Wijck de A. R. candidaat. Op welke wijze — en dit is nog niet het ergste staal — men den A. R. candidaat bestreed, wordt eeniger mate gekenschetst in het volgende — 4 Juli 1874, No. 694 — :

Zie hier twee verklaringen van de *N. Rott. Cour.* :

In haar N°. 178 :

De Standaard vermijdt met studie elk woord, waaruit men zou kunnen opmaken, hoe de candidaat denkt over de vraagstukken van den dag.

En in haar N°. 180 :

„Ja, met eenigen goeden wil kan men er de beteekenis in vinden, dat Van Asch van Wijck herziening van Art. 194 wil.”

Welke waren die woorden ?

„De heer Van Asch van Wijck doet in trouw aan het program der Christelijk-historische bladen van 1871 en in *hartelijke instemming* met het streven van het anti-schoolwetverbond *voor niemand onder.*”

¹⁾ De bedoeling van het *Dgb.* was den schijn te wekken alsof de bekende alinea van art. 194 het werk van Groen en de Liberalen was geweest! — V-r.

Nu vragen we toch.

Stel dat in Amerika de strijd staat tusschen een candidaat die vóór en een candidaat die tegen de slavernij is.

Nu schrijft een orgaan, dat den eersten candidaat aanbeveelt :

„Onze candidaat doet in trouw aan het program onzer partij en in hartelijke instemming met het streven van den *Anti-slavenbond* voor niemand onder.”

Met wat naam zou het dan te bestempelen zijn indien de tegenpartij dorst antwoorden :

Ja, met eenigen goeden wil kan men het er wel uit opmaken, maar gij durft toch niet zeggen, dat hij voor afschaffing der slavernij is.

REVOLUTIE.

De *N. R. C.* schreef, „dat de Antirevol. richting ging in de richting van de revolutie”. *De Standaard* antwoordt d.d. 8 October 1874, No. 776 :

Eer de *N. Rott. Cour.* met haar artikelen over *De Revolutie* verder gaat, teekenen we onzerzijds protest aan tegen haar voorstelling van ons streven, zoowel als tegen haar begripsbepaling van het woord *Revolutie*.

Wijtenbach en Bake en heel de school onzer klassieke latinisten zou vreemd opzien van de nieuwsoortige geleerdheid die ze ten beste geeft : „*revolvere* dat is *terugwentelen*”.

Dacht de Redactie zóó uitsluitend aan de *horizontale* beweging van het *revolvere*, dat de verticale revolutie, waardoor nu boven komt wat straks onder was, haar zelfs niet in den zin kwam ?

Als kenmerk van haar eigen streven, geeft de *Nieuwe Rott. Courant* thans op: *het bestendigen van den bestaanden toestand en het blijven in rustig bezit*.

Weet ge van in merg en nieren *Conservatief* een betere definitie ?

Onze profetie van April des vorigen jaars, dat de *N. Rott. Cour.* conservatief moest worden, komt spoediger uit dan we verwacht hadden.

8 November 1875.

* * * *Infamie*.

Onzen grooten Marnix van St. Aldegonde durft de redactie van *De Maasbode* kortweg een eerlooze schelden.

GROEN'S LEUS.

Dr. L. H. Beynen had in het weekblad „Eigen Haard” een levensschets geschreven van Groen. Sympathiek; een bezielde uiting van stille bewondering en warme verknochtheid. 10 Jan. '76 lezen we:

Het Dagblad, Dr. Beynen's uitmuntende schets van Groen's werkzaamheid besprekend, deelt ons tevens, in heuscher termen dan ooit, haar bedenking tegen het stelsel van dezen Staatsman mede.

Het komt hierop neer :

Groen zegt: Tegen *de* Revolutie *het* Evangelie! Dit kan niet. De Revolutie is een staatkundig, het Evangelie een godsdienstig begrip. Deze andersoortige gegevens kan men niet tegenover elkan-der plaatsen. Zeg :

Tegenover het Ongeloof het *Evangelie* en tegenover de politiek der Revolutie de politiek der Conservatieven — en elke bedenking harerzijds zou vervallen.

Ook bij deze secularisatie, zoomin van de Staatskunde als van de Revolutie, mogen we ons niet nederleggen.

De Revolutie was, blijkens de historie, niet een politiek, maar een *wijsgeerig* systema, dat aan *veelsoortig* politiek stelsel het leven schonk.

Wat in 1789 losbrak, was de vrucht van den ommekeer, die, niet in de politiek, maar in de wijsgeeriger anthropologische en godsdienstige denkwijze der lieden, vooral door den arbeid der Voltairiaansche school, gekomen was.

Op deze ééne Revolutie als wortel, schoten tal van stengels op, waarvan de Liberalistische politiek er slechts ééne is.

Die andere stengels heeten: Moderne Theologie, Nihilistische Wijsbegeerte, Doctrinaire Oeconomie, valsche Philantropie, scabreouse Letterkunde, materialistische Wetenschap en, op politiek terrein: Liberalisme, Radicalisme, Caesarisme, Socialisme, Communisme.

Alle dezen hebben één en denzelfden wortel, en die wortel ligt in het menschenhart: in den mensch zelf, niet buiten hem: *in zijn emancipatie van den Schepper*.

Vroeger gold de leer, dat de mensch, al het menschelike, dus ook het Staatsgezag, van God afhing.

Thans heeft men den mensch, al het menschelike, dus ook het Staatsgezag, van God geëmancipeerd.

Die algeheele omkeering van gronddenkbeelden is *de* omwenteling *κατέξοχην* of, met een vreemden term, *de* Revolutie.

Dit inziende, plaatste Groen tegenover den valschen wortel der Revolutie den *waren* wortel, waarop weêr nieuwe loten voor wetenschap en kunst, voor Kerk en School, voor Staat en Maatschappij tieren konden in *het Evangelie*.

Het Dagblad is tegen dit principieele.

DE VELDHEER VAN ONS LEGERKE.

Het eerste artikel door Dr. K. in *de Stand.*, na zijn herstel, was gewijd aan de nagedachtenis van Groen en een heenwijzing naar de komende Juni-verkiezingen. Wij ontleenen aan dit artikel — 1 Maart 1877 — enkele gedeelten, n.l. begin en slot

Onder de voor ons, Antirevolutionairen, indrukwekkende gebeurtenissen, waarop we doelden, staat — naar de inspraak van ieders rouwe — *Groen's oproeping naar beter vaderland* bovenaan.

Immers indien ooit voor eenige Staatspartij het vallen van den veldheer van gevolgen zwanger ging, dan *Groen's afsterven voor ons*.

Aan die gevolgen heeft men bij zijn sterven ter nauwernood gedacht — zóó volgde toen ieders oog *zijn* blik in het staren op den Christus en den Christus *alleen*; — die gevolgen heeft men aan zijn graf niet berekend — in tranen zocht toen de verslagenheid lucht, niet in berekening het koele denken; — en van die gevolgen kunnen strekking en omvang nu zelfs door den verstiende nog slechts bij benadering worden gegist.

Groen toch was ons niet een leader, als andere Staatspartijen in den tolk van heur woord eeren. Er bestond daartoe tusschen veldheer en vendel te exceptioneele *onevenredigheid*.

Uitnemender veldheer heeft wel nooit *onbeduidender* legerke met een trouw als een vader voor het kind, ook bij zijn afdolen, koestert, aangevoerd en ten deele doen triomfeeren.

Zoo ergens, dan was hier de veldheer *te groot*; het leger *te klein*; en werd meest uit die *klaarblijkelijke onevenredigheid* het *misverstand* geboren, waarop beider verhouding zoo telkens heeft gestuit.

[Na gezegd te hebben dat door het wegvallen van zulk een persoonlijkheid het evenwicht wel verbroken moest zijn, werd gewezen op de beteekenis van Groen als *geestelijk vader*, uit wiens gedachtenwereld Kuypers denken leefde, en dat Groen niet verloren kon worden, eer uit zijn gemis het bezit grooter zou worden. Ook behoefde voor vereering, die het *perk van het voor God geoorloofde te buiten gaat*, niet gevreesd te worden.]

Edoch, die *verderaf gelegen* toekomst, waarvan we met kalm geloofsvertrouwen profeteeren, en de *naastbijzijnde* toekomst, waaraan we in Juni toe zijn, verwarre niemand onbedachtelijk.

Al is de gezichtseinder helder, nog trekt een kille damp aan onze voeten op.

Dies komt het op tegenwoordigheid van geest, op kalm beramen, op koel bezinnen voor 't oogenblik aan.

Vergeet niet.

Ditmaal voor 't eerst gaat ge in het vuur *zonder veldheer*; trekt ge uit *zonder leader*!

Zelfs voor ruggespraak is de mogelijkheid afgesneden.

En toch, juist uw eerste schermutseling zal niet voor uw *laatste*, maar te zekerder voor uw *eerste* toekomst beslissen.

Christenvolk in Nederland! Veel kan verspeeld worden.

Het oogenblik, dat we tegengaan, is ernstig bij uitnemendheid.

Gij draagt *rouwe*.

Wij met u.

Maar zelfs door den rouw van het hart wordt geen *plichtverzuim* vergoëlijkt.

ZONDER LEADER.

Een volgend artikel vangt aan — 2 Maart 1877 — met: „Vergeet niet: ditmaal voor het eerst gaat ge in het vuur *zonder veldheer*”; er aan toevoegend: genoodzaakt om, allicht geheel een menschenleeftijd, zonder *leader* den strijd voort te zetten, waarna dan drie gedachten ontwikkeld worden, n.l. ten eerste: *Groen's* positie is door geen ander in te nemen; ten andere: zelfs ter vervanging in gewonen zin *biedt niemand zich aan*; en ten derde: *het hartzeer, aan Groen door zijn geestverwanten berokkend*, maakt, dat het opnemen van zijn profeten-mantel van niemand te vergen is. Over dit laatste punt werd gezegd:

Ten slotte, en dit is het pijnlijkste: *het hartzeer, aan Groen reeds door zijn geestverwanten berokkend, maakt dat het opnemen van zijn profetenmantel van niemand te vergen is.*

Laat ons over dit smartelijke kort zijn.

Nooit is grooter Staatsman door onbeduidende politikasters, hun zelf tot smaad, op oneerbiediger wijs betwetend, zoogenaamd becritiseerd en terechtgewezen, dan Groen door de scribenten van den tweeden en derden rang onder zijn eigen geestverwanten.

Groen's naam deert dit niet; wel den *hunnen*.

Maar wat erger is: het heeft de zaak van ons Christenvolk zoo onberekenbaar geschaad, en, zoo al niet *Groen's naam*, dan toch zijn *hart* gedeerd.

Waar konden we niet reeds zijn, indien men naar Groen met ernste *geluisterd*, insteê van hem hoogwijs *bedild* had?

Hoe menig *scherpe trek* zou in Groen's karakter verzacht zijn, indien men hem *die bitterste der verdrietelijkheden* had gespaard?

En nu, waar men zóó Groen bejegende, wat meent ge dat wel het lot van zijn opvolger zou zijn, stel een dorst zich (die aan Groen geleerde les vergetend) als *leider der broederen* aanbieden!

In ernste: de bouw van geen menschelijk hart zou tegen het hartzeer, dat zulk een wachtte, bestand zijn.

Dat is niet te vergen.

Wel weten we, dat *plicht*, niet *lust* voor den Christen aanwijzer is van den te kiezen weg.

Ook *die* zelfopoffering zou kunnen geboden zijn.

Geboden ook voor hem, die het: „*Wie onder u wil de meeste zijn, zij aller dienaar*” evenmin vergat als dat andere: „*Een iegelijk achtte een ander uitnemender dan zich zelf.*”

Maar ook *die* plicht heeft *grenzen*; een grens die, waar men zelfs een Groen niet spaarde, voor elk ander *onoverschrijdbaar* is.

Of we dan vergeten, dat Groen zelf nog in zijn laatste *Ned. Ged.* schreef:

„Dr. Kuyper, in wien ik in 1872 den providentieel aangewezen leader begroet heb.”

Allerminst.

In ernste te meenen, dat aan een ander, na hem, *gelukken* kon, wat hem zelf, ondanks zijn uitnemendheid, bijna *mislukte*, was een dier beminnelijke trekken van nederigheid, waardoor Groen juist zoo groot was.

Maar wat de zaak zelve aangaat: een opvolger te benoemen, is een recht, dat zelfs aan Groen *ontzegd* moet worden, wijl hij wel *kieszen*, maar niet *over een persoon beschikken* kan.

Ook tegenover Groen heeft *zelfstandigheid van beschikking* steeds in het *persoonlijk* leven gegolden.

Op die zelfstandigheid mag zijn verscheiden geen inbreuk maken.
 En althans voor zooveel hem zelve aangaat, wijst de schrijver
 dezer artikelen (ook al hield met woord en daad ons Christenvolk
 te dienen, door Gods genade, niet op zijn lust te zijn) zeer besliste-
 lijk — wat wilt ge, de hem aangeboden eere, of het hem opgelegde
 kruis — af.

19 Maart 1877.

* * * *Instrumenten ter bewerking van den volksgeest.*

Ze zijn: *de pers*; onze scholen; onze vereenigingen; onze voor-
 lezingen en openbare debatten.

Ook niet *de stembus*?

Wij dachten, ja.

Toch schijnt het, dat men een bewerking van den volksgeest
zonder bemoeiing met de stembus voor denkbaar hield.

Voor die vergissing blijve men *zelf*, stelle men althans niet ons
 verantwoordelijk.

20 Maart 1877.

* * * *De stembus doet dubbelen dienst.*

Door de stembus werkt ge over en weêr.

Naar boven: in den *Regeeringskring*.

Maar ook, *naar beneden*; op het volk.

In den *Regeeringskring*; om aan het politieke leven *richting te*
geven.

Op het volk: om dat politieke leven *te wekken*.

„Terugtrekking van het opereeren in den *Regeeringskring* naar
 bewerking van den volksgeest”, heeft derhalve met *voorbijloopen*
van de stembus, voor wie nog het constitutioneele denken niet leerde,
niets gemeen.

„DEN ALMACHTIGE ER BUITEN.”

De *Arnh. Crt.* had ergernis genomen, dat ge-
 sproken was van *den Naam des Heeren* bij de
 door de A. R. te volgen gedragslijn. 16 Maart '77
 had Dr. K. stelling genomen en gezegd: „Waar
 het op een belijden van den Naam des Heeren
 aankomt, gaat geen goed Puritein voor zijn ver-
 volger uit den weg.” 31 Mrt. volgde deze

* * * *Den Almachtige er buiten.*

De *Arnhemmer* doet een schrede van *toenadering*.

Het wegvallen, het zoo plotseling wegvallen van uw veldheer en.

een geheele reeks uwer beste mannen, mogen we dan nu *wel* met den Almachtige in verband brengen.

Ze heeft er niets meer op tegen, indien wij daarin *een opmerkelijke daad Gods* willen zien.

Haar protest geldt nu nog slechts dit ééne: de plicht tot tijdelijke terugtrekking, hieruit afgeleid, is *weêrhaanpolitiek* en daarbij mag de *Heere* niet genoemd.

Een vraag.

Als een leger, voor den vijand staande, plotseling zijn veldheer en met hem een reeks zijner beste officieren ziet vallen, zonder dat de *mogelijkheid* bestaat om de gesneuvelden voorloopig *te vervangen*, wat is dan voor zulk een leger *plicht*?

Welk antwoord dunkt de *Arnhemmer*, dat op die vraag door *elk van gezonden zinne* gegeven zal worden?

En als dan geen ander antwoord dan: *indien mogelijk tijdelijk terugtrekken* kan gegeven worden, keurt de *Arnhemmer* dat dan *Weêrhaan-politiek*?

Weêrhaanpolitiek b.v. dat men van Atsjin terugtrok, toen Köhler voor den vijand was gesneuveld.

En dat was Köhler nog slechts *alleen*.

En Köhler was nog *uitmuntend te vervangen*!

Ons dunkt: aan zulk een *journalistisch curiosum* waagt zich zelfs de *Arnhemmer* niet.

DE EERSTE DEPUTATENVERGADERING.

In *De Stand.* van 7 Mei 1877, No. 1570:

* * * *Samenkomst te Utrecht.*

Op den 9den (niet den 8sten Mei) zal men te Utrecht onzerzijds saâmkomen.

Als *broeders*, niet als *tegenstanders*.

Niet ter bediscussieering van *Staatsrechtelijke theorieën*, maar ter *practische voorbereiding* van het verkiezingswerk.

Om licht te *ontvangen*, maar ook om licht voor de broeders te *ontsteken*.

Elk kome, voor wat de meêdeeling omtrent zijn eigen district aangaat, welbeslagen ten ijs.

ORGANISEEREN EN SPREKEN.

In den verkiezingsstrijd spoorde *de St.* aan tot organisatie. Van de * * * aan de districten gewijd, nemen we slechts een enkele ter kenschetsing.
In No. 1570 lezen we :

* * * *Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage.*

Door onnatuurlijk hoogen census buiten den stroom van het politieke leven gehouden.

Toch is hiermeê geen stilzitten gerechtvaardigd.

Te 's-Gravenhage moeten althans ónze Kamerleden, die daar ter stede kiezer zijn, ziel der beweging worden.

Of gaat het tribuun onzer beginselen in den lande zijn en het verzwijgen van die beginselen, voor zooveel men zelf kiezer is, saam?

Ook te Amsterdam taste men door.

Fabius ¹⁾, die nu voor Amsterdam zit, heeft zich als een der felste tegenstanders leeren kennen en mag geen stem der onzen hebben.

In Rotterdam wacht 't slechts op herleving van den ouden, reeds zoo vaak betoonden moed.

en in No. 1572, d.d. 9 Mei, wordt gezegd :

* * * *'s-Gravenhage, Rotterdam, Amsterdam.*

Te 's-Gravenhage is de hand reeds aan 't werk geslagen.

Er zal een Kiesvereniging komen.

De eerste maal misschien wel met Graaf Schimmelpenninck tot candidaat.

Altijd, indien zijn verklaring van gevoelens hiertoe vrijheid laat.

Zal dit?

Ook *Amsterdam* dient de hand aan den ploeg te slaan.

Voor al na het weëropleven van de Kiesvereniging „Amsterdam” ditmaal onder de Admiraalsvlag van den heer Fabius ¹⁾, en, blijkbaar op een vangen toegelegd, met anti-revolutionaire tinten.

Dit maakt voor ons de verplichting tot optreden onafwijsbaar.

Een optreden, uitteraard, indien het op een *opereeren* in den regeeringskring doelde, doelloos.

Nu *getuigen* hoofdzaak is, voor elk Antirevolutionair gewenscht.

¹⁾ Admiraal G. Fabius was in 1873 als Conservatief voor Amsterdam I gekozen, en bekend in het Parlement door een door hem ingediende en door de Kamer verworpen motie om Generaal Van Swieten dank te zeggen voor de (naar later bleek : niet) behaalde overwinning.

19 MEI 1877.

18 Mei 1869 ontmoette Dr. Kuyper voor het eerst Groen. 19 Mei 1876 ging Groen de eeuwige heerlijkheid in. 19 Mei 1877 (No. 1581) driestarde Dr. K. hierover :

* * * 19 Mei.

Dag van rouwe !

Sterfdag van hem, dien we zoo noode missen.

Van onzen Groen van Prinsterer.

Nog slechts een jaar dat hij heenging, en hoe lang schijnt het niet reeds, en hoeveel gebeurde er niet !

Toch niet moedeloos !

Hij is er niet meer, en, mannen broeders, staan we niet nauwer aaneengesloten dan ooit ?

O, verwelke die bloemenkrans niet al te spoedig !

Ze is de schoonste, die zijn grafzerk kan sieren !

LINKER- EN RECHTERZIJD.

Da Costa had in de A. R. richting twee stroomingen onderkend en Linker- en Rechterzijde genoemd. Bij de candid.stelling in 1877 werd dit verschil aangevoeld. Dr. Bronsveld behoorde van den beginne tot de rechter zijde. In de artikelenreeks „Aan de Kiezers!" werd in No. IV, 8 Mei 1877, hiervan gezegd :

„Niet ter binnensluiting van hybridische leden in de Staten-Generaal, maar ter bestrijding van de *droite* in eigen boezem, om aan de *linkerzij* of gereformeerde tak van de Antirevolutionaire school, naar eisch onzer volkshistorie, de overwinning te geven.

Een prijsgeven van winste voor het oogenblik, om ons blijvende winste voor de toekomst te verzekeren.

Laat onze Christelijke pers, laat onze agenten, laat onze Kiesverenigingen alom in den lande *in dien toon* spelen."

In het zelfde nummer nog deze twee driestarren :

* * * *Onze beginselen.*

Dr. Bronsveld geeft in het *Wag. Weekblad* nogmaals ten overvloede een kort overzicht van onze beginselen.

Voor zooveel noodig, bleek hieruit van zijn zeer stellige aanhoorigheid aan de *gauche* onzer richting.

Op schier alle punten sprak hij in geen anderen zin, dan wij steeds deden.

Zelfs de wenschelijkheid, om tusschen Staat en Kerk af te rekenen, geeft hij toe.

Uitnemend!

* * * *Die het is, wil het weten.*

Aldus schreven we met opzicht tot de verklaring van gevoelens bij de stembus.

Thans voegen we er bij: tenzij men uit constitutioneel bezwaar zulk een verklaring wrake.

Edoch, dan huldigt men op dit punt òf Thorbecke's opinie tegenover Groen, òf het beginsel der *droite* tegenover dat der *gauche* van onze richting.

Het eene zoowel als 't ander een afwijking, die althans ernstige opheldering vereischt.

In No. 1591, d.d. 2 Juni 1877:

* * * *Droite en gauche.*

Men dicht ons de bedoeling toe, om aan de rechterzij van onze richting het recht op den naam van Antirevolutionair te betwisten.

We dachten noch denken er aan.

Slechts hiertegen komen we op, dat men het Conservatisme, omdat het in een kerksch en belijdend man wordt gevonden, voor de politieke geloofsbelijdenis van de *droite* onzer richting aanziet.

Nog onlangs wezen we er op.

Het optreden eener deugdelijke *droite* zou uitnemend zijn.

Wat men dusver er voor uitgaf, is het niet.

DE UITSLAG DER VERKIEZING

was, dat van de 60.000 stemmen op de A. R. Candidaten 14.500 waren uitgebracht. Op de liberalen 29.000. Dit deed de *St.* schrijven, dat ook een deel der Roomschen op onze kandidaten gestemd had. „Klein bij den weg” had het vroeger geheeten en ook nu wees de *St.* er op eer lust te hebben onzen invloed te verkleinen dan te vergrooten.

* * * *Blijk dat we op den goeden weg zijn.*

Ook bij deze verkiezing heeft de Antirevolutionaire pers in den lande tot het einde toe éénzelfden toon aangeslagen.

De Bazuin uitgezonderd, van verdeeldheid geen spoor.

Dit hindert blijkbaar onzen tegenstanders.

De heeren van het *Dagblad* en van *De Tijd* hadden vooral op een nieuw krakeel tusschen ons en het *Wag. Weekbl.* hope gebouwd.

Nu dit uitbleef, zijn ze verstoord, en doen ze hun best om den naijver weêr op te wekken.

Zóó *De Tijd* van 19 Juni.

Daar heet het *Wag. Weekbl.* het „loodsvischje” en *De Standaard* „de haai”.

Voeg er bij, dat *De Tijd* met de *harpoen* op den uitkijk staat en o, zoo graag! dien gevaarlijken haai aan haar lijn zou krijgen.

Dusver heeft gelukkig die toeleg, hoe handig ook de werper was. gefaald.

Dit werd 22 Juni geschreven en 25 Juni in No. 1610, nadat in hoofdartikelen „nasprokkelingen” heel het terrein was nagespeurd, kwam het drie-
starretje :

* * * 13 om 26.

In de rekenboekjes onzer lagere scholen zal men tot een nieuw soort sommen moeten komen.

B.v. in dezer voege:

Indien van 60.000 kiezers de eene helft 26 leden kiest, vrage: hoeveel leden kiest dan de andere helft?

Antwoord: Volgens den regel van driën: ook 26; maar volgens de arithmetica der Liberalisten slechts 13.

* * * 13 \times 26.

Maar hoe nu?

Altijd weêr datzelfde cijfer!!

Ja, gewisselijk, — op gevaar van vervelens af; datzelfde cijfer aldoor; naar den regel „dat de drop den steen uitholt”, als ons *Carthaginem delendam*; tot eindelijk het schreeuwend onrecht wordt gestuit.

Thans gaat de verstoktheid nog zóóver dat dusver niet één der Liberalistische organen op een poging tot „goedpraten” van dit „*nec plus ultra*” der partijtyrannie bedacht bleek.

7 Juli nog :

In den eersten tijd der partijvorming moest herhaaldelijk gewezen worden op de beteekenis van den naam. Doorgaans sprak Dr. K. van „de Christelijk historische richting”. Nu 8 Januari het Centraal-Comité de circulaire met het concept-program had toegezonden om bespreking uit te lokken, moest 21 Januari 1878 de volgende * * * worden opgenomen :

* * * *Er kome eindelijk een eind aan het misverstand.*

De *Bildtsche Courant*, het program van het Centraal-Comité besprekend, merkt op, dat een partij, die haar geboorteuur in den opstand tegen Spanje zoekt, *revolutionair* in merg en nieren is.

Dat misverstand voede men nu niet langer.

Men mist er het recht toe.

Ieder weet, of kan weten, dat „antirevolutionair” een technische term is, die uitsluitend beteekent: *tegen de Staatsleer van de Fransche Revolutie gekant*.

GROEN GELAUWERD.

Tijdens diens leven — gehoord, gelasterd. Groen's eigen klacht in '55 „de strijd te zwaar wijl niemand hielp”. 5 Juli 1878, 2 jaar ruim na Groen's dood, de volgende :

* * * *Groen gelauwerd.*

Nog onlangs maakte het *Noorden* de opmerking, dat het onder onze Liberalisten in zwang is, hun tegenstanders bij hun leven te lasteren en na hun dood te lauweren.

Een nieuwe proeve hiervan bood gisteren weer het *Vaderland*.

Men herinnert zich, hoe tijdens de agitatie tegen het Schoolontwerp van 1856/57 de heer Groen door de toenmaals toongevende liberalistische pers letterlijk met het vuilste slijk bemorst is, en niet slechts beschimpt, maar gescholden werd voor „Protestantsche Jezuiet” en wat niet al.

Welnu, thans komt tot onze vreugde het *Vaderland* voor dienzelfden „Protestantschen Jezuiet” een krans van schoone lauweren vlechten, en wijdt aan Groen's nagedachtenis een woord van warme hulde, waarin om het zeerst zijn kalme ernst, zijn keurig woord en zijn scherpzinnige blik worden geprezen.

Mogen we de redactie van het *Vaderland* beleefdelijk verzoeken, voor deze onbewimpelde veroordeeling van de wijze, waarop haar

geestverwanten in 1856 zich tegenover de leiders der toenmalige-Schoolwet-agitatie vergaten, onzen dank, in weerwil van haar eigen terugvallen in de oude feil, ook in naam onzer richting te aanvaarden?

11 December 1878.

* * * *Een leider niet, een lijder!*

Een geestigheid meenende te zeggen, wees Kappeyne onlangs op een drukfout in het Kamerverslag, waardoor de heer Schimmelpenninck te zeggen kwam, dat Jonkheer Elout, naar Kappeyne's opinie, geen *lijder* der Petitionnementsbeweging was geweest, maar een der geleiden.

Resumeert, zoo vragen we met ernst, die spotachtige drukfout op Kappeyne zelf toegepast, niet geheel zijn positie, sinds hij van Kamerlid Minister werd?

Of is die positie scherper, korter, juister te teekenen, dan door hem u voor te stellen als de heusch niet benijdenswaardde „*lijder* van de groote liberalistische partij”.

Een „*lijder*”, die, tegen eigen zin en neiging in, zijn naam zit te zetten op het torentje, insteê van vlug en vaardig te schermen met zijn medeadvocaten voor de balie.

Een „*lijder*” de man, die, meenende zelfstandig te werk te gaan, aan den stuggen, onbeweeglijken nasleep der oud-liberalisten nu reeds al het enthousiasme, al de veerkracht van zijn eens zoo bezieldde politiek heeft ten offer gebracht.

Een „*lijder*” de onweerstaanbare held van het woord, die niemand tegen zich over en een kuddeke volgelingen achter zich vindende, zijn talent bij het spreken beneden het middelmatige laat zinken.

Een „*lijder*” de bezorger van 's lands zaken, die voor het Staatsmansvak ongeschikt gebleken, desniettemin door een jammerlijke constellatie geoordeeld is om misschien nog jaren lang minister te blijven, en het aan te zien hoe elke *coup* dien hij waagt, aan zijn prestige afbreuk doet; elk stuk dat hij schrijft, tegen hem getuigt; en, ondanks zijn uitnemende intentie, het land er onder raakt.

In ernste, schijnt, vergeleken bij zulk een krankbed, de „*lijder*” Elout u niet nog benijdenswaard?

EEN BEGROETING.

Dr. K. noemde de dissertatie van Mr. Fabius en diens persoon 3 Januari 1879:

* * * *Een kostelijke aanwinst.*

Aan de Leidsche Academie is, voor korte dagen een proefschrift verdedigd, dat onder de Antirevolutionairen in den lande sensatie zal maken.

Wij bedoelen het lijvig boekdeel getiteld: „*de leer der Souvereiniteit*” van Mr. D. P. D. Fabius.

En we durven aan dit werk dáárom zoo goede ontvangst voorstellen, wijl het alle kansen voor zich heeft.

Voor zich, dat het de eerste academische dissertatie is, die in langen tijd een hoofdstuk van Staatsrecht in antirevolutionairen zin bepleiten dorst.

Voor zich, dat het onder alle hoofdstukken van Staatsrecht het belangrijkste, dat der *Souvereiniteit*, behandelt.

Voor zich, dat het dit hoofdstuk van Staatsleer behandelt op alleszins uitvoerige (c. 500 bladz.) en niet minder degelijke wijze.

En voor zich bovenal, dat de schrijver in zijn eigen persoon aan ons Christenvolk een man te meer aanbiedt, die classiek gevormd en voor de eere van dat volk zal kunnen strijden.

 RECHTER- EN LINKERVLEUGEL.

Onder verwijzing naar blz. 18, enz., waar gehandeld wordt over „*gauche*” en „*droite*”, is te verklaren wat 14 Mei 1879 geschreven wordt over de twee stroomingen in de partij.

* * * *Gauche en droite.*

Niet onaardig zoekt men het er thans heen te leiden om ons de *Conservatieven* als „antirevolutionairen van de *droite*” aan te dienen.

Men late zich door die handigheid toch niet verschalken.

Het *Centraal-Comité* nam een program aan, dat in hoofdzaak als basis voor de Antirevolutionairen van *beide* schakeeringen bedoeld is.

En juist daarop doelend hebben wij dan ook van meet af verklaard, dat we, als uitdrukking onzer speciale gevoelens, het Program beslist hadden gewenscht.

Toch gelooven ook wij nu, dat het, van achteren bezien, zóó beter is.

Dan zou het een program van de *gauche* zijn geweest.

Nu is het een „stuk van accoord” voor alle Antirevolutionairen in den lande.

Dit geeft dus aan het Centraal-Comité volkomen recht, om ook candidaten van de *droite* te steunen.

En meer nog, dit maakte dat dan ook alle Vereenigingen van beteekenis zich aansloten.

14 Mei 1879.

* * * *Historische politiek.*

Men leest in het *Dagblad* :

Volgens *De Standaard* (van heden) ligt „het struikelblok” tegen samenwerking van Protestantsche en R. Cath. conservatieven bij *haar*.

„En dat wel — men verlieze het niet uit het oog — nog volstrekt niet zoozeer bij onze geestverwanten onder de machtigen der aarde: noch ook bij onze dusgenaamde *droite*, en zelfs niet bij onze locale leiders, — maar in hoofdzaak bij het kiezersvolk zelf, dat op het punt van Roomsche candidaten zich niet laat ompraten en met onverzettelijke *stijfhoofdigheid* op zijn stuk blijft staan.”

Beginnen wij weder te draaien naar de *droite*?

En hoe lijkt u de mate van politieke ontwikkeling in een kiezersvolk, waarbij elke staatkunde met „onverzettelijke *stijfhoofdigheid*” wijkt voor de vraag: is hij soms Roomsch?

Op die vraag zou b.v. de hoogleeraar Fruin eenvoudig antwoord: „wel, dat is *historische politiek*.”

Maar het *Dagblad*, dat op zijn revolutionaire basis natuurlijk met geen eischen of rechten der historische gegevens rekent, ziet in dat alles niets dan onbeduidende kerkelijke geschillen.

Dat er onder die geschillen mee de tegenstelling van een Roomschen en Protestantsch Staatsrecht schuilt, blijft aan het oog zijner redactie verborgen.

15 Mei 1879.

* * * *Liever een Liberaal dan een Standaard-man.*

Uit de *Maasbode* vernemen we, dat een nieuw soort lieden ons goede land schijnt te zijn ingekomen.

Het moet een gevaarlijke bende zijn.

Nog heel wat erger dan een troep Zigeuners.

Ze heeten *Standaard*-lieden.

De signatuur van deze lieden is, dat ze zijn „huichelaars” dat, naar *De Tijd* ons nader informeert, een hunner stamvaders, genaamd Marnix van St. Aldegonde, was een „aartslasteraar”; dat ze voorts zijn „papenhaters”, „gluipers”, en, wat nog wel het schrikkelijkst van al mag heeten „erger nog dan de Liberalen!”

Wie nu weet, wat soort van zwarte duivelen de Liberalen reeds in het oog van de *Maasbode* zijn, zal zelf schrikken bij de gedachte, dat hij eens op zulk een nog erger, nog zwarter bende stuiten mocht!

En daarom: een iegelijk wachte zich voor schade!

Want die „nog erger dan de Liberalen” zijn wij.

15 Mei 1879.

* * * *De beul en dien hij martelt.*

Het *Utrechtsch Dagblad* laat iemand klagen, dat de antirevolutionaire pers soms zoo krasse beelden, zoo harde woorden gebruikt en zoo schelle tonen laat hooren.

Neen, heusch, dan vindt die inzender de kalme hoogheid van een *Handelsblad* c.s. toch veel waardiger.

Daargelaten nu het onderzoek of de opmerking waar is, zouden we den opmerker toch wel alvast vragen willen, of het, gesteld het ware zoo, nu juist ganschelijk ongehoord zou zijn, dat de beul kalmer blijft dan het slachtoffer dat hij de duimschroeven aanzet en op wiens rug de slagen van zijn geeselhoed neêrkomen?

7 Juni 1879.

* * * *Een nieuwe partijindeeling.*

Het *Dagblad* stelt voor, de Kamer voortaan aldus in te deelen:

Rechts de Roomschen en de Antirevolutionairen.

Links de Liberalen en Radicalen.

En in het *Midden* de groep van het *Dagblad*.

Ons dunkt, dit kan wel.

Of liever, het is al zoo!

Alleen maar, dat men, vanwege haar kleinheid, van deze midden-groep nauwlijks iets in het parlement gewaar wordt!

Het Kab.-Kappeyne was vervangen door het Kabinet-Van Lynden-Six en gaf 29 September 1879 aanleiding tot lofprijzing der fractie-eenheid.

* * * *Pijnlijke oogenblikken.*

De antirevolutionaire Kamerleden doorleefden in de eerste dagen dezer week pijnlijke oogenblikken.

Een Kabinet tegenover zich, dat slag op slag hen wondde.

Door Kamerleden als Van Eck en Rutgers van Rozenburg met den bittersten haat der orthodoxophobie overgoten.

Zelf nog niet ter helfte opgekomen van de zwakheid, die vroegere desorganisatie achterliet.

Metterdaad een klein kuddeke te midden van grijpende wolven : alleen rustende in het rechtsbesef, dat onverwinnlijk is voor elk die steunt op Gods Woord.

En toch, met hoeveel eere doorstonden ze den strijd niet !

Er was saâmwerking. Er was leiding. Er was kalmte en bezadigheid !

Men sprak niet te veel ; maar hoe !

Begin van *betere* dingen.

Maar ook in dat *begin*, reeds een betoon van trouw en toewijding, waarop we in onze artikelen over het *adres-debat* terugkomen, maar waarvoor nu reeds aan de groep onzer vrienden, in de eerste plaats aan Elout, die namens allen sprak, de betuiging onzer erkentelijkheid zij geboden.

Nog altoos blijft de zedelijke band tusschen kiezers en gekozenen voor ons van beteekenis, gelijk Dr. Kuyper hem teekende, nadat in de jaren 1869—'78, mannen, als antirevolutionairen gekozen, zich *in* de Kamer tegen de partij of richting stelden, 6 Oct. 1879 :

* * * *Zedelijke band tusschen kiezers en gekozenen.*

Meer dan ooit is door Van Lyndens overloopen naar den vijand de noodzakelijkheid in het licht getreden, om zich bij het stellen van candidaten voor de Tweede Kamer niet met een „Jantje-van-Leyden” te laten afscheppen.

Men dient, eer men kiest, te weten wat men aan elkaâr heeft.

Aan elkaâr heeft, *niet* in de kerk, maar in de *politiek*.

Te zeggen van uw Candidaat : „Hij is een Christen” geeft u nog niets. Van Bylandt was ook een Christen..... en Thorbeckiaan !

Six is ook een Christen..... en draaft Kappeyne vooruit. Van Lynden staat ook als een Christen bekend..... en ontleent zijn politiek aan zijn portefeuille.

Neen, de antirevolutionaire partij is geen kerkelijke bid-club, maar een Staatkundige partij; alzoo te herkennen aan Staatkundige merken.

D.w.z. aan merken, kenmerken, waaruit ge iets *merkt*.

Dus niet aan holle phrasen over de Overheid, of nog holler klanken over Gods zegen, maar aan die zeer bepaalde lijnen, die het stroombed afbakenen, waarbinnen zich ons leven voortbeweegt.

Mannen broeders, de nu ontvangen les was hard.

Maar niet *te* hard, indien ge er profijt mee doet, en van nu voortaan niemand meer candidaat stelt, die er om heen draait, die met zijn reservatiën aankomt en de tactiek volgen wil van het kluitje in het riet.

Dr. A. W. Bronsveld heeft, van meet af, een eigen richting ingeslagen. Wel schreef hij af en toe artikelen in *de St.*, en liet hij zich kennen als een man van de „droite” of rechtervleugel. In 1879 stelde hij zich tegen Dr. K. in diens beschouwingen over mannen als Van Lynden. Van daar de bezorgdheid, die spreekt uit wat *de St.* d.d. 6 October '79 zegt.

* * * *Res mali exempli.*

Spraken we in ons eerste artikel over het *Adres-debat* onze ernstige bezorgdheid uit, dat Van Lyndens afval gevaar liep meerderen te verleiden, toch lag daarbij het vermoeden verre van ons, dat *reeds nu* bedenkelijke verschijnselen in die richting zich zouden voordoen.

Wij doelden op de verkiezingen van 1881.

Maar zie, reeds nu, nóg in het jaar der verkiezingen van '79 begonnen zich uit Haarlem zorgwekkende stippen aan den horizon te vertoonen.

Althans, er kon in die stad een *Kroniek* geschreven worden, waarin een hart spreekt, dat vol is over het vermeende onrecht, door sommigen uit het Christenvolk *aan* Van Lynden aangedaan; maar dat kennelijk niets voelt voor het grievend *onrecht*, dat Christenvolk aangedaan *door* dien Staatsman.

En men weet, meer dan aan een vloed van woorden teekent zich vaak de richting, die iemand uitgaat, aan het kloppen van zijn hart.

Ten zeerste hopen we dan ook, dat deze uitingen slechts voorbijgaande zullen wezen.

De ingelaschte zinsneê: „Of ik dan nu het standpunt van Van Lynden inneem? Ik kan het niet”, doet die hoop leven.

Het verlies toch van een man als Dr. Bronsveld zou voor de anti-revolutionaire partij, ondanks zijn *Einspanners*-natuur en in weerwil van zijn spreekwoordelijke scherpheid, meer nog dan Van Lydens weggaan van het vaandel, oprechtelijk door ons worden betreurd.

Intusschen danken we, dat we intijds zijn gewaarschuwd!

Gelijk bleek, behoorde Dr. Bronsveld tot de „droite” der partij. Thans komt — 24 November 1880 — het begin der scheiding.

* * * *Verkiezingen in 1881.*

Voor onze partij zal de verkiezing van 1881 in meer dan één opzicht een zeer opmerkelijk karakter dragen.

Meê door het voornemen van den *Kroniek*-schrijver om alsdan niet langer met de antirevolutionaire partij meê te doen.

Indien toch deze publicist bij dit voornemen volhardt, en zijn geestverwanten treden in zijn voetstappen, dan kan dit tot verlies van stemmen voor ons leiden. Een verlies, dat zich allicht in een of ander district in derving van winste zou omzetten voor onze groep in de Kamer. En even deswege of aan de liberale partij ten goede zou komen, of aan de *Dagblad*partij nog een vleugje van leven zou bijzetten voor een tijd.

Men weet, reeds voor jaar en dag hebben we dezen afval voorzien.

Toen na Van Lydens *volte face* de *Kroniek* een pleidooi voor den Kabinetsformeerder leverde, is er door ons blad van meet af op gewezen, dat dit zeer licht het aftrekken uit onze gelederen van zekere coterie ten gevolge kon hebben.

Thans zijn we reeds zoover, dat zelfs de waarlijk niet minst uitstekende onder onze afgevaardigden, een man als De Savornin Lohman, *ter uitwerping uit de Kamer* door de *Kroniek* is voorgedragen.

Het zij zoo!

We denken er niet aan, iemands vrijheid van oordeel aan banden te leggen.

Indien deze heeren zoo denken, dan moeten ze ook zoo doen.

Dat eerbiedigen we volkomen.

Slechts dient bijtijds duidelijk geconstateerd, waar we aan toe zijn, opdat men, eer het te laat is, er in alle districten van onderricht zij op *wier steun voortaan niet meer valt te rekenen*.

Een plicht, waarvan we ons niet dan met droefheid kwijten ; maar welks niet kwijting ons mede schuldig zou stellen aan het te wachten kwaad.

De verkiezing ging van A. R. zijde vóór Grondwetsherziening en tégen Kappeyne's Schoolwet. De uitslag was, dat de Partij al haar zetels behield, Zwolle, Delft en Goes nog won, dat de vroegere thuisblijvers tegen het Liberalisme kozen. *De St.* schreef 18 Juni 1881 :

OOK EEN RESULTAAT.

Het grootste resultaat van de jongste stembus is wel dit, dat de Nederlandsche natie, bij monde van haar opgekomen kiezers met

ruim 37.000 tegen nog geen 27.500 stemmen

èn het Liberalisme èn de Schoolwet heeft *veroordeeld*.

Of wil men het nog nauwkeuriger, omdat de Liberalisten ditmaal in Leiden en Amersfoort niet officieel optraden, en voegt men dus bij het cijfer der Liberalen het different met 1879 voor die beide districten, dan is de uitkomst, dat de kiezers met

ruim 37.000 tegen nog geen 27.000 stemmen

èn over de Schoolwet èn over het Liberalisme, en daardoor in veel hogere mate nog over de Kieswet, het vonnis velden.

Het vonnis óók over de Kieswet.

Want met hun nog geen **27.000** kregen de Liberalisten gekozen **25** leden.

Terwijl hun tegenstanders met ruim **37.000** stemmen slechts **16** leden in de Kamer brachten.

Dit zijn de cijfers.

En in die cijfers doet het onrecht meer dan roepen.

Het schreeuwt!

POLEMIEK

met bladen van eigen richting heeft altoos een eigenaardigen kant. Van begin af heeft het *Wag. Weekblad* — tegen Dr. K. — gepolemiseerd. Thans schreef *de St.* 14 Sept. 1881 :

* * * *Polemiek.*

Ons voornemen, om vooreerst geen polemiek met bladen onzer eigen richting te voeren, is gewraakt; deels met smartelijke verdachtmaking, waarover het oordeel liefst aan de consciëntie verblijve; maar o.a. ook met de zeer juiste opmerking, dat wrijving van gedachten soms noodzakelijk is.

Dit laatste beamen we volkomen.

Nu echter slag op slag bleek, dat deze wrijving bijna altoos inmenging van persoonlijke geraaktheid met zich bracht, stond de vraag, niet of zulk een wrijving op zichzelf niet gewenscht is, maar of ze gekocht mocht tot den hoogen prijs van verkoeling der onderlinge genegenheden.

En daarop nu luidde ons antwoord :

Dien prijs besteden wij niet!

DE TOETSSTEEN.

In een artikelenreeks „In het gedrang” heeft Dr. K. de moeilijke positie van de kleine A. R. Kamergroep geteekend; tevens hare verhouding tot de andere groepen uiteengezet en hoe, op vast accord, samenwerking verkregen kon worden. Verder aangegeven — met veldheersblik het strijdtterrein, de opstellingen als overziende — de twee tempo's om den beslissenden slag aan het Liberalisme toe te brengen. Geschetst werd wat van den belijder van het A. R. beginsel geëischt mocht worden.

In art. VII, d.d. 14 September 1881, werd gezegd — en dezen toetssteen heeft de A. R. Partij niet losgelaten — :

.....Wat men tegen de Antirevolutionaire partij dorst inbrengen, was niet: „Gij hebt u in A. of B. vergist, en gingt dus blijkbaar onvoorzichtig te werk!"; neen, maar: „*Hoewel gij wist, dat A. of B. die ongodvruchtige persoon was, hebt ge hem, om zijn politiek Amen op uw Program, toch ingehaald!*”

En daar nu komen we, in naam van ons kiezersvolk, met diepe verontwaardiging tegen op.

Ons kiezersvolk kan er, dat ontkennen we volstrekt niet, kan er soms inloopen, en liep er wel in.....

Ons kiezersvolk is het niet om politieke sluwheden, maar schier uitsluitend om het hooghouden van Gods heiligen Naam te doen.

Wonderknappe, overslimme, door eerzucht verteerde, edoch onvrome lieden, schudt ons volk zich als een giftige adder van den arm af; terwijl het omgekeerd intellectueele tobbers, die zich twee maal voor eens laten beetnemen en geen politiek adertje in zich voelen, mits het maar eerlijke karakters, besliste aanhangers onzer beginselen en godzalige zielen zijn, met beschamende gehechtheid trouw zou blijven.

Dat wete een iegelijk wel en deugdelijk: tolk der antirevolutionairen en kind der wereld te zijn, gaat niet saam.

Niet aan een iegelijk mag even hooge geestelijke eisch gesteld, „De Heilige Geest deelt aan een iegelijk in zijne mate, naar Hij wil”.....

Maar op de godzaligheid onzer politieke tolken staan we onverbiddelijk. Daar *mogen* we niet van afzien. Daar *moeten* we klem op blijven leggen. Het zou God verzoeken zijn, indien men ooit van dien eisch afliet.

Niet alle godzalige lieden zijn bruikbare antirevolutionairen; maar wel moet elk antirevolutionair, om bruikbaar te wezen, een godzalig man zijn; een persoon, die God vreest; met 's Heeren volk in den lande door hoogere sympathieën één.

Godzaligheid is op politiek terrein voor ons *niet genoeg*; er moet nog iets *bijkomen*; maar juist omdat dit andere bij de godzaligheid *bij* moet komen, mag die godzaligheid *zelve nooit ontbreken*.

Ze is ons de *conditio sine quâ non*. De grondslag zelf waar al het andere op moet rusten.....

Godzaligheid en degelijke kennis strijden niet, maar *eischen* elkaar veeleer. En ook een tolk voor ons politieke leven zal dáárin allereerst zijn godzaligheid doen uitkomen, dat hij, van oppervlakkigheid wars, zijn tijd geeft aan het degelijk onderzoeken, en toont wat ook in den minder bedeelde een godzalig plichtsbesef ter verdubbeling van veerkracht vermag.

Godzaligheid alzo de onmisbare *grondkleur*, waarop het politiek *devies* wordt aangebracht, om, juist naar mate die grondtint zuiverder is, elk woord, ja, elke letter van het politiek devies te scherper te doen spreken.

Zoo was het van ouds onder ons; zoo blijve het ook in de dagen

van onzen meerderen voorspoed. En wee onzer, indien ooit de anti-revolutionaire partij in staat bleek, om dien grondregel van haar huisorde te schrappen!

Kwam het, wat God verhoede, ooit daartoe, dan zou de zenuw van onze kracht in den boezem der natie zijn doorgesneden: de Simsons-lokken zouden ons door Delila's list ontroofd zijn; zelfverwijt zou ons den geest verontrusten; de onrustig geworden geest den loop der dingen verwarren; en in en bij dat alles zou van ons wijken de zegen van den Heere, onzen Ontfermer, en verstommen op onze lippen de pleittaal des gebeds.

Voor ons eigen schip dus niemand op de monsterrol, dan die het vermoeden van godzaligheid voor zich heeft.

Dat staat onverbiddelijk vast.

Dat kan, dat mag, dat zal nooit anders.....

Het kan noodig zijn, te luisteren naar het „terug tot uw tenten o Israël”. *De St.* heeft, om vermenging met Conservatieve of liberale partij te voorkomen, op keur aangedrongen en eigen partijformatie bepleit. Dit wekte bevreemding. *De St.* gaf 21 November 1881, No. 2967, volgende

* * * *Zijn eigen kinderen verslinden.*

De Tijd maakt zich ongerust over de antirevolutionaire partij, omdat, zoo ze waant, haar Saturnus zijn eigen kinderen verslindt.

Zal dit een zin hebben, dan moet het beduiden, dat we ons liever inkrimpen om *beginselvast* te blijven, dan uitzetten om *los van beginsel* te worden.

Om nu te beoordeelen, of zulk een meerdere doortastendheid de antirevolutionaire partij schade of bate belooft, zal een herinnering aan het gebeurde in '69 en '71 misschien niet overtollig zijn.

Destijds, toen de veldheer *alleen* stand hield, en er in '71, zelfs tegen alle *zittende Kamerleden* in, een schier *onmogelijk* drietal gecandidateerd werd, toen eerst zaagt ge den echten Saturnus optreden, die, *op eens, heel zijn partij verslond*.

Toch zal ook in de oogen van *de Tijd* dit schijnbaar canibalisme bij de uitkomst wel niet onprofijtelijk gekeurd worden.

Althans de toen met haar en huid verslonden partij vaart in '81, tien jaren later, nog tamelijk wel; getuige het jongste candidatenlijstje voor de Tweede Kamer, dat door *de Tijd* zelve werd aanbevolen.

Waardeering toonen bemoedigt en doet critiek minder pijnlijk aanvoelen, maar wekt bij de tegenpartij afgunst.

30 December 1881 :

* * * *Geestdrift voor zijn Kamerleden.*

De liberalistische pers, natuurlijk met het Dagblad à la suite, hebben het er erg druk over, dat *De Standaard* keer op keer een woord van dank en hulde aan de antirevolutionaire Kamerleden bracht ; soms ook een woord sprak van critiek !

Prijst men, dan heet het : „Laffe vleierij !”

Critiseert men, dan zegt men : „Hoe meesterachtig !”

Nooit is het goed.

Het geheim van deze vermakelijke spotternij, die zelfs naar be-waarschooltjes en matressenschooltjes afdaalt, om haar beelden te zoeken, zal wel zijn, dat de goede verstandhouding tusschen Kamer en Pers bij ons, voor de heeren een doorn in het oog is.

Het is dan ook om moedeloos te worden.

Nu deze tien jarenlang is de pen in alle wrange vocht gedoopt, om onze Kamerleden toch maar tegen *De Standaard* op te zetten, en zie, nog altijd blijft de *broederlijke liefde*, en klom de stille belangstelling zelfs tot hartelijke geestdrift.

Juist om dat laatste kan het dan ook wel zijn, dat er wat nijder benijding onder dat gespot loopt.

Want, in trouwe, om in uw pers geestdrift voor uw Kamerleden te vinden, moet ge dan toch eerst Kamerleden hebben, *die uw geestdrift wekken kunnen.*

En of nu de heeren De Casembroot c.s. dat op het *Dagblad*, of de heeren Rombach c.s. op de liberalistische pers vermogen, staat o.i. nog te bezien.

De (Friesche) *Banier* stond onder redactie van Ds. Tinholt, die af en toe Antirevol. allures aannam, doch meer met Ds. Buytendijk dan wel met Dr. K. het eens was. In de Schoolkwestie nam zij ook een afwijkende houding aan en was daarom enkele malen terecht gewezen.

Hoe zij optrad, blijkt (29 Mei 1882, No. 3126) uit de beantwoording :

* * * *Sommatie.*

Trompetter voorop, de witte vlag omhoog, is ons een parlementair voor de poorte onzer veste verschenen, om, namens hare majesteit de redactie van de *Banier*, ons in optima forma een *sommatie* te zenden.

Met alle militaire honneurs is deze parlementair op eerbiedige wijs door ons ontvangen, onder bescheid dat we ten onzen tijd aan hare majesteit de redactie van *de Banier* onze satisfactie zenden zouden.

Ze wordt hiermeê verzonden, en bestaat, kort, naar het parlementairen voegt, in deze verklaring :

„Doen aan de redactie van *de Banier* te weten :

1°. Dat de antirevolutionaire partij hier te lande, na langdurige worsteling, geraakt is tot de stellige conclusie, om den staat elk recht tot het houden van scholen (anders dan bij maniere van aanvulling) te betwisten.

2°. Dat de redactie van *de Banier* 't zij binnen, 't zij buiten haar veste, als einddoel van de campagne voorslaat een stelsel, waarin het houden van scholen toch aan den Staat zou komen.

3°. Daar hiermeê genoemde redactie opponeert tegen de antirevolutionaire partij.

En 4°. dat zij, door den tijdelijken steun, aan die partij verleend, op geen voeten of vamen na de schade goed maakt, door haar loswrikken van onzen fundamentsteen veroorzaakt.”

Voorts, alle zoetelijk gekeuvel van anderen invloed der ouders op de school, kan in niets de pauseering van het beginsel vergoeden.

Maandags vóór de verkiezing van Dinsdag 17 Juni 1882 een „Laatste Woord” van vier en een halve kolom, waarin aangevuurd wordt met een climax van woorden en waaruit we slechts kunnen opnemen :

SLUIT DAARBIJ UW EIGEN GELEDEREN !

O, die pijnlijke zonde van het individualisme, om altoos *iets op u zelve*n te willen zijn, ze heeft in 's lands historie al zoo ontzettend veel rampspoeden gebrouwen.

Waakt, waakt toch tegen terugkeer dier zonde aan de poorte van uw hart !

Mengt bovenal geen *kerkelijke* verschillen in wat *staatkundige* burgersarbeid is !

Mannen van allerlei gading zijn onder uw candidaten, oudere en jongere Gereformeerden ; strengere en minder strengere ; ethischen en irenischen, kortom, niemand is op politiek terrein om zijn *kerkelijke* inzichten uitgesloten.

Niet wat kerkelijk, maar wat politiek bijeen hoort, vindt ge hier saâm.

Volgt gij dan ook in uw districten, die schoone eendrachtseus, die in uw kandidatenlijst u is afgespiegeld. In de kerk sta elk op zijn recht, maar *op het bolwerk van den staat* tegenover den gemeenschappelijken vijand sta heel ons corps *arm in arm*.

Vergeet uw Nederlandschen pijlbundel niet: *Alleen eendracht maakt macht!*

Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman Sept. '79 Kamerlid geworden, toen het Kab. v. Lynden optrad, dat Kapp. Schoolwet moest uitvoeren, bestreed het Kabinet op dit punt. Eerst Minister Six, die de wet in al haar strafheid zou toepassen. Toen Pijnacker Hordijk, die welwillender was. 6 Maart '82 diende Lohman een motie in tot wijziging der wet betreffende de inricht. der gebouwen. *De St.* steunde hem en noemde 4 Maart dit voorstel „Een eerste slingerworp” en 3 Juli '82 volgde :

* * * *Lohmans voorstel.*

Voor het eerst na een worsteling van het vierde eener eeuw, behaalde onze partij eergisteren een klein succes.

Lohmans voorstel ging door.

Vijftien leden scheidden zich namelijk van de Schoolwetkliek af en zwenkten naar den kant der billijkheden.

Onze dank voor dit kleine voordeel komt in de eerste plaats toe aan Feringa, die het eerst in de Schoolbouw-Commissie het pleit tegen deze tyrannie aanving; na hem aan de *Unie* en de dagbladpers, die zoo onverdroten al maar doorsloeg op hetzelfde aanbeeld; dan zeker niet het minst aan Lohman zelf, die zoo bedaard doortastte; ook aan Keuchenius, die met veel wijs beleid het scheepje nog wat ballast ingaf, eer het in den wind ging; maar ten leste ook aan deze vijftien liberale Kamerleden, die dan toch eindelijk toonen genoeg te hebben van die *Orthodoxen-Hetze*, die, feller nog dan de *Juden-Hetze* in Duitschland, hier te lande onder aanblazing van Joodsche partijdrift, nu sinds dertig jaren tegen de belijders van den Christus bestond.

In een artikel „Bezuiniging” had Dr. K. gezegd, dat aan het vermorsen van 's lands gelden een einde moest komen. Uit de Oost kwam geen geld, en in het vaderland kostte de uitvoering der „Scherpe Resolutie” miljoenen.

Hierover op de vingers getikt, volgde dit antwoord, 25 Oct. '82, No. 3253.

* * * *Opzetten van het volk.*

Volgens de *Arnh. Cour.* was ons artikel over „Bezuiniging” niet vrij van opzetting van het volk.

Geheel loochenen we dit niet.

Metterdaad, nu de liberalistische coterie twintig, dertig jaren lang het arme volk duchtig gechloroformiseerd heeft, om het eerst zijn kinderen en toen zijn geld uit huis te halen, is het wel onze plicht dat volk wat hardhandig wakker te schudden en eens frisch met koud water de oogen uit te wrijven, om het weêr op te wekken tot energie en moed.

In zekeren zin is het dus waar, dat we den lijder, die lag, overeind helpen zetten, en aldus opzetten, om hem uit de handen zijner be-roovers te redden.

En indien de *Arnh. Cour.* in dien zin ons verdenkt van het volk te prikkelen, dan heeft zij volkomen gelijk, en zal zij ons nog tame-lijk lang op gelijken liefdedienst kunnen betrappen.

's Lands financiën gingen door vermindering der Indische baten, achteruitgang der middelen hier te lande, terug. De uitvoering der Schoolwet vroeg 12 miljoen. *De St.* en Kamerfractie drongen aan op bezuiniging. Het Kabinet stelde verhooging van lasten voor. Hierop reageerende — zie ook 25 Oct. — volgde 25 December 1882:

* * * *De scorpioenen komen.*

Van maand tot maand hebben we geroepen: „Volk van Nederland, men zal u met nog zwaarder last belasten!”, en toen heette het, dat we overdreven.

Welnu, thans heeft de Sfinx gesproken.

In het vage, hetzij zoo, maar gesproken dan toch.

En wat kwam er nu uit?

Dit, dat het Rijk boven het bedrag der bestaande belastingen nóg nieuwe lasten tot minstens een bedrag van zes millioen zal opleggen, en dat de steden en dorpen macht zullen ontvangen, om ook hun druk nog zwaarder te maken.

En dat in een tijd, dat de landwaarde dalende is.

En dat zonder, dat er van bezuiniging ook maar de schim ver-
toond wordt.

Ziet toe, mannen burgers! te zorgen, dat zoo heilloos plan *niet*
doorgaat, is uw recht en uw plicht.

Juli '83 is komende.

De Juni-verkiezingen 1883 leverden, van 18 Mei tot 12 Juni 18 hoofdartikelen en 77 driestarren. Onder de hoofdartikelen „Aan de kiezers” luidde het eerste „Heiligt den strijd”, terwijl hierbij ook nog gevolgd werd een overzicht van de resultaten van een dertig jarig tijdsbestek.

De verkiezing werd ingezet met een waarschuwing om niet in te sluimeren, waarna 1 Juni '83 volgde :

* * * *In wien onze hulpe staat.*

Op politiek terrein is het natuurlijk, dat men ook omziet naar de gelegenheden en let op de teekenen der tijden.

Anders te doen ware niet menschelijk.

Zich aan te stellen, alsof men anders deed, huichelarij.

Niemand onzer verheelt het zich dan ook, dat de inzinking van het Liberalisme onze kansen betert; dat hún tweespalt ons nauwer aaneensluit; en dat hun machteloosheid ónzen moed voor de toekomst verhoogt.

Voeg er bij, dat ook de uitnemend gelukkige keuzen van candidaten den geestdrift onder de onzen niet weinig hebben aangewakkerd.

Ook, dat de komende Grondwetsherziening den ernst van het oogenblik ons te nadrukkelijker op het harte bindt.

En toch door en met al deze consideratiën wordt door de anti-revolutionaire partij geen eigenlijke zegepraal bevochten.

Neen, zegepraal zal er dan eerst op 12 Juni zijn, als we voor 12 Juni een zegepraal over ons zelve behaalden, en weêr aflegden alle bijberekeningen en van ons wierpen alle steunen op menschen, om eeniglijk en alleen onze hope te stellen, op Hem, wiens de schikking des harten is, en van wien de Spreukendichter getuigt: „Het lot wordt in den schoot geworpen, maar het beleid is bij den Heere!”

Zie wat nu deze twintig jaren de klimmende kracht onzer partij vormde, was juist, dat er niets persoonlijks werd bedoeld, dat om ambt noch eerepost werd gestreden, maar dat, onder veel zondigs door, alle aandrift gedreven werd door die ééne gedachte: Hoe

weer de Naam onzes Heeren groot kon worden gemaakt te midden onzes volks.

Welnu, beziele ons diezelfde heilige gedachte dan ook nu.

Dringe en drijve ons de heilige overtuiging, dat voor dien Naam ook op 12 Juni de strijd moet worden aangebonden.

Brenge die bezielende overtuiging ons het gebed weer op de lippen.

En toone ons goede volk het in al zijn districten van de Dollart tot op Zeelands stranden, dat alleen in dien Naam des Heeren onze hulpe tegenover onzen wederpartijder, stond tot dusver, en ook nu nog staat.

Te midden van den strijd verscheen in de Kroniek van *Stemmen voor Waarheid en Vrede* een aanval op Keuchenius, waarop 4 Juni '83 werd geantwoord:

* * * *Een nieuw soort krankzinnigheid.*

Dr. Bronsveld, kwalijk te spreken over al wat de antirevolutionaire partij raakt, vindt thans ook weer niets goeds aan de schitterende rede van Keuchenius.

Hij ontziet zich niet te zeggen, dat het stuk hem is „tegen gevallen”.

Ja, hij gaat verder, en durft Mr. Keuchenius voorstellen, als niet al te recht bij zinnen meer.

Hij zou lijden aan zekere *mania*.

Type dier manie zou wezen, zoo zegt Dr. Bronsveld, dat ze is een *mania Kuyperiana*.

Nu, we weten niet, hoe de Utrechtsche hoogleeraar Van der Lith er over denkt en of hij genegen is deze nieuwe soort manie te boeken in zijn psychiatrisch repertorium.

Maar deed hij het, misschien ging hij dan veiligst met, bij manier van tegenstelling, er tegelijk de *mania anti-Kuyperiana* naast te boeken.

Als voorbeeld van een ernstig lijder aan deze ziekte kan dan wellicht niet al te ongeschiktelijk deze zelfde Dr. Bronsveld dienst doen.

JUNI-VERKIEZINGEN 1883.

Nadat 14 Juni een voorloopige uitslag was meegedeeld, volgde 18 Juni (No. 3450) de volledige uitslag. Bij vernieuwing bleek, hoezeer de heerschappij van het Liberalisme op verkrachting van recht was gebouwd. Van de 75.000 die opkwamen, stemden rond 43.000 tegen hen en slechts bijna 30.000 voor hen.

Op een Kamer van 86 leden, zou dit een verhouding moeten geven van 37 liberalen en 49 anti-liberalen.

Toch bestond de Kamer door dezen uitslag, en ook na de verovering van twee zetels door de Antirevolutionaire partij, uit 45 liberalen tegenover slechts 40 leden, die niet met hen mee gingen.

Opnieuw had dus ons kiezersvolk met overgrote meerderheid èn de Schoolwet èn de liberalistische politiek veroordeeld.

Dat desniettemin de liberalisten meerderheid in de Kamer waren, is niet hun *kracht*, maar hun *zwakheid*; want het was *verkrachting* van recht.

25 Februari 1884, No. 3663, een verwijt weerlegd, dat meermalen de A.R. Partij in de schoenen geschoven werd:

* * * *Verandering van positie.*

Men verwijt ons, dat we met opzicht tot de financieele quaestie onze positie wijzigden.

Eerst, zegt men, riept ge: „Schoolwet ga aan Belastingplannen vooraf!” en nu heet het bij u: „Grondwet ga voorop!”

Dit is ook zoo.

Maar wat dwong ons tot wijzigen?

Eigen wispelturigheid of wijziging juist aan de overzij?

En dan is het antwoord niet twijfelachtig.

Zoolang er sprake was van *tijdelijke* belastingplannen, riepen we: „Herzie eerst de Schoolwet en voorzie dan in den geldnood!”

Maar nu de Regeering haar *tijdelijke* plannen varen laat, en tot *definitieve* herziening van belastingen wil overgaan, nu *moeten* wij wel onze stukken op het schaakbord dienovereenkomstig verzetten, en nu zeggen: „Geen belastinghervorming zonder voorafgaande herziening der *Grondwet*!”

Mogen we aan de *Amsterdammer* vragen, of alzo de noodzakelijkheid tot wijziging van gedragslijn ons niet is opgelegd?

Waarbij we intusschen nog de opmerking voegen, dat wel óns voorkomt, dat de positie thans *alzo* behoort te zijn, maar dat daaruit nog allerminst volgt, dat ook onze Kamerclub er zoo over denkt.

Naar den regel, dat toch alle schijn zelfs dient gemeden, als volgde men een wenk van een blad als *De Standaard*, bestaat er eer waarschijnlijkheid voor het tegendeel.

1 April 1882 had Dr. K. aan het tien-jarig bestaan herinnerd en 2 October 1884 schreef hij:

* * * *Personalia.*

De Standaard viert heden haar Koperen Bruiloft.

Op 1 April 1872 verscheen haar eerste nummer, op den gedenk-dag van Brielle's verlossing.

Thans liep ze twaalf en een half jaar lang.

Misschien mag, met de komende ontbinding in het gezicht, vermoed, dat haar arbeid niet geheel zonder invloed bleef op de samenstelling onzer Staten-Generaal en daarmee op den gang van 's Lands zaken.

Is dit zoo, dan dankt ze dien invloed minder aan eigen voortreffelijkheid, want hoe klein, hoe gebrekkig, hoe onaanzienlijk onder de dagbladen van Nederland is ze niet nog. Maar dan won ze dien invloed door het vertrouwen, waarmeê men haar begroette, haar verzelde op haar dagelijksch pad en nog steeds op zoo verkwikkende, hartelijke wijze haar steunen blijft.

Dat ze enkelen, die eerst meêliepen, later verloor, en anderen, die eerst van verre bleven staan, later aantrok, lag niet aan haar, maar aan het beginsel dat ze bepleitte.

Personen dienen mocht ze niet.

Mag ze dit vertrouwen blijven inroepen ook voor de dagen die komende zijn?

Het vertrouwen, niet dat we ook in de toekomst niet in vele struikelen zullen, maar dit vast en ongeschikt vertrouwen, dat, hoe het ga en wat er ook kome, *het principieel belang der antirevolutionaire partij in de handen van de Standaard veilig is.*

Van onze trouwe zeters en drukkers, die met ons voor 12½ jaar den loop begonnen, zijn er nog twee derden aan onze drukkerij werkzaam.

Zij ook de arbeid dier noeste, nijvere en zoo nuttige mannen in lager werkkring van den Heere onzen God gezegend, en moge geheel ons personeel, van den kleinsten loopjongen tot den hoofdredacteur steeds dieper van het besef worden doordrongen, dat bij een blad, dat *voor het land* om den zegen des Heeren den strijd waagde op te nemen, *zonder dien zegen niets gedijt.*

GRONDWETSHERZIENING.

7 October 1884.

* * * *Groen en zijne partij.*

Thorbecke is tamelijk wel door zijn volgelingen in den steek gelaten.

Toen nu onlangs inzake artikel 198 de kaart van Groen tegen die van Thorbecke op tafel wierd geworpen, stond er niemand in het

liberale kamp op om Thorbecke's opinie te verdedigen. Alleen van Eck stemde tegen.

Aan deze losheid van geestelijke banden in eigen kring gewend, poogt nu de *N. Rott. Ct.* het te doen voorkomen, alsof men bij ons even los van Groen van Prinsterer ware, en nu deze twaalf jaren in een richting *tegen de zijne ingaande* op schoolgebied had gema-noeuvreerd.

Voor al het *restitutie*-stelsel moet dat waarmaken.

Groen, zoo zegt de snuggere, streed voor het *beginsel*, gij streedt met uw restitutie-stelsel voor het *geld*. Zoo tast dus elk lezer uw breuke.

Mogen we tegenover deze fantasie op historisch gebied, doodleuk de naakte feiten der historie stellen?

Ze zijn twee in aantal:

Ten eerste, dat het restitutie-stelsel door niemand onzer op parlementair terrein gebracht is, dan na uitvoerig vooraf met Groen besproken, en door Groen goedgekeurd te zijn.

En ten tweede, dat toen van zekere zijde twijfel wierd geopperd, of Groen op dezen weg wel meëging, opzettelijk en openlijk door Groen verklaard is, dat alle twijfel desaangaande berustte op mis-verstand.

VERKIEZINGSSTRIJD IN 1884.

22 October 1884.

* * * *Wee u, zoo alle menschen wel van u spreken.*

Van dit lange *wee u* heeft althans *De Standaard* geen last.

Alle man is tegen ons.

De *conservatieven*, omdat we hen onttroonden.

De *liberalisten*, omdat we hun te na op de hielen zitten.

En nu ook de *roomschen*, omdat we niet in hun gevlei komen.

Zij ons wat dit laatste betreft een vraag geoorloofd aan de *Maas-bode*.

En wel deze:

Is het waar of niet waar, dat de *roomschen* *nooit* onze kandidaten steunden uit goedheid of beleefdheid, maar uitsluitend omdat zij er voor zich zelven heil in zagen?

Zoo althans is na afloop der stemming steeds van roomsche zijde verklaard.

En is dit zoo, mag dan niet verder gevraagd, of ook wij dan wel naar iets anders dan naar ons eigen heil hebben te vragen?

Uit hetgeen *niet* om onzentwil is geschied ontstaat toch zelfs indirect voor ons nooit de minste verplichting.

STEMBUREAUX OP ZONDAG.

Bij de verkiezingen van 1929 werd van Soc. dem. zijde de wensch geuit om de verkiezingen op Zondag te houden. De nauwe gedachte en beginselverwantschap met de liberalistische groepen komt uit. In 1884 vroeg het *Hbld.* hetzelfde en gaf *de Stand.* 13 October het nog door de A.R. Partij te geven bescheid:

* * * *Stembus op Zondag.*

Het *Handelsblad* spreekt de hoop uit, dat ook de antirevolutionairen zich wel zullen laten vinden voor het denkbeeld, om voortaan den verkiezingsdag op *Zondag* te stellen.

Laat ons haar geen oogenblik langer dan noodig is in dien waan laten.

Op onzen steun rekenen!

Neen, integendeel zouden we ons met hand en tand tegen zulk een nieuwe proeve van liberalistische ongodisterij verzetten.

Zelfs hadden we niet gedacht, dat het *Handelsblad* zoo weinig den zegen der Engelsche zeden en gewoonten waardeerde, dat het ons ook in dit opzicht meê zou sleuren naar de Fransche revolutionaire practijken.

Dat men 's Zondags iemand ontmoetend, die men in de week niet zag, hem aanspoort, om ook bij de stembus voor zijn Heer en Koning getuigenis te geven, is in het minst niet in strijd met het karakter, dat zulk een dag vertoonen moet.

Maar de bureaux te gaan openen, de kiezers te dwingen, om heinde en ver te gaan trekken om te stemmen; en de leden van het stembureau te noodzaken heel den dag voor de papieren te zitten, vloekt zóó zeer tegen de Sabbatsidée, dat zulk een voorstel ons zelfs in het *Handbl.* verbaast.

De uitslag der verkiezing in 1884 was, dat de liberalen in de minderheid bleven met 42 van de 86 leden, die de Kamer destijds telde. Tak van Poortvliet werd zelfs niet herkozen, terwijl de Antirevolutionairen van 20 op 22 stemmen klommen. Volgens de uitgebrachte stemmen had het 50 tegen 41 moeten zijn. Maar de liberale districtenschaar deed nog dienst. Tot tweemaal heeft Dr. K. het *Hbld.* laten zien, dat zijn cijfers juist waren, daarom schreef hij 7 Nov. '84 nog eens:

* * * 50 tegen 41.

Niemand weërspreekt onze cijfers. Ook het *Handelsblad* niet. Er wordt toegegeven, dat we 47 tegen 40 *Bruto* of 50 tegenover 41 *Netto* in het kiezerscorps bij deze stembus sterk bleken.

Toch vat het *Handelsblad* niet wat deze becijfering beduidt, want zegt het de *Arnhemsche* na: „Gij clericalen (sic)! bepraat uw kiezers met aardsche *en met hemelsche* belangen! En wij, liberalen, alleen met aardsche. Dus zijt ge altoos sterker dan wij!”

We danken het *Handelsblad* voor die gulle erkenning.

Het geeft dus toe, dat we, tengevolge van welke oorzaak dan ook, *feitelijk sterker* bij de stembus en in het kiezerscorps staan, dan de liberalisten.

Welnu, alleen om die erkentenis was het ons te doen.

En zie, die gulle erkentenis ontvingen we.

Ja, ons dunkt *alleen*, dáárop komt het in den politieken *kring* eigenlijk aan.

Want wilde de redactie van het *Handelsblad* nu ook de *motieven* van de kiezers of hun leiders gaan wegen, vergeet dan niet dat zoo er onder onze antirevolutionaire kiezers *liefde* voor God en Zijn Woord gist, er onder de kiezers van het *Handelsblad* niet zelden *haat* tegen God en *vijandschap* tegen Zijn Christus werkt. En het *Handelsblad* weet ook wel, dat als *de haat* eenmaal in het spel komt, de booze hartstocht het allicht nog altoos van de goede aandrijving in heftigheid en uitwerking wint.

We raden daarom het *Handelsblad*, in dat psychologisch onderzoek maar liever niet te diep in te treden.

Ze denke aan Levy's „rommelzoo van ongerechtigheden”, en neme van ons, clericalen, de gulden les eens over: *Ecclesia non iudicat de intimis*.

Vrij vertaald: Als het stembuscijfer tegen ons gesproken heeft, verbloemt een goed redacteur zijn nederlaag niet achter stembus-*motieven*.

DE UITSLAG

wordt medegedeeld en op den ernst van den toestand in een hoofdartikel gewezen, *Om* is de Kamer, maar niet meer dan *even*. Dus — positie nemen.

De Kamer is om.

17 November '84.

.....Zoover ons bekend is, wierd zelfs in niet één enkel strooibiljet of verkiezingsartikel van de eigenlijke aanleiding tot de ontbinding gerept.

Niet over artikel 198, maar over de oppermacht in de Staten-Generaal heeft de strijd geloopt.

Het ging er over, of de liberalisten nog langer de macht in handen zouden houden, *dan* wel of de meerderheid, hun reeds zoo lang betwist, hun eindelijk zou ontnomen worden.

Beiderzijds is de vraag zóó en niet anders gesteld.

Het was een worsteling *om de meerderheid*.

Vandaar dat de liberalisten hun uiterste kracht hebben ingespannen, om meester van het terrein te blijven, en wij evengoed als de roomschen en de conservatieven gedaan hebben wat we konden, om hun dat meesterschap te ontnemen.

Hard, wild, fel is er in dien strijd gekampt. In sommige districten is er gestemd, zooals vroeger nimmer, zoo goed als heel Almelo stond aan de stembus. Die er niet waren, waren dood, doodziek, verhuisd of ver afwezig.

Meer opkomen kon er in sommige districten niet.

En zie, nu er op zulk een taaie, ernstige doortastende wijze in heel het land gestreden is, nu is de uitkomst, dat de liberalisten zelfs bij dit kleine kiezerscorps der meergegoeden, zelfs onder de vigueur van deze door hen zelf zoo voordeelig mogelijk verknipte kiestabel, op tweërlei manier in de minderheid bleven.

In minderheid onder de *kiezers*, waar zij met 41000 tegen 50000 (of 47000) kiezers stonden. En in *minderheid* onder de gekozenen, waarbij hun 42 moeten onderdoen voor de andere 44.

Ze hadden een meerderheid van 5 leden.

Thans zijn ze in de minderheid met 2 leden.

Drie zetels gingen voor hen te loor.

Zoo verliep dus het getij in de Kamer.

Bij het Adres van Antwoord had Keuchenius een amendement verdedigd, om de aandacht der Regeering te vestigen op de wenschelijkheid eener handhaving van het gezag en het aanzien der Kroon eenerzijds, en eener behartiging van de rechten, nooden en belangen van het Nederl. volk anderzijds.

Lohman verdedigde dit amendement krachtig; vroeg een onderzoek naar de oorzaken van den toestand van de malaise en de oproerigheden. De hoofdoorzaak zocht hij in de liberale beginselen, die een eeuw lang hebben geheerscht. 1 Oct. '85.

* * * *De bijl aan den wortel.*

Tamelijk heet ging het gisteren op het Binnenhof toe.

Lohman lei de bijl aan den wortel, en viel, over Heemskerk heen, het liberalisme aan.

De uitmuntende rede, waarin hij dit deed, geven we onzen lezers, zoodra het *Bijblad* uit is, in letterlijken afdruk te lezen, maar nu reeds voegt het, den man, die, op voorgaan van Keuchenius, zoo moedig de koe bij de horens vatte, dank te zeggen voor de dapperheid, waarmeê hij streed.

De Kamer begraaft zulk een woord natuurlijk onder een stortvloed van exceptiën en recriminatiën, en, zoo men de Liberalistische tolken gelooven mocht, is het gave, goede, gulle Liberalisme de onfeilbare Medicijnmeester van de wonden des nationalen levens geweest.

Ook het Kabinet stoort zich aan zulk een redevoering niet. Een nietszeggende guitigheid over weesmeisjes is al het bescheid dat over 's Ministers lippen komt.

Maar het volk denkt anders over zulk een noodkreet uit het hart.

De *Satisfaits* nu uitgenomen, zullen én *Zéloten* én *Heloten* Lohman dank zeggen, dat hij eindelijk weer eens den schuldenaar *schuldig* noemde en met de parlementaire convenientiën brak.

Zulk een woord, als thans van Lohman wierd vernomen, is bij uitstek antirevolutionair.

Antirevolutionair, omdat het de hoogere volksbelangen in een vorm bespreekt, waarin het volk zelf die beseffen kan.

Antirevolutionair, omdat het den draad weer opneemt van de tactiek die Groen steeds volgde.

Maar antirevolutionair niet minder, omdat het niet het *exces*, maar *de bron zelf* van de mouterij aantast.

Zeer zeker, Domela Nieuwenhuis en Fortuijn zijn in staat van muiterij tegen den Koning wiens troon in 's Gravenhage staat.

Maar de Gleichman's en van Houten's zijn in nog erger staat van muiterij tegen den Koning wiens troon is in den hemel.

DE DOODSTRAF.

Dr. K. had gevraagd of de doodstraf in het Parlement in dit zittingsjaar aan de orde zou komen. 19 October '85 ging hij er iets verder op in en schreef:

* * * *De doodstraf.*

Er zij geen misverstand.

Op weder-invoering van de doodstraf drong *De Standaard* niet aan, om daardoor allerlei moord en manslag te voorkomen.

Op die wijs mag zelfs een debat over de doodstraf niet gevoerd.

Ook al kon men met de cijfers aantonen, dat sinds de afschaffing van de doodstraf het aantal moorden geminderd is, dan nog zou hiermeê niets zijn aangevoerd, dat macht of ook recht had, om in deze quaestie te beslissen.

De zaak staat zoo, dat, naar luid Gods Woord, de doodstraf principieel in elk Strafwetboek hoort.

Waarom dit zoo moet, hebben we niet te vragen.

De stellige verklaring van Gods Woord is afdoende.

Dat Woord is niet aan onze critiek onderworpen, maar is aan vorsten en volk opgelegd, opdat zij er voor zouden zwichten en gehoorzamen.

Men houde het debat dus op het goede terrein, en late zich niet verleiden, om af te dolen op de paden der statistiek.

Soms kan het zeer zeker zijn, dat God de Heere ons een inzicht ook in het *waarom* van zijn gebod vergunt, maar aan dit ons inzicht hangt het gebod zelf nooit.

Dat gebod zelf hangt eeniglijk en alleen aan de autoriteit van 's Heeren majesteit, en een strafwetboek, hetwelk met dit gebod niet rekent, is eo ipso revolutionair.

Een les, ook voor heden, is gegeven 12 April 1886 in de

* * * *In 40 jaren uitgestorven.*

Onlangs herinnerden we onze kiesvereeningen aan het notoire

feit, dat in den loop van 40 jaren bijna geheel de kiezerslijst, die ge op een gegeven oogenblik hebt, uit is gestorven.

Dit vermeldende doet het *Handelsblad* het voorkomen, alsof we gesproken hadden van speciale en particuliere lijsten van de anti-revolutionaire partij.

Dit was geenszins zoo.

Wat we zeiden, geldt van elke partij.

De meeste kiezers worden eerst kiezer omstreeks hun 28e à 30e jaar. Voegt men hier nu bij de 40 jaren, waarvan we repten, dan komt ge op *zeventig*. Het reeds tamelijk hooge cijfer van jaren, waarvan de Psalmist zong: „Onze jaren zijn *zeventig* jaren en zoo we *zeer* sterk zijn *tachtig* jaren”. Als algemeene regel is dus met een gestadige sterfte van 40 jaren, tenzij er nieuwe kiezers door u geworven en gewonnen worden, elke kiezerslijst, de kiezerslijst voor elke partij, uitgeput.

En wat de redactie van dat blad voorts opmerkt, dat de anti-revolutionaire kiezers meer dan de liberale gevaar loopen, om door de slechte tijden en lager inkomsten en dus lager belastingcijfer van de kiezerslijst af te raken, dat is zeer zeker zoo.

De liberalen zijn meerendeels de *satisfaits*, die hun koetjes op het drooge hebben.

Onder ons volkje zijn meest de kleyne luyden, waar Willem de Zwijger op roemde.

En wel verre van ons hierover te schamen, is het voor ons veeleer en roem en een eere.

Niet het geldbezit, maar arbeid en dege vlijt en stille ingetogenheid maakt een stand in de maatschappij zedelijk sterk en gelukkig.

UITSLAG 1886.

De stembusstrijd, veroorzaakt door de Kamerontbinding, werd door de A. R. Partij met bezieling gevoerd. Toch zou de stijgende lijn dalen, — dank zij de schandelijke practijken won de Liberale partij vier zetels. Het Kabinet Heemskerk — in Maart afgetreden — bleef aan. Mackay weigerde Kabinetsformatie omdat hij Heemskerk's Grondwetsherziening niet kon intrekken. Daags vóór de stembus gaf de *Sf.* 21 * * * plus hoofdartikel. De uitslag werd in hoofdartikelen besproken. 19 Juni 1886 werd over den uitslag gezegd:

Bij de stembus van 15 Juni zijn meer kiezers opgekomen dan ooit en is bijna heel ons kiezerscorps op het appèl geweest.

Er stemden in ronde cijfers 102.000 kiezers.

En deze kiezers hebben met 54.000 tegen 48.000 de Liberalistische beginselen veroordeeld en de houding der Rechterzijde goedgekeurd.

Het antwoord op de Kamerontbinding is derhalve, dat op den conscientiekreet, die zich in de *Non-possumus*-politiek belichaamde, de meerderheid der kiezers een beslisten weerklank gaf.

54.000 keurden het *Non-possumus* goed, en slechts

48.000 verklaarden zich er tegen.

Waren onze kieswet en kiestabel goed, zoo zou er dus ook een meerderheid voor die politiek moeten gekozen zijn.

Maar dit is niet zoo.....

Deze toestand oordeelt zich zelve.

Maar draagt hij niet tevens in zich de profetie en waarborg van toekomstige zegepraal?

Het derde Ministerie-Heemskerk, door de Kamerontbinding Juni '86 met vier leden versterkt, had Grondwetsherziening moeten toezeggen. Bij de behandeling der Begrooting noopte — Jan. '87 — de Eerste Kamer het tot wijziging van Hoofdstuk X om tegemoet te komen aan de bezwaren der voorstanders van het Bijz. onderwijs. De Rechterzijde vond wijziging van art. 194 Grondwet beter dan van Hoofdstuk X.

In de Tweede Kamer diende bij de begrooting van Hoofdstuk III Jhr. de Geer van Jutfaas een motie in om kiesrechtswijziging vooraf te doen gaan. Lohman richtte een scherp aanval op de Liberalen die 's Konings macht overhevelde naar de Tweede Kamer. 23 Febr. '87 werd de motie-Geer verworpen, evenals de motie-Keuchenius om, voor Grondwetsherziening aan te vangen, de Kamer met 10 leden uit te breiden ter voldoening aan art. 77 Grondw. Grondwetsherziening bedoelde kiesrechtuitbreiding. Een amendement-de Beaufort (Lib.) andere samenstelling der Eerste Kamer beoogend, bracht herziening in gevaar. Heemskerk dreigde met schorsing, waarna intrekking volgde, en beraadslaging doorging. Deze toelichting op de volgende zes driestarren.

26 Februari 1887.

* * * *Gezag.*

Fabius deed in de Kamer een uitnemenden dienst aan onze beginselen, door Gleichman op de vingers te tikken over zijn roekelooze poging, om het gezag over te brengen van de *Kroon* op de *Kamer*. Zonderling toch.

Als Lohman zeggen durft, dat de Liberalisten altoos voor twee

dingen zorgen: 1°. om *in* de Kamer sterk tegenover de rechterzij te staan, en 2°. *als* Kamer sterk tegenover de Kroon, — dan vat Gleichman vuur en wil u gelooven doen aan der Liberalisten poezele onschuld.

Maar straks, als Gleichman heel Lohman's speech weêr vergeten is, komt op eens weer de aap uit de mouw, en predikt hij in het volle Parlement de meest drieste overschuiving van het gezag der Kroon op de Kamer.

Fabius' protest was daarom ter snede en terdege afdoende.

Neen, heer Gleichman, neen, gij, leider der Liberalisten; niet slechts een deel van het gezag, maar *alle* gezag rust bij de Kroon, en al onze taak, als Parlement, is, dat gezag te controleeren.

[Het A. R. Kamerlid J. C. Fabius, sedert 1881 lid der Kamer voor Delft. V-r.]

* * * Voet bij stuk.

26 Februari 1887.

Partiëel of Generaal, hoe wilt ge de Grondwetsherziening?

Partiëel, luidde uw antwoord, en *niet* generaal.

Niet generaal, omdat de Kamer incompleet, de Minister incompetent, en de gedane voorslag onaannemelijk is.

Maar wêl *partiëel*.

Partiëel.

Mits het op een *Reform-bill* ga, en die *Reform-bill* geen deel uitmake van een Grondwetsherziening die generaal is.

Op dit laatste dient scherp de aandacht gevestigd.

Immers, geeft ge thans den *Reform-bill* toe, als deel van een *generale* Grondwetsherziening, dan is het eind der historie, dat ge alle troeven willig uit uw hand laat vallen, en er tegenover land en volk verantwoordelijk voor zult staan, zoo straks, met uw gedoogen, dank zij uw slapheid tengevolge van uw beginselloosheid, elk *non possumus* wegvalle, en de Grondwetsherziening doorga naar der Liberalisten model.

Gelijk we reeds voor twee jaar opmerkten: *Troonsopvolging* en *Defensie* kan men desnoods meê afhelfen doen. Dat zijn gemeenschappelijke Landsbelangen, waarin het partijgeschil niet inzigt en dus ook niet de strijd der beginselen brandt.

Maar het *Kiesrecht* raakt het hart van den strijd der beginselen. En derhalve, dit punt kunt ge óf geïsoleerd behandelen, óf behandelt ge het *niet* geïsoleerd, dan moet het gaan in combinatiën niet slechts met wat de tegenpartij, maar ook met wat gij voor *Revisie* noodig acht.

1 Maart 1887.

* * * *Keuchenius' motie.*

Toen Keuchenius zijn motie indiende en bepleitte en vallen zag, hebben we gezwegen.

Niet, omdat ze ons min belangrijk scheen, of wijl we het ook maar eenigermate ongerijmd zouden hebben gekeurd, zoo heel de Kamer met die motie ware meegegaan.

Integendeel.

Het rechtsbesef in ons parlement zou vrij wat hooger hebben gestaan, indien er een echo uit heel de Kamer op Keuchenius' motie ware uitgegaan.

Wat ons zwijgen deed, was alleen het besef, dat, nu zelfs onze heele club niet meëging, de phase om *in dezen vorm* voor dit zeer gewichtig belang op te komen, voorbij was.

Nu echter Keuchenius desniettemin zijn motie volhield en den moed had haar te zien vallen, nu mag en dient toch uiting gegeven aan onze overtuiging, dat het pleit door Keuchenius gevoerd, in den wortel volstrekt onaantastbaar is.

Een Kamer, die met *tien* leden te min een Grondwet gaat herzien, doet zeer droeve belijdenis van achterlijkheid in zedelijke ontwikkeling.

En al spreekt men hier nu over heen, en al achtte zelfs de club het niet geraden om ten deze *eenparig* voor het recht des volks op te komen, toch bewijst dit niet, dat Keuchenius ongelijk had, maar alleen dat hij *te veel* gelijk had voor onze parlementaire atmosfeer.

4 Maart 1887.

* * * *Kennelijk malaise.*

Nu dan eindelijk de discussie over de Grondwetsherziening in gang is, merkt men eerst recht, hoe hol, ledig en nietszeggend deze Revisie, op de keper beschouwd, er uit ziet.

Hoofdstuk I ging er sukkelend door, zonder dat één Kamerlid zeggen kon, dat door deze letter-correctie één vrijheid beter gewaarborgd, één recht vaster bevestigd, één enkele zijde van het gezag hechter gefundeerd is.

Op den koop toe kan men het meënenen, maar meer steekt er niet in.

Al evenzoo bleek het met Hoofdstuk II over de *Troonsopvolging* te staan, en het verheugt ons, dat onze club zich op ernstige wijze in de discussie over dat onderwerp gemengd heeft.

Het heette toch in dorp bij dorp tijdens de jongste verkiezingen, *dat wij zelfs de Dynastie in gevaar brachten.*

En wat komt hier nu van uit?

Dit, dat al 's Ministers fraaie voorstellen derwijs overbodig, en dan nog incompleet zijn, dat zelfs de liberalisten het te kras vinden, en verwerping voor dit hoofdstuk zelfs bij de liberalistische meerderheid verre van onmogelijk is.

Feitelijk is men dan ook geen stap gevorderd met De Geer's motie af te stemmen.

Aan den ernst, die bij Hoofdstuk III op eens in het debat zal varen, zult ge eerst merken, hoe eigenlijk heel de Kamer het met de antirevolutionaire partij eens is, dat de *Reformbill* heel de positie beheerscht.

[Reformbill = wet tot herziening der kiesbevoegdheid. V-r.]

Discussie over het Souverein Gezag.

12 Maart 1887.

* * * *Bij de gratie Gods.*

Steeds staat nog boven onze wetten: „Wij Willem III *bij de gratie Gods* Koning der Nederlanden, enz.

Dit doet dan menig onnoozel burger denken, dat derhalve het Koninkrijk der Nederlanden nog den oorsprong van het Souverein gezag in den Heere onzen God belijdt.

Toch is onzerzijds meer dan eens tegen zoo goede opvatting ge-waarschuwd, want in de Grondwet stonden die woorden er *niet* bij; daar stond maar „en zoo voorts”; woorden waaruit ieder kan halen wat hem beliefte.

Met uitnemende tact heeft daarom Prof. De Geer van Jutfaas hier eens kuit of hom van willen hebben; en stelde daarom bij amendement voor, om, nu men toch aan het verduidelijken van allerlei foutieve redactïen was, ook aan die woorden „*bij de gratie Gods*” eens voor goed hun officieele ijk te geven.

En wat was nu de uitkomst van dit pogen?

Dit, dat de Kamer met 43 tegen 37 stemmen dezen voorslag *verworpen* heeft.

Dat alzoo het Koningschap bij de gratie Gods officieel geloofend wierd.

En dat, naar de ziellooze verklaring van den Minister elk Koning *in privé* had te beslissen of er die woorden bij zouden gelaten worden, of er rauwelings uitgelicht.

Meer dan men meent, zal én het lot van dit amendement én heel deze discussie over het Souverein gezag er toe bijdragen, om de politieke beteekenis van de antirevolutionaire Staatspartij voor vele pachydermen voelbaar te maken.

We waren *maar* een „*Schoolpartijtje*“! En zie, thans erkent ge op eenmaal zelf, dat we in de politiekste aller politieke vragen met een eigen beginsel tegen u overstaan.

Zóó tegen u overstaan, dat toen Lohman er u met zijn amendement in liet loopen, ge u wringen en kronkelen moest om te ontkomen aan de heillooze consequentie van uw averrechtsch systeem.

22 April 1887 schreef de *Stand.*, naar aanleiding van de intrekking van de Beaufort's amendement om den Prov. Staten een ruimere keuze voor de leden der Eerste Kamer te verzekeren :

* * * *De pil geslikt.*

Gisteren heeft de minister Heemskerk dan de pil toegediend, die de Liberalistische coterie, als straf voor haar stoutigheid, slikken moest.

De Hoogstaangeslagenen er in, zei Heemskerk. En daarop had de Liberalistische club er de Hoogstaangeslagenen toch uit durven zetten.

Nu, hier toornde Heemskerk dan ook schriklijk tegen.

Hij fronste de wenkbrauwen en greep naar de zweep.

„Die Hoogstaangeslagenen er weer in! of ik laat u reddeloos midden in zee op het ontredderd schip drijven!“

En zie, toen *bogen* de heeren Liberalisten.

En toen *slikten* ze de pil.

En zoo zijn dan de Hoogstaangeslagenen er ja, heusch weer in gekomen; en, wel, om het nog stuitender te maken, met de *openbare* staatsdienaren er bij.

Vrage: Is het niet aldus, dat zich een politieke partij noodwendig pleegt te demoraliseeren?

PARTIJ-DISCIPLINE UIT TROUW.

Van 31 Mei tot 6 Juni werd beraadslaagd over Grondwetsherziening. Dr. Schaepman had voorgesteld art. 194 (in de nieuwe Wet 192) te lezen: Het geven van onderwijs is vrij, enz. De tweede alinea handelde over het toezicht; de derde wil het openb. onderw. zóó inrichten dat „godsdienstige gevoelens niet worden gekrenkt”; vierde, dat kosten voor bedeeden, onvermogens..... aan iedere school, uit de openb. kassen worden vergoed.

De Liberalen verzetten zich tegen deze alinea. Zij wilden zulks niet in de Grondwet vastleggen.

Lohman bestreed derde en vierde al., omdat hij de openbare school in de Grondwet *niet* erkend wenschte te zien, en subsidieregeling door gewonen Wetgever kon geschieden. Meerderheid liberalen steunde Schaepman's derde alinea. Hun troetelkind: de op. school, moest worden behouden. Een voorstel-Greeve om in al. twee het woord „openbaar” te laten vervallen, waarmee de Rechterzijde accoord ging, werd aangenomen, waardoor het aldus geamendeerde voorstel-Schaepman er door kwam.

De St. gaf 20 Juni '87 volgende

* * * *Het eerste stadium door.*

Zoo is dan het licht-getuigde, ranke scheepje onzer Révisie toch, tegen aller verwachting in, de eerste rij banken doorgekomen, en stuurt thans op de tweede rij aan de overzij van het Binnenhof aan.

Heemskerk heeft, dit moet erkend, met ongemeen talent gestuurd, en de Linkerzij heeft zich thans laten kennen op een wijs, als nooit van haar geloofd was.

En zoo is het dan gebeurd, dat op alle gevaarlijke punten opeens order kwam om de luiken van het laadgat plotseling te openen, en er het zware stuk *cargo*, waar het aan haperen kon, fluks uit en over boord te werpen.

De gewone wetgever zou het met zijn boeier wel opvisschen en drijvende houden voor de strandvonderij.

Zoo kwam dat het scheepje „*de Révisie*” er door, maar de eigenlijke lading waar het op aan kwam is achter gebleven, en nu drijvende voor wie ze grijpen wil.

Slechts één stuk *cargo* van aanbelang, onder het merk *Reformbill*, is meê binnen gekomen.

Wie dus minder op de lading dan op de vlag van het scheepje ziet, welnu, die mag als *reeder* juichen dat „*de Révisie*” door de banken is, al klaagt hij als koopman dat *de Révisie zelve* in het water viel.

De Grondwetsherziening werd 4—9 Augustus '87 in de Eerste Kamer behandeld — Hoofdstuk X — het in de Tweede Kamer aangenomen voorstel-Schaepman in de Eerste verworpen met 27 tegen 11 stemmen. De overige aangenomen. Dit deed de *Stand.* d.d. 15 Augustus schrijven :

* * * *Het afwijzen van den zoen.*

Ongetwijfeld nam zelden een politieke vergadering een meer onpolitieke beslissing, dan de Eerste Kamer, toen ze den zoen afwees op het stuk van Art. 194.

Immers, neem zelfs aan, dat der liberalistische coterie in haar conservatistische periode het conservatieve kindeke van 1840 te lief en te waard was geworden, om, zonder krenking van eerzucht en onderdrukking van weerzin, de ellendige zinsneê los te laten, — dan nog had *schrander inzicht* ditmaal tot het brengen van dit offer moeten manen.

Harer ware dan de schoone, de nobele, de ideale positie geweest, om bij de stembus tot het volk te zeggen : „Wij trouwe pleitbezorgers der liberale beginselen, we hadden art. 194 o, zoo lief, want het gaf ons een privilegie ; het bood ons een staatsrechtelijken waarborg die niet te versmaden viel ! En toch, o volk van Nederland, hebben we dat privilegie er aan, dien waarborg prijs gegeven ; daartoe genoopt door deze dubbele overweging ; *Vooreerst* dat de landsvrede boven partijbelang moest gaan ; en *ten anderen*, dat onze beginselen sterk genoeg zijn, om ook zonder privilegie zich te onderwerpen aan de vuurproef der practijk !”

Wat benijdenswaardige positie niet voor een partij, die het laatst verloopen jaar veer na veer liet vliegen en door dezen meesterlijken zet zich op eenmaal zedelijk gerehabiliteerd had.

Maar neen, inplaats van aan zoo meesterlijken zet, gaf men nogmaals aan een onherstelbaren *foutieven* zet op het schaakbord de voorkeur.

Het was of men het laatste overblijfsel van zijn *prestige* met opzet wilde afbreken.

En zie, nu komen de heeren bij de stembus voor het volk te staan als de *geplukhaarden*, die zich door Heemskerk lieten striemen ; als de *benepen* lieden, die geen Kabinetsformatie aandorsten ; als de *beginsellooze* lieden, die een Conservatieve revisie hielpen door-drijven ; als de *onhandige* lieden, die fout op fout hebben gestapeld ; en nu ten leste nog als de *baatzuchtige* en *jaloersche* egoïsten, die

den landsvrede aan hun ongerecht privilege opofferen, en het niet aandurven om *met gelijke wapenen* den strijd aan te binden voor hun beginsel.

De aanneming der Grondwetsherziening door de Staten-Generaal had een nieuwe verkiezing noodig gemaakt. Deze was bepaald op 1 September 1887. 24 Augustus — nadat tal van hoofdartikelen waren voorafgegaan over de Grondwet en de Kieswet zelve — deze driestar:

* * * *Echte zomerverkiezing.*

De zomer pleegt ons loom en traag te maken, en in de komkommerweken krijgt ge geen Hollander flink aan den arbeid.

's Zomers vaart een goed Nederlander *halfsteam*, en laat zich door geen sarren, hoe fel ook, tot een varen om 't hardst verlokken.

's Zomers blijft een goed oud-Hollandsch burger, om met een beursterm te spreken „in een doen”.

En in zulk „een doen” schijnt dan ook ditmaal de verkiezing te zullen blijven.

Nog nooit beleefden we een week voor de stembus zulk een bladstilte.

Geen zuchtje gaat door de bladeren.

Het dorre en vergeelde blad kunt ge onder uw voet hooren kraken.

Het is of er één roep door het land gaat: „Och laat ons maar niet meenens strijden; houde elk zijn zetel maar. Het is zomer!”

Nu, deels is dit goed ook.

Wat kalmte en zachter zin is na de opwinding en overprikkeling der laatste verkiezingen niet onraadzaam.

Toch zie men wel toe, dat die zomer geen *Circe* worde, die u verschalkt in haar omarming.

Want ge zult het zien: den laatsten dag, als de kiezers maar eens weer kruit geroken hebben, zal het toch weer even scherp en vinnig toegaan.

En daarom, kiezers van antirevolutionaire zijde, *weest op uw post.*

Als het loover zoo dicht en het lommer zoo zwaar is, voegt den schildwacht *dubbele waakzaamheid.*

De uitslag van de verkiezing was, dat de Rechterzijde voor het eerst een flinke meerderheid haalde, hetgeen 10 Maart 1888 te lezen gaf :

Het Liberalisme geslagen.

De goede berichten, die gisteren in den loop van den dag inkwamen, geven alleszins recht, om thans nog iets verder te gaan dan gisteren, en nu reeds beslist uit te spreken, dat *het Liberalisme geslagen is*.

Gekozen zijn thans 32 Liberalisten en de heer Farncombe Sanders, die er alleen door der Roomschen steun kwam.

En voorts 20 Antirevolutionairen, 20 Roomschen en 1 Conservatief. Samen dus 41 tegen hun 33. Terwijl van de herstemmingen negen districten voor de Liberalisten niet de allergeeringste kansen opleveren. Zij kunnen derhalve in geen geval de meerderheid halen. De meerderheid is stellig aan de andere zijde gekomen. De Kamer is om. En om zonder Wintgens.

Dit feit van onberekenbare gevolgen worde wèl en scherp in het oog gevat; want dit is thans het uitgangspunt voor alle verdere actie.

In *alle* districten heeft men thans te bedenken, dat er in geen geval een Liberalistisch Kabinet kan optreden, en dat de keus thans alleen deze is: Wat wilt ge: uw vaderland vier jaar lang overgeven aan de ellende van een Kamer, die op het doode punt is? Of wel, zult ge meehelpen, om de meerderheid krachtig en daardoor aan het komende Kabinet de regeering mogelijk te maken?

Dat is de spil, waar heel deze herstemming om draait.

Van de 25 zetels, waarvoor herstemd moet worden, hebben de Liberalen of Radicalen er in elk geval 5. Hun minderheid komt dus stellig op 38, en het allerwenschelijkst ware het, zoo men het daarbij liet, en alle twintig overige aan hun tegenstanders inruimde. Dan was er een meerderheid van 62 en kon er gewerkt worden.

Het *Handelsblad*, dat zoo roerend op de gevaren van het vaderland bij een zwakke meerderheid en op de noodzakelijkheid om te werken wees, zal hier ongetwijfeld toe willen medewerken.

Doch ook al mocht het *Handelsblad* nu weer rechtsomkeert maken en het *werken* beletten willen, laat ons, Antirevolutionaire kiezers, ons niet van de wijs laten brengen.

De Kamer is om, maar slechts één over het doode punt.

Thans dus opgetrokken, om de meerderheid *krachtig* en regeeren *mogelijk* te maken.

Hetzelfde nummer bevatte ook direct de aansporing om, te slaan

* * * *De hand aan den ploeg.*

Tot onze blijdschap komen nu reeds de berichten uit de districten in, dat men, zonder een oogenblik tijd te verliezen, alweer aan het werk toog.

Nog slechts 10 dagen en de 20ste Maart is er, en daar gaan nog twee Zondagen van af. Dus feitelijk maar acht dagen tijd.

En toch, in verre de meeste districten waar herstemming is, spant het meer dan ooit.

O, de Liberalisten zullen in deze week zoo vroom worden, zoo echt op zijn Luthersch protestantsch, één en al vrienden van de kerk, de vaderlandsche kerk, de kerk der vaderen; — zij, de afvalligen, die den Christus en Zijn eere uit die kerk poogden uit te dragen.

Van Rome zult ge te hooren krijgen, dat de pijnbank reeds besteld is, dat de mutsaards voor de brandstapels, zoodra het open vaarwater is, in Schiedam en Breukelen voor den wal komen.

En als de heeren dan op die wijs braaf er toe hebben gelogen, dan trekken ze voor hun zomervacantie naar Tirol, of naar Beieren, of naar een ander Roomsche land; naar een land waar niet dan Roomschen zijn, en de Roomschen alles in hebben; en dan hebben ze er zelf schik in, zoo goed en zoo vrij als men er leeft, en zoo stil en arbeidzaam als er de bevolking is.

Toen het in België ook er zoo aan toe stond, hebben de Liberalisten daar te lande zich kermistinten aangeschaft, waar met wassen beelden de radbrakerij en pijnigingsmiddelen van de vroegere rechtspleging wierden uitgestald.

Voor vijf sous kon men dit schoons genieten.

Toch baatte dit niet met al.

Heel België heeft de Liberalisten met hun rechtsvervalsching afgewezen, en de poppenkast moest weër opgeruimd.

Het mag wel wonder heeten, dat onze Liberalisten nog niet op den inval zijn gekomen, om die Belgische poppenkast ook in Utrecht dienst te laten doen.

Want dat de Liberalisten voor weinig terugdeinzen weet men.

Te Harlingen haalden de Liberalisten j.l. Dinsdag nog even vóór 4 uur..... per extra vigelante..... een *bordeelhouder* naar de stembus. Met zijn ellendig lichaam kon de man niet loopen. Maar broederlijk droegen twee Liberalisten hem in en uit het rijtuig.

Zeg zelf, was wat we van *Jan Rap en zijn maat* zeiden voor zulk een partij te veel?

Op dat gerucht hebben de Antirevolutionairen dan ook het stem-bureel verlaten.

Nu men tot zulke middelen overging, keerden ze liever huiswaarts.

En dat alles voor „de kerk der vaders” weet ge, en opdat Rome maar niet met den mutsaard kome.

Ijst men er niet van?

HET MINISTERIE DER RECHTERZIJDE

is de titel van een hoofdartikel, gewijd aan het Kabinet-Mackay. De beteekenis daarvan wordt geschetst — 23 April 1888 — in deze woorden:

Er was een stem van het volk uitgegaan in de revolutionaire dagen van het laatst der vorige eeuw, toen *het Oranje verjoeg*. Er was eveneens een stem van het volk uitgegaan in 1813, toen het, na bitter verleden zonder Oranje, *Oranje terug riep*. Maar sinds is de stem van het volk ten onzent, in politieken zin, gesmoord.....

De Liberalen hebben geregeerd, niet omdat het volk liberaal was, maar *ten einde het volk liberaal te maken*.

Na een historisch overzicht eindigt het artikel met:

Gelijk schier heel Europa, zoo heeft ook ons vaderland door de stembus van 6 en 20 Maart, maar eigenlijk reeds sinds 3 Juli 1878, met het doctrinaire Liberalisme gebroken.

Niet alsof daardoor de tegenstelling tusschen de *Christelijke* en de *Pantheïstische* wereld- en levensbeschouwing verviel.

Integendeel, over die tegenstelling zal de strijd feller dan ooit ontbranden.

Maar die strijd zal niet langer belemmerd worden door kunstmatige beletselen. Het volk zal kunnen uitkomen, gelijk het volk is.

In deze constellatie ligt voor het Kabinet-Mackay, dat we hiermeê een hartelijk welkom toeroepen, de zenuw van zijn kracht, maar ook de verklaring van zijn betrekkelijke zwakheid.

Het is sterk, omdat het zuiver op zijn grondslag in het bewustzijn der natie staat, en alle kunstmatige sterkte versmaad heeft.

Maar ook heeft het een zwakke zijde, omdat geen stel mannen als Thorbecke gevormd had, gereed stond, om het bewind over te nemen.

Toch zal de uitkomst toonen, dat voor een constitutioneel bewind *een goede grondslag in de natie* deugdelijker vastigheid oplevert dan schittering van staatsrechterlijke volleerdheid.

Om goed een volk te kunnen regeeren is vóór alle dingen noodig, dat het te regeeren volk u in zijn wettige meerderheid, niet om uw persoon, maar om uw staatkundige overtuiging liefheeft.

En in die liefde deelt het Kabinet-Mackay.

26 April 1888.

* * * *Schrikbeeld en werkelijkheid.*

Toen de stembus op komen stond, en de kiezers in het harnas moesten gejaagd, had de „liberale” en „nationale” pers er liefhebberij in, om ons goede volk *bang* te maken.

Bij dag en bij nacht spookte de *Boeman*.

Allerlei mogelijke en onmogelijke schrikbeelden wierden opgeroepen en als voor het oog getooverd.

De menschen wierden er zenuwachtig van.

In Leiden wierd zelfs om Van Wassenaer te keeren nog Maandagavond een biljet verspreid, waarin deze ketting-logica schitterde: „Van Wassenaer is van de partij-Kuyper; Kuyper is koek en ei met Domela Nieuwenhuis; Nieuwenhuis ijvert voor burgeroorlog. Dus kiezers, weet wat ge doet, maar als ge Van Wassenaer kiest, ziet ge, eer het voorjaar ten einde is, het burgerbloed stroomen in ons lieve vaderland!”

En een 50 tal kiezers uit Leiden, bang voor een burgeroorlog, stemden toen Van Wassenaer niet. Zoo viel hij, en wonnen de Liberalen een zetel, welks aanwinste ze vierden met een schitterend festijn in de Stadsgehoorzaal.

Nu, zóó bont maakte men het niet overal.

Maar toch, dat, zoo de Rechterzijde overwon, het Vaderland aan den rand van den afgrond lag; en er een vreeselijk ministerie zou optreden; en het uit zou zijn met onze vrijheden; puriteinsch gedrag met dwang zou worden opgelegd; de Utrechtsche academie zou worden afgeschafft; en de Paus hier op den Dam een paar brandstapels zou oprichten voor de papenhaters, — dat was toch al het minst, dat zelfs in deftige bladen verteld werd.

En nu?

De Rechterzij kwam in meerderheid. Er trad ook een ministerie van de Rechterzijde op. En (lees de bladen maar) zelfs de *vedetta* der liberalistische pers kreeg er zoo weinig kippetjesvel van, dat ze nu zelve met haar stembus-bangmakerij verlegen zit.

De Liberalistische Staatkunde rekt met de
eeuwigheid niet, zegt 28 April 1888, de

* * * *Is er een eeuwigheid?*

Dezer dagen plakte men allerwege den titel van een geschrift aan, waarin de vraag besproken wordt: *Ist der Tod ein Ende oder nicht?* d.w.z. Is het met onzen dood alles voor ons uit?

Die vraag verdient thans op politiek gebied de aandacht.

Immers het Ministerie-Mackay staat daarom juist tegen het Liberalisme over, omdat de Ministeriën der Liberalisten op de vraag: *Is er een eeuwigheid?* plompweg antwoorden: „Daar bemoeien we ons als Ministerie niet meê!” of fijner, maar scherper: Dat blijft voor ons een quaestie met een vraagteeken.

Het Kabinet-Mackay daarentegen aarzelt bij deze vraag geen oogenblik, en geeft in heel zijn optreden te kennen: Ja, waarlijk, een eeuwigheid na den dood is er, en met die eeuwigheid *heeft* ook *de Overheid te rekenen*.

Hoe is dit bedoeld?

Enkel in dien zin, dat deze Ministers rekenen met den dag des oordeels, waarin ze rekenschap geven zullen ook van hun gedraging als Ministers?

In het minste niet.

Wat we bedoelen, is heel iets anders.

Dit namelijk, dat hun staatkunde, hun stelsel van regeeren, hun blik op wetgeving en bestuur van het land geheel door *dat rekenen met de eeuwigheid* beheerscht wordt.

Immers voor de Liberalen is er niets, dat *boven den Staat* gaat. De *Staat* is hun het hoogste goed. Aan het algemeen belang *van dien Staat* moet elk ander belang ten offer gebracht.

En de burgers *voor dien Staat* te vormen, *in dien Staat* zich naar eisch der wet te doen gedragen, en *in dien Staat* te doen opgaan, is al hun ideaal. Of er ook na den dood nog een eeuwigheid komt, mogen die burgers zelve weten, maar in elk geval, *de Staat* rekt daar niet meê.

Het Kabinet-Mackay daarentegen zal daar *wel* meê rekenen. Meê rekenen bij de Schoolquaestie, meê rekenen bij de Sociale quaestie, meê rekenen bij de Kerkelijke quaestie, meê rekenen bij de Koloniale quaestie.

Het zal te merken zijn aan zijn voorstellen, en te merken zijn aan zijn daden, dat het de vraag geldt om *menschen* te regeeren, die een *zeer korten tijd* op aarde te leven hebben, en dan *een eeuwige toekomst* tegengaan.

Keuchenius, als Minister van Koloniën opgetreden, had een circulaire aan de Zendingsverenigingen gezonden, welke aan de linker groepen een doorn in het oog was. 28 Mei 1888.

* * * *Keuchenius' missive.*

Keuchenius heeft aan de Zendingsverenigingen een schrijven gericht, waarin hij de aandacht vestigt op een stuk in de *Straits Times*, over de noodzakelijkheid, om de kerstening van Indië met meer kracht door te zetten, en waarin hij tevens tot het uitzenden van meer zendelingen aanspoort.

Dit getuigt van moed en klinkt anders dan bij den zendingsvriend „Van Goltstein”, dien de heer Buytendijk aanbeval.

Zonderling!

Bij de Stembus deed de politiek er niet toe, hoofdzaak was voor de Nationalen toen de Zending geworden, en daarom moest Van Limburg Stirum in Bodegraven en Van Goltstein in Wijk aan een zetel geholpen.

En nu, na de Stembus, is er in de oogen dezer heeren geen ondenkbaarder en hinderlijker minister dan Keuchenius.

En toch, juist Keuchenius deed nu reeds voor de Zending, wat dusver geen Staatsman ooit aandorst.

Zoo ziet men kaartenhuis na kaartenhuis in deze irenische kringen inéénvallen.

Telkens komen ze mis uit.

Als leiders hunner fracties hadden Lohman en Schaepman een voorstel op het Regl. v. orde ingediend, bedoelende Comm. van kamerleden te benoemen tot onderzoek van wetsontwerpen. Hierop was door de Comm. v. Rapporteurs een tegenvoorstel ingediend. Het voorstel Lohm.-Schaepman viel. Drie leden der A. R. fractie hadden tegengestemd. Hiervan zei de *St.* d.d. 29 September 1888:

* * * *Een verdrietig triomfje voor de liberale partij.*

De gisteren gevallen beslissing, waarbij de Kamer het voorstel van de twee parlementaire leiders der rechterzij heeft *afgestemd*, is een niet te versmaden triomfje voor de liberale partij in de Kamer.

Een „trionfje” hierin gelegen, dat een voorstel, door de beide parlementaire woordvoerders der meerderheid ingediend, desniettemin door de minderheid, geholpen door een paar geïsoleerde vrienden, verworpen wierd.

Natuurlijk ligt hier iets *aangenaams* voor de Liberale heeren in. Aan Lohman en Schaepman, hun meest geduchte tegenstanders,

is bij den aanvang der nieuwe campagne een klein deukje, een klein knakje toegebracht.

Hun heeft men doen voelen, dat, als de liberale partij maar slim en met beleid opereert, er altoos nog wel een smaldeeltje van onze vloot naar de overzij is te trekken.

Of anders gezegd, dat de eischen van het parlementaire leven ten onzent nog te weinig worden verstaan.

Althans in elk ander land achten we wat gisteren in Den Haag gebeurd is, niet slechts ongebeurlijk, maar zelfs ondenkbaar.

En nu weten we wel, dat men hiertegen in vragen zal, of dan niet ieder lid naar overtuiging moet stemmen. En natuurlijk op die vraag zal ieder *ja* zeggen. Maar wie geen vreemdeling in de historie is, weet maar al te goed, hoe de was van deze overtuiging beurtelings *hard* en beurtelings *zacht* kan zijn, al naar gelang de atmosfeer koud of heet is.

Zeer beslist spreken we dan ook den hartelijken wensch uit, dat er niet licht weer een *da capo* van zulk een stemming zal gezien worden. Zulk een gang van zaken is de dood voor alle parlementaire saamwerking. Wie, gelijk nu gisteren de heeren Fabius ¹⁾ en Huber, de rechterzijde op een hachlijk oogenblik in den steek laat, berokkent ons hoogst ernstige schade.

En dit mag niet.

Althans niet, zoo Lohman, wat wij zeker meenen te weten, vooraf de leden der club in de zaak gekend heeft.

En daarom spreken we over dezen droeven uitslag onze smart uit.

d.d. 2 October 1888

* * * *Trouw.*

Gelijk al meer blijkt, heeft het gebeurde in de Kamer bij wat we het „droevig triumfje der liberale partij” noemden, een pijnlijken indruk gemaakt.

Ons volk heeft nu twintig jaren van harde worsteling achter den rug, en heeft in die worsteling tijd en kracht en geld geofferd, om te beproeven, of er geen keer in ons staatsbeleid mogelijk was.

Eindelijk is het, na de ongelooflijke inspanning van dezen winter, hier dan ook toe gekomen, en trouwe, goede mannen, mannen van kunde en bekwaamheid, hebben de taak op zich genomen, om den last des bewinds te dragen.

¹⁾ Bedoeld zijn J. C. Fabius, A.R. Kamerlid voor Delft en Mr. U. H. Huber voor Dokkum. V-r.

Maar met dat al bleef de meerderheid der rechterzijde in de Tweede Kamer klein, en vindt het Kabinet een overmachtige liberale meerderheid in de Eerste Kamer tegen zich over.

Alles kwam er dus op aan, om nu in de Kamer met tact en beleid te werk te gaan, en bovenal met *hartelijke, broederlijke* trouw elkan- der als één man te steunen.

Van meet af had de liberale partij moeten gevoelen: Met het verdeel en heersch vorderen we bij die mannen niet.

En wat is thans gebeurd?

Reeds de eerste maal, dat er een ernstige kamp wierd aangebonden, achtten enkele onzer mannen zich geroepen om met de liberale partij *tegen* de woordvoerders der Rechterzij partij te kiezen en aan de kracht van Kamer en Kabinet een deuk toe te brengen, door het knakken van het prestige onzer aangewezen parlementaire leiders.

Op deze *wezenlijke* fout kan niet genoeg nadruk gelegd, opdat zoo droeve historie zich niet nogmaals herhale.

Wie om des gewetens wille in zulk een geval niet meê kan gaan, is zedelijk verplicht vooraf de geestverwanten saam te roepen, om te zorgen, dat, op welke wijze ook, het échet voorkomen worde.

Bovendien ware nog altoos het middel van wegblijven te gebruiken geweest.

Laat de heeren in Den Haag het wel bedenken, dat men op die manier ons volk moedeloos maakt; nieuwe hoop aan het pas geslagen Liberalisme inboezemt, en het Kabinet zwak doet staan tegenover de Eerste Kamer.

Men is niet als éénling en op zijn eigen risico, men is in verband met een goed georganiseerde volksbeweging gekozen; en het is *niet* beantwoorden aan de opgewekte verwachting, zoo men wel in de dagen der verkiezing met de georganiseerde beweging meê optrekt, maar als het op stuk van zaken aankomt, feitelijk meewerkt om den invloed der liberale partij te sterken.

Zijn we nu wel ingelicht, dan is vooral de houding van den heer Huber hierin ten eenenmale onverklaarbaar, daar hij, vooraf en tijdig in de zaak gekend, zijn instemming met het Concept moet betuigd hebben.

En als we dan in de volle Kamer den heer Lohman hooren klagen, dat er een lid was, dat in zijn handen wreef van genot, toen een der liberale heeren achtte Lohman een hak te hebben gezet, dan vraagt het volk natuurlijk: *Wie was dat lid?*

En als dat lid een antirevolutionair mocht geweest zijn, dan vraagt

ons volk met ernste, zoo niet in billijken toorn, of in zulk een handelwijze *de liefde* niet verloochend, *de trouw* niet verzaakt en *de eere* van het vaandel niet geschonden is.

Laat niemand ons scherp opkomen tegen zulk een gedraging ongepast vinden.

Het geldt hier een *Principiis opsta.*

Zulke fatale dingen *moeten* geen tweede maal gebeuren.

Op niemands overtuiging willen we inbreuk maken, maar wat ons volk vóór alle dingen vraagt is trouw.

Een trouw, die ook had moeten uitkomen in een kloek en verontwaardigd protest van één der onzen, toen Rutgers en Cremers Lohman letterlijk *sarden*.

Een les om niet te vergeten is wat 3 Nov. '88
te lezen stond in :

* * * *Leiders.*

Ontstaat er geen misverstand over het velerlei begrip van *leiders*?
Reeds op het Binnenhof is dit begrip *tweeledig*.

Er zetelt op het Binnenhof eene *Regeering*, die regeert, en een *Parlement*, dat bij en desnoods tegenover die Regeering de rechten, belangen en vrijheden van de *Natie* te verdedigen en te behartigen heeft.

Er is dus niet *ééne*, maar *tweeërlei* actie.

Ééne de actie van de Overheid, die regeert. Maar *een geheel andere* de actie van het Parlement dat voor het volk opkomt. Beide deze actiën vorderen *leiding*. Voor beide actiën moeten dus *leiders* zijn.

Er moet een leiding zijn in de actie *der Regeering*. En voor die leiding zijn de aangewezen *leiders* de Raadslieden der Kroon, en is in eminenten zin *leider* de Premier of Kabinetsformateur.

Maar er moet ook een leiding zijn in de actie *van het Parlement* bij en tegenover de Regeering. En voor deze leiding zijn de aangewezen *leiders* telkenmale de Kamerleden, die door de onderscheidene partijen daartoe opdracht ontvangen. In eminenten zin is dan de *leider* de man, die door het aanhoudend vertrouwen zijner medeleden hiertoe in zedelijken zin bevoegdheid erlangt.

Deze *beide* soort leiders, t.w. de *leiders* der Regeering en de leiders der *parlementaire* actie te verwarren, is *inconstitutioneel*.

Nooit kunnen de Ministers ten onzent de *leiders* van de *parlementaire* actie zijn, ook niet van de partij die hen steunt.

Telkens moesten weer na-verkiezingen gehouden worden. Bij de Juni-verkiezing was Schiedam aan de Liberalen overgegaan door fel antipapistisch gestook. Mr. Patijn had ontslag gevraagd en dus — een nieuwe verkiezing. Deze werd 12 Nov. '88 ingeleid met :

* * * *Schiedam.*

Het zal ons benieuwen, of de kiezers in Schiedam zich voor de tweede maal zullen laten beetnemen.

Een vorig maal liepen ze er in.

Kerkelijke personen (dominés en theologische professoren) die om den wille van de Staatsruif de Liberale partij te vriend moesten houden, roerden de groote trom.

Alva zou van zijn laatsten rit terugkomen.

Vargas zijn Bloedraad weer oprichten.

Schavot en brandstapel zou weer aan de Schie verrijzen.

En van dat alles zou nu niets gebeuren, als men Patijn maar koos.

En toen liep alles storm voor Patijn.

Patijn! riep de boer, en *Patijn!* de scheepsman! Och, als Patijn niet gekozen werd, wat hel wachtte dan Schiedam niet!

En toen lachten de kerkelijke heeren in hun vuistjes. Het ging goed. De vogel vloog den strik in. En heusch, Patijn wierd gekozen.

Of het nu weer zoo gaan zal?

Och, waarom niet?

Sommige kiezers laten zich alles op de mouw spelden.

En anders flinke kerels, die voor geen zes man bang zijn, kruipen op eens als wezels in hun schulp, als de fluisteraar roept: *Pas op den Paap!*

Slechts in één ding hebben de Liberalisten en hun handlangers zich thans verrekend.

Ze dachten met Six nu eens een dubbel overgehaald keurig candidatuurtje te hebben, en toch, dommer kon het al niet!

Six, de man van de *Scherpe Resolutie*.

Six, de Minister in Van Lynden's Kabinet, die, nog scherper dan het bedoeld was, de *Scherpe Resolutie* in wou voeren.

Six, de onverbiddelijke, de onmeedoogende, die zich zonder hart voor ons Christenvolk lijnrecht tegen de levensgedachte van het volkspetitionnement heeft geplaatst, en bitser dan iemand de anti-revolutionaire klaggers afbeet.

De heeren moeten het weten, maar als we nagaan, hoe het Six in Goes tegenover Lohman verging, dan zouden we vragen willen, of de heeren het er nu op gezet hadden te verliezen.

Dit staat althans vast :

Six, de Aarts-schoolwetman, de *Peetvader* der Scherpe Resolutie, krijgt van geen Christusbelijder een enkele stem, of het moest een man van voor den Christus *in de kerk* zijn, maar *tegen* den Christus *op de school*.

Het ongeduld, dat daden wacht, openbaarde zich in 1888 evenzoo goed als later in 1901.

3 Dec. 1888 werd getracht dit te remmen door de:

* * * *Niet te haastig.*

Zij men onder ons Calvinistische volk niet te heet gebakerd. De vrucht moet niet geplukt eer ze rijp is.

Het is den toestand forceeren, indien men de Liberalen als verwonnelingen beschouwt, die uitgediend hebben. Dat hebben ze niet. Onder den naam van Moderaten, Humanisten of wat ook, zijn ze er altoos in ons land geweest, en ze zullen er blijven zoolang ons land een vrije natie zal herbergen, die vrijheid in geloofszaken en vrijheid van overtuiging eert.

Wat gebroken is, en niet weer heel wordt is hun Côtèrie, door wier verband ze ons land overheerschten, gewetensdwang uitoefenden en hun beginsel door staatsmacht en voor staatsgeld opdrongen aan de kinderen onzes volks.

Daar en daar alleen ging onze strijd tegen, en in dien strijd stonden we en staan we nog sterk, omdat de volksconscientie daarbij op onze hand is.

Maar wee u, zoo ge daarom uwe liberale landgenooten nu op uwe beurt tot pariah's woudt maken, om ze uit alle post en officie te weren en hun elken invloed te betwisten.

Dat zou *onrecht* zijn, en eere komt aan het Kabinet toe, dat het van meet af dien boozen weg van het exclusivisme meed.

Bovendien, dat exclusivisme zou voorshands nog bijna alleen aan de oud-Conservatieven ten goede komen. En hoezeer we ook de talenten van menig conservatief staatsman waardeeren, toch mag de Calvinist nimmer vergeten, dat onze liberale landgenooten nog altoos meer dan één trek met ons Calvinisme gemeen hebben, maar dat de oud-Conservatief, zoodra hij meester van het terrein is, bang voor kou en tocht, deur en venster sluit en de kachel op 90° stookt, tot ge als Calvinist stikt.

Het Kabinet-Mackay werd in Parlement en Pers geducht bestookt. Hoe Dr. K. het in hoofdartikel en * * * verdedigde, blijkt uit — 9 Maart '89 —

* * * *Karrewats en trens.*

Ruiters van min nobel karakter scheppen er soms leedvermaak in, om het paard dat ze berijden te plagen.

Ze zetten het arme dier dan de sporen in de lenden en ranselen er met de karrewats op los, *omdat het niet voort wil*; en ondertusschen trekken ze trens en stangteugel zoo sterk aan, dat het paard niet *voort kan*.

Precies zoo nu doen ook de Liberale bladen met het Kabinet.

Dag aan dag wordt het Kabinet geprikkeld om toch vooruit te schieten; tot het bloed er uit komt, prikken ze het met scherpe sporen; en bij tijden en ontijden doet de karrewats dienst, om het Kabinet te straffen over zijn gebrek aan actie.

Maar zie, tegelijkertijd moet de Eerste Kamer dienst doen als trens en stangteugel, om te maken dat het Kabinet *niet vooruit* kan. En als er dan een hand wordt uitgestoken, om de Eerste Kamer minder hinderlijk te maken, dan zet heel de Liberale partij het op haren en snaren, om te maken, dat de trens en stangteugel zoo strak mogelijk gespannen blijven.

De *karrewats*, want dat treuzelen verveelt den heeren.

En tegelijk de *trens*, en desnoods den *stang* aangetrokken, om te maken, dat er aan geen vooruitkomen te denken valt.

De *N. Rott. Cour.* is dat oude spulletje in haar prachtige manege opnieuw begonnen.

Boven dit spulletje schrijft ze zelve den titel: *Pochhanserei*.

Hoe de liberalen in de Prov. Staten, die de Census-tabel moesten beoordeelen, het Kabinet dwarsboomden, blijkt 14 Maart 1889 uit:

* * * *Nog meer Obstructionisme.*

De heeren worden vindingrijk.

Al wat maar als struikelblok en remschoen dienst kan doen, is hun van goede gading.

Eerst saamgekomen, om straks weer uiteen te gaan zonder iets gedaan te hebben, en de stukken, waar niets nieuws in stond, die ieder kende, en *waar elk liberaal reeds vast besloten was tegen te stemmen*, zeer deftiglijk in handen van Gedeputeerden of commissieleden stellen.

Nu dat spelletje veertien lange dagen geduurd heeft, zijn de heeren dan nu *voor de tweede maal* saam geweest.

Maar zoo kort van begrip en klein van bevassing zijn deze heeren, dat ze er *nu nog niet* over oordeelen kunnen.

En zoo gingen ze dan nu *ten tweede male* uiteen, om over acht dagen weer saam te komen, en dan het rapport van de sectiën aan te hooren.

Dan komen de heeren *voor de derde maal saam*, en zullen er inmiddels over denken, of er niet nog weer een middelje van uitstel te bedenken is.

Eén vond er reeds iets op.

Hij gaf in overweging, de stukken aan den Minister terug te zenden met verzoek om breeder toelichting.

Prachtig zoo.

Om het den *Krähwinckler Landsturm* af te winnen in slenterigheid en teuterigheid van beweging.

Ons dunkt, de kiezers zullen weldoen met op 21 Mei aan heel wat van deze „aartsteuten” voor goed een *otium cum dignitate* te gunnen.

[M.a.w. bij de Statenverkiezing deze leden naar huis te sturen. V-r.]

Uit de veelheid der driestarren aan de Statenverkiezing gewijd nemen wij maar een enkele o.a. 9 Mei '89, No. 5264 :

* * * *Met twee pannetjes.*

Onze goede Liberalisten zijn weer duchtig aan het bakken met twee pannetjes.

In alle districten, waar ze zeker van hun zaak zijn, werpen ze alle niet-Liberalen onmeêdoogend uit en roepen ze heel het district door : *Kiest alleen den Liberaal.*

Maar in districten waar ze zwak staan, en gaarne een locomotief hebben, om er hun mannen binnen te rijden, daar nemen ze Van der Oudermeulen, Pompe van Meerdervoort of Baron Aylva van Palandt meê op hun lijstje. En dan heet het : *Zie, hoe verdraagzaam we zijn.*

Hierin nu zit geen systeem, noch schuilt een beginsel.

Het is puur *opportunisme* en *gelegenheidstactiek*.

Eere aan onze vrienden in het land, dat ze aan deze fatale tactiek niet meêdoen.

* * * *Bijna koddig.*

In allerlei strooiblaadjes, die een kenner wel weet waar ze vandaan komen, wordt nu voor de Liberale leden in de Staten geijverd, als gold het een verkiezing voor de Tweede Kamer.

Verbeeld u, zelfs het Program van actie wordt er bijgehaald. En omdat in ons Program van actie o.a. ook gewezen werd op afschaffing van den *zeep*-accijns, en de tegenwoordige Minister van Financiën verklaard heeft, den accijns op de *zeep* te willen behouden, moeten nu alle antiliberale uit de Provinciale Staten geweerd.

Vooraf dat *zeep*-verzinsel is prachtig.

Ons dunkt, de kiezers zullen er zich recht vroolijk over maken.

Vooraf nu dat *zeep* in kolom één van hun strooibiljet en nogmaals in kolom twee met zwart kapitaal, recht zwart en dubbel dik als **ZEEP** gedrukt staat.

Of nu de kiezers zich door dit koddig argument zullen laten *inzeepen*, staat te bezien.

Allicht zullen ze merken, dat het den Liberalisten minder te doen was om ze *in te zeepen*, dan om ze duchtig *te scheren*.

DE UITSLAG DER STATENVERKIEZING.

Aan deze verkiezing was een groot deel van den *Standaard*-arbeid gewijd. De uitslag was, dat de Liberalen 17 zetels verloren. Na een hoofdartikel volgde 3 Juni 1889 deze

* * * *Zeventien zetels verloren.*

Het is volkomen juist, wat de *Oranjevaan* opmerkt, dat *summa summarum* de Liberalistische Coterie, na afloop in dezen „veldslag in twee deelen”, zeventien zetels minder in de Staten bezet en Gelderland geheel kwijt is.

Het is dan ook struisvogel-politiek van de Liberalistische pers, dit verlies voor niets te tellen, en zoo hoog de bazuin te blazen over haar goed geluk op 28 Mei.

Toch zouden we niet gaarne onzerzijds in gelijke fout vervallen.

De winste der zeventien zetels tellen ook wij niet gering, maar . . . had ons volk zich kloeker gehouden, en meer op beginselen dan op bijomstandigheden gelet, dan had die winste *eens* zoo groot kunnen zijn.

En wat nog zwaarder weegt: Bij de herstemmingen heeft ons kiezersvolk zich door boezen kerkelijken hartstocht laten opzweepen,

en onder het geroep, dat het *om de kerk ging*, zich aan de mannen *van het Ongeloof* in de armen geworpen.

Neem nu al aan, dat de pressie sterk was ; dat er schandelijk misbruik van geld en officieelen invloed is gemaakt ; en dat op bedenkelijken hartstocht gespeculeerd is, dan blijkt toch nog, hoe een goed deel van ons antirevolutionair kiezersvolk nog altoos zóó onvast in de beginselen staat, dat het plotseling *kan* omslaan.

De ongeloovige kiezers zouden *nooit* te bewegen zijn, om te stemmen op een man, die voor den Christus uitkwam ; zoo vast staan *zij* in de beginselen *van hun ongeloof*.

Maar ons volk slaat voor een goed deel, als er sterk op zijn hartstocht gespeculeerd wordt, *wel om*.

En dat is het ergerlijke van wat in Zoetermeer en Haarlem en Almeloo uitkwam !

Voor *dit* kwaad nu moet helder het oog geopend.

Tegen *dit* kwaad moet met mannenmoed de strijd aangeboden.

Er dient gezorgd, dat, als het weer stemdag wordt, dit kwaad in zijn afmetingen inkromp.

Niet alleen, dat de Liberale leden der Prov. Staten, obstructie hadden gevoerd, tegen Mackay's kiestabel, ook in de Staten-Generaal openbaarde dit euvel zich. 22 Aug. '89 werd gezegd :

* * * *Obstructionisme.*

De representanten van het „denkend deel der natie” hielden zich gisteren op eens onnoozel en dom.

Beelaerts stelde als voorzitter voor, om morgen met de Onderwijs-wet te beginnen, en die nog voor de sluiting der zitting af te doen.

Maar toen was Leiden in last.

Dat liep te gauw, te snel, te haastig. Zulk een zevenmijlspas, kunnen de heeren Liberalen niet bijhouden.

Zoo vlot werkt der heeren denkvermogen niet.

Het verslag was zoo volumineus dik. Daar waren zoo eindeloos veel wichtige punten in behandeld. Nu zelfs hadden de heeren er de eerste lezing nog niet van ten einde gebracht. Aan een tweede lezing was nog niet één hunner toegekomen. Neen, de heeren waren met hun studie lang nog niet klaar.

Ook moesten ze nog advies van buitenaf inwinnen. Ze moesten de couranten er nog op na lezen. Ze moesten nog tal van meetings

consulteeren. Ze zaten nog op den uitkijk naar allerlei petities. En wat wilde men dan nu reeds met het openbaar debat aanvangen!

Zoo ziet men. hoe de fijne puntjes er bij de liberalistische heeren afgaan. Ze worden oud.

Toen Mackay zijn provinciale tabel naar de Staten zond, hadden de heeren weken tijds noodig, om hun opinie, die reeds vooruit vaststond, in een behoorlijk antwoord te formuleeren.

En nu weer weigert hun denkvermogen zijn behoorlijke werking, *nota bene*, nog wel in zoo gaar gekookte en tot moes gestoofde materie als de onderwijswet.

Nu, dan is het niet-denkend deel der natie er nog beter afgekomen.

Althans de heeren van de rechterzij, die minder sterk geleeft hebben, zagen er niets geen been in, om terstond den slag op te nemen.

Zij waren gereed.

Fraai komt de tegenpartij er dus niet af.

Want van tweeën één: of hun verklaring van *niet-gereedheid* is *echt* spul, en wat doen zoo trage lezers en nog trager denkers dan op het Binnenhof!

Of erger nog: Hun bezwaar is slechts *voorgewend*, en het zit 'em niet in *onvermogen*, maar in *onwil*. Maar dan vragen we ook op onze beurt: Wat te denken van een staatkundige coterie, die dus openlijk met de waarheid een laf spel drijft, en niet komt om te *werken*, maar om het werk te doen *stil staan*.

PARTIJ-DISCIPLINE UIT TROUW.

Over dit onderwerp 8 October '89 een:

* * * *Partij-discipline.*

Toen de Schoolwet in de Tweede Kamer door de sluis was, maakte het *Hand.* een opmerking, die de Antirevolutionaire partij niet in den wind moet slaan.

Het wees er toch op, hoe de totstandkoming van deze wet, althans in dit eerste stadium, in geen geringe mate te danken was aan de uitmuntende partij-discipline der Rechterzijde.

En dit is ook zoo.

Slechts met één enkele uitzondering was die discipline boven onzen lof.

Toch schuilt in deze discipline niet de minste uitnemendheid,

maar is ze uiterst gewoon en natuurlijk, zoodra men slechts even de grenzen overstapt.

In schier alle Parlementen spreekt het vanzelf, dat *elke* partij gedisciplineerd optreedt, en zou men zich schamen zoo men het anders deed.

Men weet dat men nu eenmaal gekozen is, niet om op eigen risico den *franc tireur* te spelen, maar om met zijn geestverwanten saam te ijveren voor de verdediging van die beginselen, op wier belijdenis men gekozen is.

Het is niets dan de quaestie van den pijlbundel.

Pijl voor pijl breekt ge met uw vingers stuk, maar de pijlbundel weerstaat de kracht van bei uw vuisten.

Nooit zou de Antirevolutionaire partij dan ook geworden zijn, wat ze thans zijn mag, indien ze niet van meetaf de heilige *verplichting* van saamwerking verstaan had.

Daardoor kreeg ze macht bij de stembus.

Daardoor kreeg ze macht in de Kamer.

En omgekeerd, waar, gelijk onlangs nog in Nieuwer-Amstel, deze plicht *niet* wierd nagekomen, moest men onverbiddelijk de zegepraal aan den vijand laten.

Nu zelfs het *Hand.* deze uitmuntende partij-discipline aan de Liberalen ten voorbeeld stelt, mag de Antirevolutionaire partij wel op haar hoede zijn, dat ze deze zenuw van haar macht en invloed niet doorsnijdt.

Ook de Eerste Kamer deed aan obstructie, daarbij aangevuurd door Dr. Bronsvelds groep. 14 Nov. 1889:

* * * *In hinderlaag.*

Achter de Liberalen ligt in hinderlaag het groepje Bronsveld c.s.

Nu bij deze wet, zal dat groepje nog niet op het Kabinet vuren.

Zijn orgaan, *De Vaderlander*, vindt het wetje wel dun en min, maar acht verwerping door de Eerste Kamer toch onraadzaam.

Om het Kabinet om koud te helpen, hoeft die verwerping dan ook niet.

De heeren weten beter raad.

Straks na deze wet komen de Begrootingen, en dan zullen ze uit hun hinderlaag het salvo afvuren.

Alvast Keuchenius en Godin de Beaufort zijn van dien kant opgeschreven ten doode.

MINISTER KEUCHENIUS.

In October '89 had de liberale pers den stormbal geheschen. Het Ministerie-Mackay zou wel ten onder gaan. 24 Dec. driestarde de *Sf.* dat de storm zoo goed als van de lucht was en heette het :

Het stormtuig wierd opgezet ; over heel de linie alarm geblazen ; het moest en zou op een ministerieele crisis uitloopen ; en in Januari konden al de kiezers door de sneeuw baggeren, om nogmaals den onvolprezen Liberaal als winterkoning over Nederland uit te roepen.

En nu, zie eens hoe kalm het alles verliep.

De Schoolwet wierd aangenomen.

De algemeene beraadslagingen over de Staatsbegrooting droegen geen oogenblik een heftig karakter..... Ook de Eerste Kamer zal geen moeite maken.....

Het scheepke is straks de klippen weer door, en, over de banken, in goede haven binnen gevallen, en onze varenslieden kunnen met zelfvoldoening de rust van de Kerstvacantie tegen gaan.

Dan volgt een aansporing om niet onbezorgd te zijn, want de kracht van de liberale tyrannie kan niet voor '91 gebroken worden.

Den volgenden dag moest geschreven worden :
25 Dec. '89 :

In strijd met wat we gisteren over het afdrijven van de onweersbui schreven, oordeelt men in sommige liberale kringen, dat de Eerste Kamer Keuchenius *toch wel vinden zal.*

De schrijver duchtte zulk een toeleg *niet.* Ons, zegt hij, komt het voor, dat de Liberalen in de Eerste Kamer daarvoor *te wijs* zijn en vervolgt dan :

Immers dit begrijpen die heeren ook wel, dat nu de Liberalen in de Tweede Kamer den strijd aanbonden *tegen Keuchenius' Christelijke* belijdenis en ten faveure van den *Halven Maan*, Keuchenius niet zou kunnen vallen zonder *heel het Kabinet* meê te doen tuimelen.

En ze vatten niet minder, dat een politieke veldslag bij de stembus, waarbij het parool zou weerklinken : *Het Kruis tegen den Halven Maan*, niet op ónzen ondergang, maar op een *tweede verzwaking* der liberale partij zou uitloopen.

Nog eer het jaar uit was, 30 December '89 werd geschreven :

* * * *De portefeuille van Koloniën.*

De vrees, dat de Eerste Kamer de begrooting van Koloniën verwerpen, en daarmee aan Keuchenius zijn portefeuille ontnemen zou,

blijkt, hoe dieper men de zaak indenkt, al minder gegrond te zijn.

Vooreerst toch stemden van de liberale partij niet alleen de heer Bool (gelijk we eerst onderstelden) vóór deze begrooting, maar ook de heeren Tak, Roëll, Royaards van den Ham en Smidt.

Rekent men nu, dat in de Eerste Kamer het tegenstemmen *wel* politieke gevolgen oplevert en in de Tweede Kamer *niet*, alsook dat o.a. de heer Van Houten verklaarde, dat hij, zoo het anders ware, allicht een andere stem zou hebben uitgebracht, dan mag reeds hieruit afgeleid, dat het gevaar in de Eerste Kamer zoo groot niet is. Ware de val van Keuchenius een bij de partij beklonken zaak geweest, dan zouden noch deze vijf heeren vóór hebben gestemd, noch de heer Van Houten aldus hebben gesproken.

Ten tweede blijkt uit de discussiën in de Tweede Kamer duidelijk, dat ten slotte het votum der tegenstemmers onlosmakelijk vast was gehecht aan de tegenstelling tusschen *Christus of Mohamed*; een leuze die door den heer Van der Feltz met deze eigen woorden is uitgesproken en bij de stembus voor de Liberale partij de dood zou zijn.

En ten derde kwam telkens uit dat Keuchenius wel minder deed, dan men zich van hem had voorgesteld, maar daarom toch niets minder dan een der voorgaande liberale Ministers; terwijl ieder toestemt, dat het onmogelijk is een zaakkundiger en bezadigder administrateur voor Indië te vinden.

Voegt men hier nu bij, dat al het slijk, dat men uit den Indischen Augiasstal zoo gaarne door Keuchenius zag wegruimen, er óf door liberalen ingeworpen, óf althans er ingelaten is, dan voelt ieder, hoe een politieke moord, aan dezen Minister gepleegd, zich aan niemand bitterder dan aan zijn executeurs zou wreken.

MINISTER KEUCHENIUS GEVALLEN.

De wolk aan het eind des vorigens jaars gezien, is losgebroken. Een deel der Liberale Coterie bracht Keuchenius ten val. Door Dr. K. is van stonde aan gepleit, dat dit voor *heel* het Kabinet oorzaak moest zijn om Keuchenius niet los te laten. 19 Februari '90 verscheen een hoofdartikel: „de gevallen beslissing” waarin diep leedwezen over het loslaten van Keuchenius wordt uitgesproken. Van alle hoofdartikelen en driestarren nemen we die van 4 Febr. 1890:

* * * *De Crisis.*

De slag, aan Minister Keuchenius door de afstemming van zijn

begrooting toegebracht, voelt geheel de antirevolutionaire partij als op haar zelve gemunt.

De vraag of er van zijn optreden niet verwachtingen waren gecoesterd, die dusver nog niet verwezenlijkt werden, treedt hierbij geheel op den achtergrond.

Bleek uit het verleden van de Eerste Kamer, dat ze steeds en onverbiddelijk elk Minister van Koloniën, die niet vlug genoeg de bestaande moeilijkheden uit den weg had geruimd, harerzijds tot heengaan gedwongen had, de zaak zou anders staan.

Maar zoo is het niet.

De Eerste Kamer heeft een lange reeks van jaren Ministers van Koloniën geduld en gesteund, die veel minder deden dan Keuchenius en wat kennis van Indische toestanden en zorgen voor Indische belangen aangaat, niet in zijn schaduw konden staan.

Zelfs een Sprenger van Eyk, wiens bewind door elk kenner èn hier èn op Java als een ramp voor Indië wierd beschouwd, is *niet* door de Eerste Kamer afgemaakt.

Atjeh en de Opium zijn dus voorwendsels.

Wat de bitterheid en verbolgenheid tegen Keuchenius heeft opgewekt en de stemming der Eerste Kamer beheerschte, was niets anders dan *zijn uitkomen voor den Christus*.

Nu laten we den vorm, waarin Keuchenius dat soms deed, rusten.

Onpartijdig en zonder aanzien des persoons, heeft ook de *Stand*, daarop wel eens critiek geoeffend.

Maar juist daaraan ontleenen we thans ook het recht, om te beslister voor Keuchenius op te komen.

Had Keuchenius zijn Christelijke overtuiging onder stoelen of banken gestoken, noch om Atjeh noch om de Opium zou één enkele stem tegen zijn begrooting zijn opgegaan.

Het karakter van het gevelde vonnis laat dus geen zweem van twijfel over.

Het is het beginsel zelf der Antirevolutionaire partij, dat rechtstreeks is aangetast.

Daarop rustte ons zeggen, dat Keuchenius niet *kan* en niet *mag* worden losgelaten.

We voegen er thans bij, dat heel de Antirevolutionaire partij in den lande in het geschil, gelijk het nu staat, zonder zweem van aarzeling voor Keuchenius partij kiest.

Hadden de Liberalen de laatste tien jaren van hun koloniaal

bewind getoond, den nood van Indië te verstaan, en zich opgemaakt om Indië te hulp te komen, het ware iets anders.

Maar nu zij tien jaren lang met Indië gespeeld, Indië verwaarloosd en Indië bedorven hebben, nu betwisten we hun zelfs elken schijn van recht, om door afstemming van een begrooting om reden daarbuiten gelegen, een Minister weg te jagen, die in kennis van Indische toestanden en in hart voor Indië's belangen, de vergelijking met geen enkel van zijn jongste voorgangers behoeft te duchten.

MINISTER LOHMAN.

Het Kabinet-Mackay had, na het heengaan van Keuchenius, Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman opgenomen. De *Stand.* had dit goedgekeurd, omdat er geen versterking van het Conservatieve element in het Kabinet door plaats greep. De Liberale pers schoot in alssem gedoopte pijlen af. Dit deed de *Std.* 8 Maart 1890 zeggen:

* * * Parnell¹⁾.

Laaghartige en laatdunkende politiek was er steeds op uit, om een bekwaam tegenstander onschadelijk te maken door hem te achtervolgen met achterklap, verdachtmaking en hoongelach.

Parnell strekt in Engeland ten voorbeeld van de schandelijke wijze, waarop deze politieke sluipmoordenaars te werk gaan.

Te onmanlijk om hun tegenstander in het ridderlijk toernooi te ontmoeten, schieten ze, als hij voorbij gaat, van achter uit een hinderlaag hem na.

Toch is het in Engeland gelukt deze laaghartige tactiek te ontwapenen. De *Times* boette er haar eere mee in. En het gouvernement van Lord Salisbury verliest er een aanmerkelijk deel door van zijn invloed.

Jammer slechts, dat ook ten onzent dezelfde onheilige tactiek wordt toegepast.

Thans is Minister Lohman er weer het mikpunt van.

¹⁾ Parnell was de leider der Iersche agrariërs, die Gladstone er toe bracht in te stemmen met de voorn. punten van Parnell's Home Rule-stelsel. In 1888 verdacht men hem van brieven in de *Times* te schrijven, die met zijn naam onder teekend tot politieke misdaden in Ierland aanspoorden. Dit bleek lasterlijk misbruik van zijn naam. De *Times* werd tot 5000 pond schadevergoeding veroordeeld.

Vandaar dat Dr. K. spreekt van politieke sluipmoordenaars.

Men koestert voor dezen krachtigen man vreeze. en nu komen de helden van de hinderlaag van alle kanten opdagen en schieten hem hun giftige pijltjes na.

Niet dat men zijn beginselen bestrijdt, of argument tegen argument stelt.

Neen, *zijn persoon* moet geknakt, gekrenkt, gedeukt.

Een man als Mr. Van Houten, die de Commune prees, zonderlinge theorieën over het huwelijk uitstalde, en zoo fel mogelijk als atheïst positie nam, zou men als Minister een zeer *gewone* en *natuurlijke* verschijning hebben gekeurd.

Daar zou niets vreemds in zijn geweest.

Maar — De Savornin Lohman! Als ze dien naam maar hooren, steken deze egels hun borstels reeds op, en zoeken heil in comérage.

Dat is laf!

Dit is in den diepsten zin *onzedelijk*.

En schande roepen we uit over een partij als de Liberale, die in een leugenachtig praatje als dat over *paneelzagerij* een wapen zoekt om dezen Minister onschadelijk te maken.

Schande, omdat heel dit praatje niets dan een *leugenachtig verzinsel* is, en De Savornin Lohman veeleer eere dan smaad toekomt, dat hij liever met het volk van God smaadheid leed, dan de eere der wereld te zoeken.

Een berekenend man zou zijn vrienden in den steek hebben gelaten.

Dat Lohman dit niet deed, toont zijn *karakter*.

En is er nu één fatsoenlijk liberaal orgaan, dat onze sommatie opneemt, welnu dan sommeeren wij zijn redactie hiermede om te bewijzen, dat de heer Lohman in Januari 1886 ook maar *iets onwetigs* heeft gedaan.

Of beter nog, als de liberale partij er den moed toe heeft, laat ze dan in de Tweede Kamer deze grief inbrengen.

Dan zal men eens zien, hoe de heeren met de kous op den kop naar huis gaan.

Maar dat *durven* ze niet!

RESUMTIE.

In de Kamer was door Mr. A. Baron van Dedem geïnterpelleerd over het loslaten door het Kabinet van Keuchenius. Het antwoord van den Minister-president was vrij zacht en deed de liberalistische, conservatieve en Roomsche pers zeggen, dat Minister Mackay de houding der A. R. partij buiten de Kamer had „gebrandmerkt” (St. 24 Maart '90) en verloochend. 27 Maart 1890 volgde deze

* * * *Resumtie.*

Ook onzerzijds is een resumtie van den stand der quaestie op koloniaal gebied tusschen de Liberale en Antirevolutionaire partij, wat het Christelijk karakter der natie betreft, niet te onpas.

1. Met de Liberale partij oordeelt ook de Antirevolutionaire, dat de Regeering niet zelve propaganda moet drijven voor de Christelijke religie, noch onder de Heidensche noch onder de Mohamedaansche bevolking van den Archipel.

Edoch, terwijl de Liberalen alzo oordeelen uit onverschilligheid jegens de religie, oordeelen wij aldus, omdat de aard der religie het niet toelaat.

2. De Liberale partij oordeelt, dat Christelijke, Mohamedaansche of Heidensche religie voor de Regeering gelijk staat; dat zij derhalve in Indië *die* religie het meest ontzien moet, van wier bloei ze het minste gevaar heeft te duchten; en dat zoo niet geweerd, dan toch in werking beperkt moet, wat de rust zou kunnen bedreigen. Uit dien hoofde ziet ze er geen kwaad in, dat de Regeering in Indië de Mohamedaansche religie naar de oogen ziet, en de Christelijke zending aan zekeren band legt.

Ons standpunt eischt daarentegen, dat de Overheid in de Mohamedaansche en Heidensche religie valschen godsdienst zie, dien ze duldt en gaan laat, maar waaraan ze geen eere betoont noch steun biedt; terwijl zij omgekeerd aan de Christelijke missie vrijheid van actie moet waarborgen.

3. De Liberale partij acht, dat de zedelijke roeping van de Regeering tegenover Indië gekweten moet door het verspreiden van neutraal onderwijs, ten einde door kleurlooze beschaving de bevolking van Indië tot hooger standpunt op te heffen.

Wij daarentegen oordeelen, dat kleurloos neutraal onderwijs deze bevolking niet tot hooger standpunt *kan* opheffen, en dat daarom de Regeering óf zich van het onderwijs der inlanders moet terugtrekken, óf dit steunen moet door subsidie aan particuliere scholen.

En 4. De liberale partij oordeelt, dat een Staatskerk met moderne predikanten de waardigste representatie is van de Christelijke kerk in onze Indiën, waartegenover wij oordeelen, dat de Regeering de Staatskerk moet loslaten, en de Christelijke kerken zich vrij in den Archipel moet laten organiseren.

Dat is het standpunt steeds door Elout, Groen van Prinsterer en de mannen der oude garde ingenomen, het standpunt in 1874 en 1875 door Dr. Kuyper in de Kamer bepleit; het standpunt, dat de Antirevolutionaire pers verdedigt; en het standpunt, dat, nu onlangs door Keuchenius als minister ingenomen, naar we vertrouwen durven, ook na zijn uittreden door heel het Kabinet niet zal verloochend worden.

Het Liberalisme bestreed het Kabinet, soms tartend. Hoe Dr. K. het Kabinet verdedigde en den liberalen te kijk zette, leert 6 April 1891 de :

* * * *Mephistopheles.*

Ge staat scherp en vijandig, als liberalist, tegenover het Kabinet. Ge hebt land en luiden bezworen, dat zijn optreden een ramp voor het vaderland zou zijn. Meer nog, ge hebt schier alles wat van dit Kabinet kwam veroordeeld, en tegen alles wat slechts even van de liberale lijn afging, de Staten-Generaal ter afstemming opgeroepen.

Mee ten gevolge van dezen uwen tegenstand, kon het Kabinet daarom niet zoo principieel te werk gaan, en wierd er minder afbreuk gedaan aan het Liberalisme, dan anders zou geschied zijn.

Nu zoudt ge dus jubelen, niet waar?

Het kwaad was u.i. afgewend. Er was bijna geen schade aangericht. Al wat u lief was, bleef gespaard.

Maar neen, zoo denkt de *N. Rott. Cour.* niet.

Eerst roept ze op alle tonen: Wee u, zoo ge aan mijn liberalistisch staatstoestel raakt!

En nu er bijna niet aan kon geraakt worden, schimpt ze: Wat kerels, die zouden het Liberalisme onttroonen, en ze raakten ons nauwelijks aan!

Nu weet men te Rotterdam ook wel, hoe de man door Goethe genoemd wordt, uit wiens geest zulke overleggingen opwellen.

Het gaat tegen de verkiezingen. Er komt vuur
in. 15 April 1891.

* * * „*Verknoei met uw Bijbelspreuken ons Staatsrecht niet.*”

Kappeyne van de Coppello, de man van de „Scherpe Resolutie”, heeft ons altoos aangetrokken.

Zijn fel Liberalisme draagt een historisch karakter. Het is, of in hem de tolk der aloude Statenpartij naleeft.

Ook nu weer bij de Stedenwet is hij geheel in dát karakter uitgekomen. Het was hem niet om den val van die wet, noch om het behoud van negen liberale heeren voor Amsterdam te doen. Althans, zoo zei hij. Het eenige waarvoor hij maar opkwam was zijn afgod, genaamd het heilige aloude Staatsrecht.

Zijn heilig huisje zou bezoedeld zijn geworden.

En dat prikkelde hem ; dat wekte het fanatisme, als van de oude Staten-partij, weer in hem op.

En toen vergat hij zichzelf en riep in de Staten-Generaal tegen de Savornin Lohman : „*Verknoei met uw Bijbelspreuken ons Staatsrecht niet.*”

Nu, zoo'n zeggen mogen we wel.

Dat is oneindig frisscher dan het laf geteem van de vrome, vroede liberalen, die een orgel cadeau geven.

Zoo'n taal verstaat het kiezersvolk.

Het is het krasse woord van een groot man, die de windselen en de doekskens met verachting van zich wegwerpt, en er zoo luid het kan voor uitkomt : Niet gij zit ons in den weg, maar uw weerzinwekkende Bijbel ; en met de spreuken uit dien Bijbel zult gij afblijven van ons driemaal heilig staatsrecht.

En nu voelt men, waarom Kappeyne ons altoos aantrekt.

Zooals *hij* is, zijn in den grond *alle* liberalen. Een man als Buys is geen haar beter.

Maar die andere zetten een wacht bij hun lippen, en *hij zegt het.*

De beteekenis van Christelijk Sociaal wordt nog
wel misverstaan. 18 April 1892 deze :

* * * *Christelijk-Socialist.*

In een feestrede voor Patrimonium's afdeeling „Amsterdam” gehouden, en die in volksuitgave het licht zag, ziet Prof. Geesink er niet tegen op, den naam van „Christelijke Socialisten” te aanvaarden.

Nu, liever dat dan Christelijke Conservatieven.

Toch was het niet overbodig, dat Prof. Geesink bij dien naam een noot plaatste.

Een noot die *kort* is maar *veel* zegt.

Schijnbaar spreekt hij in dien noot den Ethischen na, in zooverre ook hij erkent, dat het *Christelijke* in het *uitnemende* moet bestaan. Niet in het zonderlinge en buitengewone, maar in het verheerlijkte *gewone*.

Maar, voegt hij er bij, daarom mag nimmer toegegeven wat de Ethischen beoogen, dat we daarom den naam van *Christelijk* zouden weglaten of als *overbodig* beschouwen.

Niet een uitnemende school, maar een *Christelijke* school. En zoo ook hier. Niet *sociaal in edeler zin*, maar *Christelijk* sociaal, zonder dat we één enkele letter van dat *Christelijk* kunnen missen.

Het *abnormale*, zooals hij terecht zegt, maakt die bijvoeging onmisbaar.

Wij zijn nog niet in den hemel. Gods volk is nog niet volmaakt. We leven nog niet in het aanschouwen, maar door het *geloof in den Christus*.

En daarom moet de *belijdenis van den Christus* steeds het onderscheidend kenmerk zijn en blijven.

Ook op *sociaal* gebied.

Medegevoel, ontferming en deernis met al wat lijdt en gedrukt is; maar nooit anders dan in den naam van *Christus Jezus*.

Die naam blijft ons veldteeken.

Onder dien naam alleen trekken we ook in de sociale worsteling op.

Maandag 20 Maart 1893 had Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman voor de Kiesv. te Utrecht gesproken, waarin hij zei van de Kieswet-Tak niets te verwachten. Door de voorgestelde uitbreiding wordt de overmacht niet gebroken en gaan we een onzekere toekomst in. 24 Maart 1893:

* * * *Lohman te Utrecht.*

We zijn den heer Lohman dank verschuldigd, voor de keurige rede, waarin hij te Utrecht onze beginselen beleed en bepleitte.

Dat zijn aanloop een eenigszins andere is, dan we dien in onze kringen gewoon zijn, verhoogde van die rede de waarde nog.

Veelzijdigheid is teeken van leven.

Dat hij meer critisch-nuchter, dan onder de bezieling van een

hooger enthousiasme sprak, is een voorzichtigheid die in den practischen staatsman, ook der toekomst, moet gedragen.

Toch lag er ziel in zijn conclusie.

Ook hij wil niet anders sturen dan in democratische richting. Ook hij wil afgaan op finale uitbreiding van het kiesrecht. Ook hij wil de ingediende ontwerpen, in gewijzigden vorm, steunen.

Dat hij die wijziging zoo wenscht, dat alle moeilijkheid met de Grondwet vervalle, kan niet vreemd klinken, nu er z.i. strijd tusschen deze ontwerpen en de Grondwet bestaat. Ook wij toch, al gevoelen wij dien strijd zoo niet, mogen niet anders wenschen, dan dat de ontwerpen definitief zóó in stemming komen, dat ook zij, die ter wille van de Grondwet zich bezwaard gevoelen, ontlast mogen worden.

Of kiesrechtuitbreiding nut zal aanbrengen, is een speculatieve vraag, waarover de geachte spreker zeer pessimistisch denkt. Onze blik is meer optimistisch. Maar wat doet dit er toe, zoo de finale uitbreiding maar komt.

Slechts tegen ééne voorstelling in zijn rede, hebben we principieel bezwaar. Tegen de meening namelijk, dat het alleen de vraag moet wezen: Hoe komt er een doeltreffende Staten-Generaal bijeen? en dat de vraag: wie tot haar samenstelling zal medewerken, een quaestie zonder beteekenis zou zijn.

Althans, indien dit metterdaad zoo beweerd is, zouden we hier ernstige bedenking tegen hebben.

Die bedenking kan echter in geen driestar ontwikkeld.

Allicht eischt dit drie artikelen.

Geregeld was Dr. Bronsveld op 't kiezerspad om de A. R. Partij afbreuk te doen. Dit was gebleken bij de dit jaar te Harlingen gehouden verkiezing waar Mr. Heemskerk bij herstemming uitviel, en ook te Gouda, waar het driemanschap Bahlmann (Roomsch), Bronsveld en Bastert (Roomsch) samenspande. O.m. werd 4 Oct. 1893 geschreven:

* * * *Niet te snugger.*

De redactie van de *Vaderlander*, die, nu de liberalistische Côtèrie uiteenvalt, de kluts al weer kwijt raakt, denkt ons op een inconsequentie betraapt te hebben.

Tijdens Gouda's verkiezing keurden we het af, dat de fractie-Bronsveld, om Bastert te steunen, Valette als ongeloovige bestreed; en thans wezen we er zelf op, dat de Roomschen en de fractie-

Bronsveld onder Van Houten, den Atheïst, als kapitein, scheep gaan.

Had nu de redactie er bij vermeld, dat het te Gouda een *herstemming* gold, dan zouden haar lezers reeds terstond hebben ingezien, dat beide gevallen *niet* gelijk stonden.

Maar bovendien, weet dan de redactie niet meer wat een *argumentum ad hominem* is?

Voor ons, op ons standpunt, geldt als regel, dat onze partij, mits zelfstandig georganiseerd, zich, al naar het pas geeft, met *elke* partij verbinden kan.

Maar Dr. Bronsveld verkeert *niet* in dat geval.

Hij vormde *geen* zelfstandige partij, maar trad op met de leus, dat hij steun bood aan alle zelfstandige, mits *vrome* mannen, ook onder de Liberalen.

En daarom was het nu zoo potsierlijk, dat dezelfde man, die met de *vrome* liberalen uitreed, thuis komt met een *atheïst* op den bok.

Twee dooden heeft de A. R. Partij in 1893 uitgedragen. Jhr. Elout van Soeterwoude en Keuchenius. Bij beider baar verscheen „de Standaard” in rouwrand met een artikel vol waardeering en liefde. Na de teraardebestelling van Keuchenius verscheen 25 December 1893 de volgende

* * * *Uitvaart.*

De stille eenvoud bij Keuchenius' uitvaart heeft blijkbaar ook bij hen, die anders aan praal en bloemenpracht bij het graf gehecht waren, een goeden indruk achtergelaten.

Zelfs de redactie van de *N. Rott. Cour.* maakte zich tot tolk van den eerbied, dien zulk een sobere lijkstatie, geheel in Calvinistischen trant, afdwong.

Toch was er meer, dat bij deze uitvaart weldadig aandeed.

Niet het minst de belangstelling, door mannen van aanzien, van elke richting en allerlei kerk aan dezen doode betoond.

Een oogenblik scheen het, of alle verschil verdwenen was, en alsof slechts één gevoel, het besef dat ons vaderland een groot man armer was geworden, al wie het vaderland liefheeft, had aangegrepen.

Ongetwijfeld zal de Antirevolutionaire partij voor deze hulde, aan haar uitnemendsten staatsman bij zijn graf toegebracht, gevoelig zijn.

Mogen de schuchtere belijders er uit leeren, dat toch ten slotte alleen kloeke belijdenis eerbied inboezemt.

Niemand heeft krasser dan Keuchenius zijn getuigenis onverholten

gegeven, doorgezet en herhaald; en zie, schier bij niemands graf bleek ooit *zulk* een waardeering, ook van de zijde der tegenstanders.

Mochten we ons tenslotte nog ééne vraag, naar aanleiding van zulk een plechtige uitvaart, veroorloven, het zou deze zijn.

Waarom volgt men toch ook ten onzent de gewoonte van andere landen niet, om de leiding aan iemand buiten de naaste bloedverwanten op te dragen, die dan geheel de uitvaart regelt, op het graf zelf de leiding heeft, en alzoo voor den ongestoorden gang van zaken kan instaan?

We zouden die vraag onderdrukt hebben, indien er ditmaal aan die goede orde iets had ontbroken.

Maar juist wijl ditmaal alles wel liep, kan de vraag thans niet onbescheiden zijn.

Waar eenige honderden saamkomen, is altoos zekere *leiding* noodzakelijk; en men kan in zulk een oogenblik deze leiding niet vergen van de naaste bloedverwanten.

Hun hart en oog is bij de lijkbaar.

De verkiezingen van 1894 zouden voor de A. R. Partij van groote beteekenis zijn. De Kieswet-Tak, in de Kamer behandeld en ingetrokken door aanneming van 'n amend.-de Meijter, had in den boezem der Partij tweespalt gebracht. De Deputatenvergadering koos de zijde van Dr. K., wat Jhr. Lohman deed zeggen, dat de verg. niet zelf gesproken had, doch echo was geweest van Dr. K. Deze werd in Sliedrecht gekozen. Bij de Clubvorming in de Kamer — zie * * * „Zonderl. Comb.“, 21 Mei — kregen we twee clubs — De adel ging met Lohman mee en had als orgaan „De Nederlander“ geannexeerd, organiseerde zich los van Partij en Program. Van de 85 hoofdartikelen en 338 driestarren plaatsen we slechts die van 19 Januari, 21 Mei en 7 Juni 1894.

* * * *Christelijk democratisch.*

De leuze van Christelijk-democratisch, die we eenmaal ophieven, en nimmer hopen los te laten, zal daarom juist door onze redactie steeds tegen ontwijding verdedigd worden.

Dat hiervoor gevaar bestaat, hoe kan het anders?

Toen de heilige apostel zijn Goddelijk getuigenis uitriep van de rechtvaardiging door het geloof, kwamen aanstonds de parasieten op, die riepen: „Zoo zullen wij dan de zonde doen, opdat de genade te meerder worde.“

Toen Luther de vrijheid van consciëntie had geproclameerd, volgde binnen korte jaren de extravagantie van Schwenckfeld en den Boerenkrijg.

En ook hier te lande was nauwelijks de Reformatie doorgebroken, of het Calvinisme vond het kwaad der Naaktlooperij te bestrijden en werden de gruwelen van Jan van Leiden gezien.

Elke vrijere richting verlokt altoos enkele woelige geesten, om de vrijheid in bandeloosheid te verkeeren; en wat met heilige intentie geproclameerd werd, te misbruiken tot voeding van eigen zondigen hartstocht.

Dat ook nu dit kwaad niet zou uitbliven, was te voorzien.

Doch zoomin als de Apostelen en Reformatoren zich daarom van het rechte spoor lieten afleiden, zoomin zullen ook wij ons door deze extravagantiën uit het veld laten slaan.

Maar wat we wel zullen doen is, met iets van de heilige verontwaardiging, die eens deze corrypheën van ons geslacht bezielde, deze booze woelingen van ons afstooten en ze in den Naam des Heeren weerstaan.

21 Mei 1894.

* * * *Zonderlinge Combinatie.*

Gelijk we vermoed hadden, was de parlementaire atmosfeer er niet naar, om tot oprichting der Antirevolutionaire Kamerclub te kunnen geraken.

De heer Van Alphen, die als oudste lid in jaren hiertoe de oproeping had moeten doen, heeft zich dan ook wijselijk onthouden.

Men is nu *in tweeën* vergaderd geweest. Eenerzijds de heeren Van Alphen, 't Hooft, Kuyper, Lucasse en Seret; en anderzijds de heeren Van Bylandt, Van Dedem, Lohman en de twee heeren Mackay.

In de gegeven omstandigheden was hier dan ook niets op tegen; en dat men zich beiderzijds antirevolutionair noemt, verblijdt ons, want het toont, hoe sterk de antirevolutionaire naam nog in trek is.

Slechts één zonderling iets schuilt er in de formatie van het tweede dezer Clubjes.

Volgens de *Nederl.* namelijk is in het tweede Clubje van vijf heeren, dat den heer Lohman tot president en den heer Th. Mackay als secretaris koos, ook opgenomen *de heer Graaf van Limburg Stirum, het Kamerlid voor Schiedam.*

Nu weet men, dat deze heer Van Stirum niet alleen nooit tot onze partij behoord heeft, maar dat hij sinds jaren geregeld als *tegen-candidaat* tegenover onze partij dienst deed.

Het is dan ook deze zelfde heer Van Limburg Stirum, die nog pas in Schiedam en in Katwijk de heeren Van der Bosch en Donner van hun Kamerzetel verdrong.

Ja, het is deze zelfde heer Van Limburg Stirum, die nog op dit zelfde oogenblik bij de naverkiezing in Katwijk, den Roomschen candidaat Reekers steunt, om den heer Donner te weren.

En dezen openlijken *tegenstander* der Antirevolutionaire partij, die thans instemming met het program van '78 schijnt betuigd te hebben, neemt de heer Lohman in zijn fractie op.

Een zonderlinge combinatie!

* * * *Antirevolutionair.*

7 Juni 1894.

Bij het gebruik van den naam Antirevolutionair zij men altoos voorzichtig.

Het is een naam, die wel zegt dat ge *niet* wilt, waarin niet is uitgesproken wat ge *wèl* wilt.

Precies een naam als *Protestant*.

De *Protestant* protesteert tegen Rome, en zoo ook protesteert de *Anti-revolutionair* tegen de beginselen, in 1789 te Parijs geproclameerd.

Maar evenals ge nu bij een Protestant altoos navragen moet: „Goed, ge zijt Protestant, maar nu verder; zijt ge Gereformeerd, of Luthersch of Baptist”; zoo moet ge ook hier navragen: „Goed, ge zijt Anti-revolutionair, maar nu verder; zijt ge Calvinist, of van de Roomsche of Luthersche of Pantheïstische beginselen?”

De Paus is „antirevolutionair”, goed, maar op zijn *Roomsch*.

Van Stahl was „antirevolutionair”, maar op zijn *Duitsch*.

Schelling was „antirevolutionair”, maar op zijn *Pantheïstisch*.

Onze partij nu is ook antirevolutionair, maar op zijn *Calvinistisch*.

Zie het maar in Art. 1 van ons Program, waar uitdrukkelijk staat, dat bedoeld is „de grondtoon van ons volkskarakter, gelijk dit door Oranje geleid, onder den invloed der Hervorming, omstreeks 1572 zijn stempel ontving.”

Als ge dus twijfelt, informeer dan altijd naar dat „Calvinistisch” er bij.

Wegens ernstige ziekte was Dr. K. na de verkiezing buiten de gevechtlinie, ver achter het front gesteld. 21 Jan. 1895 verscheen weer een artikel van zijn hand waarin hij zegt, dat zes maanden van stille overpeinzing niet zonder vrucht aan iemands geest voorbij gaan. De verzoening met de conservatieve dissenteerende broeders werd gezocht. Erkend, dat in het ijveren voor een dem. karakter, dat aan het Calvinisme onafscheidelijk is, zijn oog te weinig ontsloten was voor het gevaarlijke element, dat door vermenging van de *ware en valsche* democratie kon insluipen. 24 Jan. was Dr. K. voor 't eerst in de Kamer, sprak in de oppositie tegen het Wetsontwerp inzake vaststelling van Schoterland's begrooting. Wegens vermoeidheid vertrok hij, na Lohman begroet te hebben, die, zonder hem iets te zeggen, na het vertrek Dr. K.'s betoog bestreed. Op 1 Febr. 1895 volgde hierover deze drie:

* * * *Gedachtenlezer.*

Houdt de red. van de *Nederl.* Dr. Kuyper voor een gedachtenlezer?

Het moet wel.

Immers ze schreef gisteren, dat Dr. K. op Vrijdag, 25 Januari, overvloedig gelegenheid had, om op de rede des heeren Lohman van Donderdagavond te antwoorden.

Hoe ter wereld kunt ge nu antwoorden op een speech, waarvan ge geen letter gehoord of gelezen hebt, en waarvan ge niet eens wist, dat ze gehouden was?

Dit weërspreekt zich zelf.

De heer Lohman had aan Dr. K., toen deze Donderdagavond afscheid van hem nam, met geen woord gezegd, dat hij tegen hem spreken ging, en niemand had aan Dr. K. van wat voorviel bericht.

Metterdaad is er dus maar ééne oplossing.

Houdt de red. Dr. K. voor een „gedachtenlezer”, dan gaat haar zeggend door.

Anders strookt het bijster slecht met de waarheid.

* * * *Doorte.*

„Doorte” is, zoo men weet, een vertaling van wat in zekeren Engelschen kring „Throughth” heet, en wil zeggen, dat de afstanden voor den denkenden geest beginnen weg te vallen, en men b.v. te 's-Gravenhage zeer goed zien kan, wat er in den geest van iemand die te Amsterdam zit omgaat.

Die „doorte” nu schijnt ook ten onzent veld te winnen.

Althans de red. van de *Ned.* verklaart, dat de *Boodschapper* en

andere organen *afhankelijk* waren van den redacteur van de *Stand.*, toen ze haar artikelen over Opsterland schreven.

Nu had onze redacteur over deze quaestie geen woord geschreven, noch in zijn blad, noch particulier.

Hoe kan dan de *Boodsch.* op dit punt van de *Stand.* afhangen, of het moest dan door „doorte” zijn geweest?

Dat twee, drie, vier, vijf redacteuren, die uit één beginsel leven, zonder afspraak of overleg, nochtans tot eenzelfde conclusie komen, schijnt der redactie niet „voorstelbaar”.

* * * *Slag leveren in de Kamer.*

1 Februari 1895.

Tien dagen geleden gaven we uiting aan onze blijdschap, dat onze leden in de Kamer niet voor het front van den vijand met hun dissentierende broederen slaags waren geraakt.

Woordentwist, zoo schreven we, zou allicht steekspel worden, en steekspel in hanengevecht ontaarden.

Zoo denken we er nog over, en het verblijdde ons dan ook, dat er tot op de rede, die de heer Lohman tegen Dr. Kuyper hield, geen onvriendelijk woord gewisseld is.

Thans echter zegt de redactie van de *Ned.* dat zij er uit beginsel juist voor is, om in de Kamer onze geschillen, als voor het voetlicht, uit te strijden.

Dit doet ons leed.

Ons eerste woord, toen we de redactie weer opvatten, is een woord van *verzoening* geweest, en de hoop wenkte ons, dat althans voor het front van den vijand de Christelijke waardeering van broederen onderling het winnen zou.

Iets van dat getuigenis uit vroeger eeuwen: „*Zie, hoe lief ze elkander hebben.*”

Helaas, het mocht *niet* zoo zijn.

Indien Dr. Kuyper den aanval met een contra-aanval beantwoord had, zou er een formeel gevecht voor aller oog geleverd zijn.

Nu is dit nog afgewend, maar zelfs de nawerking in de pers was en is zoo onstichtelijk.

Men ziet in onze asterisken „Gedachtenlezer” en „Doorte” hoe zelfs op twee punten, die nu zoo helder als glas zijn, toch geen ongelijk kan bekend worden.

Ook aan deze pers-polemiek ons te spenen, zal daarom aan den vrede onder de broederen het meest bevorderlijk zijn.

3 Mei 1895.

* * * *Theocratisch.*

Wat we onlangs opmerkten over de *Theocratie*, schijnt niet *duidelijk* genoeg geweest te zijn.

Daarom deze korte toelichting.

Toen Israël een koning begeerde, sprak de Heere tot Samuël: „Zij hebben niet u verworpen, maar *Mij* verworpen, *dat Ik geen Koning meer over hen zijn zou.*”

Dit nu is de Theocratie, en *dit alleen.*

Als God niet een Overheid over ons volk zet, die als zijn *dienaresse* in *zijn* naam regeert, *maar zelf het bewind uitoefent*, gelijk dit in Israël door de profetie, door de *Urim* en *Thummim* enz. werkelijk plaats greep, *dan is er Theocratie.*

Maar het is in het minst *geen* Theocratie, als er een Overheid bij de gratie Gods regeert, noch ook wanneer de Overheid regeert naar beginselen en grondstellingen, die uit een bepaalde belijdenis ontrent de geopenbaarde waarheid voortvloeien.

Dan toch regeert *niet* God zelf *rechtstreeks*, maar slechts *middel-lijk* door de Overheid.

En dit doet Hij zoowel in China als in Spanje, in Japan en in Nederland.

Doch dit heeft dan ook met de theocratie niets, *niets hoegenaamd* te maken.

Want wel stellen de schrijvers over staatsrecht het zoo voor, maar dit is niet alleen, omdat zij zelve de Overheid *niet* als *dienaresse* Gods noch als *aan Zijn Woord gebonden* beschouwen.

Is er nu een land, waarin de Overheid dit *wel* erkent, dan zoeken ze zulk een Overheid, als ware ze *theocratisch*, in discredit te brengen.

Edoch, zonder zweem van recht.

11 Juni was een schrijven van Jhr. Lohman uit de *Ned.* opgenomen hetwelk als een „onthulling” was bedoeld. Het „Centrum” had het artikel „Tartend” genoemd en een lib. orgaan uit Groningen had verbazing uitgesproken. Het *Centrum* drong aan op scheiding. De *Nederlander* nu ook. 19 Juni 1895 gaf de volgende driestar.

* * * *Scheiding.*

De redactie van de *Nederlander* levert thans een betoog, dat het

beter is maar te *scheiden*, dan dat men den strijd ontaarden late in „*persoonlijke hatelijkheden*”.

Dit is ons gevoelen niet.

Persoonlijke hatelijkheden moeten vooral in Christelijken kring door *zelfbeheersching* en door den *geest des Heeren*, niet door *scheiden*, worden uitgedreven.

Wat recht en plicht tot scheiding op politiek terrein geeft, mag noch kan ooit iets anders zijn, dan het welbewust inzicht, dat een zoo aanmerkelijk verschil in de *beginselen* die men belijdt, of over de *toepassing* dier beginselen, aan het licht kwam, dat vruchtbare samenwerking langer niet bestaanbaar is.

Elke andere scheiding is een scheiding, die haar oorzaak vindt in *persoonlijke* verhoudingen, *persoonlijke* gevoeligheden en *persoonlijke* zonden, die men door scheiding niet bezweert noch uitroeit, maar juist laat voortwoekeren.

Een *scheiding* uit persoonlijke oorzaken leidt niet tot het optreden *als eigen partij*, maar tot het laten opschieten van een *factie*.

Spreekt men zich klaar en duidelijk uit, en stelt men *beginsel* tegenover *beginsel*, of ook *wijze van opvatting* tegenover *wijze van opvatting*, dan kan men uiteengaan, en nochtans elkander eeren blijven, en zelfs zijdelings elkander steunen.

Dan weet de pers, dan weet het volk, dan weten de kiezers, voor welk *beginsel*, voor welke *wijze van toepassing*, voor welke *tactiek* en voor welk *program van actie* ze hebben te kiezen.

Dan wordt de toestand gezond, en geschiedt er niets, wat met de eere van den Christennaam, ook waar men uiteengaat, onbestaanbaar zou wezen.

Daarom hebben wij steeds op de *beginselen* gedrongen.

Zoo nog onlangs in onze twee artikelen over het *Calvinistische Staatsrecht*; artikelen waarin geheel objectief, en met de bewijsplaatsen, soms zelfs in het Latijn, het *beginsel* bepleit werd, en waarin noch iets persoonlijks, noch iets wat gevoeligheden kon opwekken, voorkwam.

Doch zie, op artikelen van dien aard, vlot dan de discussie niet.

Na den val van het Kabinet-Tak van Poortvliet kwam in 1894 het Kabinet-Roëll-van Houten, welke laatste de Kieswet-wijziging aanhangig maakte met belasting-, spaarbank-, examen-kiezers. De uitbreiding, waar de conservatief getinte heeren tegen waren, zou dan toch doorgaan. 26 Augustus 1895 volgde, nadat het hoofdartikel op de gewijzigde verhoudingen gewezen had :

* * * *Van de Vrienden.*

Dusver is de ernstigste oppositie tegen het ingediende ontwerp-kieswet niet van de tegenstanders van het Kabinet gekomen, maar van hen, die het Kabinet op de been hielpen.

Het is de Roomsche en Protestantsch-conservatieve pers, die zich teleurgesteld voelt.

Toen in '94 de wind uit den Conservatieven hoek woei, en allerlei vogels van diverse pluimage zich tegen Tak's *finale* kiesrecht-uitbreiding saamverbonden, klopte het conservatieve hart hoog, en beeldde men zich reeds in, dat heel de uitbreiding van de baan was.

Daarvoor liep men, en daarom was het den echt-conservatieven geesten in deze coalitie te doen.

Daarom zijn ze thans met zulk een wrevelig gelaat uit hun zoeten droom opgeschrikt.

Nu krijgen ze die uitbreiding toch. Wel niet zoo erg als toen was voorgesteld. Maar toch een uitbreiding, die allicht als ladder dienst zal doen, om, van sport tot sport, zonder dat iemand het kan tegenhouden, ons tot de finale uitbreiding te brengen.

Immers als de conservatieve geesten in de Kamer nu zelfs dit ontwerp pogen tegen te houden, dan weet men vooruit, dat Mackay c.s., en zoo ook de eigen geestverwanten van Roëll, hier *niet* aan meedoen, en verliezen ze hun spel toch.

Zoo zal de oppositie de zaak in haar hand krijgen, al naar gelang ze het in 's lands belang acht, het Kabinet tegen zijn eigen vrienden te steunen, of wel op eens op *finale* uitbreiding door te gaan.

30 Maart 1896.

* * * *Gods ordinantiën en de menschelijke wet.*

Van liberale zijde, doch, helaas, niet van die zijde alleen, wordt onze stelregel betwist, dat vóór alle ding te buigen is voor de ordinantiën Gods.

Strekt nu die stelregel om de gehoorzaamheid *aan* en de beteekenis *van* de menschelijke wet te verzwakken ?

Ons dunkt, juist het omgekeerde is waar.

Laat ge eenmaal de Goddelijke ordinantiën los, en moet de menschelijke wet rusten op de spil van het menschelijk goedvinden, dan ontwaart ge almeer, hoe onvast die spil is, en hoe ze telkens zwikt.

Ten slotte wordt die menschelijke wet weinig meer dan het besluit der meerderheid, die enkel op grond van die meerderheid gehoorzaamheid eischt.

Zoo mist dan de menschelijke wetgeving elk standpunt in de consciëntie. Men bukt voor dwang. En van allen kant maakt men zich op, om de meerderheid te verplaatsen, en aldus de eerst gegeven wet door een andere wet in haar tegendeel om te zetten.

Eert ge echter de ordinantiën Gods, dan ligt in die ordinantiën zelf het standpunt voor uw menschelijke wet, en vindt ge in de consciëntie de macht, die tot gehoorzaamheid, om Gods wil, noodzaakt.

Toont ge daarentegen als wetgever u weinig of niet om de gehoorzaamheid aan de Goddelijke ordinantiën te bekommeren, dan vraagt onwillekeurig het volk zich af, waarom het nog langer voor den wil eens menschen zou buigen, als die mensch zelf, hij zij dan Koning of President, weigert te buigen voor den wil van God.

En nu is het zeker waar, dat er ernstige studie vereischt wordt, om in de ordinantiën Gods het rechte inzicht te hebben.

Doch ook hier zal wel de regel gelden, dat men juist deswege eer door te spoedig, dan te traag te buigen, het pad der wijsheid vindt.

TWEE NAMEN.

Het werd voorgesteld als had Dr. K. in afkeurenden zin over mannen met twee namen gesproken, hetgeen dan op Jhr. de Savornin Lohman werd toegepast. Dit werd 22 Januari 1897 weerlegd.

* * * *Twee namen.*

Sinds jaar en dag heeft dat deel der pers, dat ons in ongunstig daglicht poogt te stellen, al voortgeborduurd op een zinsneê, voorkomende in een Verslag, in 1894 gegeven van een meeting door Dr. Kuyper te Gouda gehouden.

Deze spreker had daar iets gezegd „mannen met twee namen”, en dat werd nu, jaar in jaar uit, voortgebazuind als een *Schlagwort*, om duidelijk te maken, hoe men onzerzijds aan alle man met dubbel-namen naam gram was.

Tot dusver hebben we ons daartegen niet verdedigd.

Immers de verdediging lag feitelijk in de kolommen van ons verleden, waarin de ver van koele aanbeveling te vinden was van mannen als Brantsen van de Zijp, Beelaerts van Blokland, Schimmelpennick van der Oye, Godin de Beaufort, Van Asch van Wijck, Van Wassenaer van Catwijck, Teding van Berkhout, v. d. Bergh van Heemstede, Messchert van Vollenhoven, De Savornin Lohman en zoovele anderen, met dubbelen naam gesierd.

Nog weet heel het district van Gouda, hoe dezelfde Dr. Kuyper in diezelfde stad op een druk bezochte vergadering zelfs met warmte streed voor Baron van Wassenaer van Catwijck.

Ubi facta adsunt, zegt het spreekwoord, *verbis non opus est*. d.w.z., waar feiten spreken, spaart men het woord.

Zelfs het feit, dat in 1894 de candidaat, die bestreden werd, de heer Van Bylandt, slechts één naam droeg, had tot nadenken kunnen stemmen.

Dat we thans in verband met de Hilversumsche verkiezing hierop terugkomen, strekt dan ook alleen, om nogmaals *door een feit* het uitgestrooide praatje te niet te doen.

Immers ook Baron Van der Borch van Verwolde draagt *twee namen*, en toch twijfelt niemand er aan, of de *Stand.* beveelt zijn candidatuur van heeler harte aan.

Dit is ook zoo.

1 APRIL 1897.

Vijfentwintig jaar 1872—1897.

In een breed artikel van anderhalf blad wordt de historie van de *Standaard* meegedeeld. In *Paleis van Volksvlijt* werd een feestvergadering gehouden, waar Dr. Kuyper o.m. deze woorden sprak :

Maar er werpt zich ook een donkere schaduw over dezen avond ! Tal van broeders worden hier gemist, van wie ik gevoel dat zij bij ons hooren. Neen, zegt spr., mijn streven is niet afstootend, maar, omdat ik weet, dat alleen in den weg door ons betreden. heil is te zien, moest de breuke komen. Verflauwe nooit het gebed om hereniging, het gebed om eenheid onder één banier (*applaus*).

Ten einde toe hoop ik, zegt spr., mij te blijven wijden aan uwe zaak, die de mijne is (*Langd. appl.*).

Neen, het Calvinisme zinkt niet met Kuyper in het graf, het zal hun die dit verwachten, tegenvallen ; het zal blijken, dat wat nu

gezien wordt, klein is vergeleken bij wat komt! Dit leerde ons Groen: Bij zijn leven werd hij verguisd, maar na zijn dood werd hij geprezen. Zoo zal het, vervolgt spreker, ook na mijn sterven zijn. Er is te diep geploegd, te deugdelijk gezaaid, dan dat hetgeen in Gods Naam begonnen is, zou wegvallen. Al vielen wij, God blijft!

Vraagt ge, zegt spr., naar mijn opvolger, ik kan hem niet noemen. Op 8 Mei 1869 was Groen juist 8 jaren ouder dan ik nu ben; ik heb dus nog 8 jaren den tijd om hem aan te wijzen. (*Applaus.*)

Laat, zeide spr. ten slotte, als ik eens uit dit leven zal scheiden, in uw gelederen geen deinzen zijn, maar blijft u scharen rondom deze banier, boezemt uwen kinderen iets in van de liefde die thans uw hart doorstroomt! (*Applaus.*)

Na den Landdag in een schoon artikel beschreven te hebben, en samenwerking als mogelijk te hebben voorgesteld, volgde o.m. ook deze beeldende — 3 Mei 1897 —

* * * *In raadselen.*

In een voorgaand artikel prezen we de zachter en hoffelijker stemming, die ditmaal, althans tot dusver, de eerste stembusscher-mutseling kenmerkt.

Dit is opgevat, als sloeg het op de *Nedl. c.s.*

Ganschelijk verkeerd; het sloeg op de *N. Rott. Ct.*, het *Hand.* en andere liberale organen.

Deze organen, zoo wilden we zeggen, gaven vroeger altijd hard op ons af, ter oorzake van elk denkbeeld van samenwerking met andere groepen; maar thans doen ze dit *niet* zoo, omdat ook hun eigen partij in stukken uiteenviel, en ze nochtans samenwerking bij de stembus van die ook hunnerzijds gedeelde groepen beoogen.

Evenmin is door ieder gevat, wat ons *tandem*-beeld bedoelde.

De *Haarl. Cour.* had het goed.

We wilden zeggen: op één *tandem* Kerdijk en Bastert, op een tweede Schaezman en Bahlman, en op een derde *tandem* een anti-revolutionair van rechts en van links.

Combinatiën, die ter goeder trouw bedoeld zijn, maar die alleen slagen kunnen, als elk paar mannen op zijn *tandem* harmonisch het wiel trapt.

De verkiezingsstrijd was al vroeg ingezet, niet alleen omdat de dissentierende broederen poogden afbreuk te doen, maar ook omdat de Kieswet-Van Houten in werking trad. De A. R. Partij, op zich zelf aangewezen, had 10 soorten „Christ. Historischen” tegenover zich, plus de Liberalen en Roomschen.

12 Mei 1897 was gewezen op den eindpaal: een September-Kabinet, en werd eveneens gezegd:

* * * *In 't nauw.*

Van liberale zij zegt men, dat wij in 't nauw zitten, en daarom zoo hartroerend om hulp naar den kant der dissentierende broeders roepen.

Aangenomen, dat zulk roepen om aaneensluiting bewijs is dat we in 't nauw zitten, hoe bitter in 't nauw moeten dan de Liberalen zelve wel niet zitten, die zich letterlijk schor blazen, om den verstrooiden troep toch maar tot „verzamelen” te bewegen.

„Serrez les rangs”, „aaneensluiten”, „verzamelen blazen”, is schering en inslag van al wat men in hun organen te lezen krijgt.

Zie, vroeger, toen zij één waren, en *wij* verdeeld, had dat schimpen op onze verdeeldheid nog zin.

Maar nu ze zelve nog sterker dan wij aan de splijtzwam lijden, wordt dit afgeven op onze verdeeldheid bijna comisch!

Het orgaan der Vrij antirev. zag overal kwaad.
25 Mei 1897:

* * * *Neophyt.*

We hadden opgemerkt, dat men mannen, die pas nu tot de anti-revolutionaire beginselen overkwamen, indien hun daad een daad van hartelijke overtuiging was, zeer zeker hartelijk welkom in onzen kring moest heeten, maar daarom ze nog niet terstond in een post van vertrouwen zetten.

De *Ned.* acht, dat dit advies inhoudt, „een beleedigende onderstelling”, en gaat „zulke insinuatien liever minachtend voorbij”.

Onze onderstelling was, dat de overgang niet geveinsd, maar oprecht gemeend was.

En in die onderstelling adviseerden we naar den regel, door den heiligen apostel in 1 Tim. 3:6 gesteld, waar hij het zetten in een post van vertrouwen voor wie pas is overgekomen, zelfs *verbiedt*.

De Kerk van Christus heeft in haar bepalingen omtrent de dusgenaamde *neophyten* dezen regel dan ook steeds gevolgd.

Na eenige hoofdartikelen over den uitslag der stemmingen, waarin het Anti-papisme evenals duur brood, een rol tegen de A. R. Partij had gespeeld, volgde o.a. nog deze (10 Juli 1897, No. 7774)

* * * *Ontstentenis van bewijzen.*

De strijd bij de stembus is door de Liberalen, door de Christelijk-Historischen, en ten slotte ook door de Liberale Unie en de Sociaal-Democraten, gevoerd onder Van Houten's leuze: *Tegen het Clericalisme en tegen de Protectie.*

Elk positief gegeven ontbrak ten slotte.

En ook de *Liberale Unie* is geëindigd met aan de Basterts en Van Karnebeeks boven de Democratische Antirevolutionairen voorkeur te geven.

Haar slotwoord was copie van Van Houten's speech in de Eerste Kamer.

Zoo trok in het eind alles zich saâm in de *good cry*: Tegen Rome.

Edoch, elk zedelijk orgaan bleef in gebreke, aan te toonen, wat men dan tegen de Roomschen had, en wat van de Roomschen stond te duchten.

In strooibiljetten werd wel gesproken van weder-invoering der inquisitie, van de weder-oprichting van brandstapels en zoo meer.

Maar de fatsoenlijke bladen pasten er wel op, dat ze met deze schandelijke onwaarheden niet voor den dag kwamen.

Ook het gezantschap bij den paus *wist men*, dat *niet* komen zou.

Zoo bleef dan alleen over de vrees, dat aan de Roomschen een ruim aandeel bij benoemingen zou worden gegeven, en dat het vrije onderwijs zou bevorderd worden.

En die vrees werkte magisch op een kring, die steeds zoo goed als alle benoemingen op geestverwanten uitbracht, en op 's lands kosten een eigen lager, middelbaar en hooger onderwijs weelderig onderhoudt.

Feitelijk is alzoo de strijd niet met *politieke*, maar met *kerkelijke* wapens gevoerd.

Niet met *bewijzen*, maar met het opwekken van *godsdienstige passieën*.

Zelfs de Nieuwe kerk is er ten slotte bijgehaald.

Bij de verkiezingen, wanneer de A. R. Partij de Roomschen steunde, of omgekeerd de laatsten het de eersten deden, schreeuwde heel de Liberalistische Côtterie: Monsterverbond. Na de verkiezing poogde deze Côtterie de Roomschen te lijmen. 14 Februari 1898 kwam de *St.* nog eens op deze poging terug in

* * * *Een ernstig geval.*

Bij de stembus in Juni zegevierde het anti-papisme.

O, die Roomschen!

In verborgen pakhuizen stapelen ze de takkebossen reeds op voor de straks weer op te richten brandstapels.

Alva was in aantocht.

Maar uit Utrecht kwam de victorie. Dr. Bronsveld redde het vaderland. En die boosaardige Roomschen met hun soldeniers en trawanten kozen het hazenpad.

Doch zie, daar treedt het anti-papistisch Ministerie op, en het is of de nieuwe ministers met het aantrekken van den minister-rok de papistische-bacil hebben binnengekregen.

Schaepman en Michiels van Verduynen worden presidenten in naam van heel Nederland te Parijs. Een Roomsche wordt in den Raad van State benoemd. Aan de Roomschen wordt wijziging in Art. 449 Wetboek van Strafrecht toegezegd. De Roomschen ontvingen bij het Kamerdebat van de ministerieele tafel niet dan vriendelijke woorden. En nu eindelijk dienstplicht komt, staat er alles ten goede van de Roomschen in. Zelfs de mannen van de monnikspij krijgen vrijstelling.

Maar hoe hebben we het nu? vragen de leden der Antipapistische Broederschap zich af. Hebben we nu dáárvoor het vuur uit de sloffen geloopen, en heel het land door den religie-haat gepredikt?

Neen, dan nog liever *geen* persoonlijke dienstplicht! roept de *Middelb.*, en in Utrecht kookt en popert het.

Aldus leert men den afstand kennen, die de *oprechtheid* van het stembus-antipapisme, scheidt van de ministerieele *conciatie*.

4 Maart 1898.

* * * *Niet fortuinlijk.*

Braakensiek heeft het op zijn plaat van deze week sarcastisch afgebeeld, in wat fortuinlijken hoek de Liberale Unie en de Radicals zich lieten dringen.

Van Delden zit in een armstoel op een breed schild, en dat schild

wordt rondgedragen door Kerdijk c.s., door Dr. de Visser geholpen.

Toch schamen de heeren zich zelven voor hun held, en daarom zit Van Delden met zijn rug naar hen toe.

Hij gaat wel naar de Kamer, en zij dragen er hem heen, maar ze laten liever niet zien, wien ze er heentronen.

Kerdijk c.s. *dien man!* Men zou het niet gelooven.

Lees en herlees nu eens, wat vóór de stembus van Juni op de vergaderingen, in de meetings en in de bladen en vlugschriften van de mannen der Liberale Unie, we zeggen niet eens over een man van het type-Van Delden, maar zelfs over een man als De Beaufort gezegd is, en ge gevoelt, dat er voor den censorteekenaar aanleiding te over was, om met zijn teekenstift de heeren te priemen.

Want natuurlijk, na hetgeen thans te Rotterdam en te Deventer geschied is, staat de *methode* vast.

De groote liberale partij, wier bestaan nog in December door den heer Kerdijk *ontkend* werd, is nu in het bezit van een paskaart, door de heeren Kerdijk c.s. zelf geteekend; wat zeggen wil, dat de oud-liberalen het spel gewonnen hebben.

(Mr. A. van Delden was Oud-Liberaal. V-r.)

28 December 1899.

* * * *Een stem als uit de graven.*

Wie er lust aan heeft, nog eens te beluisteren, in wat toon een kwart eeuw geleden het toenmalig Liberalisme, in zelfgenoegzame laatlunkendheid, ons, arme Antirevolutionairen, den rug placht te ploegen, verzuime niet in het *Groene Weekblad* Mr. Levy's recensie van de *Stone-lectures* te genieten.

Hier vindt ge nog het echte, onvervalschte van toen. Antikiteit van stijl in zijn hoogstappende *sesquipedalia*.

Wiens oog dan ook allengs voor de beteekenis van den wassenden stroom des geloofs, schier overal, en zoo ook onder ons volk, moge zijn opgegaan, de „man van het dreigement" bleef onverkleurd en onaandoenlijk.

Semper idem.

Nog precies de kille onverdraagzaamheid, het trotsch hooge van voor dertig jaren, met een *quos ego* op de stijf getrokken lip tegen ieder en een iegelijk, die voor de liberalistische afgoden niet knielt.

Zal men nu dit als *magistraal* bedoelde manifest aftakelen? Zal men voor het minst aantoonen, dat deze criticus *niet eens las*, wat hij critiseerde? Waartoe? Wie vergelijkt wat in de *Stone-lectures*

over Godslastering staat, en wat Mr. Levy er van maakt, *ziet het*.

Doet men niet beter, met deze taal van een wegstervend soort polemici stemmig-zwijgend aan te hooren?

Zóó toch spreekt, onder de meêlevenden, buiten Mr. Levy, niemand meer.

Hij orakelt als de „laatste der Abenceragiers” van een geslacht, dat eens het land in had, maar nu in ons land zoek raakt.

Bij zulk een stem, als uit de graven, van een soort, dat der verdwijning nabij is, voegt veeleer de historische eerbied dien ge aan elk zichzelf executeerend criticus, ook dan als hij uw tegenstander is, schuldig blijft.

Een klacht, meer gehoord, werd 1 Januari 1901 reeds door Dr. Kuyper tegengesproken.

* * * *Teleurstelling?*

Van meer dan ééne zijde wordt het voorgesteld, alsof de Anti-revolutionaire partij de geavanceerden min of meer *teleurstelt*, nu blijkt, dat we niet des zins en willens zijn, om voor het *blanco*-artikel in het vuur te gaan.

Toch kan hier, welbezien, van geen teleurstelling sprake zijn.

Het stond van meet af vast, dat, bij vele punten van overeenkomst tusschen de Christelijke en Revolutionaire Democratie, de tegenstelling der wederzijds beleden beginselen tusschen haar en onze partij als diepe kloof bleef gapen.

We komen, wat het kiesrecht betreft, dáarin met hen overeen, dat we beide de koppelstang tusschen kiesrecht en geldbezit willen losmaken, en dat we beiden een kiesrecht willen, dat tot *alle* rangen en standen doordringt. Maar we staan lijnrecht tegen hen over, in zooverre de geavanceerden het beginsel huldigen, dat de regeermacht uit den Staatsburger opkomt, en wij belijden, dat het volk door vertegenwoordigers voor zijn belangen en rechten *bij* de door God over ons gestelde Overheid heeft op te treden.

Nooit *was* er dus sprake van, en nooit *kan* er sprake van zijn, dat wij als willoos aanhangsel van de partij, waartoe zij behooren, zonder eigen oordeel, achter hen aan zouden komen. Blijkt vroeg of laat combinatie van de wederzijdsche krachten noodzakelijk en raadzaam, dan zal die nooit anders dan bij afspraak, na regeling der wederzijdsche verhouding, en door onderlinge inschikkelijkheid tot stand kunnen komen.

Zóó echter verstaat men het van de overzijde dusver niet.

Zelf kiest men, geheel onafhankelijk van ons, zijn eigen doel, zijn eigen tactiek, en loopt zijn eigen weg, en verwacht van ons dan, dat we hand- en spandienst in de achterhoede zullen bewijzen.

Zoo was het dusver buiten, zoo was het dusver in de Kamer, zelfs vlak na 1894.

En hiertoe nu kan en mag de Antirevolutionaire partij zich niet leenen. Niet uit geprikkeldheid of uit gevoel van miskennis; maar eenvoudig omdat elke zelfstandige partij haar eigen oordeel heeft over hetgeen krachtens haar beginselen, door het belang van volk en vaderland wordt geëischt.

Reeds bij de motie-Troelstra is daarom duidelijk in de Kamer uitgesproken, onder welke omstandigheden men nooit op onze medewerking zou kunnen rekenen, en bij de behandeling van de technische herziening heeft de heer Van Alphen dit nogmaals herhaald.

Nu de geavanceerden desniettemin toch op den door ons voor onaannemelijk verklaarden weg overgingen, sprak het van zelf, dat we elk onzes weegs moesten gaan.

Een partij die zich zelve eert, gaat meê als ze door dit meêgaan acht haar einddoel nader te zullen komen. Ze keert zich af zoo ze ziet, dat de voorgestelde weg haar voor goed van haar einddoel af zou snijden.

Door Dr. G. H. Wagenaar was in „de Banier” de voorslag gedaan tot samenwerking tusschen A. R. en Friesch Christ. Historischen, maar zoo — dat de A. R. in de achterhoede kwamen. Dit voorstel was vrij scherp door de *Stand.* gegist en ook in de Deputaten-rede had Dr. K. het, evenals het program dezer partij, verworpen. 24 April 1901.

* * * *Te kras?*

Ons werd opgemerkt, of Dr. Kuyper zich te Utrecht toch niet te kras over de Friesche Christelijk-historischen had uitgelaten, door het te doen voorkomen, alsof een doorvoering van hun theorie, op art. 36 gebaseerd, gevaar liep ons een godsdienst-oorlog op den hals te schuiven.

Met het oog hierop verwijzen we naar een advies van Dr. Hoedemaker, die geheel op hun standpunt staat, gegeven in een reeks artikelen, polemieek voerende tegen de *Heraut.*

In die artikelen toch geeft hij op zeer gematigde wijze te kennen,

wat onze Grondwet zou moeten inhouden, indien aan deze politici voldoening zal worden geschonken.

Daarin nu komt o.a. voor: 1e. dat de Gereformeerde kerk weer Staatskerk als van ouds zou moeten worden; 2e. dat alle nationale instellingen een Gereformeerd karakter zouden moeten dragen; 3e. dat Joden geen deel vormen van het Nederlandsche volk; 4e. dat ook de Roomschen niet dan met restricties tot bedieningen zijn toe te laten, althans niet tot invloedrijke ambten; 5e. dat de vrijheid van Godsdienst slechts in zooverre kan worden toegelaten als niet in conflict komt met het Protestantsch karakter der natie en hare instellingen; en 6e. dat het Heidendom (waaronder natuurlijk de bediening van de Mis) niet in het openbaar, d.i. niet bij den openbaren eeredienst, mag worden toegelaten.

Men ziet, het is alles nog zeer gematigd uitgedrukt. De keus der woorden wijst op prudentie. Zoo is het „uitroeien” van Art. 36 in een „niet toelaten” omgezet. De punt van den pijl is er afgebroken.

Maar zelfs zoo vragen we toch, of men het ook maar voor denkbaar acht, dat een ministerie, met zulk een program optrad, zonder dat aanstonds het verzet algemeen werd, en binnenlandsche onlusten, om der religie wille, voor de deur stonden.

Hoe Dr. Kuiper de hoog gespannen verwachting der partijgenooten trachtte te beteugelen leert — 13 Mei 1901 — de

* * * *Angst en hope.*

Vergissen we ons niet, dan laten de Liberalen, met het oog op de komende stembus, de veeren te veel hangen, en steekt men die onder ons wel wat hoog op.

Er is onder de Liberalen te sterke angst, dat ze het verliezen; maar onder ons te sterke verwachting, alsof het zeker was dat we het winnen.

Is hier oorzaak voor?

In Hilversum wonnen we met 53, in Leiden met 61, in Middelburg met 14 stemmen.

In Amsterdam II wonnen de Liberalen met 89, in Bodegraven met 69, in Gouda met 27, in Sneek met 1 stem.

Bouw op zulke uitkomsten nu eens stembusprofetieën.

Ook nu zal de uitkomst wel weer zijn, dat we, over en weer, in enkele districten verliezen, en in enkele andere winnen.

Zelfs geven we de mogelijkheid toe, dat het rechts 48 inplaats van 44 wordt, zooals het in '97 stond. Maar veel hooger spannen zijn verwachting niet. Zelfs zou te hooge verwachting tot zorgeloosheid kunnen leiden, en ons *beneden* de 44 van toen kunnen doen dalen.

Het kan geen kwaad te herinneren aan hetgeen Dr. Kuyper — 4 Juni 1901, No. 8957 — schreef over :

* * * *Predikanten in het debat.*

Ons kwam ter oore, dat in meer dan één district de vraag rees, of het den Dienaar van het Evangelie wel voegt, zich op openbare volksvergaderingen in het publiek debat te mengen.

We verstaan wat hier aarzelen deed, en aarzelen toch geen oogenblik, deze vraag in *bevestigenden* zin te beantwoorden.

Als het gaat om administratief recht, om het Zuiderzee-vraagstuk, om Legerorganisatie en dergelijke, dan verstaan we het uitnemend goed, dat men den predikant niet als eerstgeroepene in het debat beschouwt.

Maar als het gaat om de verzaking van God in het Staatsrecht, als het gaat om den Christelijken grondslag van ons Staatsleven, als de strijd vóór het Evangelie en tegen de Revolutie moet worden gestreden, dan zouden we eer omgekeerd vragen willen, of een Dienaar van het Evangelie niet in plichtsbetrachting tekort schoot, zoo hij zweeg.

Wie moeten dan spreken, zoo zij het niet doen ?

Of zijn niet, vooral ten plattelande, zij de gestudeerde personen, die helderder en beter dan anderen de tegenstellingen, waarop het hier aankomt, kunnen inzien? Zijn zij niet de mannen van het woord, die meer dan anderen geoefend zijn, om in het openbaar het woord te voeren? Zijn zij het niet, die, van den kansel hun gemeente opwekkend om voor den Heere haar God op elk terrein des levens te getuigen, door eigen voorbeeld het zegel op hun woord moeten zetten ?

Bovenal, waar het, gelijk thans, er op aankomt, om „den geest des ontfermens” ook op staatkundig terrein tot heerschappij te brengen en de beteekenis van het Evangelie ook voor de sociale nooden te doen uitkomen, geeft men daar niet willig zijn volk aan de Sociaal-Democratie prijs, zoo men niet ook buiten het Bedehuis, in naam van Jezus voor die sociale nooden optreedt ?

We juichen het dan ook hartelijk toe, dat mannen als Ds. Rudolph, Ds. Van Dijken, Ds. Wisse, Ds. Vonkenberg, Ds. Feringa, Ds. Van Lummel, Dr. Honig, Dr. Schokking e.a. met klem en kracht voor die ons heilige belangen opkomen.

Het was juist een leemte, dat de Dienaren van het Evangelie eertijds veel te lang gezwegen hebben.

Dat ze thans dit zwingen *afbreken*, is een teeken dat hope geeft, en dat wij onzerzijds van harte toejuichen.

Natuurlijk altoos onder de onafwijsbare voorwaarde, dat ze goed beslagen ten ijs komen, en op een meeting niet *preeken* maar *spreken*.

Hoe Dr. K. de onderscheiden districten aan-
spoorde moge blijken uit enkele — 13 Juni 16,
27 Juni 27 driestarren — der aanbevelingen en wel
van 11 Juni 1901 (No. 8963) :

* * * *Loosduinen en Haarlemmermeer.*

Deze beide districten vertoonen een gemeenschappelijken karaktertrek.

Onze kandidaten kwamen er telkens met de Roomsche kandidaten in herstemming en slaagden dan bij de tweede stembus.

Toch is dit altoos precair.

Passen we niet ter dege op, dan kan zoo licht de Liberale candidaat ons enkele stemmen voorkomen, en vallen onze kandidaten voor goed uit.

Laten daarom onze mannen in deze beide districten niet te veel op hun goed geluk van '97 vertrouwen.

Alleen met de uiterste krachtsinspanning kunnen ze ook nu weer hun gunstige constellatie verkrijgen.

Maar dan worde ook geen buurt of geen gehucht verwaarloosd. Elke stem telt meê.

* * * *Staatsvlaanderen.*

In Hontenisse en in Oostburg heeft men onzerzijds de gebroeders Heemskerk gecandidateerd.

Heerlijk dat men het doen kon, en dat beide deze mannen zich van het Conservatisme hebben losgemaakt, om voor de belijdenis der Antirevolutionaire beginselen uit te komen.

Waar, in Hontenisse of in Oostburg, de kansen beter staan, is kwalijk vooruit te zeggen.

In Hontenisse zijn de liberalen stellig in de minderheid; maar telkens hoort men fluisteren, dat zekere notarieele invloeden hier zelfs honderden Roomsche kiezers op den liberaal doen gaan. In Oostburg staan de Liberalen sterker; maar toch toont het verleden, dat ze verslagen kunnen worden.

Gelukkig mag geconstateerd, dat in de laatste jaren de activiteit van onze Kiesvereeningen in beide districten vooruit is gegaan.

Moge die betere organisatie thans vrucht dragen!

En kan *heel* Staatsvlaanderen nog niet omgaan, spanne men zich er althans in, om het half om half te maken.

Beide zetels voor de Liberalen is stellig te veel.

DE UITSLAG

der Prov. Statenverkiezingen — waarbij Zuid-Holland was „om” gegaan — deed met het oog op de nog komende verkiezingen reeds schrijven: — 13 Juni 1901 —

* * * *Niet kwaad ingezet.*

De berichten, die gisteren langs de telegraaflijn slopen, zongen geen lied van victorie voor het Liberalisme.

In de hoofdstad takelen de heeren van het gild langzamerhand af.

Niet snel, niet met een *sauve qui peut*, maar geregeld.

Ook Friesland zong voor het Liberalistisch oor geen troostzangen. Wat Zuid-Holland vanavond geven zal, is niet te voorspellen.

Toch zou het ons niet verwonderen, zoo ook van Maas en Rijn en Lek gelijksoortige signalen kwamen, alle er op wijzend, dat er in onze Nederlandsche maatschappij een proces gaande is, dat op zijn elf en dertigst, doodbedaard, maar tegelijk *heel secuur*, het Liberalisme tusschen twee opschuivende gletschers innijpt.

Een huis, dat zooveel voeten in den grond had, valt niet op eens. Dit zou in casu zelfs niet gewenscht zijn. Maar dan toch bij elke nieuwe stembus weer een stootje, *tot het eindelijk gaat*.

Voor de Antirevolutionaire kiezers niet ontmoedigend.

Stellig niet.

Maar wel kon het hun parten spelen, indien ze dachten: Nu verder gaat het vanzelf wel om.

Integendeel, het gaat alleen om, zoo ge er met vereende kracht, *terdege tegen aanduwt*.

Doe dát onze partij, heel het land door, bij de stembus van Vrijdag.

UITSLAG VERKIEZINGEN 1901.

Aan een hoofdartikel over den uitslag: „Alle partijen tevreden” — 29 Juni 1901 — ontleenen we :

Het staat nu rechts 58 tegen links 42.

Nog geen zeer sterke meerderheid, maar toch allicht een meerderheid, die het vaderland ten goede iets tot stand zal kunnen brengen.

Dat deze meerderheid niet homogeen is, moge men betreuren, er staat tegenover, dat de minderheid evenmin op haar homogeen karakter roemen kan.

Werd vroeger onzerzijds geklaagd over „Eenvormigheid als vloek van het moderne leven”, van dien vloek merkt men hier niets meer.

Eer viel te klagen, dat de splijtzwam op politiek terrein *te grove saturnalia* viert.

Daarentegen ligt sterkte voor deze niet-groote meerderheid in hare *realiteit*.

Onze conclusie is, dat de strijd ditmaal liep over de vraag, of het Christelijk dan wel het revolutionaire deel van ons volk de meerderheid onder de kiezers had, en dat op die vraag thans het stembusantwoord voor ons ligt: *De meerderheid is aan het Christelijk volksdeel.*

Daarover verblijden we ons, geheel afgezien van de gevolgen die hieruit zullen voortvloeien.

Voor die uitkomst brengen we dank aan onze plaatselijke leiders. Dank aan onze nog veel te kleine pers. Dank aan de mannen van het woord, die op tal van meetings voor de Christelijke beginselen in de bres stonden. Dank aan onze medestanders. Maar dank bovenal aan den God der vaders, die na een eeuw van heerschappij der revolutie, toch het volk van Nederland nog niet verliet.

NA DE VERKIEZINGEN VAN 1905.

Door de Kuyper-hetze was het Kabinet Juni 1905 gevallen. Het Kab. de Meester optredend, bleek geen regeerkracht te hebben en trad December 1907 af. Twee maanden later trad het derde Kabinet van Rechts op. Dr. K. had geadviseerd zulks niet te doen. Nu het er was, had hij 't 12 Februari „hartelijk welkom” geheeten. De Linksche pers stookte, met gevolg dat 18 Februari 1908 geschreven werd over :

* * * *Geruchten.*

Wat men er aan heeft, om met de nu opgeloste crisis op allerlei

manier den naam van Dr. Kuyper in verband te brengen, verstaan we niet.

Zoo weet de één te vertellen, dat Dr. Kuyper de portefeuille van Binnenlandsche Zaken zou *geweigerd* hebben. Een tweede, dat hij de portefeuille van Buitenlandsche Zaken zou hebben *geweigerd*. Een derde zelfs, dat hij *geweigerd* zou hebben de formatie van heel het Kabinet over te nemen.

Dr. Kuyper heeft niets van dit alles *geweigerd*. Van de derde weigering zou uiteraard alleen sprake hebben kunnen zijn, indien de Koningin hem opdracht had verleend; iets waarvan geen sprake was.

De opdracht is uitsluitend verleend aan hem, die dan nu ook feitelijk het Kabinet gevormd heeft.

Iets wat volkomen natuurlijk was, daar niet Dr. Kuyper, maar Mr. Heemskerk het stuivertje aan het rollen had gebracht.

Dr. Kuyper stond er geheel buiten, droeg er niet de minste verantwoordelijkheid voor, en had alzoo in geen enkel opzicht over het op zich nemen van eenige verantwoordelijkheid zich uit te spreken.

Hypothetisch laat men zich over zoo iets niet uit.

Voor deze loopende legislatieve periode hield Dr. Kuyper zich opzettelijk buiten de actieve politiek, en zal dan ook, naar hij reeds meldde, noch te Sliedrecht, noch in Tietjerksteradeel een candidatuur, mocht die hem worden aangeboden, aanvaardden.

Maar is het dan billijk, iemand die zich zoo verre van de actieve politiek houdt, toch keer op keer in het heetst van die politiek te mengen?

Gelijk we in ons artikel: *Het derde Kabinet van Rechts* het uitdrukten, Mr. Heemskerk en hij alleen was de man van het oogenblik en het is volkomen *correct*, dat hem de opdracht verleend is, en dat hij die aanvaard heeft, en we mogen er ons in verblijden, dat hij zich van die opdracht, in de formatie van een *sterk* Kabinet, zoo gelukkig wist te kwijten.

De heer de Meester was tijdens de tusschentijdsche vacature in Ommen candidaat gesteld tegenover Dr. Kuyper. Hoe de heer de Meester optrad en op welke wijze hij beantwoord werd, leert 17 October 1908:

* * * *Optimi corruptio.*

De wijze van optreden van den candidaat De Meester in het district Ommen heeft teleurgesteld; althans zoo wat de hem geest-

verwante bladen hem in den mond legden, werkelijk alzoo door hem gesproken is.

Iemand die nog kort geleden geroepen werd tot de gewichtige taak van Voorzitter van den Ministerraad staat te hoog, om zich in het debat met politieke tegenstanders te veroorloven, wat zelfs in de dii minores niet verschoonlijk is.

Bij een politieken strijd te grijpen naar de doleantie van voor ruim twintig jaar, en ter winning van stemmen te speculeeren op de kerkelijke vinnigheden, die sommige Hervormden ontsieren, had een man als De Meester beneden zijn waardigheid moeten achten; en we durven bijna voor zeker uitspreken, dat hij er nu reeds leed over draagt.

Vermoedelijk heeft hij zich, in het district aangekomen, in een onbewaakt oogenblik laten prikkelen en benevelen door locale geestverwanten, die hem den beker van fanatiek venijn aan de lippen hebben gezet.

Doch ook dit moest hem als gewezen Minister niet overkomen zijn. De eere van den Staatsman is het juist, door breedte van blik en ruimte van opvatting boven de plaatselijke grootheden van de partij verheven te zijn, en daardoor niet te vallen in den strik, waar zij keer op keer in geklemd zitten.

Juist omdat we hem steeds hoog stelden, deed deze uitgliding van den tegen-candidaat ons pijnlijk aan.

Optimi corruptio pessima, orakelden de Romeinen reeds, en hier was *bederf*.

Het zou winste zijn, als de heer De Meester, dit van achteren zelf inziende, zijn giftig woord *openlijk herrie*p.

DE UITSLAG VAN DEN VERKIEZINGSTRIJD

was, dat 60 zetels voor het behoud van het Kabinet-Heemskerk waren verkregen. 25 Juni 1909 een hoofdartikel getiteld: „Einduitslag”, aanvangende met:

Als vermoedelijk hoogste winste waagden we het van *zestig zetels Rechts* te spreken. Dit electorale voorgevoel blijkt ons niet bedrogen te hebben. Het is **60 tegen 40** geworden. Een meerderheid Rechts alzoo van twintig stemmen. Voor Rechts een krachtige positie als ze nimmer bezat.

De behaalde winst van elf zetels komt voor twee zetels toe aan

de Christelijk-Historische Unie, en voor het overige aan de Anti-revolutionaire partij. Dat in Ede de kleur verschoot, staat op zich zelf. De in dit district gekozene staat als een „wilde”, gelijk men het in Duitschland noemt, buiten de partijen.

Het slot luidde :

Voor de Regeering komen thans zware dagen. Links kan haar thans niet bedreigen, maar groot is de verantwoordelijkheid, die op haar rust. De verwachting is thans hoog gespannen. Men zal moeten merken, hoe de weerwijzer in het land omging. Bezadigd, gematigd, verzoenend, wie zou 't anders willen, maar dan toch *zonder verflauwing der grenzen*.

En brengen we als hoofdorgaan der Antirevolutionaire partij, aan het slot van dit kort woord, onzen dank aan de bondgenooten voor hun trouwe hulpe, en bieden we onze hulde aan onze trouwe mannen in de centrale en plaatselijke kiesvereeningen, als ook aan onze Propaganda-clubs voor hun prachtig werk, toch zij ook bij deze verrassende uitkomst liefst van menschen afgezien, om onzen God onze aanbidding en dankzegging op te dragen.

In Zijn Naam stond onze hulpe toen onze groote stembusactie begon ; zij dan thans, nu die stembusactie afliep en winste bracht, het *Soli Deo Gloria* de uitdrukking van wat leeft in heel onzen kring.

[Aan den verkiezingsstrijd waren 34 hoofdartikelen en 210 * * * gewijd.]

De bestrijding der Linkerzijde ging tegen den persoon van Dr. Kuyper. Na 1905, telkens als er maar een gerucht opdook dat men in een opengevallen plaats Dr. K. wilde candidateeren, stooft heel de Liberale pers te hoop. Zie bladz. 105 „Geruchten”, hetgeen Dr. K. nog eens deed schrijven 5 Juli 1909 :

* * * *Reconstructie*.

Van zekere zijde is min of meer aangedrongen op een reconstructie van het Kabinet, en zulks met het oog op den Kabinetsformateur van 1901.

Onzerzijds is dit denkbeeld niet alleen niet gevoed, maar zoo beslist mogelijk afgesneden, toen ons blad reeds voor maanden op

de meest stellige wijze verklaarde, *dat een latere opneming van den genoemde in het Kabinet was uitgesloten.*

Naar het schijnt is op die stellige woorden niet genoegzaam gelet, of heeft men althans gedacht, dat latere omstandigheden in de toen gedane uitspraak wijziging konden brengen.

Ook hieraan echter is door ons nooit voedsel gegeven, en uiteraard zouden we, zoo onze uitspraak van toen haar geldigheid had verloren, ze ook openlijk herroepen hebben.

Dit deden we niet, en vermaakten er ons dan ook niet weinig mede, toen we in de stembusdagen zelfs een man als Mr. Van Houten hoorden roepen: „In 1905 was het: Kuyper moet *weg!* Thans is de leuze: Kuyper moet *wegblijven*”.

Vreemde leus tegen iemand, namens wien reeds voor maanden verklaard is, dat zijnerzijds elk denkbeeld om *niet* weg te blijven was uitgesloten.

Het tegenwoordig Kabinet blijft wat het is, en zal, door het votum der kiezers gedragen, de leiding van 's Lands zaken, ongewijzigd in zijn personeel, blijven voortzetten.

Telkens als het pas gaf, heeft Dr. K. Minister Talma verdedigd tegen zijn belagers. Hoe, leert 20 December 1909, de

* * * *Waarom hem alleen?*

Men vraagt ons, waarom we alleen Minister Talma's uitnemende verdediging van zijn budget in het licht lieten komen, en zwegen van de andere Ministers.

Het antwoord kon men gissen.

Zoo we Koloniën, dat pas nieuw bezet werd, uitzonderen, werden alle overige Ministers in het Voorloopig Verslag, niet alleen van Rechts, maar ook van Links, met groote welwillendheid, soms zelfs met hooge ingenomenheid, bejegend.

Alleen voor Minister Talma werd een uitzondering gemaakt. Hem werden zelfs onvriendelijkheden gezegd die naar impertinenties geleken. Zoo werd hem in een officieel Staatsstuk niet bedektelijk, maar openlijk, verweten dat hij was ten eerste *halsstarrig*, ten tweede *wankelbaar* en ten derde lijdende aan *zelfoverschatting*. Ook hier bleek het: Hoe beslist antirevolutionair een Minister is, des te scherper snijdt men tegen hem de pijlen.

Sprak het onder deze omstandigheden niet vanzelf, dat Talma's

verdediging van zijn begrooting bijzonder de aandacht trok, en dat aan haar, nu ze zoo uitnemend uitviel, een woord van dankbare waardeering althans in onze Pers niet mocht onthouden worden?

Voor het overige kan veilig gezegd, dat alle Ministers het er gelukkig afbrachten. Zelfs over den pas opgetreden Minister van Koloniën oordeelde de groote Pers, na zijn verdediging, reeds heel anders dan toen hij optrad. En al bleef bij Marine een moeilijkheid over, die tot dusver nog geen gezonde oplossing vond, dat ook Minister Wentholt zijn technische begrooting met ongemeen talent wist te bepleiten, zal hem door niemand, althans niet van antirevolutionaire zijde, worden betwist.

Het uitstrooisel, alsof met name de antirevolutionaire partij het op zijn verwijdering uit het Kabinet toeleigde, is dan ook niet anders dan een van die politieke verzinsels, die Rechts ruzie bedoelen te stoken, maar zonder dat er een vonk opspat.

A.R. PROPAGANDA CLUBS.

Hoe Dr. K. over de A. R. Prop. club dacht, leert
28 Februari 1910, de

* * * *Onze Propagandaclubs.*

Veel te weinig worden in het land onze Antirevolutionaire Propagandaclubs nog gewaardeerd. Toch vormen ze eene der uitnemendste krachten, waardoor we bij de stembus werken, en door haar vereeniging in een *Bond*, die gang en orde in het werk houdt, vormen ze thans een eenheid, wier bloei we te bevorderen hebben.

Men steune daarom dezen uitnemenden Bond, en helpe dien vooruit.

Die steun kan in de eerste plaats daardoor verleend worden, dat mannen van kunde en bekwaamheid er zich toe leenen, om de clubvergaderingen voor onze jonge mannen recht interessant te maken. In veel moeten ze nog voorlichting hebben. Van veel moeten ze nog op de hoogte worden gebracht. Hoe beter onderlegd ze zijn, hoe meer kracht van hen kan uitgaan.

Ze moeten niet maar machines zijn, om bij de stembus het materiele werk te helpen volvoeren, maar ze moeten kunnen optreden uit overtuiging, en om die overtuiging steeds dieper bij hen te doen wortel schieten, moeten ze in de hoofd-vraagstukken van ons politieke leven worden ingeleid.

Naar we vernemen, is thans zelfs het plan in overweging om een

vasten cursus over politiek-sociale vraagstukken op te richten. Een uitnemend denkbeeld, om straks ook uit deze clubs de mannen te doen voortkomen, die op onze meetings het debat kunnen opnemen, en later uitstervende besturen opnieuw met krachtige elementen te bezetten.

Steun worde hun ook geboden door hun *Correspondentieblad* meer lezers te doen vinden. En bovenal late men deze clubs niet geldelijk verlegen staan. Veel geld vereischen ze niet, maar over zekere fondsen moeten ze toch beschikken kunnen, om hun uitgaven vol te houden. lokaalhuur te vergoeden, en reiskosten te dekken.

Laten vooral de gegoede vrienden onder ons ook dezen Bond gedenken. Het zou zoo te betreuren zijn, indien de actie van deze clubs belemmerd werd door gebrek aan den noodigen levensstocht.

Dat de A. R. Partij, in coalitie levend, vatbaar was voor het gelonk van het Conservatisme, had Dr. K. in enkele artikelen uiteen gezet, ongevoelig zou blijken voor het geschreeuw van het Radicalisme, schreef hij 5 October 1911 :

* * * *Hellen naar de overzijde.*

Men doet ons opmerken, dat we niet ten onrechte in onze artikelen: „*Het Conservatieve zijpad*” waarschuwdten tegen het gevaar, dat van Conservatieve zijde ons Coalitie-leven kan teweegbrengen voor de zuiverheid van ons Antirevolutionaire standpunt; maar dat we, om billijk en volledig te zijn, gelijke waarschuwing hadden moeten doen uitgaan tegen het tegenovergestelde gevaar, dat van radicale zijde dreigt.

Om *volledig te zijn*, zeer zeker. In een theoretisch betoog had ook deze tweede waarschuwing niet mogen ontbreken. Men kan van koude en van hitte lijden. Wie volledig wil zijn, zou dus ook in den winter moeten zeggen, niet alleen: Vat geen koude, maar ook: krijg geen zonnesteek.

Practisch daarentegen staat het anders.

Als de thermometer zooals dezen zomer tusschen de 80° en 90° Fahrenheit staat, zal niemand u waarschuwen om toch geen koude op te loopen, en als het straks winter wordt en de thermometer daalt tusschen 0° en 10°, wie zal dan de waarschuwing laten uitgaan: Krijg geen zonnesteek?

En zoo nu stond het hier.

Beoordeeld naar den actueelen toestand, bestaat er op dit oogenblik alleszins gevaar voor de doorsijpeling van Conservatief vloedwater, en daarom behoorde dáárop gewezen te worden. Tegen het insluipen van radicale elementen zal daarentegen dan eerst behoeven gewaarschuwd te worden, als ook van dien kant het gevaar opdoemt.

Maar juist daaraan zijn we nog van verre niet toe.

De Links-Democraten staan eer zóó fel tegen ons over, dat ze zelfs tot geen billijk oordeel over ons streven meer in staat zijn, en dat hun kiezers op onzen candidaat zouden stemmen, of zelfs een hunner zich als candidaat aan ons zou presenteerden, is een volstrekt ondenkbaar geval.

Zoo ondenkbaar, dat zelfs in 1894, toen wij *hun* kandidaten krachtig steunden, hun kiezers leukweg onze kandidaten glad in den steek lieten.

Wie nu zoo deed, toen er althans begin van samenwerking was, krijgt 't nu natuurlijk nog veel minder in 't hoofd om op onze candidaten over te gaan.

Er is alzoo geen quaestie van, dat bij ons de Radicale verleider voor de deur zou staan; en waartoe zou 't dan gediend hebben, tegen een gevaar dat er niet is, op hoogen toon te waarschuwen?

Obstructie heeft het Ministerie-Heemskerk, evenals het Kabinet-Kuyper, tot in het ergerlijke onderhouden. Persoonlijke grofheden, herinnerend aan de dagen uit de 70-jaren, vonden plaats. Toch heeft Minister Colijn zijn wetsontwerpen, Minister Talma de zijne in veilige haven kunnen brengen. Bij de begrooting zou men Minister Wentholt op 't pantserschip doen stranden. Dr. Kuyper voorkwam dit door de indiening van een uitstel-motie en „haalde den huilenden wolven het menschelijk wildbraad voor den neus weg”. 28 December 1911 deze :

* * * *Teleurgestelde afmaaklust.*

Het kabaal bij Marine overtrof ditmaal al wat onze Kamer dusver aan oppositie-lawaaï beleefd had. Het liep zoo grof, dat de Voorzitter schorsen moest.

Er broeide en brandde blijkbaar passie. Men had zich voorgesteld ditmaal bij de Begrootingsdiscussien althans één Minister omhals te kunnen brengen, en de Minister van Marine was daarvoor sinds September j.l. uitgekozen en gecondemneerd.

Overtalrijk was men dan ook opgekomen, en toen men met de duurte klaar was, zou het spektakel beginnen. Er vlamde iets in de

oogen van politieken moordlust. Het offer was aangewezen. Samen zou men met het groote slachtersmes op den gecondemneerde aanvallen. De arm zette den zwaai met het mes zelfs in.

Nog enkele oogenblikken en het neergeslagen offer zou langs den grond rollen.

Op een motie was men voorbereid. Die kon niet uitblijven. Dr. Kuyper diende haar in. Het verzoek in die motie gedaan, zoo wist men te verzekeren, zou zeker worden afgewezen. En dan zou de slag vallen.

En daar keerde op eens de kans.

Kalm stond de heer Wentholt op, en zei dat hij wel met de motie meeging..... en toen brak de woede los. De passie kon zich niet inhouden. Het offer ontsnapte. Men moest zonder voldongen slachting in het nieuwe jaar overgaan. En toen begonnen de socialisten te huilen van kwaadaardigheid. En natuurlijk..... de heetbloed-Liberalen huilden meê.

Toch oordeele men hier niet te hard over.

Voor de vrienden van het vorig Kabinet is de heer Wentholt..... een renegaat, die in hun Kabinet zat en nu in dit Kabinet overging. Dat was eens, maar dat moest geen tweeden keer gebeuren. En met het oog daarop nu moest zoo helsch lawaai ingezet. Eens voor goed moest elk Minister van een Linksch Kabinet weten, dat hij met de Linksche groep te staan of te vallen had.

En of men nu al zegt, dat dit bij Oorlog, Marine en Waterstaat als technische Departementen, toch niet hoeft, toegegeven moet, dat in onzen goeden tijd heel het Bewind derwijs verpolitiekt is, dat de escapade van voorheen niet wel meer gelden kan.

Minister Talma had er op aangedrongen de Ziektewet voorop te doen gaan. Obstructie trachtte door uitstel dit te voorkomen. Minister Talma veranderde zijn plan en plaatste — waarom de Liberalen zoo geroepen hadden — de Invaliditeitswet voorop. 1 October had Dr. K. al geschreven: „ze kunnen het niet zetten“. Hoe juist dit was, bleek 8 October 1912, toen Dr. K. schreef:

* * * *In de kijk.*

Zoo zoetekens aan loopt de liberale Triplice met haar liefde voor den Arbeider toch in de kijk.

Op zich zelf is ze onder haar driegesternte Borgesius, Drucker, Tydeman in haar meerderheid serieus. Niet, alsof Borgesius 't ook niet serieus meende, maar de schalksheid is dezen leider keer op keer te machtig, en dan sprankelt er bij hem iets van datzelfde speelsche jolijt, dat van Roodhuysen's lippen vonken tot op 't kleed spat. Let maar eens op Borgesius' om een haverklap verschrikten blik, en zie maar eens, hoe hij onder het debat meest loensch naar zijn buurman loert, in stee van recht voor zich uit te spreken.

Maar in elk geval staat het in deze Triplice met twee tegen één streng-straft-stroef, en mag men de heeren dus aan den tand voelen.

En doet men dit, hoe ter wereld is hun jongste houding dan te verklaren? Men zou zeggen: Ze hebben altoos er op getamboe-reerd, dat Talma feil ging met de Ziektewet voorop te schuiven. Nu Talma hiervan afzag, moesten ze dus van politieke pret in de handen hebben geklapt, en gejubeld hebben, dat nu *hun* zin doorging.

Maar niets ervan.

Toen het Reglement van Orde recht werd gezet, om te maken, dat de Invaliditeit thans af kon gedaan worden, woelde heel de Triplice er tegen in, alsof het land een ongeluk overkwam, en toen thans verluidde, dat de nieuwgekozen Voorzitter door wilde tasten, en reeds vóór 15 October de Invaliditeitswet aan de orde wilde doen stellen, pruttelden ze in al hun organen tegen, alsof de Arbeiders o, zoo dol op de Ziektewet waren, want die, riepen ze, moest nu dan toch voorop.

Hoe rijmt ge dit nu?

Talma verketteren omdat hij riep: De Ziektewet voorop. En nu, nu Talma 't ontwerp verschieten liet, uit drie kelen tegelijk roepen: Weg met de Invaliditeitswet, nu willen we de Ziektewet voorop!

Zelfs is er gerept van obstructie. Niet in de Triplice zelve, maar onder haar roode paladijnen. Nu, bij zulk een obstructie zou alleen Rechts profiteeren. Dan zou heel 't land voelen, wat komedie er gespeeld werd.

Maar ook zonder die obstructie is het voor de kenners toch nu reeds klaar als de dag, dat de Triplice den ouden Arbeider aan haar stembus-succes bedoelde op te offeren.

En dit nu verstaan we althans van Drucker en van Tydeman niet!

DE VERKIEZINGSSTRIJD IN 1913.

De verkiezing van 1913 bracht allerlei verrassingen, nieuwe partijformaties, enz. Straffe bestrijding van de Antirevol. Partij en — Dr. Kuyper in volle actie. Ondanks een typografen-staking, waardoor *de St.* een drietal weken tegengewerkt was, had Dr. K. tot 21 Mei een 200 * * * geschreven. De 200ste was :

* * * *De politieke Bietebauws.*

Op de liberale meetings krijgen we weer de oude vertooning van allerlei bietebauws zooals onze oude kinderwereld ze kende, zooals ze in de Wajongspelen voorkomen, en zooals de oude Amerikanen en Anamieten ze in hun voorvechters te zien gaven.

Om bang te maken, liet men zulke voorvechters dan vooropgaan. Meest reusachtige groote kerels. Met zwarte mombakkes voor. Hooge rieten op den kop. Puntige messen en dolken aan heel het lichaam. Doodskoppen aan de schouders gehangen. Echte vogelverschrikkers, om de gewone vechters bang te maken, en zoo door de linie te breken. Goliath zal dan ook wel zoo'n heer geweest zijn. Meest waren ze nog bullebakken er bij, die een geweldige keel konden opzetten, of sissen konden als een slang.

Natuurlijk doen onze politieke bietebauws dit alles in woorden af, maar toch in zulke voorstellingen, dat ge er een kind meê naar bed zoudt jagen. Heel Rechts een krioelend heir van landverraders en vermomde huichelaars. De Babau-Dajaks voeren zulk soort boemans in hun Maskerdansers ten tooneele.

Wie dit nu voor 't eerst aanhoort en gebeuren ziet, wordt wel even bang, en denkt, lieve help, nu is alles verloren! Als 't zoo toegaat, zijn we weg!

Maar heel anders is de gewaarwording, als men op ouder jaren datzelfde spel van nabij tien, twaalf verkiezingen heeft aangezien.

Nog pas in 1909 was 't precies zoo, en wat ander effect had 't, dan dat we met vlag en wimpel 't haalden niet alleen, maar met onzen buit schier verlegen zaten.

Laat daarom ook nu geen onzer zich door deze Wajong-vertooningen van streek of van zijn stuk laten brengen. Ook wat bij zulk een klucht vertoond wordt, kan wel eens een oogenblik bang maken; maar zoo zijt ge niet weer op straat, of ge lacht om de komedie die u weer vertoond is.

En zoo gaat 't ook ons Antirevolutionaire volk. Het kan er haast

niet inkomen, hoe verstandige menschen zich in het publiek op hun meetings zoo klein aanstellen, maar op 17 Juni gaan ze allen trouw naar de stembus, en ze stemmen als één man den onzerzijds hun aanbevolen candidaat.

Dat echte kunst ook in de caricatuur door Dr. K. gewaardeerd werd, bewees 22 Mei 1913, toen hij diestarde :

* * * *Inspiratie.*

De kunst sterft, als de inspiratie gaat ontbreken, en ook de satyre deelt in dit lot. Vooral nu de stembus prikkelt, zou 't daarom zulk een opvroolijking zijn, als onze liberale humoristen vooral in hun teekeningen eens onder een inspiratie kwamen, die raak pakte.

Maar 't lukt niet.

Pas wezen we op den geldzak aan den Meiboom opgehangen, nu komt de *Telegraaf* weer met de *Meibowl in den kop*.

Dit moet dan alles een aardigheid heeten om 't effect van Dr. Kuyper's Deputatenrede teniet te doen, maar al wat men dusver te zien kreeg, had juist 't omgekeerde effect.

Verbeeld u, een blad als de *Telegraaf*, nog al een *wouldbe*-neutrale courant, laat nu Dr. Kuyper's hoofd uitbeelden als den kop van een smoordronken drinkebroer met een glas Meibowl in de hand.

Kan 't nu treuriger?

Publiek een politiek tegenstander als een dronken kerel uitbeelden, en daarmee zelf betuigen, zonder laster komen we niet met hem klaar, en dan dien laster weer zoo persoonlijk mogelijk nemen. Zoo op de manier van het glas bier op Zondag in Brussel.

Wat grein spreekt nu in zulk een satyre van heldenmoed, van rijke vinding, van wat op wezenlijke inspiratie ook maar lijkt.

Komt er vóór 17 Juni — de heeren hebben den tijd nog — dan eindelijk nog eens iets frappants, iets dat raak is, een inspiratie die hogere kunstorde toont, we zullen ons haasten er zelf hulde aan te brengen.

Object van caricatuur te zijn, doet geen pijn, maar doet opleven. Alleen maar, laat 't nu toch eens uit zijn met die *wouldbe* aardigheden, die door misgreep of flauwen inhoud zichzelf veroordeelen.

Heeren satyrici, uw slachtoffer wacht u, maar weest dan ten minste mannen van de kunst.

Uit den overvloed van stembus-lectuur nog de volgende van 9 Juni 1913:

* * * *Charletje, Charletje, waar blijft nu je eerlijk hart?*

„Van Dag tot Dag” rijdt weer op zijn hobbyhorse. Ook ons tot vermaak, want 't leest prettig.

Maar waarom speelt hij nu weer zoo grof met de eerlijkheid?

En toch, dat deed hij, grof en leelijk.

Hij verhaalt toch aan zijn lezers, dat Dr. Kuyper in zijn rede *de Heilige orde* zou gezegd hebben: „dat Vrijhandel nooit in overeenstemming kan zijn met de Heilige ordinantiën van het nationale leven.” Hij plaatst die woorden zelfs met aanhalingsteekens, en beweert alzoo, dat ze aldus letterlijk door Dr. Kuyper gebezigd zijn.

Let wel, hij schrijft: *nooit*.

En wat staat er nu op blz. 17 van de bedoelde Rede?

„Toch zij hier geen misverstand, en geen uwer versta mij verkeerd. Immers ik denk er niet aan te zeggen, dat er geen landen en tijden denkbaar zijn *die van Godswege om den Vrijhandel roepen*.”

Nu van tweeën één.

Of Charletje heeft dit niet gelezen, en wat geeft hem dan recht er zoo over te schrijven?

Oftewel, hij las het wel, en waar blijft dan zijn eerlijkheid?

Hij dicht toch aan Dr. Kuyper vlak het tegendeel toe van wat deze in zijn rede op blz. 17 gezegd heeft.

Gaat dit nu toch niet te ver?

Dat hij, o, zoo boos op Dr. Kuyper is, laten we gaan. Dat hij in zijn boosheid, zeker minder *gentlemanlike*, geheel zijn vroegere be-trekking vergeet, is al erg genoeg. In Engeland doet men anders.

Maar dat hij nu zóóver gaat van zelfs in eerlijkheid te kort te schieten! Onzerzijds zullen we er hem niet boos om aan zien. Onze sympathie moge hem gegund blijven. Maar om hem-zelf doet 't ons toch leed.

Uit de 24 driestarren op 14 Juni 1913 de volgende:

* * * *Geestelijk onderscheid.*

In de dagen der martelaren gaf elk levend lid zijner kerk, en met name elk levend prediker, zijn kerkgebouw, de pastorie en het predikantstractement prijs, om alle gemeenschap af te breken met hen die de eere van God Almachtig en van zijn Christus dorsten aanranden.

Thans daarentegen neemt men het waar, hoe tal van predikanten, en daaronder zelfs dezulken die zich als orthodox aandienen, socialisten, anarchisten en ketters van alle geding, zonder er een hand tegen op te heffen, in hun kerkgemeenschap dulden, en daarentegen zeer bitterlijk optreden tegen belijders van de belijdenis der vaders, *enkel uit bezorgdheid voor hun tractement.*

Beide malen forsche reactie.

In de 16e eeuw om den tegenstand te breken van al wie tegen den Christus optrok.

Thans in de 20e eeuw, al wat tegen den Christus optrekt kerkelijk stil geworden laten en *enkel bekommerd zijn voor 't geld.*

Voelt ge het *onderscheid*, vooral het *geestelijk onderscheid* dat hierin spreekt?

Na den uitslag volgde een hoofdartikel „Geen moed verloren”, daarop nog twee driestarren, n.l. „Triomf van Mammon” en „de belooopen schade”, waarvan we nemen: d.d. 19 Juni 1913:

* * * *De belooopen schade.*

De nederlaag der Coalitie zal op onheilspellende wijze de eerstkomende periode van onze historie beheerschen.

Een Kabinet wordt verjaagd, dat in de uitnemendheid van zijn talentvolle personen een halve eeuw terug en meer zijn wedergade zoekt.

Bij het eeuwfeest van ons herwonnen volksbestaan zal de leiding in gansch ongeoeffende handen komen, en onder de pressie van Sociaal-democratische zijde inboeten aan nationaal karakter.

De zoo noodige herziening van onze Grondwet gaat nu van de baan, om straks vervangen te worden door proefnemingen zonder eind, die de ééne voor, de andere na op een lamentabel fiasco zullen uitloopen.

's Lands defensie, onder Colijn's energieke leiding thans op weg van beterschap, staat nu weer gestuit te worden. Een Kabinet, dat feitelijk in de macht van de Sociaal-democratie is, kan niet voor de nationale zelfstandigheid de hoognoodige offers van het volk vergen.

De heilige zaak van vrijheid en recht in zake het Schoolgeding raakt thans weer achteruit. Het beloofde thans zijn oplossing nabij te zijn, en thans gaat 't weer op bedenkelijke wijze een grievende verergering tegemoet.

Onze nijverheid, die door onze verkeerde Tariefpolitiek steeds, in

vergelijking met die onzer bureu, verachttert, is nu voor een zeer lange periode tot stilstand in haar gelukkig proces gedoemd.

De machtige sociale quaestie, die, onder Talma's leiding, zoo gelukkig voortschreed, is nu weer stop gezet.

Onze Zending bedreigt het ergste in Indië.

En daarbij komt dan nog, dat de „groote Protestantsche partij”, gelijk Groen van Prinsterer haar noemde, zich nogmaals in haar graf heeft omgekeerd en een huivering over de gemoederen heeft doen gaan.

Zoo wordt onze politiek, dank zij deze fatale stembus, eenerzijds vermaterialiseerd en anderzijds verkerkelijkt, en de eenheid der natie gaat steeds meer te loor.

Voelt dan niet een ieder onder ons den bangen ernst der komende herstemmingen?

Wat nog af te wenden is, kiezers, wendt het af!

De verkiezingsstrijd in 1913 was door Mammon gewonnen. Ontzaglijk veel geld was uitgegeven om het Rechtsche Kabinet ten val te brengen. In onderscheiden * * * had Dr. K. er op gewezen hoe het geen politieke worsteling was geweest en ook in eigen kring het mammon-beginsel, vrees voor tariefwet, was binnengeslopen. 18 October 1913 volgde de

* * * *Niet in zijn fort.*

In de *Vragen des Tijds* verscheen de eerste retrospectie van Links over de Juni-tragedie.

Toen uit de inhoudsopgave bleek, dat de heer Marchant er de steller van was, prikkelde dit de nieuwsgierigheid. Dit Kamerlid toch is meester in zijn vak door de scherppte, waarmee hij het ontleedmes hanteeren kan, en juist op het inzetten van 't ontleedmes kwam het hier aan.

Het stelde daarom zoo bitter te leur, toen onder 't lezen al spoedig bleek, hoe hij ditmaal niet het ontleedmes, maar de pleister gehanteerd en in de windsel heil had gezocht.

Ook dit kon op zich zelf interessant geweest zijn.

Een chirurg als Mr. Tydeman kon hier wonderen verricht hebben. Maar aan een skalpeerder van beroep als Mr. Marchant, ging dit ganschelijk niet af.

Al de zinnen die hij saamlijmde bijeen, geven dan ook geen schijn zelfs van apologie voor wat Links aandorst.

Men zou dan ook verkeerd doen met in dit artikel het apologetisch betoog voor uitgeput te achten.

Hoe ver Links de plank missloeg, er is toch voor haar houding nog heel wat meer te zeggen, dan Mr. Marchant hier als pleidooi geleverd heeft.

Hij bleef hier ver beneden zichzelf, omdat hij verviel in een genre dat 't zijne niet is.

De gedachtenis des rechtvaardigen..... In deze uitgaaf mag de driestar niet ontbreken, door Dr. Kuyper geschreven over de vrouw, die op het geestelijk leven van den schrijver van grooten invloed is geweest. [Voor bijzonderheden over deze eenvoudige stijl-gereformeerde verwijzen we naar de levensbeschrijvingen van Dr. Kuyper en de „Herinneringen van de oude garde”.] 30 Maart 1914.

* * * *Pietje Baltus.*

Ook in ons blad mag een kort woord van herinnering bij het afsterven van Pietje Baltus niet ontbreken.

Gelijk men weet, is de kennismaking van Dr. Kuyper met deze eenvoudige in den lande, toen hij predikant in het dorp Beesd was, niet zonder indruk, en niet zonder gevolg voor zijn verder leven geweest.

Het kenmerkende in die toen nog jonge vrouw was *haar beslistheid*. In Beesd was nog geen moderne prediker op den kansel geweest, en het hoofd der Openbare school in dit Betuwsche dorp was een lief, geloovig man, de oude heer Kievits. Maar ook al bleef in Beesd de „orthodoxie” nog meer of min den toon aangeven, Pietje Baltus wilde van zulk kerkelijk leven niets weten. Dat was al half werk, en daar deed ze niet aan mee. Al dat half orthodoxe gedoe zonk toch al meer in. Daar kon Gods Kerk niet bij leven, veel minder bij bloeien. En daarom ging ze naar geen kerk, en wilde zelfs zoo'n halfgaren prediker niet bij zich aan huis ontvangen. Zij stond op *volle* belijdenis van het geloof waarvoor onze martelaren gestorven waren. In al dat schikken en plooiën en toegeven had ze den dood gezien.

Ook toen Dr. K. predikant geworden was, wilde ze niets van hem weten. Dit zou ook wel weer zoo'n halfwas, zoo'n halfslag, halfbakken, halfvleugelig Kerkverwoester zijn. Kortom, ze wilde en moest ook van hem niets hebben. En dit was inzonderre begrijpelijk, daar Dr. K. bij zijn komst te Beesd wel was wat men toen „recht-

zinnig" noemde, maar sterk-ethisch en daarom eer anti-Gereformeerd.

Toch heeft er toen een ontmoeting plaats gehad, en in zooverre bracht die ontmoeting in Dr. K.'s overtuiging een keer, dat hij op eenmaal in deze vrouw *de kracht van het absolute* greep, en met alle halfslachtigheid brak.

Toen volgde kennismaking met der vaderen geestelijk erfgoed. Dordt, dat eerst had afgestooten, trok van toen af aan. Van Calvijn ving hij lichtstralen op.

Die eenvoudige vrouw had de lijn van zijn leven van *half* naar *heel* omgebogen, en steeds bleef het Dr. K.'s dankbare erkentenis, dat hij eerst door haar kennismaking gebracht was, waar hij thans voelde te moeten zijn.

De *Telegraaf* merkte naar aanleiding van dit sterven op, dat deze Pietje Baltus zoo aanmerkelijken invloed op onze kerkelijke historie in de laatste halve eeuw had uitgeoefend.

Dit is ook zoo; en daarom moge bij haar graf de bede geoorloofd zijn, dat de eenvoudigen in den lande naar het edele voorbeeld van deze vrome vrouwe toch in de *volstrektheid* van hun geloof mogen volharden!

Eén kind Gods, hoe gering naar de wereld ook, kan zijn als een morgenster die weer glans brengt in den nacht van het kerkelijk leven.

De heer Vliegen had voor Amsterdam IX moeten opteeren. De heer de Vlucht was door de A. R. partij gecandidateerd. Daags vóór den stemdag, 27 October 1915, verscheen de kleinste

* * * *Amsterdam IX.*

Stafrijm voor stemdag:

„*Vul vliegensvlug in voor Vliegen de Vlucht!*”

Bij de Statenverkiezingen van 1916 kon men het ter Linkerzijde niet laten om Dr. K. in den strijd te betrekken. 21 Juni 1916 reageerde deze er op in:

* * * *Zoo laf.*

Nog altoos wordt de schimp-razernij die vóór nu veertig jaren Groen van Prinsterer letterlijk aankefte en aanbaste, ook nu weer tegen Dr. Kuyper voortgezet.

Het staat tegen de drie partijen van Rechts, maar Dr. Nolens

krijgt geen tik, de Savornin Lohman geen handveeg, het keft alles weer tegen de Antirevolutionairen en tegen hen alleen.

Sterker nog, onder de Antirevolutionairen gaat er geen schimp-scheutje op tegen Heemskerk, geen enkele kaatsbal tegen Colijn of Van der Voort van Zijp, en ook nu weer concentreert zich 't vuur met de springkogeltjes eeniglijk tegen Dr. Kuyper.

En wat deed Dr. Kuyper nu, dat dit uitlokte?

Men kan zeggen, haast minder dan niets.

Hij schreef ja in de *Standaard*, maar zoo schreef ook de Savornin Lohman in de *Nederlander* en Nolens in 't blad van Venlo.

Dat staat dus gelijk.

En even, ja, ging hij naar Gouda een kort woord spreken, maar meed daarbij alle opspraak. Geen Pers werd toegelaten. Geen verslag kwam ervan in de bladen. Stil als een muis kwam hij en stil sloop hij af. En dat hij te Gouda sprak, was alleen als oud-Kamerlid van Gouda.

Wat reden, wat oorzaak kon er dan zijn, om ook nu weer de Kuyper-hetze op touw te zetten?

En toch, zelfs bladen als de *Nieuwe Courant*, als het *Handelsblad*, als de *Vrijzinnig-Democraat* deden er aan mede.

Het leek zoo of men om zijn wrevelpen toch iets te doen te geven, er dan toch één moest hebben, om te ringelooeren.

En daartoe haalde men den ouden Kuyper weer uit zijn politieke sarcophaag.

Hoe laf!

De scheuring in de A.R. Partij in 1894 is Dr. K. altoos een pijnlijke zaak geweest en het verlangen naar hereeniging leefde tot aan het laatst van zijn leven in zijn hart. — Getuige het hoofdartikel „Mijd wat scheidt” 31 Mei 1919. — Ook deze * * * getuigt er van: 27 Maart 1917:

* * * 1894.

Het is verblijdend te merken, hoe er van meer dan één kant verlangen opleeft, om de splitsing van 1894 zoo mogelijk overbodig te maken.

We zullen er ons wel voor wachten, om op dit oogenblik in het toen gebeurde terug te grijpen. Dit toch ware bijna ondenkbaar zonder het gevaar van een toen uitgebroken scheiding nog te verscherpen.

Alleen zooveel mag men wel zeggen, dat thans, nu het Kiesrecht-vraagstuk opnieuw aan de orde kwam, en beiderzijds tenslotte in gelijken zin beantwoord werd, het motief, dat eertijds gold, althans veel van zijn vroegere beteekenis heeft verloren.

Voorals nu toch vraagt men zich onwillekeurig af, waarom wat van Groen's dagen af tot in 1894 één was, niet weer tot saamleven zou kunnen overgaan.

Slechts zij men er wel op bedacht, dat hetgeen hier den doorslag zou moeten geven, uiterst kiesche bespreking eischt, en vooral door overhaasting zoo licht zou kunnen bedorven worden.

Verreweg het meest gewenscht zou 't zijn, zoo de wensch tot her-eeniging geheel spontaan, en dan liefst van beide zijden tegelijk, zich uitte kon.

Doch dan zou het uiteraard tevens eisch zijn, dat men, met scherpen blik op het verleden teruggaande, zich zoo helder als 't even kon, rekenschap gaf van het gebrekkige in de vroegere vereeniging, waaruit toen ter tijd de breuk ontstaan is.

Het feit zelf toch, dat destijds de breuke zoo scherp insloeg, doet vermoeden, dat er in de organisatie iets was dat haperde, en daarom zou niets zoozeer gewenscht zijn, als dat men de toen bestaande fout op 't spoor zocht te komen, en beiderzijds er op bedacht was, thans, vóór alle dingen, die fout voor de toekomst te voorkomen.

5 Mei 1917. Een waarschuwing en 'n woord om te bedenken de dingen die komende zijn:

* * * *Christelijke Staat.*

Steeds meer boet ook de Staat der Nederlanden zijn Christelijk karakter in.

De Koloniën mogen voor ditmaal blijven rusten, doch op onze erve in Europa neemt het Christelijk karakter van onze Staatkundige positie van jaar tot jaar af. En zelfs van den Europeeschen oorlog kan niet geroemd, dat hierdoor het Christelijk karakter van onzen Staat opnieuw won in kracht.

Scherp bezien kan eigenlijk vastgesteld, dat onze Staat eeniglijk nog in de Zon- en vierdagen zijn Christelijk karakter doet uitkomen.

In 't Kerstfeest, in Goeden Vrijdag, in Paschen en in Pinksteren gedenkt ook de Staat, door het karakter dat hij aan deze dagen toekent, dat met de groote feiten der Christelijke religie te rekenen is.

Dat een deel der Kerken uit de Staatskas gelden ontvangt, is nawerking van het verleden. Anders niet.

Het monogamisch huwelijk is niet per sé een Christelijk huwelijk. Het eigen recht tot het sluiten van een huwelijk is zelfs aan de Kerken ontnomen. Inzegening, niet de sluiting, verblijft aan de Kerken, en straf staat op de inzegening, indien het bewijs van sluiting door de Overheid niet is overgelegd.

Dat in recht en wet nog elementen van Christelijk karakter uit het vroeger verleden nawerken is onbetwistbaar, doch ook deze nawerking drukt slechts een stempel uit het verleden op onze saamleving, en een stempel dat gaandeweg verflauwt.

Het is zoo, het overgrootste deel der bevolking wordt nog steeds gerekend tot een Christelijk Kerkgenootschap te behooren. Tot *geen* Kerkgenootschap behoorden in 1909 slechts 290.960 personen, doch hieruit volgt intusschen geenszins, dat de overigen den Christus beleden. Vooral onder de officieele en sociaal hoogstaande leden van meer dan één Kerk, is veeleer loochening van den Christus heerschende, en wijsgeerige of paganistische overtuiging regel.

Natuurlijk handhaven wij hier tegenover zoolang het even kan, de Christelijke belijdenis ook op staatsgebied, en dit is zeer zeker niet zonder beteekenis.

Toch vergete men niet, dat naar luid het getuigenis van de Heilige Schrift, het ons zoo heilig Christelijk karakter van den Staat, gaandeweg almeer zal afnemen, tot ten leste de Anti-christelijke machten zich geheel van den Staat en van het Staatsbestuur meester maken, en de Christelijke belijders de dupe van het Paganisme zullen zijn.

Het is een feil, indien een belijder van den Christus niet met deze naderende ontkerstening rekent.

De Heere zelf drukt ons dezen uitgang der dingen op 't hart.

Om het heden te verklaren is 't goed het verleden te kennen en — gevolgtrekkingen te maken. Dr. Kuyper schreef 31 Januari 1918 de volgende * * * wier profetie November '18 in vervulling ging.

* * * *De les van 1792 en 1848.*

De beduchtheid wint veld, dat komt 't tot een explosie, 't ook nu vooral de groote steden zullen zijn, waar de bitterheid van geest zich ophoopt, en het uitbreken van boos geweld te duchten is.

Dit ligt zoo heel de historie door.

Op het platteland is de nood altoos iets minder. Op de gewone dorpen pleegt men zich meer te behelpen. En bovendien mist men in

de afgelegen streken, met vereenzaamde dorpen, dien saámgepakten geest, die uit is op wat den revolutionairen hartstocht bevredigt.

Zoo was het elders, en zoo staat 't ook hier. Al is 't Socialisme er op uit, om tot in alle uithoeken den geest van misnoegen en de neiging tot verzet aan te kweeken, het scheelt toch zoo alles, of men te doen heeft met het publiek van den Dam of met de stille bewoners van een in zich zelf vergeten dorp.

Tijdens de Fransche Revolutie zag men het, hoe ten slotte te Parijs het kwaad op de meest booze manier uitbrak, en ten slotte niets spaarde. In 1830 was er reeds een kleine herhaling. In 1848 was de ontevredenheid niet alleen te Parijs, maar zelfs hier te lande sterk toenemend en nam een bedenkelijk karakter aan. Zooals men in 1848 ook hier tegen den Koning dorst optreden, was kortweg schande. En ook nu reeds viel het af en toe in onze groote steden te bespeuren, wat er uit de achterbuurten op kan komen dagen.

Late men zich daarom niet verrassen.

Het is volstrekt niet zoo ondenkbaar, dat een opdagend vredesherstel, maar dat de nooden onvoorzien laat, en de geesten aldoor spant, ten slotte rumoer, en straks oloop, en in 't eind oproer ook in onze groote steden, tengevolge heeft, zoodat èn de Overheid èn de burgerij er wel op bedacht mogen wezen om zich te verzekeren van de noodmiddelen, die tegen te grooten misstand waarborg kunnen leveren.

Bijna zeker toch kan men anders voorspellen, dat uit de verwarring, die te komen staat, een *da capo* van een banger revolutiejammer is in te wachten.

De verkiezing had haar schaduw reeds vooruitgeworpen. Het concept-program van actie werd besproken; gewaarschuwd tegen belangencandidaten en zoekers van eigen eer en eigen belang. Ook was er deze — 11 Maart 1918 — :

* * * *Politiek en Sociaal zijn en blijven twee.*

Toejuicing verdient het gelukkig verschijnsel, dat tot dusver de specialisten, die op alle manier de zetels in de politieke Tweede Kamer in sociale fauteuils willen omzetten, niet in 't najagen van hun doel geslaagd zijn.

Het ging met dit pogen, bij den eersten aanloop, zoo glad den verkeerden kant uit. Zelfs de woordvoerders van de Middenstands-beweging begingen de kolossale fout, om hun eigen actie geheel in

het sociale separatisme te doen opgaan. Dit zal nu wel niet doorgezet worden, en de verstandige apologeten van deze actie zullen, eer het te laat is, wel inzien, dat ze op die manier aan hun geheele Middenstandsbeweging een allicht doodelijken knak zouden toebrengen; maar ook zoo toch is het een niet goed te praten fout, dat ze ook maar even zulk een toon dorsten aanslaan. Straks zullen deze heeren 't zelve betreuren, dat ze hun positie, door een eenzijdig pleidooi, zoo in 't ooglopend verzwakt hebben.

Het trof daarom zoo gelukkig dat Boaz juist vanzelf de gelegenheid aanbood, om dit netelig vraagstuk helder toe te lichten, en dat geen minder dan een man als de heer H. Colijn de gelegenheid zich als zag aangeboden, om eenerzijds met nadruk en talent voor het sociale belang op te komen, maar het toch op zoo afdoende en wel-sprekende wijs voelbaar te maken, hoe de sociale belangen juist door niets zoo gevoelig geschaad worden als door elk pogen, om de politiek in het sociale element te doen ondergaan.

Het trof dan ook uiterst gelukkig, dat Boaz, juist nu de verkiezingen op til zijn, haar zoo uitnemend geslaagde vergadering hield.

Tweeërlei moest duidelijk uitkomen, en kwam uit. Ten eerste, dat het sociale element wint in kracht, zoo 't zich terugtrekt op eigen terrein; en ten andere dat het sociale belang vanzelf op den steun der politieke heeren rekenen kan, mits het in zijn eigen gewaad verschijne, en zich niet vertoon in een politiek kleed, dat 't zijne niet is.

Het was winste voor de komende stembus, dat dit punt juist in Boaz' samenkomst zoo scherp en volledig werd toegelicht.

De uitslag der verkiezing, de eerste volgens de E.V., was, dat de Partijverhoudingen zich weer wijzigden, en Rechts den evenaar in 't midden bracht: 13 Antirevol., 7 Christ. Hist., 30 Roomschen, 1 Chr. Dem., 1 Bond Chr. Socialisten, 1 Chr. sociale partij en de rest verdeeld Links met 22 S.D.A.P. 6 Juli 1918.

* * * *Partijvreugde.*

Toen deels reeds Donderdag, en daarna Vrijdag, de berichten van het Centraal Stembureau afkwamen, was er in tal van streken een gezonde partijvreugde in onze kringen.

Niet aller wensch was voldaan, niet elke bede was verhoord, maar we hadden dan toch niets verloren, alle zetels behouden, en nog nieuwe zetels er bij gewonnen.

Niet te luidruchtig, maar in kalme vreugde heeft men hiervoor toen God dank gezegd, en zich verkwikt in zijn hart.

We waren van onze overtuiging niet afgegaan. Zelfs onze vorm van actie bleef wat hij geweest was; en toch behielden we onze positie onverzwakt, en mochten ze zelfs versterken.

Dit gaf een opgewekte, dankbare stemming.

Vooraf nu er tijdelijk een soms zelfs onbroederlijke critiek was losgekomen, gaf 't zulk een voldoening, dat de leiding van het College van gemachtigden van actie toch bleek gezond en veerkrachtig te zijn geweest.

Thans voelen we ons weder als broeders één.

Van 1901 af is het woord „Antithese” in den politieken strijd gebruikt om de tegenstelling uit te drukken tusschen de Rechter- en Linkerzijde of zooals men van liberalen kant zei: „Liberale en clericale partijen”. (Ten onrechte werd het woord clericaal ook gebezigd.)

3 September 1918.

* * * *De antithese.*

Hoe dikwijls is zij in den loop der jaren, naar de besliste uitspraak der vrijzinnige deskundigen, niet alleen op de stervenssponde uitgestrekt geweest, maar, wat meer zegt, morsdood verklaard.

Geen linksch blad, met of zonder beteekenis, of het heeft de doodstijding aan zijn lezers gebracht en er natuurlijk bijgevoegd, dat de doodverklearde heenging zonder betreurd te zijn.

Geen politieke slimmeling, of hij heeft — in en buiten de Kamer — den lijkzang van de antithese gezongen en daarbij verklaard dat het nu toch voor goed uit was.

Maar telkens bleek de dood-verklearde nog te leven en moest de min of meer plechtige begrafenis worden afgezegd; moesten de voorbarig gesloten luiken van 't sterfhuis weer worden opengeschoven, de gordijnen weer worden opgehaald, en dan wandelde de antithese, gezond en wel, ons lieve vaderland weer door.

Nu ja, maar lang kon ze 't in alle geval toch niet meer maken. Ze mocht dan nog niet dood en begraven zijn, de dag van haar teraardebestelling zou zoo heel lang niet meer toeven.

En van linksch fluisterde men dan ook, dat, nu de Evenredige Vertegenwoordiging kwam, het met de antithese eindelijk en ten langen leste gedaan zou zijn.

Zie je wel, zei men tegen elkander, ze gaat nu toch werkelijk

dood ; de Coalitie is uiteen gevallen ; alles loopt aan de voormalige Rechterzijde op eigen beenen ; ze hebben voor de stembus zelfs geen afspraak met elkaar meer ; er komen gloed nieuwe partijverhoudingen ; neen, nu *is* er eenvoudig niet meer aan te twijfelen, het is met de antithese gedaan en voor goed.

Men zei 't niet zó luid als bij vorige gelegenheden ; men was dan ook al zoo dikwijls teleurgesteld ; doch men kon er in ieder geval nu wel zeker van zijn, dat na 3 Juli het met de antithese uit was.

De stembus sprak en wees aan de drie rechtsche groepen vijftig zetels toe.

Het Kabinet van den Volkswil pakte zijn koffers en begon afscheidsbezoeken af te leggen.

Er moest een nieuw Kabinet komen.

De socialisten maakten dat ze er tusschen uit kwamen ; deze heeren leeren zoetjes aan, dat verantwoordelijkheid dragen ook niet alles is. En zoo kwam men dan van linksch vertellen, dat de „Rechterzijde” aan 't bewind moest.

Doch er werd op gewezen, dat de Rechterzijde, in den zin van vóór de stembusuitspraak, niet meer bestond. Er was geen accoord getroffen ; van een gemeenschappelijk program was geen quaestie ; er waren slechts drie groepen.

„Losse” groepen, riep men van de overzijde ; „losse” ! — maar kom, ge weet beter ; want er moge dan al geen accoord zijn gesloten, er is toch iets anders dat u tenslotte vereenigt ; er is..... en toen moest het hooge woord er uit — er is toch altijd nog de..... antithese.

O, zoo ; dus die is weer eens niet dood, en van haar begrafenis lijkt nog geen sprake.

Men kan ter linkerzijde zich nu troosten met den lijvigen bundel lijkredenen eens door te lezen, die aan de antithese gewijd zijn. 't Is zeer stichtelijke lectuur ; en kwaad heeft zij de antithese nog nooit gedaan.

Laat ons eens opletten, wie nu weer ter linkerzijde aan het klokke-touw gaat trekken, om de antithese uit te luiden.

Dat zal bepaald iemand moeten wezen met een zeer bijzonderen Staatsmansblik.

SOCIAAL LEVEN.

De actie voor Zondagsrust en betere woningtoestanden begon door te werken, gelijk blijkt uit *De Standaard* 15 Mei 1877, No. 1576.

* * * *Zondagsviering.*

De *N. Rott. Ct.* leverde gisteren een pleidooi voor de *Zondagsviering*!!

Vreemde dingen las men daarin.

De *eerste* dag der week was de *zevende* geworden.

Heel het heir van spoorwegbeambten en koffijhuisbedienden moest dubbelen dienst doen in steê van te rusten.

Doel moet zijn: „Een open oog te krijgen voor de natuur, bewondering voor kunstwerken, verwerving van kennis door lezen, opmerkzaamheid op den groei (?) en de opvoeding van het gezin”..... en..... dan, ja ook nog „Godsdienstige overdenkingen”.

Het moet een „geregelde, *prettige* Zondagsviering zijn”.

De Zondag moet de „algemeene, liefst de eenigste *ontspanningsdag*” zijn.

„Meester en knecht moeten elkaar Zondags op de plaats van *uitspanning* ontmoeten.”

En zoo voorts!

In wat *lage* sfeer blijft toch de vleugelslag dezer moderne heeren, ook waar ze er zich op toeleggen om eens een *hooge* vlucht in het heilige te nemen.

Toch blijven we hun, natuurlijk behoudens ons protest tegen het ongodsdienstige en zinlijke van dit standpunt, voor hun erkenning van vroeger ongelijk dankbaar.

Toen was een *opzettelijk* kwetsen van de Zondagseere onder onze Liberalisten in zwang.

Nu zwenkt men bij.

Zij het ook om deels verkeerde, deels ongenoegzame motieven.

Dit is *winste*.

Wijl het een bedekte hulde aan de ordonnantiën Gods inhoudt.

Evenwel een *winste*, die, had de *N. Rotterdammer* heel het land in, ligt in *schade* ontaarden zou.

Althans een Zondagsviering, als waarvoor de *N. Rotterd.* den toon aangeeft, zou feitelijk niet tot verheffing, eer, vreezen we, tot verdierlijking van een zeer aanmerkelijk deel onzes volks leiden.

Neen waarlijk, de *adel van het hart*, die nog bij voorkeur met *de pret* blijft stoeien, is tot zedelijke volksverheffing niet bekwaam!

8 October '78.

* * * *Arbeiderswoningen.*

Te Berlijn is de ellende onder de arbeiders op het stuk van woningen zóó groot, dat geheele familiën van 15 en meer personen, oud en jong, soms in een enkel vertrek huizen, en nog wel in een vertrek, dat slechts met latten van de straat is afgesloten, zoodat ieder van buiten zien kan, wat er binnen gebeurt.

En dan verwondert men zich nog over de sociaal-democratie in dit door ons Liberalisme geschapen paradijs!

ZONDAGSHEILIGING.

Tegen de vermaterialiseering van ons leven ook door den Staat, het ideaal van het beginsel hoog houden. *Standaard* 19 Sept. 1881 :

* * * *Zondagsheiliging.*

In de nieuwe Schutterrijwet stelt het Ministerie-Van Lynden geen artikel over den Zondag voor.

Zoo dalen we.

De wet die nog bestond, zondert den Zondag voor een groot deel uit. De practijk, waaronder we leven, maakte dat deel al kleiner. Nu valt het geheel weg.

En zoo iets acht men een bijzaak; het noemen nauwelijks waard!

Gelukkig dat de Antirevolutionaire tolken er anders over denken.

Dat zag men aan de heeren Hovy en Glinderman in Amsterdams Gemeenteraad, toen ze er op aandrongen om, evenals in Engeland en Amerika, den Zondagsdienst op openbare vervoermiddelen in te krimpen.

De Raad gleed er over heen.

Maar het protest was toch uitgegaan.

Zulk een protest nu staat voor de Schutterrij ook reeds op de rol.

Tegen den *materialistischen* Staat moet het godvruchtig volk het ideaal hooghouden.

Schandelijke willekeur werd door Officieren der Schutterij bedreven. Een schutter in Zaandam, omdat hij weigerde op Zondag zijn schuttersplicht te vervullen, werd in de gevangenis gezet. Wat Middelburg betrof, dit spande de kroon. *Standaard* 4 Mrt. 1882.

* * * *Eere het slachtoffer.*

Te Middelburg is een man, die God vreest, omdat hij zijn God niet weêrspanning wilde zijn, gestraft met ontslag uit zijn betrekking.

Hij was gesalarieerd adjudant-onderofficier.

Nu werd er Zondag 19 Februari door den commandant der Schutterij parade voor 's Konings verjaardag uitgeschreven. Iets, wat vroeger nooit gebeurde. Op Zondag *geen* parade. En viel 's Konings jaardag op een Zondag, dan de parade op *Maandag*. De aard-sche Koning is niets dan gloriedrager van den Koning der Koningen, wiens zijn Sabbath is.

Dienovereenkomstig gedroeg dan ook de adjudant-onderofficier zich.

Het was hem niet te doen om vertoon.

Want hij *verzocht* te mogen wegblijven.

Toen dit geweigerd werd, stond hij tusschen de keus om òf den commandant der Middelburgsche Schutterij òf God Almachtig, den Schepper van hemel en aarde, te gehoorzamen.

Hij koos toen om zijn God te gehoorzamen.

En de commandant der Schutterij, hierover boos, strafte den man door hem zijn post te ontnemen.

Ons dunkt, de Koning moest dien commandant nu zijn post eens afnemen en alzoo toonen, dat Z.M. zelf oneindig liever moedige, trouwe onderdanen heeft, die den hoogsten Koning eeren, dan laffe onderdanen, die beven als een riet, zoodra een corpscommandant bromt.

In elk geval moet deze zaak doorgezet.

Het mag er niet bij blijven.

Niet om dien broeder. Hij *heeft* zijn eere reeds, dat hij lijden mag om den Naam des Heeren.

Maar wel om onze Overheid, die zegen derft, als ze kinderen Gods vervolgen gaat.

„Kattijvig en tyrannisch”, zooals onze Geus eens zong.

Nu onlangs in een Radiorede de leus van Groen als „niet voor onzen tijd” werd uitgekreten en geoordeeld werd, dat toenadering tusschen Evangelie en revolutie mogelijk was, heeft deze asterisk van 21 Mei '81. het jaar van de opkomst der S.D.A.P., nog wel iets te zeggen:

* * * *Afgelegd.*

Er is Zondag te Amsterdam een tamelijk talrijk bezochte meeting van werklieden gehouden, waarin de „halven” met de „heelen” slaags raakten.

De „halven” of gematigden vonden hun tolk in den heer Heldt, terwijl de „heelen” door den heer Ris werden aangevoerd.

De laatste stelde een motie voor geheel in den zin der Sociaal-Democraten, terwijl de heer Heldt insgelijks een motie voordroeg in den geest der radicalen.

Uitslag was, dat Heldt viel en Ris de held van den dag werd.

Onder daverend applaus ging de Sociaal-Democratische motie door.

Dit is leerrijk.

Het toont toch opnieuw, hoe volstrekt onmogelijk het is, op een hellend vlak stand te houden.

Eens van het Evangelie los, moet men glijden, tot men neerrolt op den bodem der Revolutie.

Intusschen wordt de toestand tamelijk donker.

Men heeft stoffelijke welvaart gekweekt. Dat heeft verlokt tot trouwen en vreemden herwaarts gelokt. Zoo is de arbeidersbevolking ontzaglijk vermeerderd. En dat ging nu goed, zoolang de zaken meeliepen. Maar nu de zaken tegenliepen, wordt het schriklijk.

Nu staan daar al die duizenden.

En nu gaat het nog.

Maar wie geeft ze op den duur werk, en wie geeft hun in de toekomst brood?

Het jaar 1885 was economisch voor ons volk een bang jaar. De werkloosheid was hier te lande groot en ging veel met oproerige bewegingen gepaard als uiting van den geest, die het opkomend Socialisme onder Domela Nieuwenhuis bracht. Ook Engeland werd geteisterd. *De Standaard* schreef er meermalen over. Wij noemen alleen de * * * van 11 November 1885 (No. 4190).

* * * *Werkeloosheid.*

Ook Engeland heeft in vroeger dagen de koorts der werkloosheid doorstaan.

Erger zelfs dan wij thans.

Potgieter vertaalde ons toen *Hood's* „Lay of the Labourer” in zijn „Des daglooners eisch”.

En al was die vertaling dan ook droef mislukt, Potgieter heeft ons èn door de *Lay of the Labourer* èn door zijn „*Song of the Shirt*” dan toch meê doen leven in wat toen Englands werkman doorworstelde en wat nu naleeft in onze eigen steden.

De Engelsche werklooze leed toen in wijden kring, leed toen hopeloos, leed verschriklijk gebrek, en alleen de „poorrates” boden toen redding.

Men kan zijn medemensch niet van honger doen sterven.

Te zeggen: „Ga heen en word warm” is onchristelijk.

Maar ook, bij zulk een omvang kan die hulpe niet in het vage geboden, en mag het veelmin den schijn hebben, alsof die hulpe door bedreiging wierd afgeperst.

Het mag niet gebeuren, dat almeer onze arbeidersbevolking zedelijk zinkt tot het lage peil, van geld door intimidatie te eischen.

Er is hier niet maar *nood*; er is een *toestand* die geregeld dient, een samenstel van dingen, dat voorziening eischt.

Had men reeds in 1874, toen van Antirevolutionaire zijde in de Kamer op regeling van deze materie werd aangedrongen, door een *Wetboek op den arbeid* aan dezen eisch voldaan, onze ellende zou thans niet ter helfte zoo groot wezen.

Dan hadden we thans onze gilden reeds.

Door de gilden beperking van het cijfer der arbeiders voor elk vak.

Daardoor daling in het huwelijks- en daling in het bevolkingscijfer, en heel de wanverhouding tusschen arbeid en arbeiders zou niet bestaan.

O.i. mag er dan ook niet langer getoefd.

Thans *moet* zulk een wetboek er komen.

En, zoolang dit er nog niet is, denk dan Englands „poor-rates” het eenig redmiddel.

Enkele duizenden guldens geven niets.

Er is behoefte aan tonnen gouds!

Organisatie van werklieden en werkgevers is steeds door Dr. K. bepleit. Toen „Patrimonium” verscheen, schreef hij 15 November '86 (No. 4506):

* * * Voor onze arbeiders.

Met de verschijning van het weekblad *Patrimonium* is thans ook de groep werklieden, die den Christus trouw bleef, in het bezit van een eigen orgaan gekomen.

Het voorbeeld der andere groep had in Heldt's orgaan geleerd, dat een weekblad voor de arbeiders dan alleen slaagt, zoo het uit de arbeiderskringen zelve voortkomt.

De keuze was dan ook niet twijfelachtig: Kater moest redacteur worden, en alleen door zulk een redactie uit Patrimoniums bond is de toekomst van het weekblad *Patrimonium* verzekerd.

Hiermeê is echter in het minst niet gezegd, dat we den *Werkmansvriend* en den *Christenwerkman* daarom minder waardeeren.

In den pijnlijken strijd, die een tijdlang tusschen *Patrimonium* en de redactie van eerstgenoemd blad is gestreden, mengden we ons zelfs niet, en een ieder zal met ons hulde brengen aan de energie en de toewijding, waarmeê de heer Wolbers, toen *Patrimonium* nog pas opkwam, voor de Christelijk-sociale belangen gestreden heeft.

Toch kan kwalijk ontkend, dat de verhoudingen ongemerkt veranderd waren.

Naarmate *Patrimonium* zich uitbreidde en allengs het grootste werkliedenverbond in Nederland wierd, kon het niet wel op den duur een eigen orgaan missen; moesten zijn leden op andere wijs worden toegesproken, en wierd de roeping van de pers te dezen opzichte een andere.

Intusschen zou het ons leed doen zoo de heer Wolbers daarom de pen neerlei.

Veeleer koesteren we den wensch, dat hij, indien dit kan, zich van nu aan in anderen zin een vriend van den werkman toone.

Voor voorlichting namelijk van den werkman zelven zal thans *Patrimonium* wel zorgen, maar wat *Patrimonium* niet kan geven, dat biede ons voortaan de heer Wolbers, t.w. een *maandelijksche* voorlichting voor de Christelijke *werkgevers* en andere Christenen uit meer gegoeden stand over hetgeen de Christelijk-sociale quaestie èn buitenaf ten deele reeds is, èn ten onzent al meer behoort te worden.

Een *weekblad* om door den *werkman*, en een *maandblad* om door

de *werkgevers* gelezen te worden, konden, in één geest werkend, elkaar aanvullen, en alle verdeeldheid op dit terrein onder Christenen afsnijden.

Hoe *De Standaard* steeds pleitte voor Zondagsrust blijkt ook uit het no. van 28 Sept. '88 (No. 5074):

* * * *Zondagsrust op spoorwegen.*

Het denkbild van Minister Havelaar om den spoorwegdienst op Zondag allengs in te krimpen, juichen we toe.

De bedenking van de *Arnhemsche*, dat hierdoor dwang aan andersdenkenden zou worden aangedaan, is te potsierlijk, om ze ernstig op te nemen.

Wie Zondags uit wil, heeft er genoeg aan als hij 's morgens één trein heeft om weg te komen, en een tweeden trein 's avonds om te repatrieren. Maar de behoefte, die uit handel en vertier in de week geboren wordt om op elk oogenblik van den dag weg te komen, bestaat juist op Zondag niet.

Of acht de *Arnh.*, dat b.v. de *beurstrein* ook op Zondag, als er geen beurs is, onmisbaar zou zijn?

Toch stelle men zich de zaak niet te licht voor.

De regeling van den spoordienst is een *internationale* aangelegenheid, en ook met den besten wil is geen maatschappij in staat, bij de regeling van haar treinen haar eigen weg te gaan, zoo ze op aansluiting aan het Europeesch spoornet prijs stelt.

Nu hangen wij vooral van Duitschland en België af, twee landen, waar voor Zondagsrust uiterst weinig belangstelling bestaat.

Er kan dan ook o.i. geen sprake van zijn, dat reeds aanstonds zulk een beperking wierd ingevoerd.

Al wat men vragen kan is, dat bij nieuwe regeling de zaak te berde kome, en dat de Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen de proef neme op lijnen, die geïsoleerd liggen.

Organisatie van den arbeid is onverdroten steeds door Dr. K. voorgestaan. Een staking in de venen was oorzaak om opnieuw op organisatie aan te dringen. 8 Mei 1890 (No. 5570).

* * * *Organisatie van den arbeid.*

Bij de sociale quaestie verliest men te zeer uit het oog, hoe de onderscheidene deelen van den arbeid saâmhangen.

In onze venen kwam dit weer duidelijk uit.

Anderen zijn het, die het werk van den „trekker” doen, en anderen, die turf maken.

Deze beide soort arbeiders in de venen hangen dus van elkaar af.

Want of al de trekker werken wil, — zoolang de turfmaker het werken blijft staken, is het werken hem onmogelijk.

Feitelijk doet dus de één den ander dwang aan.

En dat is dan de verheerlijking van den vrijen wil.

Dat heet dan de ideale vrijheid.

Vrijheid voor wie het werk wil staken, maar met zich brengende den ondragelijksten dwang voor wie werken wil.

Daarom kan er niet genoeg nadruk op gelegd, dat men het leven, dat niet anders dan *organisch* bestaat, toch niet *mechanisch* ineenzette; maar door betere wettelijke voorziening tot zijn organisch recht verhelpe.

Organisatie van den arbeid, daartoe behoort ook het contract. 9 Mei 1890 (No 5570) lezen we:

* * * *Contractbreuk.*

Toen de wet op den kinderarbeid aan de orde was, drongen we er op aan, niet van boven af het volk te „maszregeln”, maar de klem van de wet in het *contract* te zoeken, en op *contractbreuk straf* te zetten.

Toen werd ons tegengeworpen, dat dit een onjuridische gedachte was, en niet kon.

Mogen we opmerken, dat thans in Duitschland officieel straf op *contractbreuk* werd voorgesteld.

Arme Duitse juristen!

[Bedoeld is in de Kamerzitting van 1874.]

Te Enschedé was bij de firma Ter Kuile een staking geweest. 10 Juni 1890 (No. 5596) kwam:

* * * *Proclamatie.*

Te Enschedé is een proclamatie aangeplakt, waarin Z.M. de Koning zijn tevredenheid betuigt over de uitnemende houding van een iegelijk, die bij de jongste werkstaking tot behoud van rust en vrede heeft medegewerkt.

Deze proclamatie richtte zich dus niet alleen tot de *autoriteiten*, gelijk dusver de gewoonte was, maar ook tot de *schutterij* en tot de *burgerij*, met inbegrip van dat deel der *arbeidende* klasse, dat de autoriteiten in de hand werkte.

En dit nu achten we een gunstig teeken.

Zoo gaat de Regeering gevoelen, dat ze niet enkel op politie en leger kan steunen; maar dat veeleer een wijze Overheid, vooral in Nederland, haar steunpunt ook *in het volk zelf* zoekt.

En waar ze dan, gelijk hier, zich er van onthoudt, om met groote woorden de werkstaking zelve te brandmerken, maar haar erkentelijkheid betuigt voor den haar geboden steun, sloeg de Regeering een weg in, die *beter* waarborg voor het behoud van rust en orde belooft, dan sabel, stok en bajonet.

In een hoofdartikel was bepleit om arbeiders-treinen in te leggen, opdat de werkman in de stad, buiten zou kunnen wonen en voor weinig geld heren derwaarts kon reizen.

10 September 1890 (No. 5675) kwam Dr. K. er op terug:

* * * *Arbeiderstreinen.*

Het *Utr. Dagbl.* wijst er op, dat de *Maatsch. tot Expl. van Staatsspoorwegen* nu reeds abonnementskaarten voor arbeiders beschikbaar stelt tot den prijs van f 0.60, f 1.20 en f 2.40 voor afstanden van 10, 20 en 30 kilometer.

Op zichzelf is dit een verblijdend feit.

Maar toch vergist het *Utr. Dagbl.* zich ten eenemale, indien het waant, dat dit onzen aandrang overbodig maakt.

Vooreerst toch is f 1.20 per week, zoodra de 10 K.M. overschreden, worden, en dit zal bijna altoos het geval zijn; veel te duur.

In de tweede plaats moet de maatregel *generaal* zijn.

En wat in de derde plaats alles afdoet, het baat niets of zulk een besluit al bestaat, zoo het niet van *algemeene* bekendheid is, en zoo niet ten plattenlande maatregelen worden genomen, om de arbeiders te ontvangen.

Thans daarentegen was dit besluit van deze ééne maatschappij zóó onbekend, dat geen der redactiën zelfs, die ons artikel bespraken except de *Utr.* van dit besluit kennis droegen, en op de 100 arbeiders stellig geen 2 weten dat het bestaat.

En voorts zou zulk een maatregel, om doel te treffen, gepaard moeten gaan met het in gereedheid brengen te plattenlande van wat de arbeidersfamiliën noodig hadden, gelijk dit b.v. op zoo uitstekende wijze geschied is voor de Italiaansche arbeiders in de nabijheid van *Bludenz*.

Op de arbeiderstreinen komt Dr. K. 12 September 1890 (No. 5677) even terug in:

* * * *Familielevens.*

Het *Utr. Dagblad* verwondert er zich over, dat we geen goede nota namen van zijn opmerking, dat het wonen van onze arbeiders uit de grootere steden op het platteland, het familielevens in het arbeidersgezin zou doen ondergaan.

Hoe konden we nota nemen van een argument, dat zoo weinig hout snijdt en waarvan de onhoudbaarheid terstond in 't oog springt.

Of is het dan geen feit, dat in de meeste arbeidersgezinnen de buitenshuis op arbeid gestelde manlijke personen toch zoo goed als den ganschen dag van huis zijn; zeer vaak zelfs in dien zin, dat ze ook voor het middagmaal niet thuiskomen; of, komen ze daarvoor thuis, toch hoogstens één uur daarvoor beschikbaar hebben?

Staat daar nu tegenover, dat deze personen bij het wonen op het platteland althans 's avonds thuis zouden zijn, in plaats van gelijk thans veelal in de herbergen om te dolen, en dat voor vrouw en kinderen het familielevens ten plattelande veel deger en gezonder is, hoe kan het *Utr. Dagblad* dan beweren, dat het familielevens *lijden* zou, terwijl juist voor het familielevens van het arbeidersgezin *de winste* zoo onberekenbaar en uit physiek en uit moreel oogpunt zou wezen?

[24 April 1893 bepleitte Dr. K. nog eens: Arbeiders-Kolonies bij onze groote steden.]

Organisatie is kracht. Dat leerde Dr. K. ieder, die luisteren wilde. Ook den boeren. 3 April 1891, 11 Jan. 1897 ook weer:

* * * *De Bietvelden.*

De fout der boeren, die Biet voor de suikerfabrieken telen, is alleen maar, dat ze den strijd elk op zich zelf voeren.

Er ligt in de Suikerwet niet de minste reden, waarom voor de biet zoo veel minder door de fabrikanten zou betaald worden.

De markt staat bij uitstek goed, en terwijl andere takken van industrie bitterlijk lijden, geniet juist de suikerindustrie een zeer hoog privilege.

De aanhangige wet heeft dan ook geen andere strekking dan om het niet bedoeld profijt, dat de suikerfabrikanten geheel tegen de oeconomie van ons stelsel, uit de overponden trekken, terug te brengen binnen behoorlijke perken.

Maar gelijk gezegd, hiertegenover blijven de boeren zwak staan, doordien ze ongeorganiseerd moeten strijden.

Hadden we maar goede *Kamers van Landbouw*, dan ware ook dit kwaad terstond gestuit, en de boerenstand behoorlijk gewapend, om zich te verdedigen.

Kamers van Arbeid zijn voortdurend bepleit als een der middelen tot oplossingen van de sociale moeilijkheden. 4 December 1891 (6055):

* * * *Kamers van Arbeid.*

Zeer terecht heeft de heer Van Alphen protest ingediend tegen het voornemen der Regeering, om de instelling der Kamers van Arbeid nogmaals te verschuiven, en inmiddels weer een der sociale problemen naar eigen inzicht op te lossen.

Dat is en blijft de paarden achter den wagen spannen.

Kamers van Arbeid, dit stemt ieder toe, zullen allereerst tot roeping hebben, om de Regeering voor te lichten, advies op stukken te geven en belangen bekend te maken.

Dus, zou elk logisch denker zeggen, moet ge beginnen met die Kamers in het leven te roepen, en dan verder het recht regelen, na van die Kamers ingewonnen adviezen.

Maar neen, zegt het Kabinet-Tienhoven, zoo zijn onze manieren niet. Alvast dokteren we maar zelf met onze patiënte, en dan later, als het verband gelegd is, roepen we den chirurgijn.

Dat komt nu van de Enquête-commissie!

Als men, wat best gekund had, vóór tien jaren de Kamers van Arbeid had ingericht, zou deze organisatie nu reeds door heel het land hebben doorgewerkt.

Maar in den grond der zaak is men *bang* voor deze Kamers. Men vertrouwt het volk in de lagere standen niet. Vandaar al het uitstel, al het wazige, waarover Schaepman, en al het omsluerde, waarover Van Alphen klaagde.

En wat is nu het gevolg van deze bangheid?

Dit, dat de Kamers er ten slotte toch komen moeten, en dat ze dan, ter oorzaak van de opgewekte ontevredenheid, juist gevaarlijk worden zullen.

[In 1892 diende het Kamerlid Pyttersen een initiatief-voorstel in, dat door een ontwerp-Schimmelpenninck gevolgd werd. 5 Mei 1892 leverde Dr. K. hier op critiek.]

Hoe Dr. K. over den *vrijen middag* dacht is niet algemeen bekend, en daarover kan onderstaande asterisk nog licht geven. Ds Donner had een voorstel bij de Regeering aanhangig gemaakt om het oproepen voor exercitie van schutterijen op Zondag — te Zaandam, Purmerend waren schutters, die gewetensbezwaar hadden, in de gevangenis ingesloten — tegen te gaan. 24 Februari 1893 (No. 6432) schreef Dr. K.:

* * * *Donners voorstel.*

De heer Donner heeft aanspraak op den dank van heel onze partij voor den moed, die hem besluiten deed, een poging te wagen, om aan het schutterschandaal een einde te maken.

Onze partij *kan* er geen vrede meê nemen, dat, keer op keer, alleszins vrome mannen naar de gevangenis gaan, om geen andere reden, dan omdat ze oordeelden op den Zondag geen schuttersdienst te mogen verrichten.

Tegen zulk een vonnis en zulk een straf komt de publieke consciëntie in verzet. Ze duldt het niet, en kan niet zwijgen, eer het voortaan tot de onmogelijkheden zal behooren.

Het doet ons daarom genoeg, dat de heer Donner in zijn *Memorie van Antwoord*, met haar belangrijke bijlage, de moeite nam, geheel deze zaak zoo volledig en keurig toe te lichten.

Metterdaad heeft hij aangetoond, dat dit schutteren op Zondag niet in onze Staatshuishouding past, en, hield het op, geen ongeriefelijkheden voor de practijk zou opleveren, blijkens hetgeen in tal van andere plaatsen feitelijk reeds plaats grijpt.

Zijn denkbeeld, om de winstderving, die het schutteren op een weekdag aan den arbeider zou opleveren, van Overheidswege te vergoeden, verdient, zoo dit noodig bleek, alleszins aanbeveling, en zou niet dan een zeer geringe uitgave vorderen; ook al zien we met het oog op onze „Maandaghouders” voorshands de noodzakelijkheid hiervan nog niet in.

De beste oplossing ware wel, indien de usantie algemeen ingang vond, om b.v. des Woensdagsmiddags na twee ure allen arbeid te laten rusten.

Het is nu eenmaal een feit, dat de Maatschappij, behalve aan den Zondag, ook nog behoefte heeft aan zekeren vrijen tijd in de week.

Behalve het schutteren zijn er nog allerlei dingen in het maatschappelijk leven, die niet bij den Zondag passen, en die ook niet na afloop van den langen arbeidsdag te verrichten zijn, en die dus, zoolang er geen vrije middag in de week is, altoos naar den Zondag worden opgeschoven.

Een werkman, die met zijn vrouw iets wil gaan koopen, moet dit, bij de vervroegde winkelsluiting, nu bijna altoos op Zondag doen.

Wie als arbeider eens met de zijnen uit wil gaan, moet nu wel den Zondag kiezen.

Een vrije middag in de week zou dan ook het maatschappelijk leven zeer verheffen; liefst op Woensdag, als 's middags ook de kinderen thuis zijn.

En dan eerst, als er zulk een vrije dag in de week openkwam, zou de Zondag in eere kunnen gehouden worden, en buiten alle wereldsche beslomming aan zijn hooger doel kunnen beantwoorden.

(Ook in 1910 bepleitte Dr. K. vrije dagen voor den arbeider.)

Door Patrimonium was in Frieslands afdeelingen de Landnationalisatie bepleit en gesteund door de Standaard. 18 Februari 1895 (No. 7040) wordt geschreven :

* * * *Landnationalisatie.*

Tot onze bevreesding doet men het voorkomen, alsof onze redactie zich over de landnationalisatie *niet* reeds voorlang met beslistheid had uitgesproken.

Immers duidelijk is onzerzijds verklaard:

1e. Dat het denkbeeld om den bodem buiten den handel te plaats en door de Overheid in erfpacht te laten uitgeven, op zichzelf nóch socialistisch nóch anti-socialistisch is, en o.a. door Jozef, als grootvizier van Egypte's Koning in het land van de Delta gerealiseerd is.

2e. Dat er in de critiek op de tegenwoordige agrarische regeling een *deel waarheid* ligt, dat door betere agrarische regeling tot zijn recht moet komen.

3e. Dat nationaliseering van den bodem *zonder* koop, door *roof*, niet alleen met de *Grondwet*, maar met *Gods* wet in strijd ware, en alzoo door geen onzer *kan* worden voorgestaan.

4e. Dat nationaliseering van den bodem door *afkoop* niet mogelijk is zonder zulk een financieelen last op den Staat te leggen, dat erfpacht en grondlasten verre zouden moeten te boven gaan, wat thans aan pacht en grondlasten betaald wordt. En

5e. Dat zeer ernstige twijfel rijst, of uitgifte van den nationalen bodem in erfpacht niet tot nóg ongezonder toestanden zou leiden dan thans aan de volkswelvaart in den weg staan.

Wat het sociaal program van *Patrimonium* omtrent dit punt biedt, drukt ook onze overtuiging uit.

Slechts komen we er tegen op, dat men een voorstander van land-nationalisatie, mits door onteigening tot den vollen prijs, reeds deswege als sociaal-democraat brandmerkt.

Dit brandmerk past niet.

In een twintigtal artikelen heeft Dr. Kuyper de gronden en regeling voor pensionneering van werklieden uiteengezet, waarop critiek niet uitbleef. 17 Mei 1895 (7115) :

* * * *Aalmoes of loon.*

In de *Liberaal* vond onze voorstelling, dat er van een aalmoes alleen sprake mag zijn bij *schuldigen* of *ellendigen*, maar niet bij wie werken kon, en levenslang doorwerkte, ernstige bestrijding.

We weten niet beter te doen, dan de redactie naar de pas verschenen schoone brochure van den heer *Jean Chrétien: Vóór of tegen Familieloon*, te verwijzen, om haar te doen inzien, hoe er tusschen haar *Manchester-idee* en de overtuiging der Christenen een afgrond gaapt, waar geen brug over te leggen is.

Tot inzicht van het valsche van het standpunt zou ze dan eerst komen, als haar leden zelve, na in allerlei betrekkingen met alle krachten met talent gewerkt te hebben, nog niet zooveel verdienden dat ze leven konden, en alsdan zelve het overige er bij moesten krijgen *in den vorm van een aalmoes*.

Dan zou de *Liberaal* wel anders gaan spreken.

Maar dan ligt het ook daaraan, dat ze ons streven niet waardeeren kan.

Ze spreekt over arbeiderstoestanden, die ze uit de verte bekijkt, maar weet er zich zelve niet in te verplaatsen.

8 November 1895.

* * * *Recht van staking.*

Op het Kerkelijk Congres vond de verouderde meening nog een pleitbezorger, dat het staken van het werk voor een christen-werkman ongeoorloofd is.

Sympathie vond dit denkbeeld gelukkig niet. Het werd krachtig weersproken. En het applaus viel meer den tegenspreker dan den pleitbezorger ten deel.

Er is dan ook feitelijk niets tegen in te brengen, dat, zoolang de arbeid op contract rust, de arbeider even vrij als de patroon moet

zijn, om al of niet te contracteeren, zijn contract desverkiezend op te zeggen, en de bij de sluiting van contract aangeboden voorwaarden al of niet aan te nemen.

Niet, dat we dit den gewenschten toestand vinden ; maar zoolang het vrije contract bestaat, moet de vrijheid van contract voor patroon en werkmán beiden gelijkelijk gehandhaafd worden.

Natuurlijk is de patroon vrij, om contracten voor langen termijn te bedingen, en ook kan vooraf een tijd van opzegging bepaald worden ; en is dit geschied, dan moet ook de werkmán zich hieraan eerlijk houden.

Ook zouden we niet durven adviseeren tot een werkstaking, die plotseling aan een stad de middelen voor haar voeding onttrok.

Excepties zullen hier *altoos* gelden.

Maar in beginsel moet het recht van den werkmán erkend worden.

De patroon heeft over den werkmán geen *heerschappij*, alleen een op contract rustend *zeggensschap*.

In dit jaar heeft de *St.* zich veel met de vakbeweging of organisatie van den arbeid bezig gehouden, ook al naar aanleiding van het wetsontwerp Kamer van Arbeid.

13 Februari 1896 (7343) plaatste Dr. K. de

* * * *De Overheid en de Arbeid.*

De Arbeid is geen taak van Staatsdienst en der Overheid komt het diensvolgens niet toe, den Arbeid, als ware hij een stuk van het Staatsleven, discretionair te organiseeren of zelf te regelen.

Tegenover elk pogen van dien aard moet onzerzijds de zelfstandigheid van den Arbeid, zijn soevereiniteit in eigen kring, ter wering van Staatsbemoezucht, met hand en tand verdedigd worden.

Ook voor den Arbeid moet de Overheid *het Recht* bestellen ; maar dit is heel iets anders, dan den Arbeid eigenmachtig regelen.

Recht moet besteld, zoodra het usuëele recht, uit wat oorzaak ook, te kort schiet. Zoo kwam ook het Handelsrecht uit usantiën op, en bleef langen tijd usuëel, maar toen het, vooral om zijn internationaal karakter, als usuëel recht zich niet handhaven kon, of ongevoegzaam bleek, heeft de Overheid in de verschillende landen zeer terecht de uit het leven opgekomen rechtsverhoudingen vastgezet.

Oók kan het plicht zijn van de Overheid, om in den kring van den Arbeid in te grijpen, gelijk zij dit doet, soms te sterk zelfs doet, in den kring van het huiselijk leven, ter voorkoming van ongeoorloofde verhoudingen bij het huwelijkscontract, of ter handhaving van de

rechten der individuen, in zake voogdij, mishandeling, erfrecht enz.

Zelfs kan het plicht van de Overheid zijn, om datgene, waarvoor de Arbeid, hetzij in het algemeen, of ook onder bepaalde omstandigheden, nog niet genoegzaam ontwikkeld is, tijdelijk waar te nemen, te steunen, of op gang te brengen, juist zóó als het plicht van de Overheid is, zorg te dragen voor het onderwijs te dragen in landen, waar eigen initiatief hiervoor nog onmachtig is.

Ten slotte kunnen de internationale verhoudingen de Overheid machtigen en noodzaken, om als Verweerderesse van de nationale belangen tegenover het Buitenland, zich te mengen in het geding van den Arbeid, gelijk ze aan haar grenzen het recht uitoefent, om te weren of binnen te laten, te belasten of vrij door te laten.

Maar op welke wijze, in welke mate, de Overheid hier ook handelend optrede, steeds moet het beginsel gehandhaafd, dat alleen de bestelling van het Recht, en dat niet discretionair, maar naar den eisch van het leven, de eenige taak der Overheid op dit gebied is; terwijl elke andere bemoeiing geen ander karakter mag dragen, dan van tijdelijke handreiking, om den nog zwakke zelf te leeren loopen, en hoe eer hoe beter de helpende hand van wie geen steun meer noodig heeft, terug te trekken.

Aldus is de zaak door ons verstaan en opgevat in 1875, toen we haar naar aanleiding van een pikant Kamerdebat ter sprake brachten; zoo is ze door ons toegelicht in 1878, bij de verklaring van ons Program; en in dien zin, en niet anders, achten we nog, dat ze moet opgevat worden.

Allengs moge onze zienswijze op dit punt rijker ontwikkeld zijn; maar wie zich de moeite gunde ons te volgen, wist van 1875 af, wat hij aan ons had.

Van loslating of verloochening van het eens beleden beginsel was geen sprake.

Rationalisatie, het woord van onzen tijd, werd in 1896 nog niet gebezigd; wel was er de strijd tusschen den mensch en de machine. In Rotterdam's haven is destijds een zware strijd gevoerd, waarvan gewag gemaakt wordt op 25 Maart 1896, No. 7378, in

* * * *Ertswerkers.*

We zijn thans gelukkig zóóver, dat niemand meer aan de Rotterdamsche ertswerkers het recht betwist, om, nu één der firma's die erts aanvoeren, de bedingen, waarop gearbeid werd, gewijzigd heeft,

te verklaren, dat zij op die nieuwe bedingen van het aangeboden werk afzien.

Vraagt men daarentegen, of de publieke opinie ditmaal in hun weigering een blijk van practischen en wijzen zin ziet, dan kan het antwoord niet anders dan ontkennend luiden.

Het verschil in de bedingen toch bestaat ditmaal alleen hierin, dat voor een deel de *mannenkracht* door *machinekracht* zal worden vervangen.

Het geldt hier alzoo het algemeene vraagstuk, of de machine, als vijandin van den arbeidenden stand, moet teruggedrongen, dan wel als hulpe voor den mensch moet ingehaald, in de hoop, dat krachtsvermeerdering tot vermeerdering van actie zal leiden, en zoo toch ten slotte aan den arbeidenden stand eer ten goede zal komen, dan tot schade gedijen.

Nu erkennen we het allesovertreffende gewicht van dit vraagstuk voor den welstand der klasse die handenarbeid verricht. De machine doet aan de spierkracht van den man een zware concurrentie aan. En het valt kwalijk te ontkennen, dat de versterking van veel geluk in den arbeidenden stand voornamelijk aan het optreden van de machine te wijten is.

Ook in het onderhavig geval beseft ieder, wat ontroering het onder de ertswerkers moest geven, toen een machine gereed kwam, die *drie* op de *twaalf* man op stal zet.

Wordt het gebruik van de electriche kranen algemeen, dan be- teekent dit, dat van de 1500 man te Rotterdam 375 naar huis gaan.

De vraag, of door vermeerderden aanvoer van erts deze 375 weer aan het werk zullen komen, is niet voor stellige beantwoording vatbaar.

Hier herhaalt zich dus de uiterst pijnlijke schade, die de invoering van de machine op allerlei terrein, althans in den aanvang, aan de arbeidende klasse berokkent.

Juist echter het feit, dat men hier te doen heeft met een verschijnsel, dat niet op zichzelf staat, maar geheel onze nijverheid, landbouw en handel al meer beheerscht, belet ons in te zien, op wat gronden de ertswerkers achten den strijd te zullen kunnen volhouden tegen een vijandin, die overal elders reeds oppermachtig heerscht.

Het zou verklaarbaar zijn, indien de arbeidende stand den strijd tegen de machine *in het generaal* aanbod; al staat het te bezien of dit verstandig zou zijn.

Maar een formeele strijd tegen de machine op één enkel punt maakt op ons den indruk van een worsteling der onnadenkendheid, die tot geen gewenscht resultaat leiden kon.

Het recht van den werkman en den patroon bij arbeidscontract vast te leggen werd steeds voorgestaan. Ook 17 Juni 1896 (7447) getuigt dat.

* * * *Pressie.*

De pressie, door de firma Petrus Regout te Maastricht op het personeel van haar fabriek uitgeoefend, gaat het goede spoor te buiten.

Op zichzelf dient erkend, dat elk patroon even vrij is, om aan de werklieden, die hij in dienst neemt, de voorwaarden te stellen die hem goeddunken, als het aan werklieden vrij staat de bedingen te bepalen, waarop zij bereid zijn te werken.

In een goedgeordende maatschappij behoorde die wederzijdsche vrijheid wel *niet* zoo absoluut te zijn, en het arbeidscontract niet zoo uitsluitend op de scherpte van ieders wil te rusten.

Maar zoolang het arbeidscontract ten onzent nog in dien volstrekten zin vrij is, kan *legaal* aan de firma Regout niet het recht worden betwist, om te handelen gelijk zij deed.

Juist daarom echter is het goed, dat *de publieke opinie* harerzijds zekere *pressie* stelle tegenover de *pressie*, door dezen patroon op de werklieden uitgeoefend.

Het kan ten goede werken, indien de firma Regout ontwaart, dat men vrij algemeen van oordeel is, dat haar poging om het vereenigingsleven der werklieden te knakken en feitelijk af te snijden, is af te keuren.

De heeren Kouveld c.s. lieten daartoe een protest uitgaan, dat men onder ons Binnenland vindt afgedrukt, en dat een effect ten goede kan hebben.

Naar aanleiding hiervan verklaren ook wij gaarne, dat de firma Regout te Maastricht o.i. het perk van *het zedelijk geoorloofde* ten deze overschreed, en dat ze wél zal doen, met hoe eer hoe beter op zoo malencontreus besluit terug te komen.

Wie het vereenigingsleven onder onze werklieden dwarsboomt en onmogelijk wil maken, randt het natuurlijk recht aan, dat, gelijk aan elken levenskring, zoo ook aan den kring van de arbeiders toekomt.

Op die wijs ontnemt men *sociaal* aan de arbeiders een recht, dat hun bij de *Grondwet* verzekerd is.

Beginselen voorop. Nederland als Christen-natie.
2 October 1896 (7539):

* * * *De Marine en de Rustdag.*

De *Holland* zal op Zondag te water worden gelaten.

Zou dit ook in de dagen van De Ruyter zijn geschied?

Stellig niet.

Maar nu *moet* het, omdat in de week de doorvaart aan de sluizen niet mag belemmerd worden, en op Zondag de scheepvaart minder druk is.

Dezen maatregel vinden we *ergerlijk*.

Opnieuw een teeken van den eerbied, dien men bij onze vloot voor het Heilige heeft.

De scheepvaart mag zelfs geen halven dag vertraging ondervinden, maar het gebod des Heeren mag opzij worden gezet; en ook de werklieden bij de Marinewerf, die helpen moeten, worden in de eerbiediging van dit gebod verhinderd.

Zoo gaat de Overheid ons voor, van verre niet gissende, wat kwaad zulk een verkeerd initiatief sticht en wat kwaad bloed het zet bij wie nog den Rustdag eeren.

De klompenmakers leden o.a. onder den invoer van buitenlandsche waar. 22 Februari 1897:

* * * *Klompenmakers.*

Van oudsher is de klompenmakerij een echt Hollandsche industrie geweest. De schoen van hout hoorde bij onzen drassigen bodem.

Thans echter is de import, met name van Belgische klompen, zoo hand over hand toegenomen, dat het bedrijf kwijnt.

De tusschenpersonen, die als handelaars in klompen optreden, om ze aan den man te brengen, storen er zich niet aan, van waar de klomp komt, als zij maar goede zaken maken.

Vandaar verzoek der klompenmakers aan de Regeering, om hun industrie voor ondergang te bewaren; maar vandaar ook verzoek van de klompenhandelaars aan de Regeering, om vooral op klompen geen recht te heffen.

Dit deed den strijd ontbranden.

Fel gaat het in het orgaan der klompenmakers tegen de klompenhandelaars in.

Zie hier een proeve van de *ethische* winste der worsteling om het brood tusschen concurrenten.

Nu schuilt ook hier ongetwijfeld aan beide zijden overdrijving, maar ook hierin komt toch weer uit, met wat schier onoverkomelijke bezwaren vooral zulke kleine industrieën te worstelen hebben.

We krijgen nu een klompentoonstelling te Apeldoorn.

In elk geval een teeken van leven.

Door den invoer van meel uit Amerika waren molenaars en meelfabrikanten in het gedrang gekomen, hetgeen aanleiding werd om 18 Februari 1897 te schrijven :

* * * *Nationale welvaart.*

Er waren in ons land 82 meelfabrieken.

Hiervan zijn er nu reeds 56 gesloten, en er blijven er nog maar 26 over, terwijl van deze laatste 26 meer dan één zieltoogt.

Moet dit nu zoo doorgaan? Moet de tijd komen, dat de laatste meelfabriek onder den hamer gaat, en we zelfs in tijden van blokkade uitsluitend op onze windmolens zouden te rekenen hebben?

Buitenlandsche fabrikanten en buitenlandsche werklieden steken zoodoende het geld op, dat wij in ons brood voor het gemaal vereten, en de bij ons in deze industrie gestoken gelden gaan te loor, terwijl de werklieden die er hun brood bij vonden, broodeloos worden.

En dat alles ter wille van een theorie, en terwijl zelfs in België de Regeering den invoer van meel belast heeft.

Voor beschermende rechten pleitte Dr. Kuyper als het noodzakelijk was, gelijk blijkt uit — 15 Mei 1897 — :

* * * *Garens.*

Dat een recht op garens, om onze vlasindustrie uit haar onmogelijke positie te helpen, in het algemeen onze weverijen drukken zou, is onjuist.

Die weverijen hebben onderscheidenlijk belang bij katoen en linnen, maar voor verreweg het grootste deel bij katoen; en natuurlijk zal niemand er aan denken recht op katoengaren te leggen, ten einde de vlasindustrie te steunen.

Nu is het ongebleekte linnengaren (fil écru) bij invoer in Frankrijk belast met 31 fr. op de 30.500 meter, in Duitschland met 10 fr., in

Oostenrijk met 20 fr., in België met 20 fr., in Spanje met 100 fr., in Italië met 75 fr., in Portugal met nog veel meer, en in Zwitserland altoos nog met 5 fr.

Zou het dan zoo onbillijk zijn, ook ten onzent in gelijken geest te handelen?

De vlasindustrie is toch een zoo gewichtige tak van den nationalen arbeid, dat één enkele vlasbouwer ons een gespecificeerde opgave zond van bij de f 25.000, die in één jaar door hem aan arbeidsloon zijn uitbetaald.

Iets waarbij men niet vergete, dat de regeering de suikerbieten-teelt feitelijk met een hooge premie al die jaren beschermd heeft, en het juist deze bietenteelt is, die, gevoegd bij de concurrentie van Kortrijk, deze industrie op zoo ernstige wijze drukt.

9 Februari 1900 (8571).

* * * *Eerst het Koninkrijk Gods.*

De vraag is opgeworpen, of de Antirevolutionaire partij, door met kracht op te treden óók voor de vraagstukken die de sociale quaestie aan de orde stelt, niet het woord uit het oog verliest: „Zoek eerst het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden.”

Voorshands in antwoord hierop slechts de driedubbele weder-vraag:

1°. Worden deze woorden van onzen Heiland ook door wie aldus vraagt, in eigen maatschappelijke aangelegenheden, zóó opgevat, dat hij niet voor zijn maatschappelijke belangen mag pleiten of opkomen, tenzij het verwerven van wat hij in verband met het Koninkrijk Gods behoeft, eerst volledig zij afgeloopen?

2°. Behoort, volgens den Christus, het opkomen voor wat eisch is van Barmhartigheid en Gerechtigheid, *niet* tot de dingen van het Koninkrijk Gods?

En 3°. wanneer heeft de Antirevolutionaire partij ooit het stoffelijke voor het geestelijke geschoven?

Zelfs Patrimonium deed dit nooit.

Op het terrein der vakbeweging bepleitte Dr. K. federatieve samenwerking op vast accoord.
 Uit de dagen van strijd en opkomst der vakbeweging dateert — 1 Maart 1900, 8588 — de

* * * *Algemeene Vakbonden.*

Nog steeds blijft de vraag aan de orde, of de mannen van *Patrimonium* goed doen met vakvereenigingen in eigen kring op te richten, en deze, federatief, met vakvereenigingen van andere partijen, doch voor hetzelfde bedrijf, te laten saamwerken.

Wij voor ons blijven deze vraag, gelijk we van meet af deden, in bevestigenden zin beantwoorden.

Het bedrijf van timmerman, diamantwerker, metselaar, of wat ook, is niet een stuk van het leven der Christelijke kerk, maar een stuk uit dat burgerleven, dat aan alle menschen gemeen is. Men kan dat ook zoo uitdrukken, dat men zegt: Het bedrijf behoort tot het terrein der gemeene Gratie, niet der particuliere Genade.

Zien derhalve de werklieden bij eenig bedrijf zich geroepen, om hunne rechtsbelangen als werklieden tegenover de Overheid of tegenover hun patroons te verdedigen, dan zullen ze dit met te meer klem kunnen doen, hoe meer ze zich voor dat doel aaneensluiten.

Versplintering zou hier oorzaak van zwakheid worden.

Doch al is het, dat aller belang gemeenschappelijk is, daarom kan toch het oordeel verschillen over de aan te wenden middelen, ten einde voor die belangen op te komen. Dat is de oorzaak, waarom de mannen van *Patrimonium*, die van den R.-Cath. *Volksbond*, die van het *Alg. Werkl. Verbond* en de Socialisten niet saam kunnen werken in éénzelfde vakvereeniging. Is men toch saâm lid van zulk een Vereeniging, dan drijft de meerderheid haar wil door, en moeten de anderen zich voegen. En overmits nu met name de Socialisten hun vakvereeniging ook dienstbaar stellen voor politieke doeleinden, en middelen aangrijpen die voor ons verboden zijn, kan men niet saâm wonen in één huis.

Federatie is daarom de wel lange en moeilijke, maar toch de eenig bruikbare weg. En bij het leggen van zulk een federatief verband, behoort de wederzijdsche verhouding zóó geregeld te worden, dat de saamwerking slechts voor zooverre geldt en doorgaat, als ieders zelfstandigheid gewaarborgd zij, en de aan te wenden middelen voor allen saâm geoorloofd.

Dr. Kuyper had in zijn ontwerp Arbeidswet in Art. 337 voorgeschreven: „in een broodbakkerij mag een werkman tusschen 9 uur des avonds en 5 uur des ochtends niet werkzaam zijn." Waaruit dus blijkt, dat de nachtarbeid voor bakkers geheel werd afgeschaft. En door uitbreiding van de Arbeidswet van 1889 werden de arbeids- en rusttijden voor andere werklieden geregeld. De Veiligheidswet met de algemeene maatregelen van bestuur was in het ontwerp opgenomen evenals een regeling voor het Leerlingwezen.

30 September 1907 :

* * * *Nachtarbeid.*

Het jongste Congres te Utrecht gehouden, toonde dat het denkbeeld, om aan den nachtarbeid in het Bakkersbedrijf een einde te maken, sinds het laatste Congres aanmerkelijke vordering had gemaakt.

Er heerschte thans tamelijk wel een eenparige overtuiging. Verzet tegen die overtuiging kwam ternauwernood aan het woord. En ook, waar zich zoodanig verzet uitte, bestreed men niet meer afschaffing van nachtarbeid ten principieele, maar opperde bedenkingen tegen ongelegenheden, die van die afschaffing zonder meer te wachten stonden.

Ook mag geconstateerd, dat men thans zoover is, dat alle partijen in dit geding aan één kant staan. De politiek hield op struikelblok te zijn. Zoowel de partijen van Rechts als die van Links bleken hier een terrein tot gezamenlijke actie gevonden te hebben. Mannen van allerlei richting traden als referenten op, en aller conclusie was voor de afschaffing gunstig.

Blijft alleen de vraag, hoe tot opneming van het verbod in de wet te geraken, en aan dit punt toegekomen, scheen de zaak schier hopeeloos te staan.

Reeds drie ontwerpen zijn naar de papiermand verwezen. Een vierde is er nog niet. Het komt in de Staten-Generaal maar niet tot afdoening. En misschien niet ten onrechte werd de vrees uitgesproken, dat de voorstanders zelve dit oponthoud in de hand werkten door hun op één punt onvoorzichtigen eisch.

Ze willen toch ook den particulieren bakker met vrouw en kroost verbieden, in eigen huis 's nachts deeg of oven gereed te maken, en te bakken. En al mag worden aangenomen, dat het gevaar, ter afwending waarvan ze dit wenschen, ernstig onder de oogen zal moeten worden gezien, het gaat te ver, nu reeds tot dezen uitersten maatregel, die zoo kras het huisrecht aantast, te willen drijven.

4 October 1907.

* * * *De bakkers en Hosea de profeet.*

Aan Dr. Kuyper wordt verweten, dat hij de woorden van Hosea : „hunlieder bakker slaapt den ganschen nacht”, als argument in zijn betoog zou gebezigd hebben.

Dit is onjuist.

Juist integendeel heeft hij uitdrukkelijk verklaard, dat uit deze woorden niets hoegenaamd voor onze bakkersquaestie viel af te leiden.

Er is hier enkel een beeldspraak, waaruit mag afgeleid, dat te Jeruzalem destijds 's nachts niet gewerkt werd ; maar uit dit bloote feit is geen enkele consequentie te trekken voor het bakkersbedrijf in het gemeen.

Noch voor, noch tegen hetgeen het Congres begeerde.

26 November 1907.

* * * *Bakkersquaestie.*

Een inzender betoogde nogmaals, dat verbod van nachtarbeid tot den patroon en zijn gezin moet worden uitgebreid.

Zelfs verzekert hij, dat de patroons zelve niet liever wenschen.

Ons dunkt, als dit zoo is, zal de zaak spoedig gevonden zijn.

Reeds herhaaldelijk toch wezen we er op, dat dan niet in de Arbeidswet, maar daarbuiten ten deze een bepaling omtrent het *bedrijf* kan worden gemaakt, die vaststelt, dat geen brood gevent mag worden vóór negen of tien uur.

Dan kan naar geloofwaardige zegslieden, ieder bakker met zijn versch gebakken brood gereed zijn na afloop van behoorlijke nachtrust. Dan natuurlijk zal niemand noodeloos zijn nachtrust er aan wagen. Dan vervalt alle ongelijke concurrentie, want dan gaan alle winkels tegelijk open en rijden alle broodkarren tegelijk van den winkel af. En dan blijft het huisrecht geheel ongeschonden.

Dat zou bezwaar ontmoeten bijaldien de patroons tegen zulk een beperking van de vrijheid van het bedrijf in verzet kwamen. Maar is dit *niet* het geval, dan kan tegen zulk een bepaling geen ernstige bedenking rijzen.

Immers al mag het huisrecht niet dan in het uiterst geval van noodzakelijkheid worden aangetast, inzake de uitoefening van het bedrijf mag de Overheid regelend optreden.

Alle verkoop toch is een daad, die in verband staat met het publieke terrein.

In zijn open winkel staat de bakker heel anders, dan 's nachts in zijn eigen huis.

15 Mei 1877 had Dr. Kuyper de aandacht op vervroegde winkelsluiting gevestigd en deze op 7 uur des avonds gesteld om den winkelier en zijn bedienden vrijen tijd te bezorgen. Na dien herhaaldelijk weer. Na deze uitingen werd 3 December 1908 geschreven :

* * * *Vervroegde winkelsluiting.*

In Berlijn en zijn voorsteden is nu sedert 1 November een strenge verordening in werking getreden, die gelast dat alle winkels, magazijnen en verkoopplaatsen des avonds te 8 uur gesloten moeten zijn. En zoo streng zelfs is deze verordening toegepast, dat in de passage van Unter den Linden zelfs zeildoek gehangen is over al wat op uitstalling geleeke.

Nu een maand verliep, heeft men de uitkomst van dien maatregel pogen op te maken, door bij verschillende winkeliers te onderzoeken, of ze werkelijk schade hadden geleden in hun ontvangsten.

De uitkomst nu van dit onderzoek was, dat deze schade bij winkeliers die levensbehoefden verkochten, alleen de eerste drie dagen voelbaar was. Daarop volgde nieuwe inslag van de klanten, en binnen een week was de normale ontvangst hersteld.

Bij de winkeliers, die kleeding verkochten, schoenwinkels inbegrepen, hield de schade een week langer aan, maar nog lang was de proefmaand niet om, of het publiek had zich ook in die schoenwinkels vroeger aangemeld, en al spoedig was ook hier van schade geen sprake meer.

Luxe-winkels lijden nooit onder zulk een maatregel, daar het eerst later uitgaande publiek aan den koop in deze soort magazijnen geen deel neemt.

Die alleen bitter klaagden waren de sigarenwinkels. Hun ontvangsten namen niet alleen de eerste week sterk af, maar deze schade hield al de overige weken van de maand aan. Kellners in de bierhuizen verkochten nu tegen kleine winst goedkoop ingeslagen sigaren, en de sigarenmagazijnen leden zeer aanmerkelijke schade.

Ingenomen met dien maatregel waren daarentegen in gansch bijzondere mate de houders van bierhuizen, café's en kroegen. Voor eerst toch werden deze nu druk bezocht door het vrijgekomen

winkelpersoneel, en ten anderen bleven velen die anders 's avonds op koopen uitgingen, nu den avond lang hangen in deze gezelschapslokalen.

De proef schijnt dus vrijwel gelukt, maar toch dient op 't laatste de aandacht gevestigd. Verhuist het talrijk winkelpersoneel van 's avonds 8—12 uur naar deze drinkgelagen in plaats van naar huis, dan gaat 't geldelijk allengs achteruit, en staat bloot aan gevaren, die in den winkel niet voorkwamen.

Een licht- en een schaduwzijde ook hier.

(17 Maart 1910 werd het Rapport der Middenstands Commissie vóór Winkelsluiting verdedigd). Zie ook bldz. 165.

Dinsdag 9 Maart 1909 had Dr. K. de motie-tien-urendag, waarover de Kamer drie dagen moest praten, afgewezen als een stembus-manoeuvre. Bescherming werd noodig geacht, zoo door het Ministerie-Mackay als -Kuyper; 9 Maart schreef de St. nog: Men is er nog niet met een algemeene formule van acht of tien uur. Er zijn bedrijven waarin zelfs acht uur te veel is, en die niet meer dan zes uur lijden kunnen. Vandaar, dat Dr. K. steeds pleitte voor een regeling van den arbeidsdag door het bedrijf zelf en uit het bedrijf zelf opkomend. 13 Maart 1909 volgde:

* * * *De aap uit de mouw.*

Eerst nam de heer Schaper de houding aan van een opgeschoven revisionist. Wat hij bedoelde was zoo onschuldig. Men moest hem niet aan de letter van zijn motie houden.

Er viel met hem te onderhandelen. Zeker, de regeling kan niet geheel uniform zijn. Doch dit alles kon later bezien; nu was het er maar om te doen, de Kamer te laten verklaren, dat aan de mishandeling van de arbeiders een einde moet komen. Heel de Kamer kon voor zijn motie stemmen. Immers voor het schandelijk misbruiken van menschelijke arbeidskracht nam niemand het op.

Doch gisteren waren op eenmaal de hekken verhangen.

De vogelaar, die eerst lieflijk floot, was op eenmaal gemetamorphoseerd in een drastisch demagoog. Voor den honing kwam de azijn. Fel en bitter ging het tegen een ieder, die hem niet in het gevlei wilde komen, in. Het werd een kabaal in heel de Kamer, en de Voorzitter had een zwaren dag.

Dat deed de naderende stembus.

De Kamerleden hadden 't wel te verstaan, dat ze, door tegen te stemmen, hun eigen strop gereed maakten.

Wie niet voor Schapers motie stemde, zou als een vijand van de arbeiders op het stembusschavot staan.

Toch heeft de heer Schaper wel gemerkt, dat de Kamerleden zich niet laten bang maken. En niet 't minst heeft door zijn zakelijk betoog Minister Talma aan Schapers motie de tanden uitgebroken.

Voor inkorting van den arbeidsdag wil heel de Kamer zich opmaken, maar wie uit overtuiging Schapers motie onbekookt en slecht gesteld vindt, weigert uit stembusangst voor dezen demagoog een voetval te doen.

Bedrijfsorganisatie was steeds waarop aangedrongen werd. De Kamers van Arbeid gaven niet veel dan moeite. Waarop meer dan eens gewezen was, zoo ook 6 April 1909 :

* * * *Een dood paard aan een boom.*

Er wordt een poging aangewend, om de Kamers van Arbeid te galvaniseeren. Nu, laat men dat beproeven. Het gelukt toch niet. Maar al wat men erin verbetert, kan daarom toch winste zijn.

Mits op een voorwaarde, deze n.l., dat men er de zoo broodnoodige Bedrijfsorganisatie niet om uit het oog verliest, want die brengen de Kamers van Arbeid ons nooit.

Terecht heeft daarom reeds bij de oprichting Dr. Kuyper ze in de Tweede Kamer zoo kras mogelijk bestreden, zóó kras, dat hij niet aarzelde ze te qualificeeren *als een dood paard aan een boom gebonden*.

Later qualificeerde hij ze als een knaapke met de Engelsche ziekte geboren. Zoo sprak hij toen hij Minister was.

Maar ter zake heeft Dr. Kuyper steeds aangestuurd op Bedrijfsorganisatie, en alleen doordien men hem hierin niet heeft gesteund, verkeerden we thans in zoo groote ongelegenheid.

Noch de Kamers van Arbeid, noch de private vakorganisatie kunnen ons brengen wat we noodig hebben.

Er moet een organisatie van het Bedrijf komen met executoire bevoegdheid. Anders leiden ze nooit tot het doel. En alleen zij kunnen tegen deze organisatie zijn, die liefst den enkelen arbeider op de Bedrijfsmarkt met den patroon laten onderhandelen; een handel waarbij hij altoos aan het kortste eind trekt.

9 October 1909 werd gepleit voor:

* * * *Salarissen.*

Steeds sterker wordt de drang, om de salarissen van het in dienst van het Rijk zijnde personeel te verhoogen.

Aan dien eisch kan zekere billijkheid niet worden ontzegd. Het valt toch niet te loochenen, dat de levensstandaard in de laatste 50 jaren een aanmerkelijke wijziging onderging. Wat omstreeks 1850 met f 500 te doen was, doet men thans ternauwernood voor f 650. Het leven is stellig een derde duurder geworden. Voorzoover men derhalve thans nog de salarissen van 1850 handhaaft, beloont het Rijk zijn personeel schrieler en schraler dan voorheen. Dit heeft men dan ook ingezien, en bij een zeer groot deel van het dienend personeel zijn de salarissen reeds opgezet.

In verhouding tot het totaal van onze Rijksmiddelen wordt intuschen nog altoos een veel kleiner percentage aan salarissen uitgekeerd, dan eertijds. Want wel is het aantal bij dit personeel op reusachtige wijze geklommen, maar het budget zelf werd verviervoudigd, en liep van een 50 tot bijna 200 millioen op.

Toch wane men niet, dat met kwistige hand tot verhooging van salarissen kan worden overgegaan zonder het budget in gevaar te brengen. Het cijfer der personen, voor wie de eisch van verhooging aan de orde komt, is daarvoor te groot, en dit te meer, daar steeds sterker aandrang opkomt, om ook voor weduwen en weezen een pensioen beschikbaar te stellen. Iets waar dan nog bijkomt, dat men zeer ten onrechte alleen op de laag-gesalarieerden de aandacht vestigt. Geheel dezelfde klimming van levensstandaard drukt ook op de hooger geplaatste ambtenaren van den Staat. Zelfs een Minister die in 1850 zijn f 12000 ontving, had, naar onzen levensstandaard gerekend, een tractement van f 16000, zoodat een Minister thans feitelijk f 4000 minder ontvangt dan eertijds. Evenzoo is het bij den Raad van State, bij de Commissarissen van de Provinciën, alsmede bij de Rechterlijke macht. Naar verhouding zijn al deze ambten thans slechter bezoldigd dan voorheen.

En nu ligt het wel in den aard der zaak, dat men eerst zich opmaakt, om de lagere salarissen te verbeteren, maar eisch blijft het toch, dat geheel dit vraagstuk in samenhang worde overzien. Te lage tractementen op de hogere sporten van de ambtenaarsladder brengen toch het gevaar met zich, dat alleen gefortuneerde personen

hiervoor in aanmerking kunnen komen, en dat de knapste elementen zich aan den Staatsdienst onttrekken, om in den handel zich een betere positie te verwerven.

Ook vroeger is voor inkrimping van treinenloop gepleit. Zie bldz. 135.

21 December 1909.

* * * *Zondagstreinen.*

In Engeland laat men Zondags heel wat treinen minder loopen dan in de week.

Ook ten onzent is hierop aangedrongen, maar dusver kwam het er niet toe, en de nieuwe Minister van Waterstaat bleek geen plan te hebben, om er zich voor te spannen.

Hierbij merke men wel op, dat het geen beginsel-quaestie is, of men iets meer of minder zal doen. Wie acht, dat des Zondags alle arbeid moet worden gestaakt, vraagt niet om *minder* treinen, maar om algeheel stilstand der treinen.

Het geschil hier in geding komt dus alleen neer op de vraag, of men het personeel niet een beteren rustdag, of althans meer rust op Zondag kan bezorgen, en of men de drukte van het spoorverkeer, die altoos de stille, plechtige ruste van den Zondag breekt, niet tot een minimum zou kunnen beperken.

Zóó nu de vraag gesteld, moest ze o.i. in dien zin worden beantwoord, dat, evengoed als bij de Post, ook op de spoorwegen inperking van dienst èn gewenscht èn mogelijk is.

Tegen het verminderen van den Postdienst ging vroeger even sterk protest uit, en thans, nu men er aan gewend is, klaagt niemand meer, en vindt men zelf in het uitblijven van de brieven van 's morgens 9 uur af iets rustigs.

En zoo nu zou het ook met de vermindering van de treinen op Zondag gaan. In Engeland weet niemand beter of 't hoort zoo, en bijna nooit ondervindt men er ongemak van. Er rijden nu in de week tusschen Amsterdam en Rotterdam per dag 25 treinen¹⁾, iets wat goed is en nuttig werkt, als het volle drukke reis- en handelsleven op gang is. Maar des Zondags, als men geen zaken heeft, is niemand aan tijd gebonden, en doet het er ter wereld niets toe, of men om 9.42 of om 10.12 des avonds uit Rotterdam naar Amsterdam terugkeert. Zondags heeft ieder den tijd. En nog minder bezwaar is er, om de middagtreinen te verminderen. Wie den Zon-

¹⁾ [Thans in 1932: plm. 120. V-r.]

dag in Amsterdam wil doorbrengen kan 's morgens gaan, en 's avonds terugkeeren. Het zou dan ook niet ondienstig zijn, eens een onderzoek in te stellen, hoeveel reizigers er des Zondags met *elken trein* vertrekken. En dan zou, naar onze vaste overtuiging, blijken, dat er, vooral 's morgens vroeg, en in den middag heel wat treinen op en neer loopen, die zoo goed als geen reizigers vervoeren.

Vooreerst toch blijft heel den Zondag van den trein af, alwie uit beginsel het reizen op Zondag afkeurt; een waarlijk niet zoo gering getal. Ook vallen uit de mannen van zaken en de beursbezoekers, omdat er op Zondag geen beurs is en geen zaken gedreven worden. Evenzoo vallen uit de arbeiders in de vroege morgentreinen, en de scholieren. En wat dan in hoofdzaak overblijft zijn de pleziermakers, die er liefst den heelen dag voor nemen, en dus 's morgens gaan, om eerst 's avonds terug te keeren.

De actie om den loop der treinen op Zondag te minderen, heeft dan ook niets met de invoering van een Engelsch Sabbathisme te maken. Dit Engelsche Sabbathisme vindt ook in onze kringen lang niet meer zoovele verdedigers als vroeger. Onze Catechismus pleit er eer tegen dan voor, en Voetius was er principieel tegen. Maar wel zijn de ernstige lieden in onze Antirevolutionaire kringen overtuigd, dat men zelf Zondags niet reizen moet, en dat aan de werklieden aan de spoortreinen zooveel doenlijk rust op Zondag behoort geschonken te worden.

19 Februari 1910.

* * * *De Bakkers-quaestie.*

Naar men vertrouwen mag, zal het vraagstuk van de nachtrust en Zondagsrust der bakkers nu wel eerlang tot afdoening komen, en zullen de twee hiervoor ingediende ontwerpen van wet hun weg naar het Staatsblad vinden.

Gelijk men weet, was onze eenige bedenking, dat het niet aangang, een patroon te verbieden in zijn eigen huis, met zijn huisgenooten, te arbeiden wanneer hij dat zelf wilde. Aan deze bedenking is nu in zooverre tegemoet gekomen, dat dit thans niet verboden wordt, zoolang de Bakkersraden hiertegen geen bezwaar maken; en we erkennen dat hiermede reeds veel gewonnen is.

Toch hadden wij liever een anderen weg zien inslaan. Het blijft toch altoos bedenkelijk, door concurrenten den bakker in zijn persoonlijke huis-vrijheid aan banden te laten leggen. Ons trok het

daarom meer aan, opening van den winkel en uitzending uit den winkel vóór een bepaald uur in den morgen, te verbieden.

Dit toch raakt niet de *huis-vrijheid*, maar het *bedrijf*, en het bedrijf is altoos ten deele een publieke aangelegenheid. De *lettres patentes* brachten dit vroeger tot uitdrukking, en zelfs in ons patentrecht sprak dit nog. Daarop kan de wet alzoó bepalingen maken zonder de persoonlijke vrijheid aan te tasten.

Ook zou dit middel meer afdoende geweest zijn, daar het op alle bakkersbedrijven van toepassing ware geweest. Geheel de instelling der Bakkersraden had dan achterwege kunnen blijven.

Nu echter de Regeering een anderen weg insloeg, zal 't het veiligst zijn, op dien afwijkenden weg met haar meê te gaan. De uitkomst zal dan moeten leeren, of men er op die wijze komt.

In een tweetal artikelen „de Achillespees”, 24 en 26 Nov. 1910 geplaatst, had Dr. Kuyper nog eens breedvoerig zijn standpunt uiteengezet gelijk we dit kennen (zie bldz. 151 enz.). 9 December 1910 volgde nog:

* * * *Achillespees.*

Van een drietal bakkers ontvingen we opmerkingen over onze artikelen getiteld de Achillespees. En ze betoogen, dat, zoo de patroons niet onder het verbod komen, allicht een alleenwerkend patroon in kleinen kring vroeger versch brood zal kunnen leveren, dan een bakker die met eenige gezellen werkt.

Altoos weer dezelfde opmerking; geheel dezelfde opmerking, die we in onze artikelen bespraken en weerlegden. Daardoor weerlegden, dat het hier enkel is een quaestie van concurrentie, en dat in concurrentie nooit een vrijbrief voor de Overheid ligt, noch liggen mag, om de persoonlijke zelfstandigheid van den patroon aan te tasten.

Wie hier niets voor voelt, natuurlijk, die heeft liever dat de Overheid zijn mogelijken concurrent onschadelijk maakt; maar alle beginsel is dan overboord geworpen.

Men spare zich dus de moeite van verdere inzendingen.

* * * *De gehuwde vrouw.*

28 Maart 1911.

Bij het jongste debat over de Arbeidswet kwam ook het vraagstuk van de gehuwde vrouw aan de orde. Niet in dien zin, alsof alle arbeid buiten het gezin haar moest worden ontzegd, maar of ze geregeld toelaatbaar was bij dien arbeid, dien deze wet regelt.

Nu is het idee vanzelf sprekend, dat er op moet worden aange-stuurd, om haar buiten dezen arbeid te houden. De gehuwde vrouw hoort niet op de fabriek of in de werkplaats maar in huis. En in zoo-verre is het te betreuren, dat dit denkbeeld vooralsnog geen alge-meene uitbreiding in de wet heeft kunnen vinden. De man is hoofd van het gezin, en hij moet voor het onderhoud van zijn gezin zorgen. Dat is *zijn* roeping van Godswegen. Eene roeping, die hem in het for-mulier van onze Kerken bij de huwelijksinzegening ten overvloede nogmaals zeer ernstig op het hart wordt gebonden.

Een geheel andere geest, gelijk die thans rondwaart, wil daaren-teen de gehuwde vrouw zoo spoedig mogelijk van den kinderlast ontdoen, na dien door het Neo-Malthusianisme zoo klein mogelijk gemaakt te hebben. De twee kinderen die er dan toch komen moeten, zendt men dan echter zoo jong mogelijk naar de bewaar-school. Liefst reeds met het 3e of 4e jaar. Moeder is dan vrij: Moe-der kan dan naar de fabriek. En de man neemt er het zijne van.

Natuurlijk kan de regel, dat de gehuwde vrouw uit fabriek en werkplaats te weren is, niet absoluut worden doorgevoerd. Althans niet aanstonds. Dit zou menige vrouw naar de Armenzorg jagen. Is de man buiten staat om te verdienen, door ziekte of anderszins, of ook kan hij in dagen van werkloosheid geen werk vinden, dan kun-nen uitzonderingen geboden zijn. Die uitzonderingen zal men altoos mogelijk moeten maken. Maar om die uitzonderingen mag men den regel niet rusten laten. Die regel zou onze wet gesierd hebben. En al gelukte het nu nog niet, vroeg of laat komt deze regel toch in de wet in.

Minister Talma werd, waar mogelijk, krachtig gesteund. Ook in zijn succes werd blijdschap uit-gesproken. Dit blijkt o.m. uit — 3 Juni 1911 — :

* * * *Succes.*

Tot dusver heeft Minister Talma met zijn Steenhouwerswet onmiskenbaar succes gehad; er valt nauwelijks aan te twijfelen, of dit ontwerp zal er door gaan.

In drieërlei opzicht was 's Ministers houding uitnemend. Hij was zijn onderwerp geheel meester. Hij schikte in waar hij inschikken kon. En waar standhouden plicht was, deed hij dit met wezenlijke kracht. Met kracht van het *woord* en kracht van het *argument*.

Van dag tot dag werd zijn positie dan ook sterker. Tenslotte werden heele reeksen van amendementen conform zijn advies door de Kamer verworpen.

Gezuiverd, verbeterd, maar in zijn wezen onaangetast, komt zijn ontwerp uit de politieke smeltkroes.

Na de verwerping der Bakkerswet in 1910 zou zij weer opnieuw aan de orde komen. Een voorstel-Troelstra om spoed-behandeling werd begrijpelijkerwijs verworpen. 2 April 1912 schreef Dr. K. :

* * * *Troelstra en de Bakkerswet.*

Mr. Troelstra heeft de Bakkerswet voorshands vermoord.

o, We weten wel, dat hij juist een voorstel deed, om ze terstond na Paschen te behandelen, maar dit zegt niets. Zelf toch wist hij opperbest, dat men niet met het oog op deze ééne betrekkelijk *kleine* groep arbeiders, de *geheele* groep van arbeiders nog langer ver-stoken kon laten van de Sociale wetten. Zijn motie was daarom een paradepaard. Niets anders. Niets meer.

Maar vermoord heeft hij de wet bij de eerste behandeling ervan in 't najaar 1910.

Was hij toen niet uitgekomen met zijn eisch, dat tegelijk de arbeidsuren in deze zelfde wet zouden geregeld worden, dan ware het ontwerp er reeds voor een jaar doorgestaan; en zouden onze bakkers reeds een jaar lang rustig hun slaap hebben genoten.

Het is zoo, Minister Talma had in die val van Troelstra liever niet moeten inloopen.

Een Minister moet bij zulk een ontwerp weten wat hij wil.

Dr. Kuyper had in zijn ontwerp nachtrust en arbeidsduur tegelijk geregeld, en we gelooven nog dat dit beter was. Maar het kon ook zeer wel in *twee* ontwerpen worden afgedaan. Apart de nachtrust en apart de arbeidsduur. Dit laatste nu had Minister Talma gekozen. De regeling van den arbeidsduur zou dan pas later gekomen zijn. Maar na eenmaal die keuze gedaan te hebben, had hij hierbij dan ook moeten volharden en zich niet door Troelstra van de wijs laten brengen.

Maar al verzwijgen we dit niet, toch blijft het een feit, dat Mr. Troelstra den Minister dezen strik gespannen heeft, en *dat hierin school de oorzaak van al de daarna gevolgde ellende.*

Mr. Troelstra leest thans driestarren uit ons blad in de Kamer

voor. Laat hij er dan deze driestar ook eens voorlezen. Weerleggen kan hij ze niet.

Te bewonderen valt alleen zijn tactische handigheid.

Zelf eerst een ontwerp vermoorden, en dan toch later de *beau rôle* van redder spelen; het is tactisch schier boven onzen lof.

Althans wat de tactiek betreft, maar de bakkersgezellen zijn er het slachtoffer van. Als ze dit nu maar inzien.

Zonder Troelstra's oppositie van October 1910 had de Bakkerswet reeds vóór een jaar in het Staatsblad gestaan.

Aan het verzoek in de vorige driestar heeft Mr. Troelstra voldaan. 6 Mei 1912 volgde de

* * * *La vérité qui blesse.*

Voor kort veroorloofden we ons de opmerking, dat de bakkersknechts reeds een jaar lang nachtrust zouden genoten hebben, indien Mr. Troelstra de afhandeling van de Bakkerswet niet gestuit had door zijn eisch, dat tegelijk de arbeidsduur zou worden vastgesteld.

Het was die eisch, waarop de Minister te kwader ure inging. Vandaar staking der behandeling. En sinds het eindeloos tobben.

In het vragen om gelijktijdige regeling van den arbeidsduur lag op zichzelf niets onredelijks. Minister Kuyper had het in zijn Arbeidsontwerp aldus voorgedragen. Alleen maar, het was te voorzien, dat al zulk oponthoud de afdoening van het ontwerp zou tegenhouden, en dat men tenslotte vast zou raken.

Te meer moet hierop gewezen, omdat de Sociaal-democraten in 1905 ook reeds hun uiterste best hadden gedaan, om den voorsteller van het eerste ontwerp als Minister te doen vallen, en hierdoor heel het toenmalige ontwerp van de baan te helpen.

Reeds tweemaal waren de bakkersknechts er bijna aan toe geweest, en beide malen had de bemoeiing van de Sociaal-democraten er het hare toe bijgedragen, om de afdoening der zaak te vertragen.

Toch spraken we slechts van éénmaal, omdat het bij die ééne maal zoo sterk in het oog sprong wie den verkeerden greep deed.

Dit nu trok Mr. Troelstra zich zoo sterk aan, dat hij dezer dagen in de Tweede Kamer heel boos tegen ons blad uitvoer. Zóó boos, dat hij 't er zelf bij zei, hoe in-boos hij was. Zóó effectief boos, als zelden een Kamerlid zich publiekelijk aanstelt.

Ons verwonderde dit niet.

Il n'y a, naar luid van het Fransche spreekwoord, *il n'y a que la vérité qui blesse*. Het is juist de waarheid die altoos zoo scherp

wondt. En niemand beter dan Mr. Troelstra voelde zoo diep tot in zijn propagandistische klier, wat waarheid er in onze driestar van toenmaals school.

Zijn bittere uitval was ons daarom een eere. Vooral dat „*perfidie*” vertolkte het rake van den zet.

Over de behandeling der Bakkerswet door Minister Talma werd 17 Mei 1912 geschreven :

* * * *Bakkerswet.*

De verdediging van de Bakkerswet was uitstekend. Niet alleen was de Minister van elk detail op de hoogte, maar hij doorzag verband en samenhang op elk punt. Daarbij was hij helder in zijn voordracht; ongeschokt in zijn overtuiging; en, zonder zijpaadjes te zoeken, ging hij recht op zijn doel af.

Vermoedelijk zal na Pinkster het ontwerp dan ook wel den steun der Tweede Kamer erlangen, om daarna in de Eerste Kamer op de weegschaal te worden gelegd.

Tot ons leedwezen is onze principieele bedenking tegen dit ontwerp niet weggenomen. Wel is gedaan wat doenlijk was, om te verzachten en een uitweg te openen, maar het patroonsverbod bleef, en de exceptiën die mogelijk zijn gemaakt, zijn geen exceptiën op de natuurlijke vrijheid, maar op den hier onnatuurlijken dwang.

Gelijk men weet, bestond van meet af onze principieele bedenking hierin, dat de patronale vrijheid ten offer wordt gebracht aan wat men voor de gezellen begeert in te voeren; en dit wel niet omdat de gezellen zonder dat offer geen nachtrust konden erlangen, maar omdat de concurrentie tusschen het grootbedrijf en het kleinbedrijf anders ongelijk gewapend zou zijn.

Dit nu rechtvaardigt geen patroonsverbod van Overheidswege en kan het nooit rechtvaardigen, omdat concurrentie is vrije wedstrijd, en zonder vrijheid haar karakter verliest.

Waarop 6 Juni 1912 nog volgde :

* * * *Verworpen.*

In een bijna voltallige vergadering viel de Bakkerswet. Het stond 49 tegen 42. En er waren negen absentieën. Vier Antirevolutionairen, drie Roomsche-Katholieken en twee Liberalen.

Voor de Bakkersgezellen is dit een pijnlijke teleurstelling. Ze hebben het onderste uit de kan willen hebben. Hebben daardoor den

Minister over de juiste grens geschoven. En zien nu weder de vervulling van hun lang gekoesterden wensch uitgesteld.

Voor hen en voor het Kabinet doet ons dit niet weinig leed, ook al zal 't ons om des beginsels wille liever zijn, indien straks soortgelijk resultaat, als nu beoogd werd, doch op gewijzigden voet, zal worden verkregen.

Men was ditmaal gezwicht, omdat men geen kans zag de praktische moeilijkheden op andere wijs te ondervangen. Doch hoe dit ook neep, men had sterker gestaan door 't recht stipter te eerbiedigen.

Nu geeft 't slechts uitstel, en inbinden zal tenslotte toch de boodschap zijn.

In 1901 had Dr. K. aangedrongen op eigen vakorganisatie.

In een driestar, 31 Mei 1909, had Dr. K. de oprichting van het Chr. Nat. Vakverbond met vreugde begroet; dat Dr. K. den gang van de Chr. Vakbeweging volgde, mag blijken uit deze driestar van 2 December 1913 — en de profetie door hem geuit —:

* * * *Christelijk Vakverbond.*

We vorderen

Nog lang zijn we er niet. Er zal nog heel wat stoom achtergezet moeten worden. Ten minste nog vijf jaren hebben we noodig, om te komen waar we zijn moeten. Ook moet de jaarpas, al won die reeds, nog merkkelijk versneld. Maar reeds nu zit er toch zooveel gang in, dat de profetie niet te gewaagd is van een ons wachtend volkomen succes.

Op één punt natuurlijk niet. Berlijn en Keulen voeren ook hier te lande onder de Roomsche arbeiders hun voor ons lastig duel. En voorshands althans is er geen kans hoegenaamd op, dat Keulen het wint. Keulen houdt nog wel stand, doch niet dan schuchterlijk. Wel kan men nog hier en daar bij ons komen, maar heel 't land over krijgen we dit niet meer gedaan. Althans niet, zoolang van onze zijde nog niet alle schapen over den dam zijn, en onze Bond daarvoor niet den vollen indruk kan maken.

In afwachting van betere dagen voor wat dien nu mislukten kant betreft, gaan wij inmiddels geestdriftig door met onze eigen organisatie, en het Convent te Rotterdam, de vorige week, bracht duidelijk aan het licht, met wat vasten tred we vooruitgaan.

Het uitnemendst, natuurlijk zou 't zijn, zoo *alle* arbeiders, zonder onderscheid van beginsel, in hun vakafdeeling saâm konden wer-

ken, maar dit mag nu eenmaal niet. Nog pas gaf *Patrimonium* in zijn hoofdartikel aan, waarom dit niet kan.

„Wees niet bezorgd — zoo sprak de Christus — zeggende wat zullen wij eten of wat zullen wij drinken, want alle deze dingen zoeken de Heidenen.” En met de *Heidenen*, gelijk de Christus ze noemde, werkten de discipelen van Jezus niet saâm.

En dit deert ook niet, zoo nu maar de discipelen van Jezus onder de arbeiders zich *nauwer* aaneensluiten; zoo ze nu maar *allen* zich aaneensluiten; en zoo ze maar *voor Gods oog* zich aaneensluiten, — dan is straks onze Bond een macht ten goede in 't land geworden:

Bloeie daarom ons Vakverbond!

(26 Februari 1916 volgde opnieuw een warm pleidooi voor de Christelijke Vakorganisatie.)

Zie hiervoor ook blz. 153.

2 April 1914.

* * * *Winkelsluiting.*

Men vroeg ons officieel of het waar was, dat we ons niet tegen winkelsluiting verzetten. Het is duidelijk, dat wie het vroeg, ons blad niet kent. Ook over dit punt spraken we ons met volkomen duidelijkheid uit.

We zijn voor winkelsluiting van wetswege en op den Zondag en elken avond op een bepaald uur.

Maar schendt ge dan hiermede, zoo vraagt men ons, niet het door u zelf op den voorgrond gestelde beginsel van Souvereiniteit in eigen kring.

We zien niet hoe.

Ja, dit zou zoo zijn, indien een open winkel, een uiting van leven in eigen kring was. Maar juist dit is niet het geval.

Wie winkel houdt, zet zijn deur open en lokt zooveel hij kan het publiek uit, om binnen te komen. Niet enkel familiën en vrienden, maar iedereen. Het wezenlijke *publiek*. Zonder het *publiek* element is geen winkel denkbaar.

Er is alzoo in elke winkelverhouding tweeërlei element: eenerzijds het persoonlijke element van den man die verkoopen wil, maar ook anderzijds het publieke element van wie binnen moet gelokt om te komen koopen.

Dit maakt, dat de open winkel volstrekt niet den winkelier alleen aangaat, maar wel terdege ook de Overheid, die te waken heeft over de publieke elementen in het samenleven.

Over de hoofdquaestie kan daarom o.i. geen verschil bestaan.

Wel daarentegen kan men van opinie verschillen over de vraag of er *reden* voor de Overheid is om in te grijpen, en ook zelfs bij bevestigend antwoord op deze eerste vraag, komt dan nog de tweede, niet minder interessante quaestie, of men 't alles over één kam kan scheren, dan wel, of voor elk afzonderlijk winkelbedrijf afzonderlijke regeling noodig is.

Dit laatste nu gelooven we wel, maar juist de felle tegenstanders van de winkelsluiting zijn oorzaak, dat dit punt niet genoeg in debat komt, en ze zullen 't dan ook voor geen gering deel aan zich zelf te wijten hebben, als de voorstanders van winkelsluiting, zoo ze 't winnen, te werk gaan op onoordeelkundige, en daardoor onbillijke, wijze.

9 November 1909 had Dr. K. zich verzet tegen het openstellen van den Postdienst ter wille van den Sint Nicolaasdag op Zondag en met succes. Ook meermalen — 8 Mei 1916 o.a. — aangedrongen om reisgelegenheid op Maandag voor de militairen, om den Zondag thuis te kunnen doorbrengen. 25 Mei 1916 volgde weer het pleidooi voor het postale personeel.

* * * *De Postdienst en de dag des Heeren.*

Veel is in zake den postdienst op Zondag reeds gebeterd, en we wilden wel dat in de uitingen van de personen, die aan den Postdienst verbonden zijn, wat meer doorblonk van hun waardeering hiervoor.

Steeds solliciteert men met graagte naar een betrekking bij den postdienst, en deed dit ook toen 't vroeger zooveel harder op den Zondag liep. Nu is 't zooveel geminderd. Zeer aanzienlijk zelfs geminderd. Met vroeger is er bijna geen vergelijk meer. En toch bespeurt men bijna nimmer iets van dank hiervoor.

Dit noopt ons, althans met een enkel woord op het verledene terug te zien, en voor wat verkregen werd, nogmaals het oog te openen.

Doch is thans ten deele aan de gerechtigheid voldaan, dan volgt even beslist onze oproep, dat men niet halverwege blijve staan, maar steeds voortga op den goeden weg die is ingeslagen.

Beperking van postdienst heeft toch dit uitnemende, dat ze niet alleen aan de mannen van den postdienst een vrijen Zondag bezorgt, maar bovendien ook in de kantoren van den handel den Zondagsarbeid slinken doet.

Stel de postdienst den geheelen Zondag open, en er wordt op vele kantoren, zonder sparen, druk doorgewerkt. Sluit daarentegen de postdienst voor 60 % en ook op die kantoren bindt men in. De stukken zijn dan toch niet aanwezig, en al de drukte helpt niet meer.

Inkrimping van den postdienst is daarom tevens een weldaad aan den handel bewezen. Er gaat ook buiten den postdienst zulk een zegen van uit.

Het is er evenzoo mede als met het sluiten van de winkels op Zondag. Over onze ooster-grenzen geldt dit als politieverbod. En juist dit verbod geeft Zondagsrust niet alleen aan de winkeliers, maar ook aan de dienstboden, die er anders heen moeten om te koopen.

We blijven er daarom ten ernstigste op aandringen, dat ook hier te lande de postdienst nog enger ingeperkt worde, dan nu reeds het geval is.

Eén postdienst zal allicht moeten blijven.

Maar daar blijve het dan ook bij, en die ééne postdienst kan zeker wel klokslag negen uur afgeloopen zijn.

Zoo, en zoo alleen, krijgt ge voor den postman den *vrijen Zondag*.

De actie voor afschaffing van den nachtarbeid deed Dr. K. den 4 Dec. 1916 schrijven :

* * * *Onze Bakkers.*

Onze Bakkers roeren zich weder, en zeer terecht.

Ze zien zeer goed in, dat de normale druk van het weelderiger leven in deze bange tijden afneming van kracht kan bewerken.

Men is nu bereid tot een inschikkelijkheid, als men in vreedstijd steeds afsloeg.

Thans schikt men zich in zooveel, waar nog drie jaren geleden niemand van hooren wilde.

De oorlogsjaren maakt murw, wat onvermurwbaar was.

Zeer wel mogelijk daarom, dat de Bakkers thans slagen in wat vroeger steeds mislukte.

Als men nu maar niet weer om maatregelen gaat roepen, die ons beginsel moet afkeuren.

Zelfs is het zeer de vraag, of men niet het veiligst gaat, door nu stad bij stad en streek bij streek van de nachtonrust vrij te maken.

Komt men aanstonds weer op een regeling voor heel 't land, dan

zijn 't altoos Den Haag, Rotterdam en Amsterdam, die u *fiasco* doen maken.

Te winnen is er op dit oogenblik, niet alles, maar toch veel.

Laat dat *vele* niet door den beugel vloeien.

De beteekenis der Chr. vakorganisatie werd door Dr. K. hoog aangeslagen, gelijk blijkt uit wat geschreven werd o. a. ook op 26 Februari 1916 en nu 23 Juni 1917, [zie ook blz. 164] :

* * * 't *Christelijk eerekruis*.

Niet genoeg kan het toegejuicht, dat men in schier alle rangen en standen er op uit is, om zich opzettelijk te kerstenen.

Vroeger werd daaraan niet gedacht. Een halve eeuw geleden *heette* alles nog „Christelijk”, ook al liep 't steeds meer op verloochening van het Christelijk karakter uit. Die verloochening droeg een driezijdigen aard. Er was, ook al bleef men naamlid van de Christelijke Kerk, een prijsgeven van de Christelijke belijdenis in het denken en getuigen, om in plaats daarvan met een wijsgeerig Paganisme te dwepen. Er was in de tweede plaats een dor wegzinken in het Materialisme, om eeniglijk op geld af te gaan. En er was in de derde plaats onder de Christenen een demoraliseering, die almeer met alle Christelijke ethiek den spot dreef.

Thans echter, en dit kan niet genoeg toegejuicht, herleeft de „Christennaam” buiten-Kerkelijk op allerlei manier in het sociale leven, iets wat we danken aan de steeds groeiende Vakorganisatie.

Niet dat de vakorganisatie, op de manier van vroeger de gilden, allerwegen met het embleem van 't Kruis optrad. Eer integendeel nam de vakactie van meet af een vrij scherp geteekend materialistisch karakter aan. Het was bij deze actie om geld en vrijen tijd te doen.

Juist dit echter heeft er al spoedig de Christelijke elementen toe gebracht, om op zich zelf te gaan staan, en zich te organiseeren op eigen voet.

De geloovige Christenen konden niet langer meëgaan in een zoo eenzijdig geteekende materieele actie.

Zie 't aan de *Kantoor- en Handelsbedienden*.

Wel begon men met zich bij de generale actie te voegen, doch vrij spoedig gaf men dit op. Zelfs het saam vergaderen met deze geesten van alle gading verdroot al spoedig om de ruwe taal. Vandaar dat de meeste geloovige elementen zich voorshands buiten de geheele beweging hielden.

Doch ook hiermede kon men geen vrede nemen.

Bleef men op zich zelf staan, dan werd men slaaf van den patroon. En daar leed men niet alleen zelf, maar daar leed ook vrouw en kroost onder. In dit opzicht hadden de oude gilden 't dan toch beter voorzien.

Concurrerende geloofsverhoudingen eischen organisatie ter bescherming van eigen recht.

En dit nu leidde vanzelf tot de zoo zeer gewenschte uitkomst, dat de Christelijke elementen zich schier op elk terrein tot een eigen vakactie aaneen gingen sluiten, om voor de eere van hun vak en voor hun positie op te komen op een wijze en in een kring, die geen afbreuk deed aan de eere Christi.

Zoo verging het ook de geloovigen onder de Kantoor- en Handelsbedienden.

En reeds nu schreed deze actie zoover voort, dat wie vroeger op 't kantoor en bij den handel nauwelijks voor zijn geloof uit dorst komen, er nu cordaat voor roepen durft, en in den regel door de patroons er twee schreef hooger om wordt geschat.

Voor de geloovigen is vertrouwen geld waard. En juist dit *vertrouwen* is het, dat ook de actie van wie als Christen zich onder het teeken van het Kruis durft aandienen, versterkt.

Uit de bevolking werd op winkelsluiting aangedrongen. Dr. K. had — reeds 15 Mei 1877 — verschillende keeren dit onderwerp behandeld, o.m. 8 Nov. 1906 en voor het laatst 19 September 1917.

* * * *Winkelsluiting.*

Dat uit de winkelsluiting opnieuw een stekelig geding opkomt, ligt in den aard der zaak. Niets is zoo sterk aan gewoonte gewend, als het gaan koopen in den winkel en het helpen in den winkel.

Toch zij men ook hier voorzichtig en hoede zich voor te sterke uitlatingen. Van een onbeperkte vrijheid kan bij de winkelnering in geen geval sprake zijn.

Winkelnering geschiedt niet op een exclusief privaat terrein. Bij alle winkelnering gaat een deel van de particuliere zeggenschap van den winkelier in een publiekrechtelijke verhouding onder.

Wie een nering opzet en zijn winkel ontsluit, kent daarmede aan het publiek zekere rechten toe. Ieder kan in een winkel binnengaan, wat in een privaat huis niet het geval is.

De winkelier draagt daarom een gemengd karakter. Ze is

ten deele zeer zeker privaat van aard, maar anderdeels is ze publiek.

Te meer leggen we hier nadruk op, omdat de viering van den Zondag hierbij vanzelf in 't spel komt.

Men kan niet zeggen, dat elk winkelier gerechtigd is, om op den Zondag open hof te houden. De Sabbathsquaestie raakt geheel de publieke saâmleving. In andere landen wordt op Zondag zelfs van Overheidswege de winkel gesloten.

En al is dit nu bij ons nog niet zoo, en al hoopt men nog steeds dat de publieke overtuiging volstaan zal, om de winkelnering op Zondag tot stilstand te brengen, toch mag 't niet voorgesteld, alsof ieder hierover in zijn privé zeggenschap zou hebben.

Juist omdat in de winkelnering ten deele een publiek recht tot uiting komt, kan dat publieke deel van het neringsrecht desnoods onder contrôle gesteld.

[Zie ook blz. 153, 165.]

27 Januari 1919.

* * * *De Christelijke middenstand.*

De poging, vooral door den hoogleeraar Diepenhorst gesteund, om den Christelijken Middenstand principieel van den Algemeenen Middenstand los te maken, werd dusver met onverwacht succes gekroond.

Nu reeds zag de 18e aflevering van het orgaan van dezen Bond het licht, en de geest die hier aan 't woord kwam, handhaaft zich in zuiverheid van toon, in onverzwakte beginseltrouw, en in practische kloekheid. Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat in het grootere orgaan van den Algemeenen Middenstandsbond niet ook vaak kostelijke taal gehoord wordt, maar hier blijft het toch steeds falen aan cordate beginselvastheid.

Juist waar het industrie, winkelnering en handel geldt, ligt de verzoeking zoo na, om vaak al te veel door de vingers te zien, en het beginsel zich te laten plooiën naar het geldelijk belang 't wil afvergen. Juist om de verleiding die hierin schuilt, school er zulk een gevaar in het verzwijgen bij den Middenstand van het opzettelijk te belijden Christelijk beginsel.

Alleen die opzettelijke en nauwgezette belijdenis kan ons voor zakelijke misgrepen behoeden. Men zag het nog pas in de melkvermorsing, die men in Amsterdam aandorst. In dat onredelijk vermorsen van Gods goede gave kwam toen het ongekerstend dorsten naar winst uit. Waar enkel winstzucht, zonder den toom van het

Christelijk beginsel, de daad beheerschte, scheen 't zoo van zelf sprekend, dat wie melk te verkoopen had, de melk liever in de sloot wierp, dan ze beneden den prijs te verkoopen. Alleen het Christelijk beginsel kon van zulk een zonde afhouden, ook al had men er schade bij.

Niet genoeg kan er dan ook op aangedrongen, dat men allengs geheel den Middenstand onder de heerschappij van het Christelijk beginsel brenge.

Alle industrie en handel levert een gevaar op voor wie er zijn leven aan wijdt, en alleen de zielsband aan Jezus kan ons voor het vervallen in dit gevaar behoeden.

In 1916 was mede een warm pleidooi gevoerd voor de Chr. Vakorganisatie.

Het arbeiders- en arbeidsvraagstuk had in het eerste halfjaar van 1919 Dr. K.'s voortdurende aandacht. Zoo besprak hij de belangen der Kleermakers, Landarbeiders, Chr. Ambtenaren, — in 5 hoofdartikelen het arbeidsvraagstuk — om 28 Juni 1919 te schrijven :

* * * *Christelijk Nationaal Vakverbond.*

Voor ons Christelijk Vakverbond dagen in de nieuwe maand, die a.s. Dinsdag ingaat, gedenkwaardige oogenblikken, en naar uit de aankondiging bleek zal men aan de samenkomsten die straks een tienjarige heugenis zullen beleven, een hooger beteekenis pogen bij te zetten.

Het achtste Verslag, dat deze samenkomsten kwam inleiden, zag dan ook op schitterende wijze het licht. Het kreeg een omvang van niet veel minder dan 250 bladzijden en geeft op keurige wijze een volledig beeld van wat dit Christelijk Vakverbond reeds in zijn eerste periode van tien jaren geworden is. Er zal dan ook niet enkel een zaken-Convent worden gehouden, maar op Dinsdag 1 Juli zal de samenkomst als vanzelf in een feestavond overgaan, en zullen niet enkel de leden, maar ook de leden van hun gezin in den breeden kring worden opgenomen, en zal 't beeld zich vertoonen, dat als vanzelf van de schoonste profetie van de toekomst spreekt.

Wel scheen het bij den eersten inzet, alsof 't nauwelijks gelukken zou dit Verbond tot alzijdige beteekenis te verheffen. Het aantal leden in de onderscheiden groepen begon toch numeriek zoo luttel. Hierdoor echter liet men zich in geen enkel opzicht ontmoedigen. Men hield vol, men ging door, en zoo wies men gestadig in het cijfer, kon men zich steeds meer, naar gelang van de bedrijven, split-

sen en in afzonderlijke gestalte optreden. In 1901 begon men met 12 groepen die saam niet meer dan even 6500 leden telde, en thans na negen jaren bracht men het reeds tot een ledencijfer van bij de 48000 met een stijging van 65.95 %. Ook de werkloosverzekering liep prachtig op, t.w. van 70.481 in 1914 tot 216.334 in 1919. Cijfers die te meer moed geven, daar geheel de actie nog niet het eerste tiental jaren overschreed. Wie durft dan niet hopen, dat over nogmaals tien jaren we verdubbeld in 't cijfer zullen zijn.

Moge het ditmaal vooral een in elk opzicht glorieuse samenkomst zijn, die spreekt over een hoopgevend verleden, en wijzen mag op een toekomst, die ons Christenen met nieuwen moed bezielt.

Een der laatste driestarren is nog gewijd aan de belangen der arbeiders, de verkorting van den arbeidsduur, organisatie, en waarschuwing voor de toekomst. Zij is van 13 December 1919.

* * * *Internationale Arbeidsregeling.*

Nadere berichten van over den Oceaan maken wel duidelijk, dat de ongunstige eerste indrukken van het werk der Internationale Arbeidsconferentie althans eenige wijziging dienen te ondergaan.

't Stond er eerst zoo slecht voor, dat men achtte van een mislukking dier conferentie te moeten spreken. Dat Duitschland en Oostenrijk niet present waren, was al erg genoeg, maar dat ook Amerika zich onthield, bezegelde feitelijk het fiasco van wat zoo pompeus was opgezet. En toen bovendien de discussies over het internationaal arbeidsaccoord schenen vast te loopen, raakte men in al breeder kring overtuigd, dat er te hoog was gemikt en op betere tijden moest gewacht, zou het opzet slagen kunnen.

Ook nu nog is het er ver vandaan, dat men tot een bindend accoord voor alle landen zou zijn gekomen; maar dat tenslotte toch de eerste scherpe lijnen konden worden uitgestippeld, is meer dan men nog voor enkele weken dorst hopen. Erkend werd de noodzakelijkheid om het nieuwe arbeidsrecht ook in de wetgeving te formuleeren, en in beginsel bleek de overgrootste meerderheid der deelnemende staten tot invoering van den acht-urendag wel gezind.

Ons vaderlandsche hart doet het met name goed, dat de Nederlandsche vertegenwoordiging op de conferentie zoo uitnemend voor den dag kwam. Ze kon er dan ook op wijzen, dat onze wetgeving niet meer achterop kwam, maar aan de spits ging. En zelfs wat Indië betreft, bleken we alle koloniseerende Mogendheden vooruit te zijn.

Toch, dat vergete men niet, zal het nog lang duren kunnen, eer practisch overal wordt gerealiseerd wat men nu in principe is overeengekomen. Ook nu mag men nog niet spreken van positieve resultaten die een minimum-arbeidswetgeving voor heel de wereld zouden vastleggen. 't Is nog maar tot de eerste steenlegging gekomen van den nieuwen wereldbouw.

Dat in de Westersche Staten de arbeidersactie van haar kant wel zorg zal dragen, dat alle beschermende maatregelen binnen korter of langer tijd hun definitieve sanctie krijgen, lijdt weinig twijfel meer. Maar anders staat het natuurlijk met de tropische gebieden, waar nog van 13 tot 18 uur per dag wordt gewerkt. Zelfs Japan bleek vooralsnog ongeneigd om tot een lager minimum dan $9\frac{1}{2}$ uur te gaan.

Daar wringt dan ook de schoen. De groote vraag is en blijft, wat de Aziatische concurrenten doen zullen. Misschien zal ten leste ook in Japan de opkomende arbeidersbeweging nog wel een verlaging van het maximum weten door te zetten; doch wat is van China in de toekomst te verwachten? Nu staat het er zoo bij, dat een Chinees elk uur werkt dat hij niet slaapt, en zal dit zoo blijven, als ook China zich economisch krachtiger doet gelden?

't Gevaar blijft dan ook vooral schuilen in de onzekerheid ten aanzien van de Aziatische mededingers. De oorlog heeft den opbloei van Japan op ongedachte wijze begunstigd. De reusachtige winsten, die het land in vijf jaar heeft gemaakt, hebben het in staat gesteld om zich economisch op buitengewone wijze toe te rusten. Fabrieken, werven en mijnen staan in de concurrentie sterker dan ooit. En nu is het wel zoo, dat de meeste Japansche artikelen nog minderwaardig zijn, en 't voorloopig zullen blijven; doch juist deze goedkoope massa-artikelen vinden in Oost-Azië gewillige koopers.

Dat op den duur de Oost-Aziatische markten dan ook wel voor Europa en Amerika verloren zullen gaan, kan men zich moeilijk ontveinzen. China is nog pas in zijn opkomst en vormt een rijk van onbegrensde mogelijkheden.

Maar zal het Westen ook niet op eigen terrein overvleugeld worden, dan kan dat alleen door een eensgezinde actie, waaraan geen der nu meedoende Staten zich om redenen van eigen belang onttrekt. En daartoe is wel in de eerste plaats noodig, dat men ophoude elkander het levensbloed af te tappen, en gezamenlijk front make tegen de „lachende derde”, die anders wegloopt met den buit.

DE SCHOOLSTRIJD.

De eerste, aldus geteekende * * * lezen we in
No. 875, d.d. 3 Februari 1875.

* * * *Scorpioenen in plaats van geeselen.*

„Met de drijvers, die de achterdeur weêr binnenkomen als zij de voordeur worden uitgezet, *moet eens voor altijd worden afgerekend!*”

Die drijvers zijn de vrienden der Christelijke school.

Dat vriendelijk oordeel werd, op de meeting „Volksonderwijs” alhier, geveld door den heer H. de Veer, hoofdredacteur van het *Nieuws van den Dag*.

SCHERPE RESOLUTIE.

In No. 1078, 1 Oct. 1875.

Deze * * * spreekt voor zichzelf.

* * * *Scherpe Resolutie.*

„Doordrijving van het program, door *Volksonderwijs* aangekondigd, is *de ondergang der vrije school!*” was het thema, waarop we bij de stembus onvermoeid en rusteloos wezen.

Overdrijving! riep men van Liberalistische zijde, *Stembus-agitatie!* lieten sommige vrienden zich verluiden, die vóór de Christelijke school, maar huisvrienden van haar doodvijand zijn.

Thans is er geen verkiezing op handen, en wat lezen we nu?

Wanneer de openbare school geworden is zooals *Volksonderwijs* enz. haar hebben wil, dan zal concurrentie der bijzondere school met die „Staatsschool” zoo goed als onmogelijk zijn.

Hierin heeft de Standaard ongetwijfeld gelijk!

Let wel.

Dit zegt niet een bekeerd vriend, maar het orgaan van het openbare schoolwezen, het *Schoolblad* van 28 September 1875.

Ook over het *Rechtsomkeert der Liberalen* komt het begin van een Confessie.

Bij hen een *volte face*. Dat riekte naar laster! fluisterde men zelfs onder gepikeerde Christenen.

En nu, hoor thans het *Schoolblad*:

Het eerste artikel, dat in de tweede brochure voorkomt, heet *Het rechtsomkeert der Liberalen in de schoolkwestie*. Wanneer deze titel slaan moet op de hoofdorganen der liberale partij, bevat zij veel waars. In één opzicht oordeelt de *Standaard* te hard, in een ander te zacht. De lof, die aan de wet van '57 werd toegekend, betrof bijna altijd het beginsel der neutraliteit. Dat de wet van 1857 gebreken had, werd gewoonlijk niet ontkend, maar het werd ook niet toegestemd. En hier komen we

aan een ernstige griev. Het bestaan der gebreken was door alle bevoegde beoordeelaars reeds erkend, toen de hoofdorganen der liberale partij er nog van zwegen. En dit was geen toeval. Ingezonden stukken, die dienen konden om de leemten aan te wijzen, werden niet geplaatst. We hebben hier weer te doen met verheven politiek. Het kwaad te helpen voorkomen, daar wilde men blijkbaar niets van weten; de nood moest eerst zeer hoog geklommen zijn, zoo hoog, dat er van geen negeeren sprake kon zijn.

Aan den heer Versluys, van wiens hand het desbetreffend artikel was, zij voor zijn onpartijdig oordeel hulde.

SCHOOLWET-HERZIENING.

Onvermoeid hebben Dr. Kuyper en Jhr. de Savornin Lohman in de jaren 1872-'78 geijverd voor Schoolwetherziening, en in de Kamer was drang van Antirevol. zijde. Minister Heemskerk Az. kwam met bezadigden spoed, gevolgd door Kappeyne's talmen, doch 7 Maart kwam diens ontwerp en ontlokte aan Dr. Kuyper twee drie-sterren, No. 1827 d.d. 8 Maart 1878.

* * * *Kappeyne's Schoolwet.*

Voor Kappeyne lag in „talmen” minstens evenveel politiek gevaar, als weleer voor Heemskerk in „bezadigden spoed”.

Daarom kwam hij *nu reeds* met zijn wet.

Met een wet, die het drievoudig merk op het voorhoofd draagt van :

misbruik van overmacht,

beduchtheid voor de eigen vrienden, en

gebrek aan overtuigingsmoed.

Kappeyne denkt *dat hij regeert*, maar wij belijden met kalmen geloofsblik, dat ook hij *geregeerd wordt* door den Alleenmachtige; en met die belijdenis in het hart, laat geen onzer zich ook zelfs door het dreigement van dit ontwerp verschrikken.

* * * *De scherpe resolutie.*

Overmacht, indien ze zich aan moedwil paart, wordt erger dan krenkend, wordt misdadig.

Of we daarheen nog op weg zijn, dan wel er reeds bij aanlandden, beoordeele wie nog tot onpartijdig oordeelen koelheid van zinnen heeft, uit het artikel over Kappeyne's Schoolwet, in het *Vaderland* geplaatst, en dat de redactie, als ons tot terging, betitelde als „*de scherpe resolutie*”.

In „Druppel voor druppel” 29 Maart 1878
heet het :

Zie, had Kappeyne met forsche hand doorgetast ; ware nu reeds, zonder bepoedering of verzilvering, de harde, bittere pil ons op de tong gelegd ; en had men, zonder verbloeming of bemanteling, zonder sparen of deernis, plompweg de *scherpe resolutie*¹⁾ en het *decretum horribile*, beide te gelijk, ons zoo rauwelings tegen onze schooldeuren doen aandreunen, — o, het zou ontzettend, misschien doodelijk zijn geweest, maar zou dan ten minste nog de kracht hebben geoefend, om de volksconscientie uit haar slaap te doen opschrikken, alle vrienden van recht en vrijheid te doen opwaken, en door een gezonde, wijl sterke, reactie, nog een nationalen kreet tegen het smadelijk onrecht te doen uitgaan, die opgeklommen ware ter gedachtenis voor Hem, die alle onrecht wreekt.

Maar dat, neen, wil men niet !

„Bezadigdheid” zit in 's Ministers raadzaal voor !

Geen „decretum horribile !”. Dat ware te scherp ! Geen „scherpe resolutie !” Dat ware teorsch ! Geen enkele krasse, doortastende maatregel zelfs ! Dat zou sensatie, dat zou opschudding, dat zou reactie veroorzaken ! En juist het eminent voordeel van zoo heilzame volksschudding wordt ons misgund !

HET BESLUIT, OM TOT DEN KONING TE GAAN.

werd Donderdag 2 Mei 1878 genomen, Zaterdag 4 Mei 1878 (No. 1875), verscheen de volgende * * * waarin het besluit van „Chr. Nationaal” werd meegedeeld.

* * * *Volkspetitionnement.*

Twee Mei ligt achter ons en het bij uitstek gewichtig resultaat, waarvoor we thans staan, is het stellig besluit van de groote vergadering, *dat heel ons volk, dat zijn Bijbel nog heilig houdt, tot den Koning zal gaan om redres.*

Een besluit zonder iemands tegenspraak ; in een zeer talrijke samenkomst van vrienden uit alle oorden des lands ; met algemeene stemmen ; en veilig mag er bijgevoegd, onder den ernst van het oogenblik, en met een geestdrift, waar ter wederzijdsche bezieling iets plechtigs in lag, niet in stoffende hoogheid des harten, maar om Gods wil en uit plichtbesef, genomen.

¹⁾ Dat dr. K. tijdens de behandeling dit woord niet meer gebruikte, moet worden toegeschreven aan het feit, dat „het Vaderland” het woord door Dr. K. in 1875 gebezigd, reeds op de wet had toegepast ; — let op het : „als ons tot terging” ; zie blz. 175. V-r.

De hiermeê ondernomen taak is een bijna onafzienbare.

Ons kleine land is, als men dorp aan dorp moet hebben, nog zoo zonder einde groot.

Bovendien, er moet niet slechts kracht geoefend, maar ook tegen *krachtsverspilling* gewaakt.

Er moet niet maar geijverd, maar ook geijverd met verstand.

Aan den arbeid getogen, maar ook gearbeid op eene wijze, dat men elkaâr ontmoeten kan.

En wat nog zwaarder weegt. Er moet uit den nood, dat is in nederigheid en met een gebed tot God in het hart, geijverd.

Geijverd, mits op de knieën.

Met geestdrift, maar zonder fanatisme.

Niet om succes, maar met een „God wil het!” in ons vaandel geschreven.

Ons dunkt, hier ligt een roeping voor de geestelijk meest gevorderden.

Ook voor de geestelijke leidslieden van ons volk in kerkelijke, burgerlijke en maatschappelijke corporatiën.

Want, weet wel, dat, zoo ge den toon van meetaf niet goed inzet, er straks geen accoord meer te vinden is.

En daarom sta voor alles dit op den voorgrond: Meer in *waar-digheid*, dan in *opgewondenheid*, ligt, voor wie in Jezus' naam optreedt, prikkel tot bezieling en kracht.

DE ACTIE VOOR TEEKENING BEGONNEN.

Den 19en Juli (No. 1938) had *de St.* een hoofdartikel onder het opschrift „Bidt voor degenen die u geweld aandoen” waarin leedwezen geuit werd dat in den eigen kring zoo nu en dan verbittering begon te komen tegen de schoolwet-drijvers. Aangespoord werd tot gebed. „Ons recht zal komen.” Want immers, dat geloof kon nooit „bitterheid tegen bitterheid” stellen, maar wil „dat ge bidden zult ook voor deze lieden die u verdrukken!”

Donderdag was dan ook „het signaal gegeven” „*Van Zaterdag af teekenen en Maandagavond onze Gebedsure.*”

Dit was het sein voor bittere spot, gelijk blijkt uit — d.d. 22 Juli 1878 (No. 1940) —:

* * * *Aan het eind hunner argumenten.*

Ons artikel: „Bidt voor wie u geweld aandoen” besprekend, is het *Vaderland* onfijn, onfatsoenlijk en ruw genoeg, ons te antwoord-

den: „Wee u, gij farizeër, gij huichelaar, van buiten wel schoon, maar van binnen vol doodsbeenderen!”

En dat waarom?

Eenvoudig wijl we, eer we tot gebed maanden, aantoonen, dat ons geweld was en wordt aangedaan!

Ons kwam zoo voor, dat ge, om te kunnen bidden voor wie u geweld aandeed, ook van dit laatste diendet te weten.

Maar erger nog maakt de liberalistische pers het met onze gebedsure.

Dat is nog gruwelijker dan huichelarij!

Dat is een heidensche antiquiteit, die de leiders tegen beter weten en eigen meenen in, misbruiken om de menigte te fanatiseeren.

Dat is schandelijk!

Broeders, laat u door dien laatsten druppel uit den bitteren beker niet uit uw doen brengen.

Laat *hen* lasteren!

En gij, Christenen, weet u voor uw God te verootmoedigen en houdt dan aan in uw opzet en laat het u een heilig werk blijven,..... maar bovenal een werk, geheiligd door het gebed.

25 Juli 1878 No. 1943.

* * * *Zuiver gehouden.*

Dusver schijnt ons petitionnement, dat nu in vollen gang is, van vlekken tamelijk wel vrij te blijven.

De verspieders azen natuurlijk van allen kant op abuizen of onvoorzichtigheden.

Zelfs was de hoofdredacteur van de *N. Rott. Crt.* op één der bidstonden aldaar verschenen.

En toch, hoe scherp en onverbiddelijk de contrôle ook werke, dusver is er niets op de rolle van aanklacht gebracht, dan een „praatje” van een der kennissen van het *Vaderland*, die, als waren we te Venetië in de dagen van het Schrikbewind, naamloos zijn brief in den muil van den *San Marco* leeuw stopte, maar daardoor dan ook in Nederland elk recht op gehoor vooruit reeds verbeurd heeft.

26 Juli 1878 No. 1944.

* * * *Lasterlijk tot in het stuitende toe.*

Wat men ons ook na kunne geven, zeker niet dat we in de zaak van het Volkspetitionnement niet met open vizier hebben gestreden.

Toch durven bladen, die alles aandurven, ook zelfs nu nog ons van werken in het geheim betichten.

Het is het *Nieuws van den Dag* dat de laaghartigheid zóó verdreef, van zich zelfs voor dezen laster niet te schamen.

DE AFLOOP.

Zaterdag 17 Augustus 1878 heeft Z.M. Koning Willem III de wet geteekend, misleid door Kappeyne van de Coppello. In een hoofdartikel bespreekt de *St. dezen afloop* d.d. 21 Augustus (No. 1966).¹⁾

Zoo is dan eindelijk de wet tot stand gekomen die nieuwe offers van de natie zal vergen, ten einde haar de neutrale school op te dringen.

Voor twintig jaren werd die school door de liberalen en de Rooms-katholieken begeerd; werd Mr. Groen van Prinsterer, die haar bestreed, een veldheer zonder leger genoemd.

Het verloop der actie, het ongunstig oordeel der opgedrongen wet wordt dan geteekend waarna een woord over den Koning gezegd wordt, luidende:

De Koning is verantwoordelijk aan God, niet aan ons. Langs *wettigen weg* is de wet tot stand gekomen, nadat alle voorschriften tegen overijling en willekeur, waaraan ook 's Konings wil gebonden is, zijn vervuld.

De Koning heeft, — dit vooral is smartelijk, — zelfs geen nader onderzoek noodig geacht.

Den schijn — wij verzwijgen het niet — hebben wij tegen ons. Door onze overheden zijn wij in het ongelijk gesteld.

Betreurd wordt, dat de Koning geen onpartijdige Commissie heeft benoemd om, *al ware het alleen om de petitionarissen van hun dwaling te overtuigen*, om dan als goede Christenen te getuigen:

even vrij uit zeggen wij: de Koning, door de wet te sanctionneeren, deed geen partijdaad; koos niet voor het eene deel des volks tegen het andere partij. De Koning toch behoefde niet verder te gaan, dan voor zich zelve de overtuiging te verkrijgen, dat hij geen onrecht pleegde. Hij behoeft de verantwoordelijkheid niet te dragen voor de tweedracht die onder zijn volk heerscht. Die verantwoordelijk-

¹⁾ Dit art. teekent Dr. K.'s ziele grootheid. De Koning had de Deputatie ter aanbieding van het Smeekschrift alleen dan willen ontvangen als — Dr. Kuyper er niet bij was. Gedurende de audiëntie wandelde Dr. Kuyper met Jhr. de Sav. Lohman op het Loo, en voorspelde aan den laatste, dat tien jaar later een Christelijk Kabinet zou optreden. V-r.

heid dragen zij, welke een meer rechtstreeksch aandeel hebben aan het maken en uitvoeren der wetten. Slechts verge men niet van den Koning, dat hij zelfs wat hem onrecht toeschijnt, goedkeure.....

Het artikel eindigt met de betuiging :

Daarom vermindert onze liefde voor Oranje niet, al handelde de Koning anders dan wij zouden verlangd hebben.

Maar verder gaan wij niet. In de gegeven omstandigheden heeft het oordeel onzer Overheden voor ons *niet de minste zedelijke waarde*..... De wet is in letterlijken zin partijwet.

(In de nummers van 24, 28 en 30 Augustus werd de misleidende nota, door Kappeyne den Koning ter toelichting gegeven, uiteengerafeld en in haar valsheid den lezers voorgehouden.) V-r.

Uit den overvloed van * * * in betrekking tot de Schoolkwestie — waard om gezamenlijk gebundeld te worden — nemen we nog een enkele, d.d. 2 Dec. '78 (No. 2054).

* * * *De man op krukken!*

De *Zutphensche Cour.* bespreekt de veerkracht, waarvan de Anti-revolutionairen blijk geven en komt er voor uit, dat we daarin den Liberalisten ver de loef afsteken.

Zoover, dat konden de Liberalisten eens tot onze energie komen, hun „Jean qui pleure” van tegenwoordig, spoedig weer in goeden doen zou zijn.

Wel mogelijk, maar bereide de *Zutph. Cour.* er zich dan wel op voor, dat ze, om in dien bries te komen, dan eerst ook heel den roerpen heeft om te gooien.

Immers, wie den Staat alles voor zich laat doen, is aan „den man op krukken” gelijk.

Die leert het „zelf loopen” af.

„DE SCHERPE RESOLUTIE.”

Reeds in 1875 had Dr. Kuyper bij de Schoolwet-herziening gesproken van „de scherpe resolutie”, een woord dat herhaaldelijk (8, 14 Maart 1878) zie blz. 175 ook op Kappeyne's ontwerp is toegepast. Verder in „Nu reeds”, d.d. 16 Aug. '79, No. 2269 en andermaal 25 Aug. 1879, No. 2276.

* * * *Het punt van beslissing.*

Een gevaar, welks strekking niet te meten is, bedreigt ons. De „scherpe resolutie” ligt gereed, maar nog onuitgevoerd. De vraag,

waar alles thans op aankomt en waarvoor elke andere consideratie tijdelijk behoort te zwichten, is deze: zal *Van Lynden-Six* zich tot die uitvoering leenen?

Zal ook nu weêr het besluit ten verderve onzer scholen geteekend worden door mannen, die we als onze broeders hebben liefgehad?

Kan het Christenhart dat dulden, dragen?

Moet, behoort, eer het zoover komt, nu het kwaad nog onafwendbaar is, niet het uiterste beproefd om dat uiterste der ellendigheid af te wenden?

Hebben van Lynden en Six den moed, om, gelijk *de Tijd* nog gist, de uitvoering *tegen te houden*, dan kunnen ze rekenen op onzen dank.

Maar indien *niet*. Indien ze derwijs alle broederliefde, elke deernis met ons leed; alle eerbied voor onze verdrukking konden uitschudden, dat zij hun naam er wel onder plaatsden, mannen broeders, kunnen, mogen we dan anders dan weêrstaan.

En toch, we zijn verre van gerust.

Zeër ongerust zelfs.

Men spreekt van een kleine verzilvering der pil, maar de pil zou ons toegedacht zijn.

De tegenstander jubelt reeds.

Ze rekenen *vast* op hun buit.

Laat wie kan dan nog een kreet om voorkoming van zooveel jammer doen hooren.

Voor al onze pers aarzele niet, maar taste door en kenne haar roeping.

Den volgenden dag, 26 Aug. 1879, No. 2277, volgde een hoofdartikel onder den titel: De uitvoering der „scherpe resolutie“.

Kappeyne's Schoolwet, slordig geredigeerd en doorgedreven, veroorzaakte heel wat moeite: 12 Sept. 1883 (3824) dit kleine stukke:

* * * *Eerbied voor andersdenkenden.*

De schoolwet begint lastig te worden en glibberig is het pad, waarop Hordijk en nu Heemskerk zich waagden.

Slag op slag komen onderwijzers onder het ministeriëele mes.

Dat noopt natuurlijk om regels aan te nemen van wat wel en niet krenkend is.

En nu zal men de historie van de sneeuwvlok weêr zien aankomen.

Nu een vlokje, straks een klomp, ten leste lawine!
 Arme Schoolwet!
 Maar verdiend is het.
 De feil schuilt niet bij den Minister, maar in de wet.

Uit den strijd om de gelijkstelling — het volgende reeds vergeten stukske.

2 Juni 1884 (No. 3745).

* * * *Schoolwetwijziging.*

De staatsiekoets van onze lagere school is dan nu *gewijzigd*.

Niet in *richting*. Want nog altoos zal ze de kinderen onzes volks afvoeren van God en Zijn Woord.

Ook niet in *weelde*. Want nog altoos staan er drie palfreniers achterop en loopt er een vierspan van de kostelijkste peerden voor den bok.

En evenmin gewijzigd in *haar wijze van sturen*. Want nog altoos is het de kennelijke toeleg van den koetsier, om ieder particulier rijtuig omver te rijden, of in de sloot te dringen.

Och, heel de wijziging bestaat hierin, dat de schroeven geolied, de assen gesmeerd zijn, en wat stroef zat nu nog beter loopt.

Zoo wonnen dan de Liberalisten hun spel precies gelijk we het voorspelden. Alleen met dit verschil, dat *heel* de Roomsche club tegenstemde. Dit hadden we niet verwacht, en dient dus met dank geconstateerd.

Resultaat alzoo: 1e. dat Heemskerk een *ondergeschoven* kind op zijn naam laat boeken. Want gelijk de wet nu wierd, is ze niet meer een kindeke van Heemskerk, maar van de gezamenlijke pleegvaders der Liberalistische partij; 2e. dat de Antirevolutionaire partij hare positie zuiver hield, en thans haar volkomen vrijheid van handelen herwonnen heeft; en 3e. dat de strijd van de Schoolwet naar de klassenbelasting verschoven is, en uit het Parlement in den jare 1884 wordt overgebracht naar de stembus van 1885.

Dan zal het volk beslissen.

Door Ds. Tinholt was in „de Banier”¹⁾ het pleit gevoerd, en door Dr. Bronsveld gesteund, om den Staat het bijzonder onderwijs te doen bekostigen: dit werd dadelijk gesignaleerd (18 Maart '85, No. 3989) in de

* * * *De vrije school ten doode opgeschreven.*

Nu dertig jaren lang heeft ons Christenvolk, onder de sturing van zijn beste leiders, geijverd voor de *vrije Christelijke school*.

¹⁾ Zie bladz. 33 „Sommatie”.

Die ijver werd *niet* beschaamd.

De aldus bedoelde school werd een macht in het land.

En toch, zie, nauwlijks komt aan den horizon de hope op, dat eerlang dit stelsel regel zal worden, of onder onze eigen vrienden begint weer *trek naar de Staatsruif* wakker te worden.

Let op dit verschijnsel.

Het kiempje is nog klein, maar in dat kleine kiempje ligt voor al uw vrije scholen onverbiddeijk de dood.

Sat sapienti.

DE FATALE TERMIJN.

Toen Minister Mackay, met steun van Lohman, er in slagen mocht een begin van erkenning der rechten van de Vrije School te veroveren, werd die erkenning aan zekere bepalingen gebonden, opdat er waarborg voor de Schatkist zou zijn dat er geen geld aan de Vrije School doelloos werd verspild.

Een der voorwaarden was, dat het onderwijzend personeel geleidelijk moest klimmen waarom bij K.B. van 18 April 1890 bepaald werd, aan welke eischen de Vrije Scholen achtereenvolgens moesten voldoen op 1 Januari 1894. Nu was op dien datum voor tal van scholen het onderwijzend personeel te gering naar het getal der kinderen, en was door de St. op uitstel der bepaling aangedrongen. Hoe de Liberalen er over dachten, leert 10 November 1893 (6651) o.s.

* * * *Onbarmhartig.*

Het *Hand.* is er zeer tegen, dat die vrije scholen, wier besturen er, ondanks alle pogingen om onderwijzers te lokken, niet in slagen hun personeel vóór 1 Januari 1894 compleet te krijgen, uitstel van executie zullen erlangen.

Neen, dan heeft de redactie van dat blad een beteren raad.

Als er geen onderwijzers te vinden zijn, dan moet men eenvoudig zooveel kinderen van deze scholen afnemen, als er, pro rato van het aanwezige personeel, niet op gaan mogen.

Die naar huis gezonden kinderen moeten dan maar zoolang thuis zitten wachten, of naar de openbare school.

Later, als er dan een onderwijzer gevonden is, kunnen ze immers terugkomen.

Laast ge in de Schrift wel van de barmhartigheden der goddeloozen, die wreed zijn?

8 December 1893 (6670) kon geschreven worden.

* * * 1 Januari 1894.

De mededeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat hij het besluit, waarin de fatale termijn van 1 Januari 1894 voorkomt, handhaaft, maar tegelijk bedacht is op middelen, om de Vrije Scholen door de uitvoering van dat besluit niet in gedrang te helpen. getuigt zeer zeker van welwillendheid.

Intusschen is het kort dag, en is het hoog noodig, dat onze Vrije Scholen zoo spoedig mogelijk zekerheid ontvangen omtrent den toestand, waarin ze op 1 Januari 1894 zullen verkeeren.

De Minister liet zijn geest niet uit; en over den aard van de maatregelen, die hij overweegt, valt dus nog geen oordeel te vellen.

Maar die onzekerheid mag dan bij het debat toch wel worden opgeheven.

Het is voor tal van scholen een levensquaestie; en juist voor die scholen, die het zwakst staan.

16 Februari 1894 (6732).

* * * *Kindervoeding.*

Onze kennis van de armenscholen kan ook ons tot geen andere conclusie brengen, dan dat niet zelden uit de armenbuurten kleine kinderen op school komen, niet genoeg gedekt tegen de koude, niet genoeg geschoeid tegen de natte straten en met een hongerige maag, om „*schulfähig*” te zijn.

Ongetwijfeld ligt voor de barmhartigheid hier een schoon veld geopend, om in goeden zin wel te doen, leed te verzachten, en de ellende te hulpe te komen.

Ook geven we toe, dat het onderwijs er vaak onder lijdt, als de middelen ontbreken om deze kinder-ellende af te weren. We zeggen dit niet alleen van de openbare, maar ook van de Christelijke scholen.

Het is en blijft een aanklacht tegen onze maatschappelijke toestanden, en niet het minst tegen de Christelijke barmhartigheid dat in een stad, waar in breeder kring zulk een overvloed en in kleiner kring zulk een weelde heerscht, die overvloed en die weelde aldoor kan genoten worden, zonder dat het hart in ontferming ook naar deze kleinen uitgaat.

Alleen maar, we houden staande, dat de hulp niet op de school, maar *thuis* moet aangebracht. Vader en moeder moeten in staat ge-

steld, om het kind, eer het naar school gaat, brood en een paar klompen te geven, en wie het anders inziet, ontzet het huisgezin.

Brood moet er voor allen zijn. Brood is het minste, waardoor het leven in stand wordt gehouden. En de barmhartigheid mag niet inslapen, eer ze weet, dat aan allen brood verstrekt is.

Zeker, ook Amsterdam is zoo rijk niet meer als weleer, maar toch nog rijk genoeg, om brood aan de armen te verstrekken.

En ook over onze stad zal het oordeel Gods komen, en God de Heere zal haar schatten in het niet doen verzinken, zoo wie brood geven kan, het brood aan de armen onthoudt.

In een paar hoofdartikelen had *de Standaard* het standpunt ten aanzien van „Leerplicht” uiteengezet. De *N.R.Ct.* was er op afgekomen en kreeg 3 Nov. 1897 (7873) (nadat in een vorig nummer ook reeds over „beginselen” gehandeld was in verband met de vraag of aan het anticlericalisme en aan het antiprotectionisme geen beginselen ten grondslag lagen) het volgende bescheid :

* * * *Beginselen.*

Merkende dat leerplicht in aantocht was, waagde ons blad een poging om, nog eer het desbetreffende ontwerp verscheen, discussie uit te lokken over de vraag, van welke beginselen men ten deze had uit te gaan.

Dit verlokt de *N. Rott. Ct.* tot de beschuldiging, dat wij gepoogd hebben, „naar eigen welgevallen het uitgangspunt voor de verdere ontwikkeling der denkbeelden vast te stellen”; een ondersteld pogen, dat ze dan in twee artikelen bestrijdt.

Deze klacht is alleszins onbillijk.

Met geen woord is door ons gezegd, dat wij ons denkbeeld aan anderen willen opleggen, of ook maar iemands recht wilden verkorten, om een ander beginsel tegen het door ons aanvaarde over te stellen.

Tot tijd en wijle de red. het tegendeel bewijst, hebben we dit slot van haar artikel alzo te beschouwen als een puur verzonnen klacht.

Ter zake blijven we inmiddels staande houden, dat het volstrekt *niet* hetzelfde is, of de Overheid de opvoeding gaat *regelen*, dan wel of de Overheid in het ooglopende *verwaarloozing* strafbaar stelt.

Art. 159 van ons **B. W.** spreekt uit, dat de echtgenooten zich over en weer verbinden, om hun kinderen te onderhouden *en op te voeden*.

Naar het stelsel der *N. Rott.* zou, wijl tot de opvoeding ook het geven of doen geven van onderwijs behoort, de leerplicht alzo reeds bestaan.

Zij zelve echter zal toegeven, dat het heel iets anders is, of de Overheid in haar Burgerlijk recht een natuurlijke verplichting *boek*t, dan wel of ze onder penale sanctie zich het recht van contrôle over deze natuurlijke verplichting aanmatigt.

Bij de laatste onderstelling zou zij *huisinspectie* moeten houden; naar het door ons gekozen uitgangspunt treedt ze eerst op, zoo kenelijke verwaarloozing *uitkomt*.

Het verschil ligt in de vraag, of de Overheid de *regelende* en dus ook *contrôleerende* macht van het sociale leven is; iets wat op de vernietiging van alle souvereiniteit in eigen kring uitloopt. Of wel, dat de Overheid belast is met de *bescherming* van het individu, voorzoover het in zelfregeerende en dus autonome levenskringen schade zou lijden.

De *bescherming* zoo men wil van het *persoonlijke* tegenover het *sociale* element.

Meer dan eenmaal had Dr. K. op de taak der ouders gewezen in verband met de aanvallen op het gezin. 16 Maart 1900 (No. 8601) kwam deze

* * * *Schoolkooien.*

Een haveloos kind, dat met armelijke plunje, lek schoeisel, een hongerige maag, door modderige smeltsneeuw, naar school komt strompelen, is een alleszins ongeschikt subject voor het aanleeren van „nuttige kundigheden”.

Wie zoo'n kind helpt, doet een goed werk, en wie maakt dat vader of moeder zoo'n kind zóó niet uit hoeft te sturen, nog beter.

Hiertoe is de Kerk geroepen. Hiertoe zijn particulieren geroepen. Hiertoe kan ook het gemeentelijk armbestuur geroepen worden.

Juist kinderen uit gezinnen, waar het zóó sober en pover is, verkeeren in zeer ernstig gevaar, om door verwaarloozing ten gronde te gaan.

De helpende hand is hier stellig geen weelde.

Maar heel iets anders is het, dit kwaad op en door de school te willen stuiten, wederom buiten de ouders om, en het te doen onder

toekenning van recht op zulk een ondersteuning, niet op een have-loozen-school, maar voor alle scholen zonder onderscheid.

Van dat oogenblik af toch wordt het een stuk schooloeconomie. Wordt de school tevens kleed- en kosthuis, en zet ge de deur wagenwijd open voor het schromelijkst misbruik; een misbruik dat niet is te keeren.

De fout ligt niet hierin, dat ge helpt, maar dat ge helpt op averechtsche wijs, doordien ge nogmaals een stuk van het huislijk leven uit het huisgezin naar de school, en van vader en moeder naar het schoolhoofd overbrengt.

Er valt dan ook niet in te zien, waarom ge, eenmaal dien weg op, niet nog één stap verder zoudt gaan, en voor zulke kinderen ook *slaapgelegenheid* op school zoudt inrichten.

Ge onderwijst ze op school, ge voedt ze op in school, ge geeft ze baden bij de school, ge geeft ze kleding op school, ge geeft ze schoeisel op school, ge laat ze spelen op school, ge geeft ze te eten op school. — eilieve, waarom ze dan nog door het barre weer, heen en weer, naar huis gezonden, *enkel om te slapen?*

Vooral aan goede slaapgelegenheid is in de krotten, die zulk een gezin vaak bewoont, veelal gebrek. De eerbaarheid lijdt er onder. Ware het dan niet eenvoudiger, de school met de *geheele existentie* van het kind te belasten? Dan waren de ouders er van af. Dan kon het kind een volledige *schoolopvoeding* ontvangen. En dan waart ge juist weer aangeland bij dezelfde manier van Heidensche huishouding, die Plato geïdealiseerd heeft, en die te Sparta, tot het ineen-zonk, heeft gebloeid.

11 Juni 1910.

* * * *De duizendste School met den Bijbel.*

Gode alleen de dankzegging en de aanbidding!

De duizendste School met den Bijbel staat te Vreeland gereed om den 15en Juli geopend te worden.

Onze wasdom was ongelooflijk.

In 1857, toen de Schoolstrijd in acuten vorm begon, waren er nog slechts 57 zulke scholen. Meest Diaconiescholen in de groote steden, die nog meerendeels in handen van een *modern* Kerkeraad waren, en alzoo slechts in naam als Scholen met den Bijbel meëtelde. Sinds 1870 is dit veranderd; zijn deze Kerkeraden Orthodox geworden; en ook de Diaconie-scholen in wezenlijk Christelijke Scholen omgezet.

Toen Mackay's Schoolwet er doorging, was dit aantal van 57 tot 460 gestegen. Sinds wies het aantal tot 1903 van 460 tot 693. En na de Schoolwet-Kuyper nam het aantal toe tot 700, totdat het nu de 1000 heeft bereikt. Gelijken tred hiermee houdend, is het aantal kinderen op die scholen geklommen van 10.000 in 1857, tot 76.000 in 1889, tot 112.000 in 1903, en nu tot bijna 155.000 in 1910.

Bovendien staan er naast onze 1000 scholen nog bijna 900 andere Vrije Scholen van Rooms-Katholieken en neutralen aanleg, zoodat het totaal aantal Vrije Scholen reeds de 1900 haalde, althans met inbegrip van de 15 die er in 1910 bijkwamen. Alles saamgenomen, worden de Vrije Scholen dan ook nu reeds bezocht door bij de 320.000 leerlingen.

Wie had, toen de bange strijd tegen de „Scherpe resolutie" in 1878 begon, ooit durven denken, dat we zoover komen zouden? We stonden in 1878 nog pas op 326 Scholen met den Bijbel, nu 32 jaar later op 1000. Een groei van ruim 20 per jaar, die na de Wet-Kuyper zelfs tot 38 in 1906, tot 62 in 1907 en tot 58 in 1908 opliep.

Toch geldt ook hier het *Dankbaar, maar niet voldaan*.

Van onze *duizend* moeten we nu naar de *vijftienhonderd* op weg.

Er zijn nog zoo tal van Gemeenten, waar reeds lang een School met den Bijbel moest geopend zijn, en waar ze nog steeds uitbleef.

En vooral, er zijn nog zoo tal van groote steden, waar ons aantal scholen ten minste om *verdubbeling* roept.

Een niet overbodige waarschuwing tegen verflauwing der liefde en grenzen bij onze Scholen met den Bijbel, lezen we 16 Mei 1917:

* * * *Scheeve toestanden.*

In *Van Onzen Tijd* wijst de heer Struycken, uit den Raad van State, op de bedenkelijke zijde, die op enkel gegeven Rijksgeld te teren, voor het Christelijk onderwijs hebben kan.

De Rechterzijde, zegt hij, zal zich nimmer mogen beijveren om 't hierin liggend stelsel „in al zijn consequentie door te voeren". En concludeert dan: „Een regeling, waarbij het oprichten en in stand houden van Bijzondere scholen, die geheel uit de publieke kassen

worden bekostigd, geen offers doen vergen van degenen, wier richting bij het onderwijs aldaar zal worden gevolgd, al te gemakkelijk wordt gemaakt, kan een onderwijstoestand scheppen, waarover de Rechterzijde zich niet zal kunnen verblijden. Liever blijve men zelf offeren voor het bijzonder onderwijs, dan dat men ieder onderwijs, van welke richting ook, mogelijk maakt".

Zoo was het ook in het *Unie*-rapport verstaan, nadat Mackay's voorstel was aangenomen; en op reserve voor eigen offerande drongen ook wij.

Met name komt deze quaestie aan de orde bij die Bijzondere scholen, die reeds in het bezit zijn van fondsen of gebouwen, welke aan vrije liefdegaven hun oorsprong danken.

Deze liefdegaven thans uit de zaak te lichten, apart te leggen, en aan de Overheid in handen te geven, zoodat ze eerst weer vrijkwamen, als de school geheel of ten deele verliep, en hierdoor de Rijksbijdrage verloor, is dan ook een plan, dat op alle manier zou moeten weerstaan worden.

Ten deele zijn deze bezittingen zelfs gaven uit de doode hand, waaraan men o.i. niet roeren noch raken mag. De Bijzondere scholen zelve zouden dan op deze gelden een regeling kunnen maken, die de beschikking over de jaarlijksche rente van deze gelden toe deed komen aan een speciale Commissie van Beheer, door de gezamenlijke Scholen, die in gelijke conditie verkeerden, ingesteld.

Zoo bleven ze aan een gelijksoortig doel beantwoorden, en werden aan den heiligen kring waarin ze thuis hoorden, niet vervreemd.

Doch dit ware dan nog nooit iets anders dan een uitweg.

En het verkieselijkst ware en bleef het altoos, zoo èn de Openbare èn de Bijzondere school uit de publieke kassen nooit anders dan 't strikt noodige ontvingen, en een hooger voet van leven aan beide soorten nooit anders dan door hulp van gelijkgezinden aan zulk een school ten deel viel.

ONS VORSTENHUIS.

STELT UW HART OP UWE WEGEN.

Midden in den verkiezingsstrijd kwam de droeve mare, dat H. M. Koningin Sophie Maandag 4 Juni 1877 was overleden. In een hoofdartikel — de *St.* verscheen gedurende een week in rouwrand — schetste Dr. K. de beteekenis dezer Koninklijke vrouw. Het artikel eindigde met : En wijl ze nu haar Kroon aflei en ophield Vorstinne te zijn, om als onzer één met alle schepsel voor haar God te verschijnen, zij die God dan heur ziel genadig en hebbe ze in den dag, die te komen staat, een betere Kroon van haar Heer ! Den volgenden dag 6 Juni gaf de *St.* de volgende * * *

* * * *Stelt uw hart op uwe wegen.*

Niet diep genoeg kan men den smartelijken indruk schatten, door het droeve sterven van onze Koningin te weeg gebracht.

Slechts mag gevraagd, of *het ook allerwegen een indruk van ernst was.*

Van *ernst* gelijk het bij de lijkbaar van de grooten en grootsten der aarde, van Vorsten en volken, om de Majesteit van het aanbidelijk doen des Heeren, voegt.

Te meer nu klimmende welvaart den socialen en politieken afgrond, waarvoor we staan, met haar prachtigen schijn onzichtbaar maakt.

Nu het besef schier te loor ging van de hachlijke toekomst, waaraan Oranje en Nederland toe zijn.

Nu het „*Mene, Tekel, Upharsin*” bij den glans onzer volksfeesten en burgerfestijnen niet wordt opgemerkt. En, erger nog, in dien aan ernst gespeenden volkstoestand de arme menschenziel het spoor, dat naar den Christus leidt, bijster wierd.

Nu dat sterven van onze Koninginne !

Toch wel om het „*stelt uw hart op uwe wegen ! o, mijn Vorst, o, mijn volk !*” als een woord Gods en niet des menschen, in paleis en hut te doen doordringen.

PRINS HENDRIK.

Zondag 12 Januari 1879 was het Koninklijk Echtbaar te Apeldoorn in de Ned. Herv. Kerk begroet door Ds. Jorissen, en den volgenden dag ging langs de telegraafdraad de tijding, dat 's Konings broeder, de beminde Prins Hendrik, plotseling was overleden. In rouwrand plaatste de *St.* 14 Januari '79, No. 2088, 't volgende aan den kop der courant:

Met diepe ontroering schrijven we het hartaangrijpend bericht ter neder, dat het God Almachtig behaagd heeft, plotseling, toen niemand er meer op bedacht was, en alle krankheid geweken scheen, door den dood van ons weg te nemen *Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Hendrik der Nederlanden.*

Voor de Majesteit van dit doen onzes Gods buigen we ons diep eerbiedig neder.

Zulk een slag in het Huis van Oranje, op zulk een oogenblik, nu alles ter feestvreugde zich opmaakte!

En dan zulk een Prins ons ontnomen! Een Prins, wien nog zoo kort geleden heel Nederland zijn liefde en zijn hulde bood!

Lezer, is er niet een „Vinger Gods” in dit ontzettend afsterven?

Niet een Vinger Gods, als ge U de rouwe inbeeldt, die om zulk een lijk het hart overweldigen moet?

Als ge ziet op die lieve, jeugdige Prinses, zijn diepgeslagene, geheel verpletterde weduwe!

Als ge u verplaatst in de gewaarwordingen van onzen Koning en zijn Gemalinne op 't Loo!

Als ge indenkt ook wat dit bericht voor die beide koninklijke Prinsen in het buitenland zal zijn!

O, zij God al wie rouw draagt, zij de Heere ons arme Nederland en al de Prinsen en Prinsessen van ons vorstenhuis in dit zoo ontzaglijk ernstig oogenblik nabij met zijn alleen troostende genade.

[Koning Willem III was die week met Koningin Emma gehuwd en naar het Loo vertrokken. V-r.]

5 October 1882.

* * * *Regis ad exemplar totus compinitur orbis* ¹⁾).

Herhaaldelijk koos in den jongsten tijd het Koninklijk gezin juist den dag des Heeren uit om te reizen.

Verleden jaar na het jaarlijksch bezoek aan de hoofdstad.

Onlangs bij den terugkeer in de residentie om de opening van de zitting der Staten-Generaal.

¹⁾ 's Konings voorbeeld is van zoo onbegrijpelijken invloed.

En wederom deze week voor het vertrek naar het Loo.

Te kwart vóór tien, althans zoo werd in de bladen bericht, — dus juist als de gemeente zich opmaakt om de verkondiging van Gods Woord te hooren — zou de Koning met zijne gemalinne j.l. Zondag uit 's Hage vertrekken.

Velen zien dit aan niet zonder oprechte smart.

Juist onder dat deel des volks, waar niet het minst wordt gevoeld voor het eenmaal zoo rijk door 's Heeren gunste gezegend Stamhuis.

Een enkele maal kan reizen op Zondag noodzakelijk zijn. En letterknechten zijn we niet. Maar nu het zoo in het oog loopt, dient gesproken.

Immers, niet hij dient den Koning het meest, die met eenige, of zelfs veel, handigheid het steeds dus weet te wenden, dat hij de hooge plaats in 's Konings omgeving behoudt.

Maar veeleer hij, wiens liefde voor ons Vorstenhuis zich richt naar deze woorden :

„'t Geheim van allen zegen,
Oranje en Neerland hoor 't!
Is in Gods vrees gelegen,
Zijn dienst, Zijn gunst, Zijn Woord!”

HET HUIS VAN NASSAU.

Niet van belang ontbloomt is, wat *De Standaard* 1883 schreef (No. 3516), over de Troonopvolging, naar aanleiding van wat Jhr. Mr. A. F. de Sav. Lohman schreef :

* * * *Het Huis van Nassau.*

Voortreffelijk was het stuk in de *Prot. Noordbr.* over de Troonopvolging in Nederland.

Zelden viel ons oog op een kloeker pleidooi voor het Huis van Nassau.

Stierf ooit, wat God verhoede, ons Oranjehuis uit, dan moet Nassau en geen Saxen Weimar Neerlands kroon ontvangen, en nu, nu het nog tijd is, moet de grondslag voor die opvolging in ons Staatsrecht vastgelegd.

Slechts ééne opmerking zij ons naar aanleiding van dit degelijk artikel geoorloofd.

Het wees er, en zeer terecht op, dat de letter der Grondwet thans alle erfopvolging stuit, waar huwelijk gesloten wierd buiten onze Staten-Generaal om.

Maar wat heeft dit voor de toekomst te binden?

Waarom kan bij herziening deze nuttige bepaling niet in dezer voege gewijzigd, dat dit consent voor buitenlandsche vorsten door latere ratificatie worde vervangen?

Dan verviel tevens alle bezwaar, om het Huis van Nassau eventueel in rechte linie te laten doorbloeien.

(In onderscheiden artikelen breeder behandeld.)

15 Sept. 1884.

* * * *Bij de gratie Gods.*

Naar aanleiding van de droeve toekomst, die we met ons kostelijk Oranjehuis tegengaan, maakt men de opmerking, dat de antirevolutionaire partij geen ander Koningschap kent dan bij *de gratie Gods* en nooit een Koningschap mag willen bij *de gratie der Staten-Generaal*.

Hier zeggen we van heeler harte Amen op.

Een Koningschap bij de gratie der Staten-Generaal, zou doodeenvoudig een Koningschap zijn bij de gratie der kiezers, wat weer hetzelfde zou zijn als een Koningschap bij de gratie des volks, en dus vermomde Volkssouvereiniteit.

Intusschen verwarre men hier twee dingen niet.

Omdat alle souvereiniteit alleen van God komt en niet anders dan van God komen kan, is *de aanwijzing van den persoon*, die drager van deze souvereiniteit zal zijn, lang niet zelden door God aan *menschen* opgedragen.

Toen in 1813 Oranje hier soeverein wierd, is het door God met die souvereiniteit bekleed, maar niettemin is door menschen uitgesproken, en door menschen vastgesteld, dat de toenmalige Prins Willem deze souvereiniteit zou dragen.

In een republiek als onze oude republiek berustte de souvereiniteit bij de Hoog Mogenden, maar de personen, die op de stoelen dezer Hoog Mogenden zouden zitten, werden aangewezen door de Staten Provinciaal.

Al onze Calvinistische schrijvers over staatsrecht, ja al onze Gereformeerde theologen, die dit punt behandelen, spreken het dan ook luide uit, dat de aanwijzing van Dynastie of persoon, niets met het verleenen van de souvereiniteit uitstaande heeft.

Met name verwezen ze daarbij naar den toenmaligen Keizer van Duitschland, die wel waarlijk *Souverein bij de gratie Gods was*, en toch telkenmale door de Keurvorsten werd gekozen.

Het verschil zit hierin.

Een Dynastie of Koning regeerende bij *de gratie Gods* is, hoe ook door menschen aangewezen, alleen verantwoordelijk aan *den Heere der heirscharen*.

Daarentegen een Dynastie of Koning, regeerende op grond van de Volkssouvereiniteit, is verantwoordelijk *aan dat volk*.

In het eerste geval *is hij zelf soeverein*, in het tweede *dient hij het soevereine volk*.

Stel dus al, dat onze Grondwet in dien zin gewijzigd wierd, dat na algeheele uitsterving van het huis van Oranje de nieuwe Dynastie door de Staten Generaal zou worden gekozen, dan zou daarmee zulk een Dynastie haar Souvereiniteit volstrekt niet aan de Staten-Generaal ontleenen, maar uitsluitend aan God, en de Staten-Generaal zouden geen anderen dienst doen, dan om namens den Heere der heirscharen dezen last over te brengen.

Indien de Koning een ritmeester naar Hongarije stuurt, om paarden voor zijn Koninklijke stallen te koopen, dan zocht die ritmeester wel uit en die ritmeester kiest, maar als straks het paard voor zijn ruif in de Koninklijke stallen staat, is volstrekt niet die ritmeester, maar uitsluitend de Koning zijn meester en heer.

Steeds is door Groen en Kuyper gewezen op de verzwakking van de positie van ons Koningshuis door de Liberalisten. 9 Dec. 1892 (No. 6367) werd geschreven in :

* * * *Zedelijke invloed.*

In het tweetal Gidsartikelen van Prof. Buys, die in politieken zin als zijn matten zwanenzang kunnen gelden, en die algemeen verbaasd hebben door hun onbelangrijkheid en onbeslistheid, komt een uitdrukking voor, die te kenmerkend is, om haar niet op te nemen.

De hoogleeraar spreekt namelijk meer dan eens van „*den zedelijken invloed van de Kroon.*”

De Staten-Generaal heeft z.i. de *macht*, de kroon slechts *zedelijken invloed*. En zelfs die „*zedelijke invloed*” zal z.i. onder het regiment onzer Koningin allicht worden gemist.

Driester nu is van de algeheele vernietiging der Koninklijke macht door het Liberalisme, wel nimmer een onverdachter getuigenis afgelegd.

Involed, geen macht; en dat niettegenstaande de Grondwet een geheel hoofdstuk aan de macht des Konings wijdt.

Alles dus foppage.

Neen, o, Koninginne, ge *heet* wel de macht te hebben, maar het Liberalisme bedoelde nooit u macht te *geven*.

Dat alles was slechts schijn.

De macht moest bij de Côtèrie als meerderheid der Tweede Kamer berusten. En nu eerst, nu de Côtèrie zelve de macht dreigt te verliezen, nu komt ze niet voor *uw*, maar voor haar *eigen* macht op, u niets latende dan „zedelijken invloed” en zelfs, wijl gij Koningin zijt, dien „zedelijken invloed” niet eens.

En dat zegt nu niet een socialist, dat roept niet een radicaal, niet een te geavanceerd liberaal; neen, maar dat verklaart een zoo deftig, bijna Conservatief liberaal, een vergrijsd hoogleeraar, een man als Mr. Buys; en hij doet het niet in de *Nieuwe*, maar in de *Oude*, bijna plechtig geworden *Gids*.

GOEDE TIJDING

noemde *De St.* de Proclamatie waarmee H. M. de Koningin 16 October 1900 kennis gaf van Haar verloving.

18 October 1900 (8767).

* * * *Goede tijding.*

Een goede tijding werd gisterenavond den volke kond gedaan.

Een Koninklijke proclamatie bracht aan Neerlands volk het heuglijk bericht, dat zijn geliefde Koningin ten huwelijk gaat.

Reeds sinds Haar Troonsbestijging was daarnaar uitgezien en meer dan eens zelfs beging de Pers de indiscretie om het Koninklijk Huwelijk ter sprake te brengen.

Dit vond afkeuring, en terecht, want heel Nederland stelde in zijn Koningin het volste vertrouwen, dat Zij zelve, tot behoud der Dynastie, de noodzakelijkheid van het aangaan van een Huwelijk op niet te ver verwijderd tijdstip uit het klare plichtsbesef van Hare hooge roeping zou inzien.

Ons volk *begeerde* zelfs geen overhaasting.

Het begeerde niet enkel een Huwelijk tot instandhouding der Dynastie, maar even beslist een Huwelijk, *dat de Koningin zelve gelukkig zou maken.*

Juist omdat ons volk zijn Koningin zoo teeder en zoo innig liefheeft, bad het Haar een Huwelijk toe, dat Haar zelve weelde voor het hart en innig geluk in het vorstelijk Paleis mocht brengen.

Doch juist daarom is thans, nu de Verloving plaats greep, aller vreugde ook te ongedwongener.

Want al kent niemand nog den Hertog, op wien Haar vorstelijke keuze viel, ons volk is overtuigd, dat Zijn Koningin een keuze deed, die èn Haar zelve huwelijksgeluk waarborgt, èn tegelijk beantwoordt aan wat Nederland in den Gemaal van zijn Koningin behoeft.

(Den volgenden dag volgde een hoofdartikel over de Vorstelijke verloving gelijk later bij het huwelijk).

Woensdag 26 Februari 1908 reden H. M. en Z. K. H., terwijl de Prins de schimmels mende, den hoek der Oranjestraat en Parkstraat om in de richting van Plein 1813. De Prins de tramwagen ziende, die niet stoppen kon, deed de paarden zwenken en met de tram meeloopen, waardoor een botsing voorkomen werd. Een der wielen bleef in de rails haken, zoodat het rijtuig overhelde. Koelbloedig stapte H.M. uit, terwijl de Prins de paarden in bedwang hield. Ongelukken kwamen gelukkig niet voor. 29 Febr. 1908: driestarde Dr. K.:

* * * *Als door een wonder.*

Van allen kant hoorde men eergisteren zeggen, dat onze geëerbiedigde Koningin *als door een wonder*, bij het ongeval dat haar trof, uit het gevaar waarin Zij verkeerde gered was; en in de pers kon men bijna overal diezelfde uiting terug vinden.

Hierin ligt iets, dat ons aantrekt.

Het is toch een uiting van het besef, dat er een *geheimzinnige macht* in het leven werkt, en dat deze geheimzinnige macht onze Koningin in het ongeval behoed heeft; en die spontane uiting heeft voor ons waarde.

Wij noemen dit, dat *God* onze Koningin bewaard heeft, en als het Christenvolk, op den komenden Zondag in het bedehuis samenkomt, zal voor die uitredding uit gevaar Gode dank worden toegebracht.

Maar al bleef die hoogere erkentenis meest achterwege, dat spreken van „*als door een wonder*” toont dan toch, dat het besef van een ongeziene macht, die over ons leven waakt, ook bij het grooter publiek nog niet uitstierf.

De mededeeling door Minister Heemskerk in de Kamerzitting van 22 December 1908 gedaan dat H. M. de Koningin volgens een schrijven van Dr. Roessingk en Prof. Dr. B. J. Kouwer in zwangerschap verkeerde, had in de Kamer luide bravo's uitgelokt en deed Dr. K. 25 December 1908 schrijven :

* * * *Een kindeken ons gegeven.*

Treffend is de symphonia tusschen het blij geklank van het naderend Kerstfeest en den jubel waarmee ons volk de heugelijke gebeurtenis, die welhaast in het Koninklijk Paleis te wachten staat, heeft begroet.

Dieper dan anders gevoelen wij, wat vreugde onder Israël eens Jesaia's profetie van het Kindeken, dat geboren zou worden, verwekken moest.

Aan het geboren worden van een kindeken kan de toekomst van heel een volk hangen, en te heiliger is hier de symphonie waar het Huis van Oranje ten onzent van meet af zijn naam met de zaak van het Heilig Kindeken van Bethlehem verbonden heeft.

Ook dit vorstelijk kindeken zal ons „gegeven” worden. Het zal een „gave” Gods zijn aan Nederland, een onderpand dat Zijne trouw ons volk nog niet verliet.

Zij dan tot onzen God ons gebed in de stille maanden van afwachting die nog komende zijn, ons gebed voor de Koningin en voor het kindeken waarvan zij welhaast moeder hoopt te worden. Tot straks als de winter voorbij zal zijn, ons gebed in dankzegging moge verkeeren, in dank voor wat Vorstenhuis en Volk in den koninklijken telg ontving.

HIJ HEEFT GEDACHT.....

Het nummer van 1 Mei bevat een hoofdartikel „Hij heeft gedacht aan Zijn genade” en ving aan :

Eindelijk, eindelijk dan toch is de bede van Neêrlands volk verhoord, en de uit de diepte van de nationale ziel opgewelde wensch in vervulling gegaan.

Een Koningskind is ons geboren, een prinses is ons gegeven, eens kan de heerschappij op haar schouders rusten, en men noemt haar naam Oranje-Nassau — zoo roemen we in de toepassing op eigen heil liefst in de taal der aloude profeten.

Het geldt hier geen gewone geboorte. De geboorte van dit vorstelijk kind is van zóó hooge beteekenis en verandert zóózeer het

gelaat van de toekomst voor heel ons volk, dat we, om aan onze blijde ontroering uitdrukking te geven, onwillekeurig naar Schrifttaal grijpen. We voelen het, ook ons past de dankhymne op de lippen :

Hij heeft gedacht aan Zijn genade,
 Zijn trouw aan Neêrland nooit gekrenkt,
 Dit slaan al 's aardrijks einden gade,
 Nu onze God Zijn heil ons schenkt.

En nu is dan in het eind alle vreeze beschaamd, de dag, de groote dag van nationalen jubel is gekomen. Het Vorstelijk kind is ons geboren, de lang verbeide Oranjespruit is ons gegeven. Onze welbeminte Koningin is een gelukkige, overrijke Moeder geworden, Prins Hendrik een overgelukkige vader. En hoever we ook van onzen God waren afgedwaald, de Heere heeft zich onzer ontfermd. Hij heeft gedacht aan Zijn genade, aan Zijn trouwverbond met onze vaderen. Het Oranjebloed is *niet* verstorven, en Nederland gaat weer een blijde toekomst tegemoet.

Nu *dankt* het volk, gelijk het eerst *gebeden* heeft. En het: *Nun danket alle Gott!* spreekt aller hart toe.

Het Vorstelijk kind, dat geboren werd, heeft onze liefde, al heeft ons oog 't nog niet aanschouwd. Nu reeds is deze telg uit het geliefde stamhuis, mocht 't eens de Kroon dragen, van onze trouw en onze gehechtheid verzekerd. Voor dit Vorstelijk kind en voor onze Koningin zullen we bidden. Bidden, dat de Heere onze God de Moeder en het Koninklijke Kind genadig *zij*, en genadig blijve.

Een vreemde Vorst zou ons zoo hard zijn gevallen; nu Oranje blijft, steken we 't hoofd weer omhoog, in het geloof, dat Neêrland nog zijn eerekroon zal dragen.

Lang spare onze God nog het leven van onze Koningin, lange jaren schenke Hij den Prinselijken Vader zich nog in zijn huiselijke weelde rijk te gevoelen.

Maar komt, zij 't spade, eens de dag van rouw, dat de scepter moet overgaan, dan is ons nu toch, zoo niet de zekerheid, dan toch het blijde vooruitzicht gegund, dat het een telg, met het Oranjebloed in de aderen, zal zijn, die den scepter over ons Vaderland overneemt.

En daarvoor *danken* we onzen God.

(Bijna alle jaardagen herdacht Dr. Kuyper Prinses Juliana in een driestar.)

ALGEMEENE POLITIEK.**STAATSTRACTEMEN.**

Gevolg van de daling der geldswaarde in 1872 was, dat de door de wet vastgestelde tractementenschaal onvoldoende bleek. Dr. Cramer's bedanken voor zijn benoeming tot Hoogleeraar te Groningen, deed Dr. Kuiper een viertal artikelen over het Staatstractement schrijven. In het eerste wordt betoogd, dat elke tractementsbepaling in onze wetgeving onbillijk en onverdedigbaar is. In het volgende, dat geld ruilmiddel en waardemeter is, en de Staat zijn ambtenaren, bij daling van de geldswaarde dezen niet te kort mag doen, daar hij dan den ambtenaar onrecht aan doet; in derde en vierde een aanprijzing van salariëering zonder gratificaties en emolumenten. In het slotartikel schreef Dr. Kuiper, No. 638, d.d. 27 April 1874:

De jaarwedde moet in *waarde* steeds dezelfde blijven, maar in *betaalcijfer* gestadig wisselen met den wisselenden prijs van het geld.

Dit doel bereikt men niet door Tractementsverhooging, noch door terugkeer naar het stelsel van gratificatiën.

Zoo ons voorkomt, uiterst eenvoudig, door in stede van den gulden een tractementseenheid in elke wet of instructie te bezigen, zoo dikwijls de jaarwedde bepaald wordt, en voorts telken derden jare door de wet te laten vaststellen, met welk geldcijfer de tractementseenheid de drie eerstkomende jaren zal worden uitbetaald.

Hiertoe zou uitteraard dienen gelet te worden op de waargenomen verandering: 1°. in de huurwaarde, 2°. in de rijks-, provinciale- en gemeentelijke belasting, 3°. in den prijs der eerste levensbehoefden, als granen, aardappelen, vleesch, brandstof, enz., 4°. in den prijs der behoeften voor kleeding, (katoen, linnen, laken, leder) en 5°. in de schoolgelden en arbeidsloonen.

Verder behoefde men niet te gaan.

Slechts ware in overweging te nemen: 1°. of de tractementseenheid door de wet niet voor verschillende streken onzes lands naar plaatselijke gesteldheid ware te regelen.

Niet slechts de huurwaarde maar geheel de voet des levens is te 's Gravenhage hooger dan in Delfzijl en Venlo. Een luitenant, die in Delfzijl en Venlo nog soberlijk rond kan komen, wordt door verplaatsing naar de residentie geruïneerd.

Voorts dient er op gelet, dat de prijsverhooging der eerste levensbehoefden zwaarder drukt op kleine, dan op hooge tractementen.

Uit dien hoofde schijnt de billijkheid te eischen, dat de tractementseenheid voor minstens drie klassen in verschillend cijfer wordt aangegeven. Het hoogst voor de traktementen tot op f 2500 met een middelcijfer voor tractementen van f 2500 tot f 4000, en het laagst voor jaarwedden boven de f 4000.

Tevens zou onderzocht dienen te worden, met welk percent de marktprijzen sinds '48 geklommen zijn, om onverwijld dit percent in rekening te brengen bij het cijfer tractementseenheden, dat zal worden toegekend aan ambtenaren, wier jaarwedde in dat jaar is vastgesteld. In gelijken geest zou men moeten handelen met de verschillende tractementen, wier cijferbepaling van vroeger dagteekent.

Restitutie van hetgeen de Staat in dien tijd ten koste zijner ambtenaren geprofiteerd heeft, vragen we niet. Het onrecht dat in het verleden ligt, is niet te herstellen. Maar volharden op den onge-rechtigen weg mag men niet.

Hiertoe zou, in maniere als boven is aangegeven, een staat zijn op te maken, aanwijzende het percent waarmee sinds 1815 de marktprijs in perioden van drie jaar gedaald of geklommen is. Met zulk een staat voor zich, had men dan slechts te onderzoeken, in welke periode de tractementcijfers voor de verschillende ambtenaren zijn vastgesteld, om geleidelijk op zuivere gronden het cijfer te bepalen, dat hun thans moest worden toegelegd. Bleek bij de uitkomst dat sommiger tractement hierdoor te hoog zou stijgen, dan zou hieruit slechts volgen, dat hun oorspronkelijk te veel is toegelegd en betwisten we aan den Staat allerminst het recht, een lager cijfer vast te stellen.

Een dubbele wet zou derhalve vereischt zijn.

Vooreerst, een wet, die, met herziening van alle wettelijke bepalingen van tractementen, een generale tractementsregeling naar den eisch van het oogenblik gaf. Dat Grondwetsherziening hiertoe ten deele vereischt zou worden, spreekt van zelf, maar waarom ook hier-tegen opgezien, indien de billijkheid het eischt.

En *ten tweede*, een telken derden jare uit te vaardigen wet, waarin voor de verschillende streken van ons land en de verschillende tractementklassen de tractementseenheid, of wil men, het geldcijfer, waarmeê deze is te voldoen, voor die jaren wordt geregeld.

Dat daling der marktprijzen eventueel tot verlaging van het geld-

cijfer zou leiden, springt in het oog, maar zou ook volkomen billijk zijn.

Geen voordeel beoogen we voor den ambtenaar, maar uitsluitend recht.

Dat de Staatskas voor het oogenblik in moeilijkheid zou geraken, ontkennen we evenmin. Mits men dit bezwaar niet ons, maar den Staat zelve tegenwerpe, die door verzuim van wat recht en billijkheid eischte, zich in deze moeilijkheid bracht.

Juist door onzen voorslag wordt deze moeilijkheid voor de toekomst afgesneden.

Maar welk oordeel men ook velle over het geneesmiddel, dat we aan de hand deden, dit zal men dienen toe te geven, dat het voldoet aan den eisch van het recht, een regeling biedt, die op den feitelijken toestand rust en het zedelijk prestige van den Staat, juist in zijn ambtenaren, zal verhoogen.

Wat arbeids zal het kosten, we weten het wel, althans de eerste drie jaren, maar ook dat mag niet afschrikken. Zoo ooit voor eenig onderzoek op den lust en den ijver der ambtenaren te rekenen viel, dan wel hier.

POLITIEKE MORALITEIT.

In No. 1561, d.d. 26 April 1877 lezen we dit woord voor alle tijden :

* * * *Politieke moraliteit.*

Indien politiek succes in staat is, bij eenig volk als dekmantel voor spelen met beginselen dienst te doen, zonk dat volk reeds diep.

Dieper nog, indien dit kan plaats grijpen, zonder de volksconscientie in verzet te brengen.

Maar het diepst, indien zelfs uit het koor der priesteren en Levieten stemmen ter verbloeming van dit zedelijk kwaad opgaan.
Arm Nederland!

Een ondeugende driestar was wel die van 9 Juni
1877, n.l.

* * * *Korte zin van een hoofdartikel*

IN DE AMSTERDAMSCHÉ COURANT.

Ondertrouwd :

CONSERVATIEF VERLOOPEN

en

ANTIREVOLUTIONAIR MALCONTENT.

Receptie 12 Juni : Amsterdamsche *Stembus*.

Ingang vacature-Fabius.

Daags te voren had *De St.* gedriestard :

* * * *Conservatief Komediespel.*

Het Conservatief Komediespel gaat al verder !

Te Delft nemen ze een *antirevolutionair* ; te Utrecht en te Amersfoort mannen die ook *door de Liberalen gewild zijn* ; en nu te Amsterdam twee kandidaten van „Burgerplicht” ¹⁾.

En die twee kandidaten van Burgerplicht, waaronder de heer Rutgers van Rozenburg, worden ook gesteld door diezelfde kiesvereniging „Amsterdam”, die een maand geleden Messchert van Vollenhoven naar de Staten wou brengen *om er Rutgers uit te weren*.

Waarlijk, uit die weeropstanding van de lang gestorvene, trekt de Conservatieve naam al bitter profijt.

Men zou haast zeggen, dat in de herkiezing van Fabius al dezer conservatieven ideaal opging !

[Ter toelichting : Messchert van Vollenhoven was als Antirevol. losgelaten en nu door de Conservatieven overgenomen. Hij was Burgemeester van Amsterdam en had in '75 krachtig tegen Heemskerks Schoolwet gestreden. Voor Fabius zie bladz. 17. V-r.]

¹⁾ Zie ook bladz. 234 Conservatieven en bladz. 241 Water en vuur.

De kwestie der volkssouvereiniteit herhaaldelijk naar voren gebracht werd 1 Dec. '77 (1747), kort belicht.

* * * *Volkssouvereiniteit als Staatsvorm en als Staatkundig beginsel.*

Een volk kan *zelf* drager der *van God verleende* Souvereiniteit zijn.

In dien zin kan men op antirevolutionair terrein staan, en nochtans zich neêrleggen bij een *republiek*, 't zij aristocratisch, gelijk in ons gemeenebest van vóór '93, 't zij democratisch, gelijk in Amerika.

Omgekeerd, kan een *Keizer* regeeren volgens een aan het volk ontleende oppermacht, en onder het strengst *absolutisme* de volkssouvereiniteit tot haar eere komen.

Deze twee verwarre men niet.

Volkssouvereiniteit als stelling, dat de bron van het gezag van nature, overal en onder alle tijden, bij het volk zelf berust en alleen van dat volk op regenten of vorsten kan worden overgedragen, — *bestrijden we als leugen.*

Volkssouvereiniteit daarentegen, in den zin van een bij Gods gratie tijdelijk aan het volk zelf verleende oppermacht, — zou b.v. in Amerika door elk onzer als naar Goddelijke ordonnantie *worden geëerd.*

VOLKSSOUVEREINITEIT.

Dit onderwerp (zie 1 Dec.) werd opnieuw 8 Dec. '77 (1753) aan de orde gesteld.

* * * *Wat meer studie, mijneheeren!*

In het *Dagblad* leest men een entrefilet, waarin wordt medegedeeld welk onderscheid we maakten tusschen *Volkssouvereiniteit* als staatkundig beginsel en *Volkssouvereiniteit* als Staatsvorm.

We schreven :

„*Volkssouvereiniteit* als stelling, dat de bron van het gezag van nature, overal en onder alle tijden bij het volk zelf berust en alleen van dat volk op regenten of vorsten kan worden overgedragen, — *bestrijden we als leugen.*

„*Volkssouvereiniteit* daarentegen, in den zin van een bij Gods gratie tijdelijk aan het volk verleende oppermacht, — zou bv. in Amerika door elk onzer naar Goddelijke ordonnantie *worden geëerd.*”

Hierop nu teekent het *Dagblad* aan, en de *N. Arnhemsche* nam het reeds over :

„Tot onze schande bekennen wij, na herhaalde lezing, er niet in geslaagd te zijn, de kracht van de vrome woorden van de tweede zinsnede goed te begrijpen, zoodat wij niet behoorlijk de waarde kunnen doorgronden van het remtoestel, dat daarmede de alledaagsch-wereldsche volkssouvereiniteit wordt aangelegd. Denkelijk zullen er onder onze lezers echter wel zijn, die genoegzaam doorzicht bezitten, om de diepzinnigheid van de stelling te peilen ; daarom geven wij haar ter overweging.”

Metterdaad, het is niet eervol, als redacteur van een residentieblad derwijs zijn onbekendheid met geschiedenis en Staatsrechtelijke onderscheidingen te moeten bekennen, en naief genoeg te zijn, om bij die bekentenis zich nog in te beelden, dat men den tegenstander en niet zich zelve treft.

Ter zelfontdekking ééne vraag slechts :

Was de souvereiniteit der Staten onder onze Republiek der Geünieerde Provinciën een souvereiniteit, die, volgens het *Dagblad*, niet op de natie zelve rustte;

Is de souvereiniteit der vrije Hanze-steden of ook van het voormalige Frankfort, volkssouvereiniteit in den kwaden zin ;

Was vóór 1793 de regeeringsvorm van Zwitserland een in beginsel zondige ;

Bestond bij onze oude Germanen volkssouvereiniteit in den zin der Nationale Conventie ;

Of ook, was de regeeringsvorm van Athene of van Rome in haar republikeinsche glorie een volkssouvereiniteit naar het revolutionair beginsel van de Encyclopaedisten of Rousseau ?

9 Mei 1878, No. 1878.

* * * *Constitutioneele monarchie.*

Gewagende van de nieuw te wachten partijformatie, uit het *Dagblad* den wensch, dat eenmaal allen saâm één machtige partij zullen vormen, die voorstanders zijn van de Constitutioneele monarchie.

Van zulk een partijformatie hebben wij geen begrip.

Rechts zouden dan komen de voorstanders der Constitutioneele monarchie, d.w.z. de Roomschen, de Liberalen, de Conservatieven en de Antirevolutionairen, en *links* de tegenstanders van dezen regeeringsvorm, d.w.z. over heel Holland misschien een paar dozijn malcontenten.

Vergissen we ons, of gaat dat, om nogmaals in het „allegaartje” kracht te zoeken, evenals vroeger op phraseologie en volksmisleiding af?

Was nog gezegd: Constitutioneele monarchie in haar *niet-Engelsche* type, dus als tegenstelling tegen de leer van „parlementaire ministerie”, er zou ook dan nog weinig zaaks, maar toch *iets* gezegd zijn!

Nu daarentegen ligt juist in dat kiezen van den bedriegelijken term nogmaals een zwichten voor de verlokking van het oude onredelijke spel.

8 Juli '78.

* * * *Positivisme.*

Officieel heeft de Minister Kappeyne verklaard: „*Wij*, d.i. wij, regering, *handhaven de vrije, de onafhankelijke zedeleer.*”

Nu is de vrije zedeleer wat men gemeenlijk noemt de *autonome zedeleer*. En autonome zedeleer is de richting, die men pleegt te noemen het *positivisme*.

Zoover zijn we dus reeds, dat de Nederlandsche Regeering officieel verklaart, partij te kiezen voor hen, die het filosofisch systeem van een zedelijkheid zonder godsdienst willen.

En dat anti-Christelijk drijven siert men dan nog met de Christelijke vlag.

Op welk peil het Ministerieel debat stond, getuigde de

* * * *Moet het nog lager?*

In het hoog ernstig debat over de onderwijs-quaestie vroeg eergisteren een Kamerlid: Als de pastoor nu les geeft aan de Roomsche kinderen van uw Staatsschool, waar moeten dan zoo lang de Gereformeerde blijven?

En wat antwoordde de Minister?

Letterlijk dit:

„Als het mooi weër is, laat ze dan naar buiten gaan, *om wat kattekwaad uit te voeren*. De geachte afgevaardigde zal zelf in zijn jeugd ook *wel eens wat kattekwaad* hebben uitgevoerd.”

En..... zùlk een woord vond nog een kring van lachers!

Arme Kamer!

DE GRONDSLAGEN DER MAATSCHAPPIJ OMWOELLEN.

Den eersten Nov. '78 had „Patrimonium” zijn eerste Bondsvergadering gehouden en een motie aangenomen na bespreking van „Uitbreiding der kiesbevoegdheid”, waarbij over het vigeerend kiesstelsel weinig goeds gezegd, uitbreiding van kiesbevoegdheid voorgesteld en protest geuit werd tegen de aanranding door de liberalistische pers van 's konings macht.

Dr. K. had, de motie vermeldend, 8 Nov. '78, (No. 2034) gevraagd:

„Dunkt u niet, lezer, dat dit den goeden weg op gaat ?

Drie dingen althans trekken ons hierin aan :

1. Dat ons volk er zich meê bemoeien gaat en om politieken invloed vraagt.
2. Dat het geen „algemeen stemrecht” naloopt.
3. Dat het voor den Koning opkomt.

Dit woord was de *N. R. Crt.* niet naar den zin, althans de *St.*, d.d. 12 Nov., No. 2037 zegt :

* * * *De grondslagen der maatschappij omwoelen.*

De *N. Rott. Crt.* ergert zich ongemeen aan de sympathie door ons betuigd voor het streven van „*Patrimonium*”.

Dat gaat zoo, zucht de tolke der „*satisfaits*”, naar het „algemeen stemrecht”.

En dat nog wel een orgaan als *De Standaard*, dat ons, onschuldige liberalisten, beticht van „om te woelen de grondslagen der maatschappij !”

Sta hier, nu daargelaten de onjuiste gevolgtrekking, de herinnering tegenover dat de heeren liberalisten in '48 de lagere volksklasse niet zoo hinderlijk vonden, maar zelfs de baliekluivers en lanterfanters goede gading keurden om door straatruoer hun opzet door te drijven. D. w. z. dat de liberalisten, zoo ten onzent als te Parijs, te Berlijn, te Frankfort, te Weenen en waar niet, den minderen man door bedriegelijke beloften tot het vasthouden van den stijgbeugel bewogen, maar om, zoodra ze in het zadel zaten, in galop van hem weg te rijden en nu van achteren op hem af te geven, als tot alle goed onbekwaam.

De laatste * * * in 1878, 30 December (No. 2076) was :

* * * *Balans van het Liberalisme is fine anno 1878.*

Te Parijs Gambetta in het Grand-Hôtel banketteerende met vijf-honderd commies-voyageurs.

In Italië Cairoli als een dagvlinder van het politiek tooneel verdwenen, in weerwil van zijn moedbetoon, toen een moordenaar toeschoot op zijn vorst.

In Oostenrijk, zoo te Weenen als te Boedapesth, de Andrassy's en Tisza's door een nationaal parlement er door geholpen, maar door de buiten-parlementaire natie, in overeenstemming met de publieke opinie in heel Europa, als Macchiavellistische politieken verfoeid.

Te Berlijn de Lasker's en de Benningsen's door Bismarck met de rijzweep in een hoek gejaagd en als lieden zonder eer tot verraad aan eigen overtuiging gedwongen, terwijl de groote Falck zich als een muis zoo stil houdt, al gelieft het den Keizer om dezen ridicuul geworden Minister te verpletteren door zijn machtig woord.

En in 's-Gravenhage..... Kappeyne..... die er nu dan toch één wet door heeft, maar zelfs die ééne wet, tot vermaak van Hollands blijgeestigen, nog niet eens uit durft voeren..... en voorts teert op zijn al minderend kapitaal van vroegere parlementaire glorie.

Benijdt ge onzen Liberalisten zulk een oudejaar ?

Voor het recht des Konings kwam *De Standaard* zelfs in schijnbaar kleine dingen op. Men leze — ook voor dezen tijd wel eens noodig — wat Dr. K. 29 Juli 1879 (No. 2233) schrijft:

* * * *Inconstitutioneel.*

Tegen alle constitutioneele usantiën druist het in, dat de stukken tusschen het Kabinet des Konings en den Ministerraad buiten voorkennis van dien Raad, door derden gepubliceerd zijn, wel niet letterlijk, maar wat den soms tekstueelen inhoud betreft.

Hiertoe had de Directeur van 's Konings Kabinet niet *mogen* adviseeren, en de heer Van de Putte zich niet *mogen* leenen.

Meer dan een vorm van kieschheid — de vertrouwelijke meêdeling van gedachten tusschen Kroon en Kabinet komt hiermee in perikel. Vooral met het oog hierop smart het ons, dat door 's Konings Kabinet *afwijzend is beschikt op het verzoek van den Ministerraad om de stukken thans in hun geheel bekend te maken.* Dit is inconstitutioneel en onbillijk bei.

NATIONAAL.

Steeds opgekomen voor het eigene onzer land-
aard en taal. 31 Mei 1880 (2510).

* * * *Nationaal.*

Ons Kabinet heeft een ontwerp van wet bij de Staten-Generaal ingediend, om ons stelsel van maten en gewichten nader te regelen.

En wat stelt dit nationale Ministerie daar nu in voor?

Verbeeld u: er wordt nu voorgesteld, dat niet alleen de barbaarsche woorden van *centiare* en *stère* en *centigram* en wat dies meer zij, óók burgerrecht zullen erlangen, maar ter wille van deze vreemde indringers worden onze goede, deugdelijke, brave, oud-Hollandsche woorden van pond en ons en lood en el en palm en duim enz. eenvoudig zonder vorm van proces eerloos verklaard en ten doode verwezen.

In artikel 4 van hun ontwerp stellen de heeren Ministers toch voor, dat in eenig stuk of rekening nog van pond of el te spreken *strafbaar zal zijn volgens de wet.*

Ons komt dit ergerlijk, stuitend en kwetsend voor het nationaal gevoel voor. En hartelijk zullen we er ons in verheugen, indien de Kamer deze anti-nationale poging kort en goed aan het Kabinet belet.

DE OVERHEID DRAAGSTER VAN DE MAJESTEIT GODS.

Op wreede wijze was 13 Maart 1881, Czaar Alexander II, toen deze zijn rijtuig verliet om naar een door een bom gewonde te zien, door 'n tweeden bom getroffen. Hierover werd in de pers „ach en wee” geroepen: Dr. K. schreef 21 Maart, No. 2760:

* * * *De Overheid draagster van de majesteit Gods.*

Zeer enkele kringen uitgezonderd, is de afschuw over het laaghartig vermoorden van den welgezinden en goedhartigen Alexander Romanoff zoo in Europa als in Amerika algemeen.

Men heeft gesidderd bij een uitbarsting van zooveel menschelijke boosheid.

Er is een vloek over de lippen gegaan tegen de werkers der ongerechtigheid, die zulk een snood gruwelstuk dorsten bestaan.

Maar *uit wat hoofde* is men zoo diep verontwaardigd?

Wat *reden* geeft men voor het ontbranden van zoo heiligen toorn?

Laat dat u eens door de Parlementen, en om dicht bij huis te blijven, liefst door onze Tweede Kamer, zeggen, daarin tolk der publieke opinie.

En dan vindt men het gruwelijke van dit schandelijk moordstuk dáár vooral in gelegen, dat deze heer Alexander Romanoff zulk een „edel persoon” en een „weldoener van zijn naaste” was.

Voorts in de wreede, laffe, sluipende wijze, waarop de moord volvoerd werd.

En eindelijk in het feit, dat deze moord niet op zich zelf staat, maar toont, wat onheilige bloeddorst er nog altijd achter de schermen van ons volksleven loert.

Maar over de *hoofdzaak* verneemt men niets.

Over *welke* hoofdzaak?

Vraagt ge het nog?

Natuurlijk over het schrikkelijk feit, dat men den *Keizer*, den Drager der *Kroon*, dat men de *Overheid*, en in haar de *majesteit Gods*, heeft aangerand.

Daarin steekt al het ontzettende van dezen gruwel.

Het is de miltzieke woede van het menschenhart tegen zijn God, die tot openbaring kwam.

Denk aan Psalm 2: „Laat ons hun touwen van ons werpen en hun banden verscheuren!”

En daarop let schier niemand!

Hoe zou het ook?

Aan de theorie, die tot *vorstenmoord* leidt, is men zelf *medeschuldig*.

En schrikkelijk was het, een votum van afschuw over dezen moord te vernemen in diezelfde Fransche Kamer, die nog pas de Communards vrij van schuld had verklaard.

Ja, zelfs in onze Kamer klonk het vreemd, een moord op Keizer Alexander te hooren verafschuwen, nadat men zelf in hooge wijsheid, jaren geleden, de doodstraf zelfs voor den vorstenmoordenaar af had geschafte.

Misdadigers, als thans te Petersburg zijn gegrepen, zou men bij ons eenvoudig opsluiten en voorts zoo *goed mogelijk behandelen!*

HET KABINET VAN LYNDEN.

17 Juli 1882

Nadat de crisis maanden geduurd had was het Kabinet — waarin alleen de Minister van Koloniën een nieuwe figuur was — opnieuw voor de Kamer verschenen. Dit deed *De Standaard* d.d. 30 Aug. '82 (No. 3205) schrijven:

* * * *Verzwakt.*

Algemeen stemt men saam in het oordeel, dat het Ministerie *verzwakt* uit de crisis opkwam.

Verzwakt door drieërlei.

Vooreerst, doordien het onder zijn verantwoordelijkheid een crisis rekte, die bij maanden insteê van bij weken haar duur tellend, droef licht wierp op 't constitutioneel besef van den premier.

Ten tweede, overmits de premier zocht naar nieuw bloed, maar geen nieuw bloed vond, zoodat de gehandhaafde ministers „bij gebrek aan beter” voor de Kamer verschijnen.

En ten derde verzwakte, doordien de minst gewilde kleur, t.w. het conservatieve vaal, nogmaals versterking ontving.

De polsslag van het politieke leven ten onzent moet wel flauw kloppen, dat zelfs een derwijs verzwakt kabinet zich nog opgewassen acht tegen de parlementaire bemoeiing.

11 Sept. 1882.

* * * *Gevallen morgenster.*

Van Lynden's Kabinet was blijkbaar bedoeld als het opgaan van een nieuwe morgenster.

Die morgenster was het *politiek intellectualisme*, waarvan de hoogleeraar Buys ten onzent de importeur, en waarvoor de *N. Rott. Crt.* de laatste jaren pleitbezorgster werd.

Niet meer éénheid van politiek *beginsel*, maar overmacht aan politiek *talent* zou leiding aan den Staat geven.

Van daar de *professoren*.

Geen kabinet in Nederland is nog ooit zóó professoraal geweest. Het was of we op eens Duitschers waren geworden.

Katheders-politiek!

En die morgenster ging schitterend op!

Denk nog eens, wat prachtige redevoeringen.

Hoe het alles blonk!

Maar blonk tot de eigenlijke hitte des daags kwam. Want toen viel die morgenster en het politiek intellectualisme maakte fiasco.

DE CRISIS VAN 1883.

Het Kabinet-van Lynden, sedert 20 Aug. 1879 zittende, heeft heel wat stooten te verduren gehad vanwege de zwenking door den Premier gemaakt inzake het beginsel. Nu eens na heftige debatten zag het voorstellen aangenomen, dan weer verworpen. Aangedrongen werd op uitbreiding van het kiesrecht. Eindelijk in '82 kwam een voorstel, dat scherp bestreden werd. Op onderwijsherziening werd aangedrongen. Tweemaal een tractaat met Frankrijk verworpen, waarop ontslag-aanvraag volgde, door den Koning werd geweigerd. Febr. '83 keurde de Kamer de Billiton-concessie af en vroeg de Minister van Koloniën ontslag. 26 Febr. verwierp de Kamer het voorstel tot herziening van de Kiesrechttabel. Het Kabinet vroeg opnieuw ontslag. 1 Maart '83 (No. 3360) schreef *De Stand.* :

* * * *De komende crisis.*

Van alle meteorologische wachttorens komt bericht in van een ophanden zijnde crisis.

De politieke barometer daalt dan ook in het ooglopend.

Zoo verontrustend koel zelfs wordt het in de politieke atmosfeer, dat ook de warmtewijzer het vriespunt nadert.

De weigering van de Kamer, om de Censuswet nu reeds in behandeling te nemen, is geen *slag* voor het Ministerie maar een smadelijke *schop*, in minachting aan een karakterloos Kabinet toegediend.

Niet dat *allen* dit met hun weigerende stem bedoelden, maar die *schop* der minachting sprak in het votum der liberalisten.

Zij hebben Van Lynden gebruikt, en Van Lynden heeft zich laten gebruiken, zoolang zij het spijbelen liefhadden.

Nu zij weer lust voelen, om zelf handen uit de mouwen te steken, wordt Van Lynden op zij gezet.

De oude geschiedenis van den man die equipage houdt met zijn koetsier.

De koetsier op den bok, zoolang de „Meneer” er zijn gemak van neemt. Maar ook de koetsier van den bok af, zoodra Meneers handen weer jeuken naar de teugels.

Althans een anderen zin kunnen wij aan de handelwijze der liberalisten niet hechten. Ze hebben iemand voor zich die hard leers is. En daarom legt heel hun kliek het er op toe, om Van Lynden zóó te knakken en te krenken, dat hij wel weg moet.

Een hard en bitter lot voor den man die zich in 1879 als redder des vaderlands poseerde.

Een lot, dat medelijden inboezemt!

Stellig een executie waarbij allerminst de liberalisten zich de handen in onschuld kunnen wasschen.

Maar met dat al, een lot, dat kwalijk onverdiend kan heeten.

Men herinnert zich uit 1879 ons artikel Van Lynden—Modderman!

Toen riep men daar wraak over.

Thans zegt ieder, wat destijds ons blad zei.

En daarom, hoe hard deze executie ook wezen moge, die wonderwel lijkt op „een afdringen van de beurs”, er is toch ook een element in, dat het zedelijk bewustzijn heerlijk aandoet.

Immers, het is de *Politieke Moraliteit*, die zich aan den trouwe-looze, zij het ook met een *sera vindicta* ¹⁾ wreekt.

Dr. Bronsveld, die in *St. v. W. en Vr.* steeds een eigen geluid en menig keer de dissonant liet hooren (o.a. 5 Febr. '83 „Overwogen”), kreeg 7 Maart '83 (No. 3365) de volgende:

* * *Fin de Combat*

In het *Utr. Dagbl.* houdt Dr. A. W. Bronsveld de stelling staande, dat hij zeer goed publiek tot iemand zeggen mag: „Gij meent niet wat gij schrijft”, *zonder dit te bewijzen.*

Zelfs moet de nagedachtenis van Gomarus nog gesmaad worden, om zoo onredelijke en onzedelijke stelling waar te maken.

Nu, het spreekt wel vanzelf, dat men met een opponent van zulke manieren den strijd staakt.

Elke *onbewezen* beschuldiging is en blijft nu eenmaal *laster.*

Gods Woord getuigt, dat de liefde zelfs geen kwaad *denkt.* Maar deze bedienaar des Woords *denkt* niet slechts het kwade van zijn broeder, maar bazuïnt het ook uit.

Gedurende Maart '83 zijn verschillende * * * aan de Kabinetscrisis gewijd. Opdrachten tot oplossing waren afgewezen door Van Rees, Gleichman en telkenmale dook de naam Van Lynden of Heemskerk op. De laatste vormde een Kabinet, dat als een voortzetting van Van Lynden werd beschouwd. 3 April '83 (No. 3387) werd geschreven:

* * * *Kappeyne, Heemskerk of Van Lynden?*

De Koning gaat naar Engeland sloop, terwijl ons hulkje van staat nog op het droge vastzit.

¹⁾ Een lang uitgestelde wraakneming.

Wie zal het er afbrengen?

Van Lynden, dan allicht tot *hertog* gekroond, gelijk zijn tweede Kabinet hem *graaf* maakte. ¹⁾

Heemskerk, de minister-automaat, die voor alle partijverschil onaandoenlijk, waant altoos tot regeeren in staat te zijn?

Of wel Kappeyne, die veel tegen zich, maar één ding voor zich heeft, t. w. dat hij Grondwetsherziening aan zijn naam koppelde?

Het laatste ware misschien nog het beste.

En kan hij het niet onder eigen firma, welnu schrijve hij dan Tak en Co., dan weet toch ieder wie die compagnon is.

Na veel moeite slaagde Mr. J. Heemskerk Azn. met de vorming van een Kabinet. Dit werd alvast (23 April trad het op) 20 April '83 (3402) begroet met:

* * * *Aangemonsterd.*

Na lang zoekens, veel tobbens, ten leste zich behelpend met wat eerst nauwlijks bruikbaar scheen, schijnt de nieuwe kapitein zijn equipage dan toch eindelijk vol te hebben gekregen.

Vol, doordien hij ten langen leste zelf voor eigen rekening nam, wat niemand hebben wilde, en waar hij zelf het minste aan wou, t. w. Financiën.

Die gelukte aanmonstering troost, in zooverre er uit blijkt, dat de zetels nog te bezetten zijn, en we niet hangende de tentoonstelling ²⁾ vanwege ons politiek onvermogen, ten toon zullen gesteld worden voor het Europeesch publiek.

Hoe die aanmonstering uitviel, willen we bespreken, als de rol in de *Staats-Courant* zal staan.

Voor al over *dii minores* is men niet zoo aanstonds met zijn oordeel gereed.

Maar wat, om Heemskerks naam, en om de vlag, die bij hem steeds van de steng woei, *niet* behoeft uitgesteld, is de profetie, in wat haven dit scheepke kan binnenvallen.

¹⁾ De Koning had Baron van Lynden den titel „Graaf” verleend. V-r.

²⁾ In 1883 werd te Amsterdam een Wereldtentoonstelling gehouden. V-r.

Het zal, even als het scheepke van 1866 en 1874, *vracht varen voor de liberale partij.*

Dr. Bronsveld, zich verzettend tegen hetgeen Ons Program aangaande Kerk en Staat leerde, had aangekondigd, dat er een nieuwe partijvorming op komst was. Hierop slaat 6 Dec. 1883 de volgende

* * * *Nieuw partijtje.*

Er komt meer licht!

Uit de *Kroniek* vernemen we toch, dat het nieuwe partijtje, dat ontstaan zal, slechts hierin van de onze zal verschillen, dat zijn Program één artikel meer zal hebben.

Men stelt toch namelijk voor, te blijven bij *Ons Program*, maar daaraan toe te voegen één artikel van ongeveer deze strekking: *In de kerkelijke quaestie heeft men te belijden de opinie der Irenischen.*

En dat niet alleen. Neen, maar men denkt van dat nieuwe slot-artikel zoo het één en al te maken, dat, wie dat artikel niet „ondubbelzinnig” aanvaardt, geschrapt en uit de Kamer wordt geworpen; ook al ware hij onze Lohman.

Nu zou men kunnen zeggen: Eilieve, doe gij dan desgelijks en voeg ook uwerzijds aan Ons Program één artikel toe, b.v. van dezen inhoud: *In de kerkelijke kwestie heeft men het te houden met de H e r a u t.*

Dan was de tegenstelling zuiver.

Doch dit weigeren we volstandig. En dat eenvoudig, omdat we Kerk en Stadhuis niet onder één dak *willen* bouwen; omdat we geen kerkelijke opiniën op staatkundig terrein *mogen* toelaten en omdat we *weigeren* reddeloos ons volk aan het Liberalisme in handen te spelen, door zoo valsche overbrenging van het *odium theologicum* op politiek terrein.

Voor het overige voorspellen we onzen dissentieerenden vrienden van deze kerkelijke klopjacht al bijster weinig uitkomst.

Of de *Kroniek* voor of tegen Lohman is, zal minder dan men denkt afdoen.

Herkozen wordt Lohman toch!

AAN PUA'S HAND ONTKOMEN.

Door Mr. Lohman was een voorstel ingediend om de Census-tabel voor de Kieswet te verlagen, en door Dr. K. verdedigd als: het scheidt stellig vier legioenen nieuwe kiezers (25 Mei '85). Hier van duchtte de overzij gevaar, weshalve de heer Cremer een motie indiende, om „Lohman's voorstel stillerjes in de kartonnen doos te stoppen”. Dr. Kuyper bestreed het voorstel-Cremer in twee hoofdartikelen, waarvan het eerste (8 Juni, No. 4056) b.s. opschrift droeg en aanving met:

Als een andere Pua had de heer Cremers van den Farao der liberalistische Kamerclub last ontvangen, om Lohman's Census-kindeke listiglijk en bij overrompeling te worgen in de geboorte; maar die toeleg is niet gelukt. Met 42 tegen 40 stemmen is Cremers moordzieke motie verworpen.....

In het tweede artikel (10 Juni) werd Lohman's voorstel tot Census-verlaging zelf besproken: als den census regelende naar vasten maatstaf, uitgaande van het Woord, dat „gerechtigheid een volk verhoogt” en wilkeur aan den band gelegd en er recht voor in steê gebracht wordt. Dit artikel eindigt met:

..... zijn voorstel (zal) wierd het wet, ons een triomf voor het zedelijk element in onze politiek brengen.

Jammer slechts, dat juist voor dit zedelijk element bij onze liberalen ook noch oor is te vinden.

Zoo iets noemen ze verachtelijk: *Census*-geknutsel! en de *Pua* uit Zuidhorn¹⁾ kneep liefst zulk een kindeke, uit politieke morali-teit geboren, reeds in de geboorte dood.

EEN OUDE VIJANDIN

is de nog steeds bestaande Staatsloterij. Zij werd 26 Juni '85 (No. 4072) bestreden in een:

* * * *Een oude vijandin.*

Onze oude vijandin, de Staatsloterij, is de vorige week schijnbaar opgekalefaterd, maar feitelijk verzwakt.

Niemand heeft het in ons Parlement in beginsel voor haar opgenomen.

Zelfs de tolk der Roomschen pleitte hoogstens verzachtende omstandigheden.

En terwijl alzoo een ieder haar losliet, heeft Donner en heeft Keuchenius haar nog eens zoo duchtig toegetakeld, dat haar naam nogmaals op gevoelige wijze aan prestige verloor.

¹⁾ Mr. E. J. J. B. Cremers, lib. afgev. sinds 1869.

Hoe jammer toch, dat men, toen het in ons goede land millioenen regende, dit onding niet den kop heeft ingedrukt.

Thans, nu de bedding droogliep, is onze Kamer natuurlijk tot zoo iets niet te krijgen.

Spel, om vermaak, waarom niet? Kegel, kaats, dam en schaak zooveel ge wilt, mits ge den hartstocht niet prikkelt; maar geen spel om *fortuin te maken*; dat is het diep onzedelijke!

En daarom was ook zeer ter snede Lohman's steekhoudende opmerking, dat *premieleeningen* in beginsel, zooal niet even, dan toch ook verkeerd zijn.

Ook daarbij wordt het speculatie op winste.

Met weldadigheidsbazars is het natuurlijk iets anders.

Ook daar zijn we nooit voor geweest.

Edoch, om andere redenen, vooral om den onwaren schijn van liefdadigheid bij wat om geheel andere spil wentelt.

KROON, KAMER EN GEZAG.

In de driestar over de Troonrede wordt de verhouding tusschen Kroon en Kamer kortelijks weer toegelicht. 22 Sept. 1886, No. 4454 geeft een:

* * * *Lang nat.*

Een vorig maal tikte men Heemskerk op zijn vingers, dat de Troonrede te schraal en te min was. „Goed”, heeft hij gedacht, „als de heeren daarmee te believen zijn, zal ik ze dienen”, en hij gaf thans een Troonrede, die in haar soepig Hollandsch, wonder wel op „lang nat” gelijkjt.

Er staat van alles in.

Financieele, oeconomische, constitutioneele, koloniale, sociale beschouwingen, en in woorden rijkheid wedijvert elke voorafgaande zinsneê met de zinsneê die volgt.

Toch ontbreekt ook de *kerrie* niet.

Er wordt een en ander meegedeeld, dat *prikkelt*.

Vooreerst dat de heer Heemskerk en zijn ambtgenooten de Staten-Generaal als de *Wetgevende Macht* beschouwen. Naar goed recht is *de Koning* wetgever. Hij *alleen*. En werkt de Kamer bij dezen arbeid slechts als orgaan mede. Toen wierd het onder liberalistische beduimeling: Koning en Kamer *saâm* de Wetgevende Macht. Maar Heemskerk drijft het nóg verder, en plaatst nu de Wetgevende Macht *bij de Kamer* tegenover den Koning.

Zoo gaat ons constitutioneel Staatsrecht ongemerkt in het Staats-

recht der Revolutie over, en krenkt en ontwrict men het Gezag.

Ook is het pikant, dat men op Atjeh zal blijven voorttobben, en het laatste bedrijf in dit Indisch treurspel blijkbaar nog verre is.

Pikant voor onze boeren is, dat ze ook een Commissie krijgen, om hun grieven te onderzoeken. En als een Commissie nu maar de prijzen op de markt kan omtoveren, zou onze geplukhaarde boerenstand zeker ver met zulk een Commissie komen.

Thans zullen onze boeren wel inzien, dat zulk een Commissie heel fraai klinkt, maar per saldo nog eer de acties van den papiermolen, dan de zuivel- en tarweprijzen zal doen rijzen.

Het pikantst van al echter is de aangekondigde wijziging van de wet op de Vereenigingen en Vergaderingen.

Hierbij schort elk lezer zijn oordeel natuurlijk op.

Het kan zijn, dat Heemskerk onze grondwettige vrijheden op dit punt beter regelen wil.

Maar het kan ook zijn, dat er een autoritair plannetje achter zit, en dan ware het jaar '86 bestemd, om als uitgangspunt van een conservatistische reactie geboekt te worden.

Thans natuurlijk niet onder kloek verzet van het corps Liberalisten, maar onder hun daverend applaus.

DE POLITIEKE EED.

De revisie of tweede lezing der Grondwetsherziening had van 11—14 October '87 in de Tweede Kamer plaats. De Rechterzijde betreunde de verwerping van Hoofdstuk X door de Eerste Kamer. Zij verheugde zich echter, dat aan Art. 194 (thans 192) een meer bevredigende uitleg was gegeven, waarom zij haar „non possumus" kon loslaten.

Toch had het debat nog stof gegeven voor asterisken, waarvan we slechts opnemen die d.d. 18 October '87, geplaatst naar aanleiding van hetgeen Dr. Schaepman gezegd had over:

* * * *De politieke eed.*

Zeer terecht is bij het slotdebat over de Revisie opgemerkt, dat niets den Staat verplicht een eed af te nemen, 't zij van zijn ambtenaren, 't zij van de vertegenwoordigers des volks.

Dit is volkomen juist gezien op antirevolutionair standpunt.

Elk goed antirevolutionair toch belijdt, dat elk ambtenaar en elk volksvertegenwoordiger *van Godswege* gehouden is om de Souvereiniteit des Konings en zijn wetten te eerbiedigen, ook al is hem noch belofte noch eed afgevergd.

Gode komt door den eed noch glorie noch eere toe.

Op antirevolutionair standpunt is voor den eed dan ook nooit anders dan uit opzicht van de zekerheid en de vrijheid der burgerij gepleit.

Voor haar, zoo meenden we, bestond door den eed èn bij getuigenis in rechten, èn bij ambtsbediening op politiek terrein, èn bij de verdediging harer rechten in de Kamers eenige meerdere zekerheid tegen logen en valsche betichting, tegen wilkeur en rechtsverkrachting; maar zonder dat ooit bedoeld werd, dat de band aan den Souverein of aan de wet of aan de volksvrijheden *eerst door den eed gelegd werd*.

Die band bestaat vóór den eed en *buiten* den eed even stellig, en slechts op Pelagiaansch, nooit op Calvinistisch standpunt kan men het voorstellen, alsof eerst de eed dien band knoopte.

Onze strijd tegen de eedsverzwakking had dan ook gansch ander uitgangspunt.

Ons bleek namelijk, dat men den eed op zij schoof, niet omdat ook zonder eed de band, die ons van Godswege aan Souverein en Wet en Volksrecht bindt, toch erkend werd, maar omdat elke gebondenheid aan God den Heere wegviel uit het besef onzer beschaafde medeburgers.

Zoo werd eed en belofte gelijkgesteld, niet uit religieuze bedenking aan Matth. 5 : 34 ontleend, maar *uit ongeloof*.

Het *zwaartepunt* werd verlegd.

Niet meer in een God, die trouwbreuk wreekt, maar in *het menschenwoord*, dat trouwbreuk verfoeit, werd het steunsel voor de beveiliging van onze vrijheden gezocht.

Dr. Schaepman, die dit thema inleidde, sprak dus wel de waarheid; maar *half*.

De keerzij der medaille liet hij niet zien.

HET KABINET VAN TIENHOVEN.

Bij de verkiezingen van Juni was het Kabinet-Mackay gevallen. 24 Augustus 1891 (No. 5967) stond boven het hoofdartikel: Het Kabinet-Van Tienhoven; — werd het Kabinet en zijn Ministers besproken, de horoscoop getrokken en luidde het slot:

Men sprak eertijds ook op het schip van Staat wel van *oude rotten*. Wij nu zullen ons wel wachten met zoo oneerbiedige uit-

drukking thans nog van Ministers der Kroon te spreken. Maar verzwegen mag toch niet, dat er drie mannen in dit Kabinet zitting erlangen, die al den indruk maken van Staatslieden, die in den politieken doolhof den weg weten, doorknede diplomaten zijn, en uitnemend de kunst verstaan, om de polyparmen van hun macht ver te doen reiken in de richting die hun gevalt.

Van wat naar het „democratische” ook maar zweemt, hebben deze stuurlieden een hartgrondigen afkeer. Ze zijn, Lely uitgezonderd, vertegenwoordigers van de periode der *satisfaits*, die achter ons ligt; maar missen alle gemeenschap met de sociale beweging, die thans het hart der volken heeft ingenomen.

Politiek gesproken, houden ze onze staatkundige ontwikkeling dus op, en kunnen, ook al trappen ze het wiel van Staat, dat de vonken er bij afvliegen, ons niet anders dan een periode van *stagnatie* doen intreden. Aan velerlei mogen ze de hand slaan, maar de politieke *ontwikkeling* brengen ze niet verder.

En wat voor ons, Christenen in den lande, het bitterst is — op het oogenblik, toen deze mannen van het regeerkasteel bezit namen, wierd boven de poorte van dit kasteel de *Banier van het Kruis van Christus* neergehaald.

Niet door de macht van het Liberalisme, maar door het verraad van enkele *Bedienaren des Woords*.

RECHT VOOR ALLEN.

8 Februari 1892 (6108) deze :

* * * *Billijk?*

In drie artikelen betoogde de *Amst.*, dat in een land van religieus zoo gemengde bevolking als het onze, de Overheid veiligst gaat door den Staat tot een *état athée* te maken; en ze roept voor dit plan de medewerking in van Antirevolutionairen en Roomschen.

We hebben over dit uiterst gewichtige punt ons te herhaaldelijk, te uitvoerig en te onomwonden uitgelaten, dan dat er voor ons in deze artikelen aanleiding zou bestaan, om wat we deden nogmaals te doen.

Voor al niet, nu in deze artikelen ook op de instemming der Roomschen wordt gespeculeerd, en *hun alleen* in het gevele wordt gekomen.

Deze zouden dan kerkelijk mogen trouwen, eer bruid en bruijom

naar het stadhuis gaan, en hun processieën zouden vrij door onze straten mogen circuleeren.

Misschien een voor menigen Roomsche verleidelijk aanbod; maar toch niet zóó verleidelijk, dat er ook maar eenige de minste kans bestaat, om het Episcopaat op dezen weg meê te krijgen.

Zoo dikwijls we de Roomschen op dit punt polsten, bleek altijd, dat ze althans hier te lande van heel deze quaestie zelfs niet hooren willen.

Rechtstreeks debat zou dus dan eerst doeltreffend kunnen zijn, zoo er uitsluitend sprake ware van een poging, om tusschen de Antirevolutionairen en Radicalen opnieuw op dit punt een *compromis* te sluiten.

Doch zoover zijn we nog niet.

Immers, de redactie van de *Amst.* vraagt niets minder, dan dat we onze eigen overtuiging eenvoudig aan den kapstok zullen hangen, om met pak en zak *tot haar* over te loopen.

En hiervan nu vragen we: Is dat billijk?

Er wonen in ons land Calvinisten, Lutherschen, Ethischen, Modernen en Atheïsten, of politiek ingedeeld: Antirevolutionairen, Roomschen en aanhangers van de beginselen der Fransche Revolutie.

En waar komt nu de voorslag van de *Amst.* op neer?

Eenvoudig hierop, dat èn Antirevolutionairen èn Roomschen *hun* ideaal en hun program prijs zullen geven, en dat het ideaal der *ongeloovigen* verwezenlijkt zal worden.

Zij zijn *atheïsten*; en zij alleen zouden op die manier hun zin krijgen.

Want *atheïstisch* als zij zelve zou dan ook de Staat zijn.

TERRORISME.

De Soc.-Democraten doen zeer verontwaardigd als de Communisten hen terroriseeren. Vroeger deden zij desgelijks. De jongeren weten dat zoo niet. Daarom één uit vele voorbeelden: Woensdag 23 Maart 1892 zou Prof. Jhr. Mr. W. H. de Savornin Lohman in „d'Geelvinck" spreken voor de A. R. Jongemannenver. „Groen van Prinsterer", maar door het tumult der Soc.-Dem. moest de politie de zaal ontruimen. 25 Maart 1892:

* * * *Terrorisme.*

De schandelijke wijze, waarop de sociaal-democraten zich bij de lezing van Prof. De Savornin Lohman hebben gedragen, vindt terecht algemeene afkeuring.

De tactiek die zij volgen, is de tactiek van het Terrorisme, waardoor zij weer alles verspelen, wat zij den laatsten tijd door hun bezadigder houding gewonnen hadden.

Op zich zelf duiden wij het hun niet euvel, dat zij overal *debat* begeeren; maar dat men het niet toelaat is *hun eigen schuld*.

Herhaaldelijk toch bleek, dat zij van debat geen begrip hebben.

Een debat na een lezing moet zijn een bespreken van de stellingen, die bepleit zijn.

Dit alleen. Niets anders.

Geheel hiermee in strijd echter, noemden zij het „debat”, als zij, geheel buiten hun onderwerp om, hun grieven gingen uiteenzetten, en hun eigen theorieën uitstalden.

Laat deze heeren eerst *leeren* debatteeren, en toonen dat ze ordelijk, en naar eisch van het debat, debatteeren *kunnen*, dan zal men hun ter wille zijn. Eer niet.

Hierbij zij echter opgemerkt, dat de liberalisten ook ten deze de slechte opvoeders van het volk zijn geweest.

Immers bij de stembus gingen zij op de meetings onzerzijds vaak evenzoo te werk.

Als het debat begon, lieten ze den spreker en zijn speech links liggen en staken hun vooruit klaar gemaakte speeches af.

Adres aan den politieken commis-voyageur, dien de Liberalen heusch als Kamer-candidaat presenteerden.

VOLKSREGEERING.

Omtrent dit woord bestaat begripsverwarring, weshalve Dr. K. telkens weer poogt de juiste beteekenis aan te geven. 9 Januari 1893 (No. 6392) in de :

* * * *Volksregeering.*

Is volksregeering noodwendig revolutionair?

Volksregeering nu in *letterlijken* zin genomen.

Niet, gelijk men, naar aanleiding van Tak's ontwerpen, *ten onrechte* van volksregeering spreekt. Want Taks ontwerp raakt niet aan de souvereiniteit, laat rechtens de souvereiniteit bij het Huis van Oranje; en strekt alleen, om tot de samenstelling van de *Vertegenwoordiging* des volks *bij* de Kroon ook die klassen der bevolking te laten medewerken, die dusver geen stem in het kapittel hadden.

Neen, we nemen nu, gelijk *de Boodschapper*, volksregeering in letterlijken zin.

D.w.z. we denken ons een rijk, waarin geen monarchie bestaat, en ook geen gedelegeerd gezag in den vorm van een consulaat, of dergelijke, optreedt; maar een volksregeering *in optima forma*.

Het volk zelf, 't zij organisch, 't zij op andere wijze, zich een orgaan scheppend, en door dit orgaan zich zelf regeerend.

Is dan zulk een volksregeering noodzakelijk revolutionair?

Ons antwoord luidt:

Ja, bij aldien het volk dit gezag uitoefent, als bezat het dit gezag in en uit zichzelf.

Nee, indien het volk zich bewust is, dat God zijn Koning is, en van Hem en Hem alleen de bevoegdheid ontving, om zich zelf aldus te regeeren.

Het Napoleontisch keizerrijk was revolutionair, omdat de keizer niet van God, maar van het volk zijn macht ontving.

De democratische staatsinrichting van New-York is antirevolutionair, overmits aan het hoofd van New-Yorks grondwet deze woorden staan: „Naardien God ons in de gelegenheid heeft gesteld, om onze eigen staatsaangelegenheden te regelen.”

Zoo is het door alle Christelijke schrijvers steeds begrepen.

Hun stelling luidde altoos, dat, al gaf men aan een bepaalden staatsvorm voorkeur, drie staatsvormen, de monarchale, de aristocratische en de democratische mogelijk waren; doch waar ze onder elk dezer vormen beslist tegen ingingen, was, de loochening van de onschendbare waarheid, *dat alle gezag in God rust en uit Hem alleen vloeien kan*.

Wie dat loochent, is *revolutionair*.

Wie dat erkent, is antirevolutionair, onverschillig of de staatsvorm monarchaal, aristocratisch, dan wel democratisch is.

Is dat nu zoo ook door *de Boodschapper* bedoeld?

Duidelijk was ons dit *niet*.

Aan den vooravond der herstemmingen verscheen 25 Juni 1897 deze

* * * *Bartholomeüsnacht*.

Uit Westzaan hebben tien heeren een stroobiljet voor den heer Tak van Poortvliet verzonden, dat feitelijk niets behelst, dan citaten uit een boekske, door Dr. Kuyper in 1872 over den *Bartholomeüsnacht* uitgegeven.

Dit is niets dan *volksmisleiding*.

Over den *Bartholomäusnacht* denkt Dr. Kuyper, en elk goed Calvinist, thans in 1897 nog precies evenzoo als in 1872.

In geloofszaken, en in historiebeschouwing, gaan we geen duimbreed voor de Roomsche kerk uit den weg.

Maar bij de politieke stembus wordt niet over den weg der zaligheid, noch over historische geschillen, maar over de grondslagen van het gebouw van Staat gehandeld.

En omdat de Roomsche candidaten daarin *wel*, en de Liberale *niet* met ons overeenstemmen, daarom steunen we bij deze herstemming de Roomsche candidaturen.

NEERLANDS BELANGEN IN DEN VREEMDE.

Elke gelegenheid werd door Dr. K. aangegrepen om op goede vertegenwoordiging van ons land aan te dringen. 21 Januari 1899 (No. 8248).

* * * *Consulaatwezen.*

De heer Bierens de Haan, die op zijn reis om de wereld ook St. Francisco bezocht, klaagt in de *N. Rott. Ct.* nogmaals over het achterlijk karakter van ons Consulaatwezen.

Niet, dat we in St. Francisco geen uitnemend man als Consul hebben. De heer Van Löben Sels is niet alleen Nederlander, maar een man van ontwikkeling en doorzicht, en iemand die zich met liefde ook aan het Consulaat wijdt. Edoch, dit Consulaat is onbezoldigd, kan dus niet anders dan in snipperuurtjes worden waargenomen, en dit maakt dat reeds met de consulaire formaliteiten, in een stad waar duizenden personen van Hollandsche herkomst wonen, alle beschikbare tijd weggaat.

Wat kan er dan komen van eenig onderzoek en initiatief, om onzen handel in die streken vooruit te helpen?

Althans in de centra van bevolking en in de groote haven- en handelsteden zijn onbezoldigde consuls eigenlijk niet meer van onzen tijd. Vroeg of laat moet men toch tot een geheele hervorming van ons consulaatwezen komen, en van de diplomatieke vertegenwoordiging zal allicht iets af moeten, om de consulaire vertegenwoordiging meer doeltreffend te maken. Maar komt men hiermede nu achteraan, onderwijl zelfs het kleine Zwitserland, dat geen enkele zeehaven bezit, ons lang voorging, dan visschen wij achter het net en zal, om een ander beeld te bezigen, de room van de melk af zijn, als wij aan het drinken van die melk toekomen.

Wat een inzender heden in ons blad over Denemarken schrijft,

toont opnieuw, hoe weinig initiatief er van onze consuls buitenaf uitgaat. De kans ware hier anders zoo schoon geweest.

Tevens zou door het vestigen van bezoldigde consulaten het euvel wegvallen, dat de Nederlandsche Regeering vreemdelingen, vooral Duitschers, als consuls aanstelt.

In den jongsten bundel consulaire verslagen kwam weer geen woord Nederlandsch voor.

Het waren allen vreemdelingen, die daar voor onze belangen moesten opkomen.

Ook in de Vereenigde Staten, waar de Hollanders als gezaaid zijn, is slechts de helft onzer consuls in staat onze taal te spreken.

En wie is nu naïef genoeg, heusch, te wanen, dat deze Deutsche heeren zich het vuur uit de sloffen zullen loopen, om het concurrente Nederland op de markt vooruit te helpen?

In België was het Kabinet bezwiken voor straatruoer en volkskabaal inzake een voorgestelde kiesrechtregeling. Een commissie van 21 Kamerleden benoemd om alle kieswet-voorstellen te onderzoeken. Dit gaf aanleiding tot de — 8 Juli 1899, No. 8388 —

* * * *Parlementarisme.*

Het eertijds zoo vast geloof, dat het Parlementaire stelsel tot den meest gewenschten regeeringsvorm leidt, wordt gaandeweg almeer verzwakt.

Tooneelen van ruw geweld, als in Oostenrijk, in Frankrijk en nu in België tot schorsing der zittingen hebben geleid, brengen het parlementaire stelsel in discrediet.

In Italië wagen de ministers het, in flagranten strijd met de Grondwet, wetten bij besluit te doen decreteeren, zonder dat het Parlement den moed heeft, hen deswege in staat van beschuldiging te stellen.

In België gaat het Kabinet uit den weg voor straatoproer.

En ook afgezien van deze vergrijpen tegen het stelsel, rijst schier in alle landen klachte over de machteloosheid, waarmede de Parlemen-ten geslagen zijn.

Schuld heeft hieraan het verbrokkelen der partijen in kleine groepen, waardoor het tegenover elkander staan van twee groote constitutioneele partijen ondoenlijk wordt, en allerlei combinatiën moeten worden aangegaan, die schier geen ander dan een *Cabinet d'affaires* denkbaar maken.

Maar niet minder ligt de oorzaak in het terugtreden uit het parlementaire strijdperk van de Staatsrechtelijke *beginzelen* en het domineeren van de sociale *belangen*, zonder dat de democratie bleek de zelfbeheersching en de bekwaamheid te bezitten, om de behartiging dier belangen met de zorg voor het *volksgeheel* te vereenigen.

Voor de volksvrijheden wordt deze toestand steeds gevaarlijker, nu de geest van het militarisme almeer doordringt; hierdoor de militaire hoofden aan beteekenis winnen, en de vraag met steeds meer klem herhaald wordt, of ten slotte een autocratische regeeringsvorm niet verkieslijk zou zijn.

Zoo rijpen de volkeren voor een terugkeer naar de tijden van Lodewijk XIV.

En het feit, dat het autocratische Rusland op diplomatiek en financieel terrein overwinning na overwinning behaalde, en oeconomisch met reuzenschreden vooruitgaat, werkt daarbij noodlottig.

Te meer nu Finland toont, hoe autocratie ten slotte altoos weer op de vernietiging van de volksvrijheden bedacht is.

Verkeerd gebruik van termen — door Dr. K. telkens bestreden, o.a. 4 April '98 — worden nog steeds, vooral van Soc.-Dem. zijde, gebezigd. In 1900, 19 Juni, herhaalde Dr. K. zijn waarschuwing tegen

* * * *Gevaarlijke terminologie.*

Ongemerkt sluipen in onze politieke taal zekere uitdrukkingen in, die de gezonde opvatting van ons constitutioneele Staatsleven dreigen te vervalschen.

Reeds meermalen wezen we op de verkeerde gewoonte, om zelfs in officieele staatsstukken van de Staten-Generaal als „*de wetgevende macht*” te spreken.

Dit nam, we erkennen het dankbaar, af.

Toch draagt de Minister van Finantiën ¹⁾ in zijn ontwerp over het Muntwezen thans weer een artikel 4 voor, waarvan de slotzinsnede luidt: „Het advies door 's Raads afdeeling uitgebracht, wordt, zoodra 's lands belang zulks toelaat, aan *de wetgevende macht medegedeeld.*” Hierbij houde men intusschen in het oog, dat dit artikel door hem letterlijk uit een bestaande wet wordt overgenomen, zoo dat hem alleen het verwijt treft, van een noodige correctie niet te hebben aangebracht. De alinea zelve is herkomstig

¹⁾ Mr. N. G. Pierson. V-r.

van wijlen den heer Gildemeester, die haar 3 Maart 1884 bij amendement voorstelde.

Natuurlijk moet er staan : *aan de Staten Generaal*.

Evenzoo nu staat het met een andere uitdrukking, die nog moeilijker uit de wereld zal te krijgen zijn ; we bedoelen het gebruik van de uitdrukking : *de Regeering*, ter aanduiding van het *zittend Kabinet*.

Zoo leest men telkens van : *de vorige Regeering*, *de tegenwoordige Regeering*, enz.

Ook dit nu is natuurlijk onjuist.

„*De vorige Regeering*” is de Regeering van Koning Willem III, *deze Regeering*, *de tegenwoordige Regeering*, enz. is de Regeering van Koningin Wilhelmina.

De Grondwet laat desaan gaande geen twijfel over. Zoo zegt Art. 281 in geval de *Koning* buiten staat geraakt *de Regeering waar te nemen*.” Art. 43 eveneens : Zoo lang *de Koning* buiten staat blijft de Regeering waar te nemen. Art. 50 zegt, dat „*de Koning* de waarneming der Regeering herneemt.” En, om niet meer te noemen, Art. 51 : „*De Koning* de Regeering aanvaard hebbende”, of in Art. 72 : „In geval een *Koningin* regeert.

De Ministers zijn dus wel organen *van* de Regeering, maar niet de Regeering zelve ; een onderscheid, dat nu op zichzelf niet van gewicht zou zijn, maar dat van ernstige beteekenis wordt, waar almeer de voorstelling ingang vindt alsof de Ministers de *eigenlijke* Regeering zijn, en de Kroon niet anders dan het ornament boven de deur van het Kabinet.

Op zichzelf is er niets op tegen, dat de heeren Ministers hun oordeel of advies als het oordeel of advies der Regeering aandienen ; zelfs mogen ze, hun eigen oordeel uitbrengend, kortweg zeggen : Aldus is het gevoelen der Regeering. Maar wat ze *niet* mogen doen, is spreken van de *vorige* Regeering of de *tegenwoordige* Regeering, als ze daarmede bedoelen het vorige en het tegenwoordige Kabinet.

We zijn in '94 en '97 verwisseld van Kabinet, maar leven nog steeds onder dezelfde Regeering van Koningin Wilhelmina, eerst tijdens het Regentschap, en nu na Haar beklimming van den Troon.

Of stipter nog genomen, blijft zelfs bij wisseling van den Kroon drager de Regeering dezelfde, en is wat wisselt niet de Regeering zelve, maar de *waarneming* er van, gelijk Art. 38, 43 en 50 van de Grondwet het dan ook uitdrukken.

Toch zij men ook hier niet te puristisch.

Het onjuiste spraakgebruik is zoo bijna algemeen geworden, dat het niet anders dan zeer langzaam gelukken zal, ook dezen verkeerden term uit te bannen.

14 Februari 1901 (No. 8866).

* * * *De Republiek geen privaatzaak.*

In *Het Volk*, onder red. van Mr. P. J. Troelstra, wordt geprotesteerd tegen de voorstelling, als zou het noodzakelijk vervangen van de Monarchie door de Republiek, door de Sociaal-Democratische partij als *privaatzaak* worden beschouwd.

Het blad is, omgekeerd, van oordeel, dat dit kiezen *tegen* de Monarchie en *voor* de Republiek tot het partijprogram behoort.

Een goed Sociaal-Democraat *kan* niet anders aansturen dan op de afschaffing van de Monarchie, het afdanken van Oranje, en het uitroepen van de oeconomische Republiek.

Dat is flink van het blad.

Zoo komt het eerlijk en rondweg voor zijn gevoelen uit.

Het wil in de politiek niets *van God* weten.

Het rekent in de politiek niet met *Nederland*, maar met het internationale proletariaat.

Het wil *Oranje* afschaffen.

Zoo voelt men hoe: Voor *God, Oranje en Nederland* het drievoudig snoer blijft, dat de vaderlandsche politiek in tegenstelling met de Sociaal-Democratische kenmerkt.

Dr. Bronsveld's pogen om een nieuwe politieke groep rond zich te vereenigen, wordt geteekend d.d. 21 Juli 1906:

* * * *Raar gezelschap.*

Begrijpelijkerwijze zon, en zint nog, meer dan één op een *middenpartij*.

De steller van zekere *Kroniek* sinds vijf en twintig jaren.

Eindelijk komt ze in 't zicht. Leve de Vrij-Liberalen! Daar is ze. De lang afgebedene, de lang ingewachte partij van het juiste midden. Wel ontbreekt het Christelijke tintje nog. Maar dat komt er bij de stembus wel op. En Dr. Bronsveld is in verrukking!

Hij laat zich aan de heeren voorstellen.

Naar ancienniteit staan ze in breede rij geschaard en opgesteld.

De prediker van Utrecht begint bij den eersten grijzen kop.

Uw naam? vraagt die grijze kop hem.

„Ik ben Dr. Bronsveld”. En u? . . . „Ik ben *Sam van Houten*”.

„Nu, 't Christelijk tintje kan wel, is 't niet?” gaat Dr. Br. voort.

„*Pardon, ik ben atheïst,*” is het snijdend antwoord van Van Houten.

23 October 1906.

* * * *Kalmte in 't land.*

Een der stokpaardjes van onze liberalen is altoos, dat, zoo zij maar in 't bewind zijn, het land in rust is.

Geen wonder.

Als zij zelf *niet* in 't bewind zijn, brengen ze heel het land op stelten, en maken ze een rumoer dat u hooren en zien vergaat.

Daarentegen, staan wij buiten 't bewind of raken we er uit, en zijn we in oppositie, dan opponeeren we zonder 't minste rumoer te maken, en denken er niet aan, hun lawaai na te doen.

Men weet, hoe de liberalen zich in 1848 gedragen hebben. Toen ging hun lawaai zelfs tot oproer over. De *Ooijevaar* en de *Arnhem-sche Courant* dreigden zelfs tegen de dynastie. Denk maar aan de schandartikelen tegen Sultan Melliw, het omgekeerde van Willem, onzes Konings naam.

En natuurlijk, toen ze hierdoor hun zin kregen, werd 't opeens kalm en rustig in het land, want ook hun toenmalige tegenstanders volgden hun voorbeeld niet.

Het hangt er maar van af, hoe uw manieren zijn.

Wie zelf amok maakt, en weet dat zijn tegenstander hier *niet* aan doet, kan altoos met zijn lofzang op de kalmte de beau rôle spelen.

Staat hij zelf in oppositie, dan slaat en raast hij op alle bekkens en Turksche troms, en zegt dat het uw schuld is.

En is hij weer in het Kabinet gewipt, dan lacht hij u uit, omdat ge u zoo rustig gedraagt, en vraagt met satanische plooi om de lippen, of het nu niet kalm en stil en rustig in ons goede land gaat.

Het Kabinet-de Meester in 1905 opgetreden, geen voldoende steun vindend, en krachtig bestreden, trad af. De Linksche pers riep: Rechts moet het bewind aanvaarden. Hierop volgde 28 December 1907, een

* * * *Constitutioneel.*

Naar constitutioneelen eisch moet het bewind accoord gaan met de meerderheid in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Gerekend naar de stembusactie van 1905, is die meerderheid nog altoos Links. Alzoo Links en niet Rechts moet voor het Kabinet zorgen, ook al treedt dit Kabinet af.

Nooit kan aan een minderheid van de Tweede Kamer het *obligo* worden opgelegd, om een bewind te leveren.

Tenzij men van Links eenparig zijn *impotentie* betuigt, en het duidelijk uitspreekt: Wij kunnen niet langer.

Maar ook dan eerst.

Zoo stond het bij de Staalcrisis.

Zoo staat het ook nu.

En zelfs in strenger zin dan toen.

Toen toch kwam het votum van de Eerste Kamer, nu van de Tweede Kamer.

En ook, toen stemde *alleen* de oppositie tegen. Ditmaal stemden leden tegen uit *alle* fractiën Links en Rechts, op ééne na.

Luimig kon Dr. K. zijn tegenstander tegemoet treden. Slechts een enkele * * * kan daarvan plaats worden verleend.

30 September 1912 lezen we:

* * * *De politieke koddebeier.*

De man met het hoefijzer is een „strooper” op 't spoor. Een gevaarlijk heer van waarbenjeme!

Het gaat op 1913 aan, en nu is men aan den liberalen kant o, zoo pieperig bang, dat men onder hun duiven zal schieten, en wil daarom heel hun jachtveld omheinen, met bij elke laan een bordje dat 't hun privatieve jacht is.

Vroeger dacht men zich een electoralen strijd als een ridderkamp met open vizier. De hekken werden opengezet. Ieder kon binnenkomen. En dan ging 't op een lansstooten man tegen man.

Maar dat durft men van liberale zij thans niet meer aan.

Het liep de laatste stembusjaren voor hen zoo in-leelijk.

In 1909 de drie groepen Rechts opgelopen saâm van 343.000 in

1905 tot 367.000 in 1909. En daarentegen de drie liberale groepen gedaald van 214.000 op 197.000, en dat wel doordien die ongenietelijke sociaal-democraten hun de room van de melk afslurpten. Zij toch kwamen van 65.000 in 1905 op 83.000 in 1909.

En datzelfde spelletje zal nu weer net zoo gaan in 1913.

De Socialisten tot tenminste 100.000 opkomend. Rechts zeker weer 10.000 man vooruit. En alle de drie liberale groepen saam weer afbrokkelend, we willen het heel zuinig nemen, zeg met 7000 man.

Dat vindt men nu in den liberalen hoek, om in hun eigen taal te spreken, „deksels beroerd”. Te meer, daar ze er in België en Duitschland al even povertjes bij staan.

Daarom beginnen ze hun maatregelen te nemen. Niemand zonder liberale cocarde op de muts wordt meer met geweer of weitasch op hun erf toegelaten. Ze gaan passen op de kleintjes. Er mag geen zieltje meer af.

En dit verandert meteen vanzelf hun vocabulaire.

Wie vroeger een „eerlijk tegenstander” heette, schelden ze thans voor een „strooper” uit.

En als ge aan de poort aanklopt, uw vizier oplicht, en toelating voor het groote steekspel verlangt, treedt u geen ridder meer tegen die eerlijk 't zwaard kruist, maar een aangestelde *kodebeier*, die met zijn „kodde”, *alias* ranselstok, er luk raak op inslaat.

Hoe Dr. Kuyper de splijtzwam in de S. D. A. P. reeds werken zag getuigt 2 Juni 1914.

* * * *Uit de voegen.*

De frontmuur van ons politiek gebouw raakt uit de voegen.

De socialisten zaten in vroeger dagen zoo muurvast in elkaar, dat er geen stroospiertje in de voegen was te krijgen. En nu kregen we eerst de fractie die afviel. Toen bij 't *Volk* het secessionistisch weekblad. En nu de departement-minnaars en de mannen van stavast, die in geen Departement in willen.

Dat loopt natuurlijk op haken en oogen uit. Bijeen blijven zoolang 't even kan. Dan een tweede Concentratie. Tot ook die weer splijt.

Ge ziet 't nu reeds aan Concentratie No I.

Wij houden ze bijeen.

Zonder ons, was ze reeds lang uit elkaar gesprongen. Allicht zelfs er nooit gekomen.

Het puur-eeuige toch, dat de drie groepen gemeen hebben, is dat ze anti-Clericaal zijn.

En nu raken toch alle gespen los, want nu komt er een trein *Religieusen* aanrijden.

Geen witte das meer, zooals vroeger, maar van voetzool tot schedel in het religieuze kleed gestoken.

Vrome en niet-vrome heeren in elk van de drie partijen.

Natuurlijk niet bedoeld om door religieus geroep aan de Clericalen afbreuk te doen.

Enkel uit eigen zielsbehoefte vroom geworden.

Geen land, geen volk kan goed zonder religie geleid en bestuurd worden.

Juist wat wij steeds in ons stembus-lied zongen.

En dan komen ze ons wel niet in 't gevele, maar gelijk geven ze ons toch in beginsel.

Toen het Kabinet-Cort van der Linden Juni 1915 gelden aanvraag om diplomatiek contact met het Vaticaan te krijgen, werd dit door de Staten-Generaal zonder protest toegestaan. 21 Juni 1915 achtte Dr. K. het een betuiging van trouw aan het Kabinet. Later, toen de oorlog zijn eind naderde, werd nog geschreven: 16 Sept. 1918:

* * * *Ons zelf gelijk blijvend.*

We mogen, nu er een Rooms-Katholiek Kabinet optrad, de sympathie voor het Vaticaan, die onder een niet-Katholiek Kabinet opzettelijk onzerzijds beleden en gevestigd werd, niet te niet doen.

Toen Cort van der Linden er op stond, dat we ons met het oog op vredesonderhandelingen, te Rome door een Gezant bij het Vaticaan zouden doen vertegenwoordigen, werkte ook de Antirevolutionaire partij hiertoe mede, omdat destijds metterdaad van den pauselijken invloed een inwerking op de Mogendheden werd verwacht, die ons, als 't land van de Vredesconferentiën, ten goede kon komen.

Niet wij werden destijds door het Vaticaan, maar het Vaticaan werd door ons gezocht, in de stellige verwachting, dat de aldus gelegde band ons ten goede zou kunnen komen, en met geen ander voornemen, dan om het Vaticaan met getrouwheid te volgen, bij aldien het er in slagen mocht, ons op dien weg gelukkiglijk voor te gaan.

Het was geen ons opgedrongen, maar een door ons zelf gezocht verband, waarop we ernstig prijs stelden.

Was dit nu reeds zoo, toen we een Minister van Buitenlandsche Zaken hadden, die door een liberaal als Cort van der Linden was voorgedragen, dan moest dit verband te sterker klemmen, nu de voordracht uitging van een Roomsch-Katholiek Premier.

Het nu onderstelde doel wordt daarom niet getroffen, omdat er een liberaal voor Buitenlandsche Zaken optrad; het komt ditmaal op onze goede trouw en op het speciaal karakter van den Premier aan.

Het Premierschap verscherpt ditmaal de beteekenis, die het voor ons zelf gezochte verband heeft.

DE CONSERVATIEVEN.

HET MINISTERIE-DE VRIES VAN DE PUTTE.

Het derde Ministerie-Thorbecke had zich met moeite staande gehouden. Medio Mei had het Kabinet ontslag gevraagd. 30 Mei 1872 de laatste zitting der Tweede Kamer. Toen zeven dagen later de Eerste Kamer bijeen kwam was Thorbecke 5 Juni overleden. Diens dood was in zekeren zin uitkomst voor de crisis waarin Nederland door de verwerping der inkomsten belasting was gebracht. Het nieuwe Ministerie trad 6 Juli 1872 op. *De Standaard* begroette het op de volgende wijze: (No. 82)

Het Ministerie is dan saamgesteld!

Er is een Kabinet geleverd. De Vries, Van de Putte, Geertsema, Gericke, Van Delden, Brocx en Van Stirum, ziedaar het *zevental wijzen* aan het roer van Neêrlands Staat!

Waardoor dit Kabinet zich aanbeveelt?

Reeds daardoor, *dat het er is*. Ter verzekering van goede ontvangst, althans de eerste oogenblikken, gaat niets boven dorst naar gezag en afkeer van onzekerheid, beide door lang gerekte crisis gewekt.

Ook dit stelt gerust: Wij zijn, voort 't minst de eerst beidende maanden, aan de onnatuurlijke volksagitatie eener inconstitutioneele *Kamerontbinding* ontkomen.

Last not least! Geen krans is gereikt aan de onzedelijke samenkoppeling van twee elkaar afstootende volkspartijen. Het hooge spel, om met het Conservatisme tot scherptelij en het Ultra-

montanisme tot rug der wigge, de historische vastheid van ons Hollandsch Staatsleven te doen splijten, is, immers voor ditmaal nog, mislukt.

Toch is deze winste slechts *negatief*. Een lager cijfer in het altijd *nadeelig* saldo. Winst nooit!

Nóch voor een *keer* in de leiding van Neêrlands Staatsleven, nóch voor het ontkleuren onzer zoo *eenzijdig gekleurde* neutraliteit, nóch voor het rechtdoen aan onze grieven door herstel van *gewetensvrijheid*, in Kerk en School, is van dit Kabinet bate, die afdoet, te hopen. We blijven in het stroombed der *Revolutie*, en drijven ook nu nog met *gereefde* zeilen voort. Met volle zeil, geheel den wind der *Revolutie* op te vangen, keurt ook dit schrandere zevental aan het roer van Staat nog bedenkelijk. Wel avanceeren, maar niet „*geavanceerd*”.

Let er op, hoe Thorbecke, zelfs nu zijn plaats ledig wierd, juist door zijn dood, ook deze *vijfde* Kabinetsformatie nog beheerscht heeft. Bij het graf van den grooten, maar sommigen *te* groot geworden staatsman, is, goedschiks kwaadschiks, de scheur in het liberale kleed vluchtig saâmgeregen. Of het niet straks weer aan de scheuring rafelen zal? Reeds nu is dit niet twijfelachtig! Thorbecke's weggaan zal het *partijgekibbel* der Liberalen tot beslissing brengen, edoch door de *partijscheuring* te verhaasten!

Kort saâmgevat :

De crisis is voorbij, maar tot *één* crisis kwam het niet. *Reiteretur potio!*¹⁾ schrijft de arts op zijn receptbladeke. Vraagt ge van welke mixtuur? Nooit een andere, dan die *Gods Woord* zijn vrijen loop teruggeeft en de pit van 's *Lands historie*, eerbied voor *Conscientie-vrijheid*, herstelt.

DE CONSERVATIEVEN.

De Conservatieven, in 1871 losgelaten, blijken zonder aanhang. In het liberale kamp brak de scheiding der beide stroomingen reeds zichtbaar door. Als symptoom daarvan was wel de uitlating van het *Dagblad*, zoo kostelijk door Dr. Kuyper geteekend 28 Mei '73, No. 356 :

Het *Dagblad*, orgaan der Conservatieve partij, speelt thans zijn laatste kaart uit. Het werpt klakkeloos, voor aller oog, thans zelfs zijn laatste trouw aan beginselen overboord.

¹⁾ Gelijk medicijn nog eens.

Het biedt in zijn radeloosheid de hand, ja, aan wien, meent ge wel?

Aan de *Roomschen*?

Dat wist ge!

Aan *verkleurde Liberalen*?

Dat is nog maar huwen in de familie?

Aan *onze richting*?

We wisten, dat wij ter wille van ons stemmencijfer gemind waren met een liefde, die „de roest” verduurt.

Neen, ge raadt het niet.

Het *Dagblad van 's-Gravenhage* biedt leukweg de hand.....
aan onze Radicalen!

De Roo en Jonckbloet..... hebben genade in haar oogen gevonden.

Gij merkt:

Een partij is het niet meer.

Een hoop *Malcontenten* blijft, waarbij *elk ontevredene* van goede gading is.

[Zie ook bladz. 202, * * * *Korte zin. V-r.*]

Het Dagblad. had de gewoonte — ook aan de Soc. democraten eigen — om alles naar zich toe te rekenen. Verliezen had de Conservatieve partij nooit of het was niet zoo erg. *De Stand.*, d.d. 4 Juli 1879, nam het conservatieve blad er fijntjes tusschen.

* * * *Een ongestoorde vroolijkheid gestoord.*

Wat men ook van het Haagsche *Dagblad* moge zeggen, — nooit kan worden beweerd, dat het onhandig is in zijn berekeningen.

Ge zoudt meenen, dat het orgaan der residentie eenigszins mismoedig was, nu de Conservatieve partij wederom bleek, niet langer meê te rekenen bij de stembus!

Mis! hoor veeleer den juichtoon na de herstemmingen.

De heden bekend geworden uitslag van de herstemmingen, geeft ons alle reden tot tevredenheid.

In Rotterdam werden natuurlijk de beide aftredende z.g. liberale leden herkozen. Het daartegen ingeleverd protest was nogtans zeer krachtig.

In Dordrecht werd gekozen de candidaat, dien wij den minst onaannemelijke van de twee noemden.

In Gouda het aftredend lid, dat tot de z.g. liberalen wordt gerekend, maar van die kleur, dat wij geen bezwaar maakten hem onzen steun te verleenen.

In Steenwijk werd de z.g. liberale candidaat geslagen door een anti-revolutionair van de *droite*.

Haarlemmermeer behield, tot ons groot genoegen, zijn aftredend anti-liberaal lid. Alle pogingen, tot opzweeping van den Godsdiensthaat, vooral in het laatste oogenblik nog beproefd, konden dat niet verhinderen.

De aftredende conservatieve leden uit Delft en Leiden, werden met groote meerderheid herkozen. In het eerste district leed de *Standaard*-candidaat, in het tweede de radicale candidaat de nederlaag.

Zwolle sprak het vonnis uit over de halfslachtingheid, overhellende naar den z.g. liberalen kant, en bepaalde zijn keus op een anti-revolutionairen candidaat, met wien wij volkomen vrede kunnen hebben.

In Utrecht was bij de eerste stemming de candidaat van de *Standaard-gauche* afgevallen. Thans werd de weifelende middenman, tegelijk met een zuiver radicaal in het *Utr. D.* aanbevolen, geslagen. Onze candidaat van den aanvang af, een man dien wij hoog vereeren, verkreeg de meerderheid.

Er is dus niets, dat onze tevredenheid over den afloop, van die negen herstemmingen verstoort.

En ziet, temidden van die ongestoorde tevredenheid komt nu het ondeugende *Vaderland* zoo lam tusschenbeiden als het schrijft :

Het dankbaarst van allen echter is het *Dagblad*. Wel zijn de *Standaard*-mannen nog onlangs door het *Dagblad* geschetst als sluipmoordenaars, die met den dolk gewapend van achteren aanvallen, en daarom nog gevaarlijker tegenstanders zijn dan de Liberalen, die ten minste ridderlijk in het open veld strijden, maar toch juicht het blad over de overwinning van De Savornin Lohman en Van der Hoop van Slochteren. De liberalen haat het *Dagblad* met alle kracht, die het nog bezit, — maar het verheugt zich toch in de verkiezing van Patijn, dien de liberalen een sieraad hunner partij noemen. Wordt de Ultramontaansche candidaat in Haarlemmermeer gekozen, het *Dagblad* is gelukkig. Kiezen de anti-revolutionairen met de Katholieken Van Wassenaar van Catwijck, het is goed; stemmen de Katholieken met de conservatieven op Casembroot, en wint deze het van den anti-revolutionair Seret, het is uitnemend. Wint De Savornin Lohman het in Goes van den liberalen candidaat, men juicht; wint de liberale candidaat het van De Savornin Lohman in Gouda, er wordt gejubeld. Zulke tevreden naburen zijn in zekeren zin misschien te benijden, maar getuigen toch van verlamming van eigen beginselen. Een conservatief is volgens het *Dagblad* dus in Goes een sterk geprononceerd anti-revolutionair, in Gouda een uitstekend liberaal, in Den Haag of Delft een katholiek-conservatief of conservatief-katholiek, elders een zuiver katholiek. Op die wijze is zeker de groote meerderheid der natie conservatief — zooals het *Dagblad* onlangs zeide.

Ja zelfs de *Zutphensche Courant*, die, zoo waar! den profetenmantel omhangt, geeft daarbij het *Dagblad* een speldeprik, als zij over de toekomstige houding van dit orgaan durft schrijven :

Het *Dagblad* zal, door een trits van conservatieve blaadjes gevolgd, achteraan komen huppelen om te vertellen, dat, op een enkele na wellicht, de candidaat der *Standaard* eigenlijk zijne kandidaten zijn.

Men zou zeggen : hoe komt zoo'n klein ding daaraan ?

Het Haagsche *Dagblad* gaf daartoe toch nooit aanleiding !

De laatste der Conservatieve groep poogde nog eens tot partijvorming te komen. Hoe, leert ons d.d. 7 October 1881 (No. 2929).

* * * *Een conservatieve partij op een belijdenis van God.*

De heer Heydenrijck sloeg voor „een conservatieve partij op de belijdenis van God” te vormen. Van God, wel te verstaan zóó, dat ook de Jood en de moderne meê deed.

Kan dit, al prijzen wij de bedoeling, kan, mag dit toegegeven?

Welken God bedoelt de heer Heydenrijck? Zeker den Drie-eenige. En welke God bedoelt de heer Godefroy? Natuurlijk den Deïstische. En welken God wil de Minister Modderman? Uiteraard den God der modernen.

Wat verkrijgt ge op die wijs dus anders dan woordenspel?

Die theorie hoort bij de Fransche revolutie thuis, die óók het bestaan van het Opperwezen decreeteerde en den eed handhaafde.

Die theorie gaat nog verder dan Thorbecke met zijn „*Christendom boven geloofsverdeeldheid*”. Hier toch wordt het „*Godsbelijdenis boven geloofsverdeeldheid*.”

Deze theorie is verloochening van den „Christus aan Wien gegeven is alle macht in hemel en op aarde.”

Deze theorie, om er niet meer van te zeggen, maakt, consequent doorgevoerd, van den Staat een neutrale Godskerk, boven alle Christelijke kerken staande.

Men heeft slechts drie keuzen.

Of een Staat, die atheïstisch is.

Of een Staat, die confessioneel is.

Of een Staat, die zich op het terrein van den natuurlijken godsdienst in Christelijken zin plaatst.

Het laatste dunkt ons voor Nederland thans het eenig goede.

Maar daaruit volgt dan ook, dat de Staat niet zelf den eed mag afnemen, maar dien confessioneel moet laten afnemen door ieder naar zijn kerkgenootschap.

De Minister Modderman hield in zijn prachtige rede niets dan een moderne predicatie, die blijkbaar, de niet moderne verblind heeft.

Bij allen lof voor zijn cordaatheid kunnen we als antirevolutionairen dan ook volstrekt niet met hem meêgaan.

Wel in wat hij voor den eed sprak.

Maar volstrekt niet in zijn religieuse beschouwing.

Een beschouwing, die bovendien ver van consequent was.

Want te zeggen: „de eed moet afgelegd op die wijs, die ieder het krachtigst in de tegenwoordigheid Gods brengt”, zou juist eischen, dat hij niet op een naam door een ambtenaar, maar wel ter dege dat hij op Gods Woord door een bedienaar van dat Woord werd afgenomen.

Het Conservatieve *Dagblad* had het roer omgegooid en was onder dwang van Jhr. v. d. Bergh van Heemstede welwillender gaan schrijven. Maar de strijd van tien jaar om de Antirevolutionairen uit de netten van de Conservatieven los te maken was niet vergeefs door Dr. Kuyper gestreden. Hij kon 8 Maart 1882 (No. 3158) schrijven :

* * * *In troebel water.*

De conservatieve bladen in de hoofdstad en in de residentie, echte peueraars zonder aal in de bun, hebben op eens hun peuerschuit naar ons riet geschoven, hun stokjes met de pierentrossen op zij gegooid, en staan nu met een schakelnetje af te wachten, of er uit onze biezen ook visch naar hun kant schiet.

Veel wils kunnen we hun daar niet van beloven.

Groen heeft te lang geleefd, en *De Standaard* heeft te lang geschreven om ons volkje nu reeds te doen vergeten, dat de conservatieve c  terie niets dan een inconsequent smaldeel der liberalen is, verkapt of verwaterd, wortelloos en zonder eigen mergsap, en daarom opgeschreven ter wegwijning.

Toch zullen ze wel weer iets vangen.

Er zijn toch enkele beginsellooze lieden uit hun kamp zoo af en toe naar ons toe komen schuiven, die het op den duur toch niet bij ons uithouden.

Die zullen nu wel we  r onder water terugzwemmen.

Een goed visscher schift zijn vangst in twee soorten: de   ene voor de markt en de andere voor de kat.

Welnu, van de *katvisch* zal wel hier en daar een mager blikje in hun mazen vastraken.

Dan heeft het conservatieve poesje we  r een buitenkansje, en wij houden niets dan de baars.

Het Kabinet-Van Lynden leed van zijn optreden, 20 Augustus 1879, af. Het was geboren uit den drang der omstandigheden en vond bij geen der partijen gunstig onthaal. A. R. en Roomschen ergerden zich aan de uitvoering der Schoolwet, de Liberalen omdat geen Kieswet-uitbreiding kwam. 26 Maart 1882 (No. 3124).

* * * *Ziet ge niets komen?*

Hollands Stedemaagd klom reeds sinds weken op den toren, en het volk vraagt van omlaag of ze nog niets komen ziet.

Maar geen geluid komt van omhoog.

Het blijft alles grafstil.

De Koning is het land uit.

De Kamers zijn naar huis.

De demissionaire ministers huishouden in stilte voort.

Zoo nu en dan eens een geruchtje als een zuchtje even geslaakt, en dan weêr ingehouden met beknelden ademtocht; ziedaar al het zwak gedruisch, wat deze grafstilte afbreekt.

En dat is dan ons goede Holland!

Dat het land van constitutioneel besef en burgervrijheid!

Dat het volk, waar Groen bijna een halve eeuw zijn nimmer eindigende toespraak om toch een vrij en vrijheidlievend burgersvolk te zijn, toe richtte!

Zoo ziet men, wat schriklijke macht de pestadem van het Liberalisme ter zenging en doodschroeiing van het politieke leven bezit.

Maar geen nood; de ure nadert, waarop betere dingen komen.

En dan zullen ze ter verantwoording geroepen worden, die blinde leidlieden van een geblinddoekt volk, en ook onzen modernen Varussen zal het worden afgevraagd: wat, wat, o, wijzen in uw eigen oogen! wat hebt ge met het eens zoo fiere, vrije, kloeke volk van Nederland gedaan?

Van de Conservatieven heet het 3 Maart '83:

* * * *Onze Conservatieven.*

Getrouw aan hun verleden, zien de conservatieven ook nu weer hun man aan.

Voor hen is het maar de vraag: in wat landsdeel woont ge!

Is dat landsdeel Twenthe, dan gaat hoog hun toon en zien ze meêlijdend op u neer.

Daarentegen in Tiel en Arnhem dwepen ze met uw geestverwanten.

Dit nu is geen wilkeur, maar droeve noodzakelijkheid.

Wie weigert tot op den bodem der beginselen te gaan, is geoordeeld om op de *accommodatie*-kurk te drijven.

Zoo schikt, zoo plooit men zich.

Maar de wilskracht en de geestkracht en de tact om de machtige conservatieve elementen weêr om een *eigen* banier te verzamelen, ontbreekt, en zal blijven ontbreken.

Tenzij men *sterven* durft, *leeft* men niet; óók niet op politiek terrein.

Als laatste van 1884 nog een ondeugende :
15 Dec. 1884 (3912)

* * * *Heel een partij zoek.*

Bij de jongste belangrijke stemming in de Tweede Kamer waren afwezig o.a. de H.H. Wintgens, Corver Hooft en Graaf Schimmelpenninck.

Dus juist *heel* de conservatieve partij.

Was dit opzet?

School hier de toeleg in om *strike* te maken?

Of was voor dien dag de partij eenvoudig zoek?

De conservatieve partij hengelde nog altoos naar mannen van A.-R. belijdenis. Dit deed 11 Dec. 1893 (6677) schrijven

* * * *Kapers op de kust.*

Het *Dagblad* schreef eergisteren van Baron Schimmelpenninck's jongste rede, dat wie zóó sprak, van een Conservatief slechts in naam verschilde; m.a.w. dat de heer Schimmelpenninck eigenlijk meer van het *Dagblad* was.

En op gelijke wijze trachtte de heer De Beaufort in de Tweede Kamer te betoogen, dat de heer de Savornin Lohman, blijkens zijn jongste rectorale rede, eigenlijk bij de Conservatieve fractie van de Liberalen thuishoorde.

Wij zouden aan het *Dagblad* de vraag willen doen, of het dan toch niet *tegen* haar en *voor* óns pleit, dat de heer Schimmelpenninck waar twee stoelen voor hem klaar staan, voor dien van het *Dagblad* past en op den onzen zitten gaat.

En den heer De Beaufort, zouden we de vraag willen stellen, of hij metterdaad bereid is, onder de *geheele* rectorale oratie van den heer Lohman zijn handteekening te zetten; en, indien ja, waarom hij dan met den heer Van Houten wandelen gaat, en ons mijdt.

24 Maart 1898 (7992).

* * * *Palfrenier en koetsier.*

Ergerend is ook nu weer de houding der Conservatieven.

Vroeger stonden ze als één man tegen elke poging, om de Overheid in het ouderrecht te laten treden, over.

Geen minder dan de heer De Beaufort wette zijn zwaard tegen zoo onraadzaam, onnoodigen en ongeoorloofden maatregel.

En thans zit diezelfde heer De Beaufort in het Kabinet, dat dit wetsontwerp op Leerplicht van zich liet uitgaan, en hechtte er dus zijn zegel aan.

In het *Ned. Dagbl.*, dat in mannen als Bastert en Van Karnebeek zijn geestverwanten begroet en ze zelfs indeelt bij haar partij, schrijft een gewezen Conservatief Kamerlid stukken over leerplicht, waarin hij zelf betuigt, dat hij er eerst tegen stemde, en nu treedt ook hij als pleitbezorger van deze voordracht op.

Zijn dan alle beginselen voor deze heeren zoek en teloor gegaan? Lost dan heel hun politiek zich op in een verschil tusschen *meer* of *minder*, een loven en bieden, een eerst tegenspartelen, om straks mee te glijden?

Maar wat recht hebben dan deze mannen, om zich bij het volk aan te dienen als steunpilaren van den Staat tegen het Radicalisme?

Zoo toch houden niet zij de Radicalen tegen, maar sleepen de Radicalen hen van station tot station mede.

En al het verschil komt dan hierop neder, dat in het ééne groote optrekkende leger de Radicalen de voorhoede vormen en dus den koers bepalen, en de Conservatieven in de achterhoede achteraan komen, zonder op den koers dien het leger gaan zal, ook maar den geringsten invloed te oefenen.

Dit nu ergert; niet omdat het anders te wachten ware.

Groen van Prinsterer heeft ons, om het nu in een sprekend beeld uit te drukken, steeds geleeraard, dat de Conservatief de *palfrenier* is, die achter op de koets staat, en de Radicaal de *koetsier* die op den bok zit.

Zoo nu ook zit hier Borgesius als koetsier op den bok, en is hij

de man, die zijn opponent De Beaufort, als palfrenier achter op zijn koets wegrijdt.

Maar wat wel ergert is, dat de Conservatieven, aldus palfreniersdienst op de statiekoets der Revolutie vervullend, nog steeds het volk durven toeroepen, dat men met hen tegen de beginselen der Revolutie veilig is.

DE LIBERALEN.

De fusie van drie kiesvereeningen (Conservatief, Radicaal en Liberaal) in Amsterdam, deed 14 Mei 1875 schrijven :

* * * *Water en vuur.*

Grondwet zal in de hoofdstad *Burgerplicht* aan *Amsterdam* uithuwen.

Een gemengde school!

(Zie ook bladz. 202.)

4 Februari 1879 (No. 2106) deze kleine.

* * * *Frankrijk en Nederland.*

De liberalen van Engeland en die van Nederland zijn twee. — Die van Frankrijk en Nederland, — die zijn één.

Ook hierin dat — deze profetie is niet te gewaagd — hun *overmacht* hun *onmacht* is.

Een voorspelling, 15 Mei 1882 (No. 3115) gedaan, door te wijzen op de vrucht der ontbindende elementen, van hetgeen een volgend jaar werkelijkheid werd.

* * * *Radicalisme.*

De radicalen beginnen duchtig in den lande te woelen.

Het gaat weer het wegje van '48 op.

Van lieverleê het Volk, de massa, in allerlei Bonden en Vereenigen organiseeren; dan van lieverleê die Bondjes leeren exerceren door algemeene meetings, en, lukt dat, dan weêr van lieverleê de overheid gaan imponeeren; tot het weêr aangaat op demonstratiën in Den Haag.

Zoo is er nu weer een groote meeting in de maak voor algemeen stemrecht, waarvan men de circulaire onder ons Binnenland vindt.

Alle corporatiën, kies- en werkliedenvereeningen worden opgeroepen om de politiek van ons land, *nota bene* nogal de Grondwets-herziening te bespreken.

En waarom zouden ze ook niet?

Indien de mannen van kennis, tact en kunde hun tijd verbeuzelen, energie tot doordenken en moed tot doortasten missen, waarom zouden de lagere golvingen dan heur kopje niet hooger op laten schuimen?

Tout comme chez nous! immers?

Als mama de breikous vallen laat, raapt een van de kleuters ze op: Toch steekt er ernst in dit verschijnsel, en men zal in Den Haag wel doen met er niet meê te gekken.

De roep om herziening van Kieswet, Onderwijs-
wet en meer was steeds van Antirev. zijde gehoord.
Er begon kentering te komen hetgeen blijkt uit de
* * * d.d. 17 Juli 1882, No. 3167.

* * * *Der liberalen wankelheid.*

Nemine contradicente: zonder iemands tegenspraak zeide de heer Van Naamen van Eemnes den 7den Juli l.l. in de Eerste Kamer het volgende:

„Het zij mij echter vergund op te merken dat, wanneer de wetgever van 1878 er in geslaagd is — wat bijna algemeen erkend wordt — menig hoofdpunt betreffende het lager onderwijs zeer onpraktisch, dat is zeer slecht te regelen, tot die hoofdpunten voorzeker behoort het toezicht.”

Wacht op onze daden, riep Thorbecke destijds toen men hem vraagde om een programma.

Zie op onze daden, schreef onlangs de hoogleeraar Buys, wanneer ge weten wilt wie we zijn.

Welnu, we nemen die vrijheid, maar dan — men duidt het ons niet euvel — worden we, ook *de Vooruitgang*, Steenwijks goed geredigeerd orgaan, was onlangs zelfs reeds zoo ondeugend van dit op te merken, nog niet door den glans van wat we zien verblind.

De Minister Pynacker Hordijk verklaarde in de Eerste Kamer dezer dagen: „evenals de herziening van de geneeskundige wetten urgent kan genoemd worden, is ook urgent de herziening van de kieswet, van de gemeentewet, van de provinciale wet. En indien ik wilde voortgaan, zou het mij niet moeilijk vallen, daaraan nog een vijf- of zestal wetten toe te voegen. Ik geloof daarom dat door

de Regeering zal moeten worden overwogen, wat meer, wat minder urgent is."

En die herziening is goeddeels urgent, niet wegens verandering van omstandigheden, maar eenvoudig wijl in schier elk belangrijk punt de uitkomst toont, dat der liberalen maatregelen niet op de werkelijkheid passen.

Men denke slechts aan onze wetgeving op het onderwijs: hooger, middelbaar en lager.

Wie is er nog, die de kapitale gebreken, het slecht werken van elke dezer respectieve wetten ontkent?

Ongelukkig Nederland, zoo plukt ge thans de wrange vruchten van het ellendig huppelen om den valschen vrijheidsboom, als ge der vaderen God, die eens u ware vrijheid schonk, in snoode on-dankbaarheid verlaten hadt.

Hoe lang zal nog ons arme Vaderland onder der liberalen wanbeleid worden afgetobd en afgemarteld!

Nadat de Conservatieve partij uiteen gevallen was, richtte Dr. K. zijn zwaar geschut op de Liberale partij. Vooral in het begin der jaren 1880—'85 toen het derde Ministerie-Heemskerk met heel veel lijmen en krammen op de been bleef en in het eerste jaar van zijn bestaan met ontbinding dreigde, heeft Dr. K. den Liberalisten hun zondenregister voorgehouden. O.a. d.d. 2 October 1884 in:

* * * *Catalogus.*

Bij de aanstaande verkiezingen moet niet maar gestemd, maar behoort eer men stemmen gaat, het publiek ook naar behooren ingelicht.

Duidelijk moet het aan de kiezers gemaakt, dat ze nu deze vijf en twintig jaren door de liberalisten zijn *bedrogen*. Of liever, want men versta ons niet mis, bedrogen, niet door de liberalisten persoonlijk, maar door *het liberalisme*, dat de liberalisten zelf bedroog.

Weten moet ons volk, dat het liberalisme heel iets anders voor gaf, dan er werkelijk uitkwam en nog uit komen zal.

Dat het schoonen schijn toonde, prachtige leuzen ophief, o, zoo innemend zich voordeed, maar dat er heel wat anders achter stak.

Men moet dat op alle manier aan de kiezers voorrekenen, zóólang tot de blinddoek van de oogen valle; en heel het volk het gevaar inzie.

De bewijsstukken heeft men voor het grijpen.

Men zou er heel een *catalogus* van kunnen opstellen, waarop b.v. deze nummers voorkwamen :

1. Beloofd, dat beter onderwijs de gevangnissen leeg zou halen, en..... feitelijk de gevangnissen voller dan ooit.

2. Beloofd, dat hun zegepraal de geesten zou voorlichten, en feitelijk..... de krankzinnigengestichten volgepropt.

3. Beloofd, dat algemeen welzijn zich onder alle rangen en standen zou verspreiden, en..... feitelijk de zelfmoord van verschrikte zielen, die het niet meer uit kunnen houden, aan de orde van den dag.

4. Beloofd, dat de werkman, en wie minder nog dan de werkman is, een tijd tegemoet ging van geluk en..... feitelijk als nooit te voren onder alle rangen van den vierden stand geklag.

5. Beloofd, dat degelijke regeling onze finantiën genezen zou, en..... feitelijk altoos nieuwe tekorten, met altoos nieuwe leeningen en altoos zwaarder lasten voor de deur.

6. Beloofd, dat het liberalisme onze Indiën zou redden, en..... feitelijk is Indië er droever aan toe dan ooit ; volstrekt niet alleen op Atjeh, maar ook op Buitenzorg, waar men heusch het buitenzorg zijn, reeds lang heeft verlerd.

7. Beloofd, dat de opbrengst van landbouw en nijverheid met rustelooze klimming stijgen zou, en..... feitelijk nu reeds de landprijs dalend, de room van de melk af, en stilstand, ja achteruitgang van zaken in allen hoek.

8. Beloofd, dat ieders vrijheid van conscientie zou worden geëerbiedigd, en..... feitelijk op schoolterrein en in de vaccine-quaestie, de baarblijkelijkste dwang doorgezet.

9. Beloofd, dat er een regiment van recht en billijkheid zou aanbreken, en..... feitelijk door de schandelijkste partijzucht de kiesdistricten zóólang verwrongen en verknipt, tot 34.000 meer dan 37.000 wierd.

10. Beloofd, dat verdraagzaamheid alom zou zegevieren, en..... feitelijk, zie het aan België, zoodra hun haan niet langer koning kraait, kabaal en straatrumoer aan de orde.

11. Beloofd, dat alle partijen gelijk voor de wet zouden zijn, en..... feitelijk, o. a. bij monde van het *Handelsblad* verklaard, dat de antirevolutionaire partij als zoodanig buiten het gemeene recht staat.

12. Beloofd, dat beurtelings elke partij zou kunnen zegevieren in

het parlement, en..... feitelijk, bij monde van Levy met feitelijk verzet bedreigd, zoodra we ook maar even de handen naar de teugels van het staatsbewind dorsten uitsteken.

Maar waartoe meer.

Sluit niet het *dreigement van Levy*, vooral bezien bij den rossen gloed der Brusselsche straatschandalen, waardiglijk het eerste dozijn ingrediënten voor een ontmaskering van het liberalistisch (zelf) bedrog.

[14 en 21 October 1884 volgde nog een lijst van onvervulde beloften. V-r.]

Mr. J. A. Levy was de man, die Tak en Kappeyne het beentje had gelicht en nu een nieuwe partijgroepering voorstelde, welke ook tot stand kwam. De aangewezen voorzitter, Mr. Levy, werd gepasseerd. 28 Mei 1885 (No. 4047) kwam daarover:

* * * *Levy's Liberale Unie.*

Fortuinlijk is de Liberalistische coterie niet.

Sinds jaar en dag zoekt deze matrone twee dingen: t.w. een politiek leider en een organisatie.

Nu eindelijk vond ze beiden.

Haar politieke leider is de man van het dreigement, Mr. Levy, die pas Kappeyne en Tak dood had.

En tegelijk een organisatie, want diezelfde Levy had België's *Union liberale* in een verdietschte Liberale Unie gecopieerd.

Zoo was men er dan nu.

Het wichtje was geboren en de kinderen kregen muisjes, en tot in de keuken toe had men schik.

Maar, eylasie, ook nu is het weer misgelopen.

Levy liep er uit.

En zonder Levy is heel dit Belgische nabaksel natuurlijk het onhandigst en maltuitigst politieke onding, waardoor het tramspoor van de politieke zegekar slechts versperd wordt.

Vrage: wie wordt thans, nu Levy 't aflei, leider?

In het nummer van 10 Juni 1885 (4058) de volgende:

* * * *Kiezentrekker.*

Onze liberalisten zijn toch allerzeldzaamst fatsoenlijke en eerzame lieden.

Daar hebt ge b.v. in Zeelands hoofdstad hun tolk en zegsman en tribuun aldaar, den weledelen zeergeleerden heer Fokker, meester in de beide rechten en bekleeder van een talloos tal van postjes.

Deze grootwaardigheidsbekleeder van het Zeeuwsch liberalisme nu heeft onlangs te Middelburg gespeechd, en in die speech onzen hoofdredacteur als journalist gekarakteriseerd.

En wilt ge weten, hoe deze kiesche, keurige man dit nu deed?

Wel, hij vertelde, dat ons geschrijf als twee druppels water leek op het *straatgeleuter van een rondreizend kiezentrekker!*

Toch machtig fijn en waardeerend, dunkt u niet?

Dan kwam het *Wag. Weekbl.* er nog heel wat beter af. De Weekbladspeechjes van den heer Ds. Buitendijk kenschetst Mr. Fokker in tegenstelling met ons kiezentrekkers-geleuter als „wetenschappelijk betoog van een beschaafd man!”

Een kiezentrekker dus!

Nu we hebben aan Mr. Fokker's partij juist te Middelburg dan ook twee kiezen van stavast getrokken. Eerst Tak en toen Van Eck!

Was het wellicht de heugenis van deze pijnlijke operatie, die in een vlaag van nawerkende kiespijn den fijnen heer Fokker het kiezentrekkersbeeld ongemerkt in de hand speelde?

23 October 1885, No. 4174, lezen we:

* * * *De Liberale Unie.*

Levy kan tevreden zijn.

Eerst teelde hij de *Liberale Unie* uit de volheid zijner manlijk politieke kracht, maar toen, een „*aartje naar zijn vaartje*”, dit pas verwekte kindeke singuliere neigingen begon te vertoonen, dreigde de man van het dreigement.

De *Liberale Unie* zou toegeven, of hij ging er uit.

Toch gaf men niet toe, en toen ging Levy er ook uit en beeldden de Spruyten en *tutti quanti* in hun conservatieve zelfgenoegzaamheid zich metterdaad in, dat ze Levy hadden verslagen.

Maar zie nu eens, hoe dit van achteren heel anders uitkomt.

Opeens zijn de Sociaal-Democraten met hun opstootjens gekomen. Dit straatrumoer heeft de opinie der liberalisten aan het wankelen gebracht. Wankelende hellen ze altoos naar links toe. En zoo is nu, zonder dat Levy er zelf iets aan toebracht, de stroom

van het liberalisme in *zijn* bedding geboren, en loopt de ondiepe bedding van *de Liberale Unie* ganschelijk droog.

Zoo is de roode vlag toch ergens goed voor.

Ze bracht aan Levy de rechtvaardige wrake over zijn balsturig kind.

En het einde van het spulleke is, dat de *Liberale Unie* nu reeds de tering kreeg, en de man van het Dreigement er weer boven op komt.

De man van de Liberale Unie, Mr. J. A. Levy, wordt 16 December 1885 (No. 4229) nog even apart genomen.

* * * *De man van het dreigement.*

Levy nam op de Liberale Unie een schitterende wrake.

Als leider afgezet; door kabaal in den hoek gedrongen; en op de voorlaatste vergadering bijna zedelijk doodgetrappeld; bezat hij tact genoeg en genoeg behendigheid, om zich nu weer in diezelfde *Unie* tot den man van het oogenblik te maken.

Hij alleen stond schier tegenover allen voor het onveranderd behoud van artikel 194 pal.

Natuurlijk!

Nu het weer de laffe, lange jacht op het clericale wild gold liep de man van het dreigement den besten jager en den snelsten jachthond vooruit.

De verkiezingen voor 6 Maart 1888 werden al vroeg ingeluid. In Februari was door Dr. Bronsveld te Utrecht een kiesvereeniging opgericht „Eendracht maakt Macht” en ook Ds. Buytendijk roerde zich, terwijl de Liberalen zich allervriendelijkst voordeden, gelijk blijkt d.d. 25 Febr. 1888, No. 4895.

* * * *De poot van de poes.*

De Liberalisten spelen deze weken weer met den poot van de poes.

Geen nageltje komt er uit. Geen klauwtje is merkbaar. Schier een aaien met fluweel.

Zoo op het hooren zoudt ge zeggen: Wat zijn die Liberalisten in Nederland toch onbaatzuchtige, vrome, aller recht eerbiedigende mannen!

Zoo ernstig!

Zoo van harte bereid om voor *de kerk der vaders* in de bres te gaan staan.

Als er maar godsdienstzin en stille eerbare zeden in het land heerschen, wat zijn ze dan overgelukkig! hoe dankbaar en voldaan!

Doch wacht maar, gij onnoozle, die u door dit fluweelen pootje verschalken laat.

Laat eens dat poesje maar weer secuur van haar positie zijn, en ge zult eens zien, hoe ze haar rug opkromt en haar poot uitslaat.

Dan zult ge er de nagels eens recht vinnig uit zien komen.

En let er maar op, elke slag met haar vinnige klauw zal tegen wat ook *u heilig is* ingaan.

13 Februari 1894 (No. 6729).

* * * *Christelijke Liberalen.*

Hier en daar in den lande hoort men van een soort nieuwe Kiesverenigingen, die opgericht worden door malcontente Antirevolutionairen.

Ze noemen zich dan bij voorkeur „Christelijk historisch”.

Dit nu achten we een *gunstig* levensteeken.

Steeds is door ons staande gehouden, dat ook op politiek gebied in het verband eenheid, maar desnoods tegenover het verband de vrijheid tot het formeeren van een eigen verband behoorde geëerbiedigd te worden.

Zonder verband is op politiek gebied niets te beginnen; en wie een verband wil, waarin toch een ieder zijn eigen weg gaat, pleit voor een vat, dat wel duigen heeft, maar zijn hoepels mist.

Dat valt uit elkaar.

Maar juist daarom moet dan ook, wie met een bestaand verband niet meê kan, een *nieuw* verband zoeken, of waar dit niet aanwezig is, het formeeren.

Iets wat uitteraard niet gezegd wordt, alsof elk malcontent maar weer een eigen partijtje moest vormen; maar in dien zin, dat, zoodra in zekeren kring een eigen program van principieele en toegepaste politiek zich heeft ontwikkeld, dit in een eigen formatie uit moet komen.

Blijkt nu metterdaad, dat de oprichters, dezer nieuwe kiesverenigingen zulk een program van beginselen, en zulk een toegepast program, bezitten, dan is hun optreden gerechtvaardigd, en vinden we dit optreden veel beter dan anderer stilzitten.

Zoo denkt intusschen de fractie-Bronsveld er niet over. Die keurt zulk optreden af, en raadt den malcontenten aan liever te stemmen op „Christelijke Liberalen”.

Hieronder verstaat men dan candidaten, die in de politiek met de Liberalisten loopen, maar op het stuk van geloof zoowat, zoowat Christelijk zijn.

Nu, van Dr. Bronsveld en de zijnen begrijpen we dezen raad.

Zij zelve toch nemen de Christelijke belijdenis zoo op het allerlichtst, dat ze in hun Schriftbeschouwing steeds meer den moderneren in het gevele komen.

Maar wat we *niet* vatten is, hoe zulke mannen dezen raad geven kunnen aan *degelijke* Christenen, die vooralsnog weigeren de oude palen te verzetten.

Een beslist Gereformeerd man weet toch zeer goed, wat er van de Christelijke belijdenis van zulke „*Christelijke Liberalen*”, te houden is, en ook, hoe dit al te gader mannen zijn, die hun Christelijk beginsel juist *niet* in de politiek laten doorwerken.

Groen dacht er dan ook vlak anders over.

Ook hij neigde er soms wel toe, om aan een Liberaal zijn steun te geven, maar dan moesten het Liberalen van het *genre* Pierson zijn, d. w. z. mannen, bij wie ge niet vraagt, of ze nog zoowat Christelijk waren, maar wel en alleen, of ge in hen mannen vindt, die ook voor den Christen alle tyrannie over de conscientie wilden helpen verbreken.

Een enkel staal van polemiek.

5 November 1896 (7568).

* * * *Eens andermans doen.*

De apostel Petrus gispte onder meer het insluipend kwaad, dat zoo menigeen zich „met eens anders mans doen ging bemoeien”.

Of liever, in het oorspronkelijke staat het nog sterker. *Allotriopiscopus* is eigenlijk iemand, die zich opwerpt, om over anderer doen als *ensor* te gaan zitten.

Hieraan deed ook nu weer de hoofdredacteur van het *Handelsblad* ons denken; en op het gevaar af, dat hij dit weer „misbruik van bijbeltaal” noemt, zijn wij toch zoo vrij, hem aan dit woord van den heiligen apostel Petrus te herinneren.

Zekere mystieke trek is aan zijn gemoedsstemming niet vreemd. Zoo weet men nooit, hoe zulk een woord hem pakt.

Wat toch is het geval?

Er was in den boezem der Vrije Universiteit een geschil gerezen over de beteekenis van de beginselen, waarop die stichting rust. En nu eindelijk dit geschil beslist is, veroorloofde *De Heraut* zich hierover, na lang zwijgen, iets te zeggen.

Wat ter wereld, zoo vraagt men zich nu onwillekeurig af, ging dit den hoofdredacteur van het *Hand.* aan?

Geen steentje droeg hij voor die stichting bij. Zoo dikwijls het pas gaf, poogde hij veeleer een steentje door haar spiegelruiten te gooien.

En toch, als ware hij *cursor* van die stichting *in optima forma*, komt hij thans hoogwijs vertellen, dat de heer Lohman in alles gelijk had en zich de eere van man van karakter verwierf, terwijl Directeuren en Curatoren, op twee na (de heeren Hovy en Van Beeck Calkoen), en voorts alle hoogleeraren en leden als dwingzieke ketterjagers in den hoek worden gezet.

Eilieve, heer redacteur, wat gaat U heel dit geval aan?

Of denkt ge dan heusch, dat elk lezer van uw blad niet terstond doorziet, wat dit alles te beduiden heeft?

De heer De Savornin Lohman, aan wien vroeger evenmin iets deugde als aan Dr. Kuyper is nu opeens uw „pet”, zooals de Engelschen zeggen, geworden.

Waarom?

Zou het soms ook zijn, omdat ge hem thans gebruiken kunt, om Dr. Kuyper te lijf gaan, en hem te misbruiken als stormram ter breking van de kracht der antirevolutionaire partij?

Divide et impera

Een „gebruiken” en „gebruikt worden”, dat, naar ons bescheiden oordeel, noch *uw* prestige als publicist verhoogt, noch aan den heer De Savornin Lohman aangenaam kan zijn.

Welke bedenkingen we ook tegen den heer Lohman hebben mogen, voor zulk een stormram is hij ons te goed.

7 Juni 1897.

* * * *Waar is Simson?*

Het *Hand.* is in de wolken over een „ezelskinnebakken” haar redacteur door de *Ned.* aan de hand gedaan.

Roomschen en Antirevolutionairen stonden eens, zoo roept ze in vervoering uit, als „Philistijnen” en „mannen van Juda” tegenover

elkander, maar helpen thans elkaar om den *liberalen Simson* te binden.

Maar kwaad zal het hun bekomen.

Immers ook deze Simson grijpt straks zijn ezelskinnebakken, en „slaat ze voor den grond, één hoop, twee hoopen, meer dan duizend man.”

Dit lezende, dachten we zoo: Ja, *als* de Liberalen een Simson hadden, dan konden ze misschien nog wonderen doen.

Maar dit is juist hun ongeluk, dat *geen* Simson onder hen is opgestaan, en dat ze, om nu ook eens bijbeltaal te gebruiken, velen denken doen aan de mannen, waarvan Nahum 2 : 4 zegt: „*Ze loopen door elkander henen als de bliksemen.*”

Anders gezegd: *Ze hebben geen hoofd.*

Blijft alzoo alleen het: „ezelskinnebakken”.

Ons dunkt, een niet zeer fijn gekozen wapen in het ridderlijk stembustoernooi.

11 Juni 1897

* * * *Bijbelplaatsen.*

Opmerkelijk is het, hoe er ditmaal van alle zijden bij de stembus met Bijbelplaatsen geschermd wordt.

Nu, van onze zijde is dit natuurlijk.

Gods Woord is ons in alle ding regel voor ons geloof en voor onzen wandel.

Maar vreemd staat het toch, als ge hoort, hoe zeker onderwijzer aan de openbare school, voor den liberalen candidaat in Sliedrecht met bijbelteksten ijvert.

Vreemd, als ge leest, wat de heer Agema in het distrikt Zuidhorn, in zijn ijver voor den liberalen candidaat, tot zelfs in advertenties toe, uit de Heilige Schrift weet aan te halen.

Ja, zag men niet, hoe zelfs het *Hand.* zich verdiepte in breed uitgewerkte zinspeling op verhalen uit de periode van Simson?

Toch is hierin, wat ons verblijdt.

Het toont namelijk, dat men zelfs in liberalistische kringen nog erkent, dat het kiezersvolk in zijn groote massa *nog niet los van zijn Bijbel is.*

En hiervan acte te kunnen nemen, is ons goud waard.

Toen de verkiezing van 1897 Minister van Houten „naast 't bord" plaatste, zooals Dr. K. het uitdrukte, bleef hij buiten de Kamer. Bij een tusschentijdsche verkiezing was hij candidaat in Deventer, en — Mr. Marchant. 28 Mei 1900 (8645).

* * * *Als de vos de passie.*

Beminnelijk lief van dien leuken Mr. Van Houten, te Deventer.

Gekozen, zal hij geen kind kwaad doen. Het ministerie zal plezier van hem beleven. De Roomschen behoeven niet bang voor hem te zijn. Hij is lang zoo kwaad niet, als hij er naar het pers-portrait uitziet.

Nu, die passiepreek van Reintje kennen we.

Gelukkig bestaat er geen oogenblik vrees, dat onze vrienden in het district Deventer er door van de wijs zullen raken.

Principieeler ware het stellig geweest, zoo ze met een eigen candidaat waren uitgekomen, of althans met andere Christelijke partijen een kenteekenende candidatuur hadden gesteld.

Nu dit niet geschied is, blijft hun geen andere uitweg open, dan om als één man op Marchant te gaan.

Men trekt dan op, niet om zelf den zetel te veroveren, maar om althans, door een min bedenkelijk man, den Grootmeester der anti-clericalen te wezen.

De verkiezingen van 1901 waren in het najaar van 1900 reeds in voorbereiding. De Lib. Unie had een voorloopig program opgemaakt. 28 Januari 1901, No. 8851 :

* * * *De bliksemafleider.*

Het onweer dreigde in te slaan. De stam van den Liberalen eik stond op splijten. Het werd gevaarlijk.

Maar nu is men er.

Te Groningen is een bliksemafleider besteld, en de redactie van het *Vaderland* en van de *Zutphensche* hebben reeds volk gestuurd, om dien bliksemafleider op den nok te zetten.

Het onweer dreigde van de Grondwetsherziening in zake Kiesrecht, thans als urgent aan de orde gesteld, en gewild als eerste, als eenig punt van spoed op het manifest der Liberale Unie.

Dat liep spaak. Daar wilden de meesten niet aan.

Maar zet nu: Urgent is alleen de *voorbereiding* van zulk een Grondwetsherziening, en ge zijt er. De *voorbereiding*, let wel, voor een *blanco* artikel!

De heeren Kerdijk c. s. krijgen dan gedaan dat „*urgent*" blijft,

en dat „*Grondwetsherziening*” blijft, en de oud-liberalen schuiven er *voorbereiding* tusschen in, d. w. z. ze conditioneeren, dat er geschoten zal worden met een buks *zonder kogel*.

Ge zult scheep gaan en uw vertrek is urgent. Ge weigert uw vertrek langer uit te stellen.

Goed, zeggen anderen ; maar urgent is alleen, dat er een scheepke op stapel zal worden gezet, en over het afloopen en het zee kiezen van dat scheepke spreken we dan later.

Als nu de heeren Kerdijk c. s. maar verklaren willen, dat ze zich met dit kluitje in het riet laten sturen, dan is men er.

De groote Liberale partij kan dan weer het „*seit einzig, einzig, einzig!*” aanheffen.

En die lachen zal in zijn vuistje, dat is de man van *Tietjerksteradeel!*

[bedoeld is Mr. Troelstra, die voor dit district in 1897 gekozen was, en dus nog zitting had. In 1901 viel hij hier tegenover Ds. Talma. V-r.]

Berlage's Koopmansbeurs te Amsterdam was pas geopend en vertoonde scheuren. Dit beeld werd aangegrepen voor de * * * d.d. 26 April 1906.

* * * *Scheuren.*

Dr. Bos heeft, naar hij op de vergadering der vrijzinnig democraten meedeelde, scheuren ontdekt.

Waar? In de Amsterdamsche Beurs? Ja, daar ook ; maar hij bedoelde de coalitie Rechts.

Daar heeft hij scheuren gezien, zoo goed als in de Amsterdamsche beurs.

Waarmede hij alzo zeggen wilde, dat de band tusschen de Christelijke partijen thans niet meer zoo hecht is als verleden jaar.

Deze mededeeling zou in waarde gewonnen hebben, wanneer de spreker haar ook had toegelicht.

Waar en bij welke gelegenheid heeft Dr. Bos scheuren ontdekt in de coalitie Rechts? Bij het debat in de Kamer over het Arbeidscontract? Zoo ja ; is daarbij gebleken, dat op sommige punten de Christelijke partijen het niet onderling eens waren ; — waar blijft Dr. Bos dan met de partijen Links, die op schier alle punten bij het Arbeidscontract-debat niet eenstemmig zijn?

Wij voor ons hebben nog niet één enkele scheur in de coalitie Rechts ontdekt ; al spreekt het van zelf, dat er onderwerpen zijn, waaromtrent niet ieder Rechts hetzelfde denkt. Dit was het geval in de jaren 1901 tot 1905 ; dat zal wel altijd zoo zijn.

Maar al ware het anders ; al ware het, dat, nu de partijen Rechts van zelf vrijer staan tegenover een niet bevriend Kabinet, er ook meer punten van verschil voor den dag komen, — hoe kunnen de Vrijzinnig-democraten dan daaruit distilleeren, dat de coalitie uit elkaar zal vallen ?

De *Unie* liberalen en de Vrijzinnig-democraten hebben voortdurend herrie met elkander. Nu nog nà negen maanden kibbelen ze over de Kabinetsformatie van verleden jaar.

Van de oud-Liberalen, die met de uitnoodiging van hun Manifest hun laatste krachten schijnen uitgeput te hebben, zwijgen we maar ; hoewel ieder weet, dat de afstand tusschen een Van Karnebeek en een Treub eenige dagreizen langer is dan die tusschen Talma en Lohman of Kolkman.

Toch zullen de Vrijzinnig-democraten niet beweren, dat er scheuren zijn in hun anti-clericale bloc.

Waarom zich dan blijgemaakt met iets, wat slechts in hun fantasie opkomt ?

Al zou men 't gaarne willen, daarom is 't nog niet zò !

De Liberale Unie had in haar program van Actie voor de Stembus een blanco artikel willen opnemen inzake de verzekeringswetgeving. De vergadering sprak zich uit voor Staatspensionneering en stond nu met de Soc.-democraten op een lijn. Van meerdere * * * nemen we — 4 Maart 1909.

* * * *De profetie komt al uit.*

Van meet af is van Rechts geprofeteerd, dat de Staatspensionneering het stukje kaas in de val zou worden, en reeds nu begint dit uit te komen.

Het orgaan der Vrij-liberalen is niet te best gemutst over wat de Liberale Unie inzake het Algemeen Kiesrecht besloot. In beginsel zou 't allicht er voor te winnen zijn, maar dan met nieuwe waarborgen in de Grondwet, en daar deze weer bij de Liberale heeren geen goed onthaal zouden vinden, ziet de redactie langs dit pad het samengaan donker in.

Maar heel anders staat ze ten opzichte van de feitelijke partijkiezing van de Liberale Unie voor Staatspensionneering. Dit vindt ze heerlijk. Doch waarom ? Omdat ze deze van harte steunen wil ? Neen, dat niet, maar omdat de verplichte verzekering er meê van de baan komt.

Juist dus wat voorspeld is.

Door een roepen voor Staatspensionneering, die er toch niet komt, moet de invalidenverzekering in den doofpot.

Dan heeft men de om hulp roependen in de val. Gelokt door de Staatspensionneering, zijn ze er zelve ingeloopt. En als de val dicht is, krijgen ze niets.

Geen Staatspensionneering omdat ze onbetaalbaar, en geen Verzekering omdat ze gediscrediteerd is.

Zoo flink was daarom de houding van de mannen van *Patrimonium*.

Althans op dit punt waren deze wakkere mannen zich nu eens volkomen van den toestand *bewust*.

Ze ruiken de haas wel, maar ze doorzien den toelag, en gaan daarom glimlachend bij de val voorbij.

Zij blijven roepen om de Verzekeringswetten, als het eenige middel, dat op dit oogenblik redden kan.

VREDESBEWEGING EN VOLKENRECHT.

DE VREDEBOND.

In No. 2009 was gewezen op het te Parijs gehouden Congres van Vrededonders, d.d. 26 Nov. 1878 (No. 2049) driestart *de St.* :

* * * *De Vrededond.*

Weer een oorlog! Nu tusschen het Kabinet van St. James en den Emir van Kaboel!

Is het voor onze „vrededonders” toch niet om den moed op te geven?

Ja, er komt eens vrede, maar dan eerst, als de ijslijke dissonant van ons menschelijk hart en van ons menschelijk leven, d.i. als *de zonde*, ganschelijk gesmoord zal zijn.

Maar nu, juist wijl dit in *déze* bedeeeling der dingen niet kan en niet zal, is het dan ook zoo argeloos naïef niet alleen, maar zelfs zoo verwaten, om met de pretentie op te treden, dat men, *in weerwil van de zonde*, door het kruid van een vooze planting als de „Vrededond” den oorlog er wel onder zal krijgen.

Hoor maar, daar buldert het geschut reeds weder, en nooit was Mars zoo onstuimig en zoo rusteloos woelend, als sinds „de Vrededonders” hem bezweren willen met hun sirenenlied.

In dat opzicht steekt zelfs Beaconsfield den loef af aan Bright!

DE VREDESCONFERENTIES.

Voor de eerste Vredesconferentie waren er ook al moeilijkheden. 28 Februari 1899 (No. 8280) vertelt van :

* * * *Roet in het eten.*

Ook de komende Conferentie, die trachten zal de militaire lasten in te perken, stuit op moeilijkheden.

Zweden en Noorwegen zijn ontevreden over de steeds verder gaande Russificatie van Finland, en weigeren, alsof dit ook maar iets met de vermindering van oorlogsuitgaven te maken had, aan het beraad over die vermindering deel te nemen.

Italië wil niet opkomen, als de Bisschop van Rome mee geconvoceerd wordt; en over die laatste invitatie wordt heel de Europeesche pers door onderhandeld en verhandeld, als gold het op de Vredes-conferentie de *souvereiniteits-* en niet de *wapenings-*quaestie; bij welke laatste quaestie de Paus niet kan geroepen worden, eenvoudig wijl wie geen leger heeft, zijn niet bestaand leger niet verminderen, noch inperken kan. Toch schijnt Engeland er als de kippen bij te zijn geweest, om aan Italië een ruggesteuntje te geven. Als Italië niet komt, komt ook Engeland niet; welk land dan tevens de gelegenheid missen zou, om *theoretisch* over het verder *humaniseeren* van den oorlog mee te spreken, nadat het *practisch* door de schending van het graf van den Mahdi de eischen dezer hoogere humaniteit op zoo voor ieder begrijpelijke wijs had toegelicht.

En nu komt, alsof er nog geen doornen genoeg waren in de heg, waar het langs moet, ook Ds. Bähler nog breuke slaan in onze toch al zoo matte volksmanifestatie.

Hij doet met het Comité niet mee, omdat het Comité niet met hem aan de mogelijkheid van de algeheele afschaffing van de wapenen gelooft. Een geschilpunt, hier althans niet aan de orde, waar de Czar oproept, en de Czar het program van de Conferentie stelt, en in zijn Keizerlijk manifest nooit anders dan van inkrimping van militaire lasten sprake viel.

Toch late men zich door al zulk rumoer niet van de wijs brengen. Een ommekeer van zaken verwacht niemand van de Conferentie. Het gevaar voor oorlog zal ons allen overleven. De legers zullen schatten blijven verslinden. Maar men zal niet langer roekeloos als weleer op zijn militair pad voortdollen. Men zal tot staan zijn gebracht. Een element van bezonnenheid zal in de

schaal worden geworpen. En de tijd zal er door worden voorbereid, dat men niet meer stoffen zal op zijn zwaard, maar voor het aangespen ervan zal beven.

De Tweede Vredesconferentie werd van Jan.—October te 's-Gravenhage gehouden, maar had weinig positieve resultaten. 26 September 1907.

* * * *Schoone utopie.*

Ons Kamerlid voor Amersfoort, Jhr. Mr. Van Asch van Wijck, heeft voor de Pacifisten in keurig Fansch een keurige rede gehouden, waarin hij grijpt naar een ideaal, dat, al moet het een utopie blijven, toch iets heeft waardoor het bezielt.

Hij vraagt waarom, zoo de Kantons in Zwitserland geëindigd zijn met in een bond te treden, en onze provinciën zich in de Staats-eenheid hebben opgelost, ook alle Staten en landen der wereld niet in een Confederatie waren op te smelten.

Dan kan in alle land het leger, dan kan in elken zeestaat de vloot worden afgeschafft, en alleen het Centrale bestuur van de wereldconfederatie zou dan een vloot en een leger moeten hebben, om allerwegen op onze aarde vrede en orde te handhaven.

Nu behoeft nauwelijks gezegd, dat de *organische* eenheid van ons menschlijk geslacht door de zonde verbroken is, zoodat alle gouvernement thans een *mechanisch* karakter draagt, en dit ook in deze wereldconfederatie behouden zou.

Christus herstelt dit in de herboren menschheid, die wederom een Lichaam is, en over die herboren menschheid is hij nu reeds Koning, om eens het rijk te verwezenlijken, waarin alle zwaard en spies tot spade en sikkel zal worden.

Dan eerst komt die ingeroepen eenheid. Vroeger niet. Omdat dan weer, wat in het Paradijs te loor ging, zal zijn hersteld.

Maar al moet dat ideaal, voorzooveel men het van de aardsche ontwikkeling wacht, een *utopie* blijven, toch is het schoon er naar gegrepen te hebben.

Laat men dan, zoolang dit *meerdere* nog niet kan komen, zijn kracht saamtrekken op het *mindere*. Steeds uitbreiden den kring van bevoegdheden, en werkzaamheden, waaromtrent de Souvereine Staten, bij overeenkomst, een internationale regeling tot stand brengen.

1 October 1907.

* * * *De Conferentie.*

Het is met de Vredesconferentie geloopt, gelijk we het in ons artikel bij het samenkomen van deze Conferentie ons dat voorstelden.

Veel geblaas, maar weinig wol.

Noch de verplichte arbitrage, noch de mindering van bewapening, noch zelfs de speelruimte tusschen het verklaren en het uitbreken van den oorlog, hebben ook maar één enkelen stap voorwaarts gedaan.

Juist de allesbeheerschende punten, die tot meer duurzame bevestiging van den vrede hadden kunnen leiden, bleven staan, waar ze vóór de samenkomst der Conferentie stonden.

Dit beduidt niet, dat daarom de Conferentie niet allerlei nuttigs tot stand bracht, maar dat alles strekt schier uitsluitend, om aan de oorlogvoering een meer *ridderlijk* karakter te leenen, en de rechten der *humaniteit* tegenover het woeste geweld te doen zegevieren.

En daarover zijn dan nu de beste diplomaten van 46 Staten uit Europa, Azië en Amerika straks vier maanden aan het delibereren geweest.

Wat men dan ook bazele van een meerdere zekerheid, die voor het behoud van den wereldvrede verkregen zou zijn, deze teleurstellende uitkomst toont, dat het onderling wantrouwen stand houdt, en dat steeds de stand der partijen bij het eventueel intreden van een Europeeschen oorlogstoestand, den doorslag geeft.

Slechts in zooverre deed men een wezenlijken stap vooruit, als de volgende Conferentie beter voorbereid zal zijn. Men zal dan vooraf weten wat aan de orde zal komen. Er zullen niet weer hooge verwachtingen worden opgewekt. Daardoor zal de teleurstelling minder zijn. Het werk zal beter vlotten. Men zal weten, dat men alleen in kleingoed kan handelen. En dat kleingoed zal het succes bejagen.

De oorlogsverklaring aan Atjeh. D.d. 14 Juni verscheen het eerste artikel en in No. 379, d.d. 25 Juni 1873, het achtste met de conclusie.

In het eerste luidde het: het recht eerst, daarna het volksbelang, een stelling die gehandhaafd bleef, en in het zevende artikel klonk „het recht is het eenige” terwijl het laatste aanvangt met: „de discussie moet op het *rechtsterrein* gevoerd, waarover drie consideraties ter sprake werden gebracht, en geëindigd wordt met:

Daar het *recht* in het spel komt, mag een Christennatie niet bij den Romeinschen Brutus achterstaan. Zijn *Ite lictores!* geldt ook ons ten regel!

Zeer mogelijk, dat de oorlog met Atsjin *rechtvaardig* blijke: *gerechtvaardigd* is hij o.i. nog niet.

Resumeerend trekken we daarom ons voorloopig oordeel saãm in een spreuk uit de Heidensche en een ander uit de Israëlitische oudheid.

Si vis pacem, para bellum). De krijgstoerusting geen oogenblik gestaakt!

Maar ook:

Justitia elevat gentem: miseros autem facit populos peccatum ¹⁾. En daarom geen hervatting der expeditie, eer een zedelijke volksopinie gevormd zij, gegrond in *het recht*.

1) Duchtige wapening is de zekerste weg tot behoud van den vrede.

2) Gerechtigheid verhoogt een volk, maar de zonde brengt de natiën ten val.

In den Russisch—Turkschen oorlog verklaarde Engeland pal te staan voor de onschendbaarheid der tractaten.

Dr. K. gaf daarop 3 April 1878 (1849) dit bescheid:

* * * *Onschendbaarheid van het Volkerenrecht.*

Engeland, zoo heet het nu, zal pal staan voor de onschendbaarheid der tractaten.

Let wel, terwijl het zelf, in *flagranten* strijd met die tractaten, zijn vloot in de zee van Marmora zond en nu reeds spreekt van ook de passage van den Bosphorus, in weerwil van Turkije's verzet, te forceeren!

Denk aan de tractaten van Engelsch Indië, o mijn lezer!

Denk ook, wijl het verscher in het geheugen ligt, *aan den Transvaal!*

Den volgenden dag, 4 April 1878 (No. 1850),
volgde de

* * * *De Tractaten.*

Niet sterk genoeg kan onzerzijds, èn voor zooveel we Nederlanders, èn voor zooveel wij Antirevolutionairen zijn, op de eerbiediging der Volkenrechterlijke tractaten nadruk worden gelegd.

Nederland vindt in die tractaten, naast God, zijn hechtsten steun. En revolutionair in merg en been wordt, wie berg en stroom of ook ras- en stamverwantschap hooger waardeert dan de zedelijke banden van het recht.

De tegenwoordige phase waarin de Oostersche quaestie verkeert, verdient dus in elk opzicht onze gespannen opmerkzaamheid.

Slechts zij men tegen ééne, licht verklaarbare, misvatting op zijn hoede en wane niet, *dat Engeland thans de heiligheid der tractaten verdedigt.*

Op de conferentie te Londen is bepaald, dat het tractaat van Parijs geen rechtsgeldige wijziging zou kunnen ondergaan zonder toestemming der onderteekearen.

Uit dien hoofde heeft Rusland zich dan ook bereid verklaard, over alle punten, *die dit tractaat raken*, met zijn medeonderteekearen op het congres te raadplegen.

Slechts één reserve maakte de Czaar. Hij wilde zich het recht voorbehouden om punten, die dit tractaat *niet* aangingen of *geen* wijziging er in brachten, buiten discussie te houden.

Daartegen nu komt Engeland op, en dat wel op het oogenblik, dat het zelf, *in openlijken strijd met het tractaat van Parijs*, tegen den wil van den Sultan, en zonder toestemming van de medeonderteekeenaars, zijn vloot door de Dardanellen zond. Helaas, Engeland waakt *niet* voor de tractaten. Het deed het *niet*, toen het ons aan België opofferde. *Niet*, toen het Denemarken in den steek liet. *Niet* toen het Hannover liet opslokken. *Niet*, toen het Nassau liet annexeren. *Niet* toen alle Italiaansche vorstendommen verdwenen. *Oók niet*, toen de Turk in strijd met het tractaat de Christenen knevelde en uitmoordde. Immers *ook niet*, toen het Shepstone naar den Transvaal zond?

Eerst nu, nu Engeland „*bang voor Indië*” is geworden en het gemeen in Londen en de soldaten van niets dan „*Indië*” zingen, nu bindt het zich, schijnheilig, het masker „*der tractaten*” voor de oogen !

Laat ons 't maar zeggen zoals het is: Voor de tractaten waakt niemand meer in Europa. Zoo min Rusland als Engeland !

Op *macht*, niet meer op *recht* komt het aan !

Onvermoeid ging voor Volkerenrecht de strijd.
12 Juli 1878, No. 1932, volgde :

* * * *Engelands onbaatzuchtigheid.*

Wat dunkt de redactie van de „*N. Rott. Ct.*” thans van Englands eerestryd voor het volkerenrecht ?

In '13 onze Kaap; in '77 de Transvaal; thans Cyprus.

Een soort *pick pocket* in het groot.

12 Juli 1878 (No. 1932).

* * * *Bezetting.*

Als bijdrage voor ons woordenboek van synoniemen kan het volgende dienst doen:

Een ander een stuk van zijn land afnemen, heette oudtijds *verovering*. In de dagen van Willem *den Veroveraar* was er nog waarheidszin genoeg, en noemde men de booze zaak bij haren boozen naam.

In Napoleons dagen veranderde dat. Bonaparte veroverde niet, maar *lijfde in*.

Bismarck vond er het *annexiren* op uit.

Hij veroverde niet, wist ook niet van inlijven, maar *annexeerde* eenvoudig.

En nu schijnt ook die term alweer versleten en heet het *bezetten*. Oostenrijk *bezet* Bosnië en Herzegowina. Engeland *bezet* Cyprus.

Maar of het nu veroveren, of inlijven, of annexeeren of bezetten heet, dit blijft, *dat die het had, het kwijt is*.

De Standaard vroeg niet wie het gold wanneer het recht der volkeren geschonden werd. Het was hem om het even of dit den Turk, Islamiet of Transvaler gold. Dit laat Vrijdag 1 September 1882, No. 3207, zien o.s.

* * * *Volkeren recht.*

In het Suez-kanaal zijn een honderdtal Turksche soldaten binnengeloopen, op een Oostenrijksche boot.

Dat merkend, heeft Engeland gewapende sloepen uitgezonden, om hun landing te beletten.

Wat dunkt u van dit volkenrechtelijk bedrijf?

Aan den Sultan wordt op zijn eigen territoir het aan land zetten van troepen belet door een mogendheid, die geen enkelen titel op het land kan doen gelden! En erger nog, op hetzelfde oogenblik, dat het zoo potsierlijk in het Kanaal toegaat, resideert er een Turksch gezant te Londen en een Engelsch gezant te Constantinopel.

Teekenen van de beste verstandhouding!

15 September 1882, No. 3211.

* * * *Het Godsbestuur en onze motieven.*

Van methodistische zijde wordt over den Engelsch-Egyptischen oorlog ongeveer in dezen zin gesproken:

„De Islam schrijdt voort en voort. Die vooruitgang dient gestuit. De Moslemin zijn het verderf der natiën, en hebben schriklijke bloedschuld op hun geweten. Goed dus, dat Engeland ze raak op de huid komt. Te meer daar aldus het veld voor Evangelisatie zich al meer uitbreidt!”

In den naam van recht en gerechtigheid; met de H. Schrift voor ons; en naar luid van Jezus' levenston, komen we tegen deze voorstelling op.

Zeër zeker, de Islam is een vloek.

Ongetwijfeld, de Moslemin liggen onder den last van een bloedschuld, die schriklijk is.

Buiten kijf is het, dat verbreiding van het Evangelie alleen de volkeren kan zegenen.

Edoch, en daar bepalen we ons voor heden toe: Engeland heeft geen bijzondere openbaring van Godswege ontvangen, met last om aan de Fellahin de schuld der Turken te gaan wreken.

Engeland handelt uit *motieven*.

Die motieven zijn kenbaar uit zijn actestukken. Het blijkt, dat die motieven puur egoïstisch zijn en berusten op rechtsschennis.

En nu kan zeer zeker de Heere onze God naar Zijn ondoorgrondelijk Godsbestuur deze zondige daad van Engeland gebruiken, om een rechtvaardig oordeel aan Egypte te voltrekken.

Maar dit verontschuldigt Engeland niet.

Ons oordeel heeft zich te richten, niet naar de geheimen van het Godsbestuur, die niemand kent, maar naar de eeuwige beginselen van recht en gerechtigheid.

Een Christendom, dat over het recht heenwerkt, is het heilig Christendom van den Man van Smarten niet.

Het Volkerenrecht, door Engeland geschonden, vond steeds een pleitbezorger in *De Standaard*. Zoo 26 April 1884 (3718).

* * * *Soedan.*

Toen Engeland Alexandrië bombardeerde en straks Arabi-pacha versloeg, is ook onzerzijds tegen dit ongerechtigd bedrijf gewaarschuwd.

Die waarschuwing is destijds bestreden met te wijzen op Englands edele bedoeling, op de noodzakelijkheid om Egypte in beteren doen te brengen en het fanatisme der Muzelmannen te bezweren.

We hebben toen verklaard, dat tegen recht ingaan *nooit* mocht, dat het doel de middelen *niet* heiligde, en dat het wel terdege op een Engelsch protectoraat uitliep.

En nu de feiten.

We zijn twee jaren verder, en thans weet ieder, hoe Egypte ten prooi is aan veel bitterder verwarring dan ooit; hoe geheele steden zijn uitgemoord en heele legers in de pan gehakt; hoe Egypte financieel geruïneerd is; hoe alle gezag er overhoop ligt; en hoe het Muzelmansch fanatisme in deze eeuw nog nimmer zoo fel uitbrak als thans.

En de vraag, of Engeland Egypte *nemen* zal.

Zeer zeker, voor Gladstone is dit nog een quaestie, maar voor de *Times* en heel de pers en de massa des volks sinds lang *geen quaestie meer*.

[Zie bladz. 262: Volkerenrecht. V-r.]

Albion lag op de loer om zich met onze Oost te bemoeien, dit gaf aanleiding om 30 Mei 1884 (3743) te schrijven :

* * * *Tenom.*

Al meer begint de uitkomst een zonderling licht te werpen op onze dusgenaamde „schitterende” overwinning bij Tenom.

Dat heette een „glansrijke overwinning”, een „schoone victorie”, een „eerbiedafdwingende zegepraal”. En bijna heel onze pers zong in het choor der jubelenden mee.

Ons kwam de zaak anders voor.

Wij kregen er den indruk van, dat men met moed had gevochten, maar, met de kous op den kop naar huis kwam.

Dat nam men ons toen erg kwalijk.

Vooraf het *Dagblad*.

En thans, nu er meer licht opging? Zie, nu is ieder in Nederland, en een ieder in de Oost, en een iegelijk in Engeland, ja zelfs in Europa het er over eens, dat Tenom een leelijke streep door onze rekening was.

Zoover kwam het zelfs reeds, dat Engeland zijn bemiddeling aanbood, nu niet alleen voor de Tenomsche, maar voor heel de Atjineesche quaestie.

Engeland vindt, dat zulk een dertienjarige oorlog op Atjeh wel toont, dat een der „oomes” aan dat gekrieuw van neefje een einde dient te maken.

Het heet, dat de handel er onder lijdt.

Zeer benieuwd zijn we, wat hier uit worden zal.

In onze eigene kolonie Engelsche bemiddeling!

Maar dit zou het begin van het einde zijn.

En daarom kunnen we niet luide genoeg ons protest laten hooren.

Neen, ondanks uw victorie van Tenom, zulk een interventie nooit!

Profetie van wat de wereld nu te zien geeft is de (8 Mei 1885) * * * geschreven, toen Engeland en Rusland onderhandelde over de vaststelling der Afghaansche grens, waarbij Pendjek in handen der Russen bleef.

* * * *Vrede, vrede, en geen gevaar.*

Alsof er een pak van het hart gleeed, zingt de publieke opinie nu weer van vrede.

Nu, dien jubelzang is het behoud van den vrede ook waard.

En toch zij men op zijn hoede.

Engeland gaf voorshands toe, — kennelijk uit besef van zwakheid. De walvisch dorst ditmaal den ijsbeer niet aan.

Maar juist dit maakt, dat er een boos wolkje aan den gezichteinder blijft hangen.

Bij tractaat zich verbinden, om in geen geval Herat te bezetten, zal Rusland niet licht; en als ook die waarborg uitblijft, zal het dan dit jaar althans nog vrede kunnen blijven?

Zelfs daar is men niet zeker van.

En de eenige zekerheid, de droeve zekerheid, die niet kan weggenomen, is, dat, zoolang de drie keizers meester van hun Triplealliantie blijven, er nu reeds, of anders straks, aan Engeland een „struggle for life” wacht. Een worsteling, die leiden kan tot een verplaatsing van evenwicht op koloniaal terrein, die voor geen land, behalve voor Engeland, bedenkelijker gevolgen kan hebben dan voor ons.

Luchthartigheid, op het tijdelijk vredegeroep afgaande, zou misplaatst zijn.

Op Creta, was sinds 1896 een burgeroorlog uitgebroken tusschen de Turken, die er het bestuur voerden en de Christenen, die de meerderheid der bevolking uitmaakten. Turkije concentreerde zich in de havensteden en Griekenland toonde op allerlei wijze sympathie met Creta en raakte daardoor met Turkije slaags. Dit bezette Thessalië. De zes groote mogendheden zonden een eskader naar Creta en verkregen van den Sultan, dat hij een Christen tot Gouverneur benoemde, en een soort autonomie onder toezicht van de Europeesche consuls voorstelde. Dit was niet naar den zin der Muzelmannen die brand stichtten en dreigden alle Christenen te zullen dooden. De groote mogendheden — toen nu Griekenland troepen zond ter bescherming der Christenen — bezetten de havens en eischten dat Griekenland zich bij hunne beslissing zou neerleggen. Deze — zonder hoop den oorlog met geluk te kunnen voortzetten — moest het lot in handen der mogendheden leggen. Niet bij machte om de oorlogsschatting te betalen, toelaten dat de mogendheden Griekenlands finantiën onder hunne contrôle namen!

De St. gaf o.m. 19 Februari 1897 deze

* * * *Het Christelijk Europa.*

De wending, door der Grieken tocht naar Creta, in de houding der mogendheden gekomen, geeft van de „Christelijke” signatuur

der hoogere Europeesche politiek geen al te verheffende voorstelling.

Zes groote mogendheden staan nu reeds anderhalf jaar lang tegenover den Turk, die voor vier eeuwen het Grieksche Keizerrijk overhoop wierp. Ze hebben door hun eigen gezanten en consuls het schriklijk feit moeten bevestigen, dat op het einde der 19e eeuw door Turken onder Christenen, in koelen bloede vermoord is op reusachtige schaal. En tegenover den Turk, die deze slachtingen aandorst, traden ze niet anders dan met *papieren* geschut op.

Op niet één punt is het bloedbad door feitelijk machtsvertoon van hunnentwege gestuit.

Thans daarentegen, nu Griekenland vooruitschoof, om Creta te bezetten, is in één oogwenk aller vloot op Canea's reede saamgetrokken, sloepen zetten troepen aan land, en in al haar kleuren wapperen de vlaggen van het Christelijk Europa op de wallen der stad, niet om de Christenen tegen den Turk, maar om de nu uitsluitend Turksche bevolking tegen Christenen te beschermen.

Te Constantinopel een onwaardig niets doen, te Canea snel, eendrachtig handelen.

En dit alles geschiedt, niet omdat men het zelf niet smadelijk vindt, maar omdat men elkander onderling niet vertrouwt, en meer dan één in het zestal waakt voor of zint op machtsbelangen.

En waarvan is op zijn beurt weer dit ontzenuwend feit anders het gevolg dan hiervan, dat het Christelijk Europa, zooals het in de politiek der zes groote mogendheden uitkomt, alle hooger en heiliger ideaal heeft prijsgegeven; door niet ééne grootsche, verheven gedachte meer geleid wordt; en schier geen andere passie meer kent, dan om buiten Europa land te bezetten en land te bezitten, opdat de handel tiere, en die handel Europa rijk make?

Een politiek, niet door het *Kruis geïnspireerd*, maar door *Mammon* ingegeven.

Op 12 Maart 1897 volgde :

* * * *Kreta*.

Griekenland heeft aanspraak op onze sympathie, in zóóverre het doortastte en de met moord bedreigde Christenen op Kreta, onderwijl de mogendheden delibereerden, ter hulpe kwam.

Dit is op zichzelf dan ook *geen* schending van het volkenrecht.

Prins Willem deed evenzoo toen hij, als *Prince van Oraniën vrij*, d.i. als souverain prins, troepen huurde, en de Christenen hier te lande tegen vervolging en moord beschermen kwam.

Calvijn oordeelt evenzoo, dat dit niet slechts geoorloofd, maar plichtmatig is.

Als dan ook Rusland, tijdens de moorden in Armenië, uit Kars een legercorps op Turksch grondgebied had gezonden, om de Christenen te helpen, zou Rusland het volkenrecht niet *tegen*, maar *voor* zich gehad hebben.

Maar wat gewraakt, en ernstig gewraakt dient te worden, is, dat Griekenland verklaarde Kreta onder de hand te willen annexeren.

Een daad van reddend *mededoogen*, mag niet tevens een daad van *roof* zijn.

En het is dit, waardoor Griekenland den adel van zijn optreden geschonden heeft, ook al valt kwalijk in te zien, welk recht Duitschland en andere staten hebben, om zelve troepen te ontschepen en tegelijk Griekenland tot verantwoording te roepen.

Thans schijnt Griekenland zelf zijn ongelijk in te zien.

Het begeert nog de annexatie wel, maar begint met ze te laten varen, en wil nu zelfs wel als politiemacht der mogendheden dienst doen.

Een terugtred, die zijn positie zuiverder maakt, maar dan ook te krasser, niet zijn eerste optreden, maar de invoering van een Grieksch bewind op Kreta, zonder oorlogsverklaring, en terwijl de Grieksche gezant nog te Konstantinopel zat, veroordeelt.

In 1903 was het Servisch Koningspaar vermoord. Onder Peter Karageorgewitsch was het nationaal gevoel versterkt en de Groot-Servische beweging ontstaan, hetgeen Oostenr.-Hongarije met bezorgdheid vervulde. In 1905/06 een tariefloorlog tusschen Serv. en O.-H. In 1908/09 verzet Servië zich tegen de annexatie van Bosnië en Herzogewina, doch werd vernederd en liet verzet varen. 20 Mrt. 1909:

* * * *De lont al dichter bij het kruit.*

Voor ettelijke dagen wezen we er op, dat de buitenlandsche toestand vooral voor de kleine Staten niet geruststellend wordt. Sinds bleek dit nog sterker, en algemeen bevestigde zich de verwachting, dat de oorlog tegen Servië op het uitbreken staat.

Nu heeft Servië, om den Koningsmoord, zeker weinig aanspraak

op onze sympathie, maar dit neemt niet weg, dat het een klein volk is, dat blijkt den mannenmoed te bezitten, om het desvereischt, met zijn ongenoegzame hulpmiddelen tegen een groote Mogendheid als Oostenrijk op te nemen.

Het pijnlijkst hierbij is, dat, slaat de vlam aan de Donau uit, niemand voorzeggen kan, binnen welke perken men den oorlog zal kunnen opsluiten.

Rusland zal kwalijk kunnen dulden dat Servië en Montenegro verpletterd worden. Mengt nu Rusland zich in het geding, dan kan Duitschland, als Oostenrijks bondgenoot, spoedig volgen, en het gevaar reeds vlak bij onze grenzen brengen, te meer daar, zoo Rusland in het nauw kwam, Frankrijk wel partij zou moeten kiezen. Zoo kan heel Europa in vuur en vlam worden gezet.

Onwillekeurig vraagt ieder zich af: Wat zit achter dit alles? Wat bewoog den ouden Keizer van Oostenrijk, op eens twee provinciën in te lijven, hierdoor het tractaat van Berlijn te schenden, en na die schending volstandig te weigeren, over regularisatie van den nieuwen toestand in onderhandeling te treden?

Wie zit achter dit alles?

Wie is er die oorlog zocht, en het kunstig zoo weet te wenden, alsof men hèm tot oorlog dwingt?

Of wordt er geen hoog spel gespeeld, en is het gevaarlijk spel, dat we zien afspeelen, niet anders dan het dollemanswerk van onvoorzichtigen, die geen flauw vermoeden hadden van het gevaar, waaraan ze hun eigen land en heel Europa blootstelden?

De algemeene wereldpolitiek, vooral van Europa, wekte Dr. Kuyper's belangstelling en bezorgdheid. 18 Oct. 1912 werd vrede te Lausanne gesloten tusschen Turkije en Italië, terwijl Turkije gewikkeld werd in een conflict met den Balkanbond. Op dien datum — zie ook 267 — voorzag hij reeds het wereldconflict toen hij schreef:

* * * *Wolken aan den horizont.*

De groote vraag, die het wereldpubliek thans bezig houdt, is, of er een generale oorlog broeit, dan wel of 't bij een Balkan-episode zal blijven.

Hiervan nu is op dit oogenblik nog niets te zeggen.

Slaat de Turk de vier Christelijke Staten, dan is er geen reden denkbaar, waarom hetzij Rusland, hetzij Oostenrijk zich in 't geding mengen zou, tenzij de Turk van zijn overwinning gebruik

maakte om de politieke verhoudingen op den Balkan op eenigszins beduidende wijze te wijzigen; iets wat voorshands niet te vermoeden is.

Gebeurt daarentegen het omgekeerde en wordt het Turksche leger teruggeslagen, zoodat een wijziging in de verhoudingen op den Balkan niet zou kunnen uitblijven, dan komt 't hachlijk te staan. Die wijziging zou alsdan in het voordeel van de Christelijke bevolking zijn, iets wat Rusland zonder leede oogen zou aanzien, maar Oostenrijks plannen op Saloniki in gevaar zou brengen. En met het oog hierop nu trekt 't thans reeds de aandacht, op wat onverantwoordelijke wijs Oostenrijk op Poincaré's voorstel wist af te dingen.

Nog pas toch heeft Oostenrijk, met klinkklare schending van het Traktaat van Berlijn, de annexatie van Bosnië en Herzogewina doorgezet, en thans vernam men, hoe datzelfde Oostenrijk zich juist op het Traktaat van Berlijn beriep, om aan Turkije de integriteit van zijn door Oostenrijk zelf geschonden grondgebied te waarborgen.

Wie zoo te werk gaat, verlaat openlijk het pad van het recht, om door misbruik van overmacht anderen voor zijn wil te doen bukken.

De annexatie nu van Bosnië en Herzogewina kon Oostenrijk alleen daarom doorzetten omdat 't Duitschland achter zich had, en dit juist doet de vraag rijzen, of Oostenrijk, zoo 't ten tweede male ingreep, op gelijken steun zou kunnen rekenen, en zoo ja, of Rusland dit ten tweeden male dulden zou.

Met het oog hierop is zelfs uitstel van executie tot het voorjaar volstrekt niet wiskundig zeker.

Van de Schipkapas bleef de heugenis over, dat tien graden vorst voor een Russisch leger even voordeelig kan zijn, als nadeelig voor troepen, die minder tegen de koude zijn gehard.

Herhaaldelijk had Dr. Kuyper zijn misnoegen geuit dat ons land bij het avontuur van den Prins von Wied in Albanië betrokken was, en enkele van onze mannen er orde in den chaos moesten scheppen. De dood van kolonel Thomson deed uit Dr. K.'s pen vloeien — 16 Juni 1914 — :

* * * *Thomson.*

Ook ons heeft het sneuvelen van Kolonel Thomson met pijnlijk leedwezen vervuld.

Thomson was een onzer best onderlegde, technisch bekwaamste en als militair hoogst staande officieren.

Hij moge bij zijn eerste optreden de oude militaire methode iets te hard hebben aangevallen, en met name generaal Bergansius onnoodig geprikkeld hebben, maar steeds meer kwam men toch tot de ontdekking, dat hij, kwam 't tot oorlog, een onzer beste, dapperste en meest gewaardeerde officieren zijn zou.

En nu viel hij.

En dat voor de verdediging van een zaak die niemand aantrekt, die aan een ieder walging begint in te boezemen, en waarvan de meesten wel wenschten, dat we er nooit onze hand in gestoken hadden.

Generaal de Veer terug ten Thomson gesneuveld. 't Is of alles om niet verspeelde kracht is geweest.

Het was een politieke, een diplomatieke en een militaire fout, dat we ons ooit in het wespenest gestoken hebben.

Heel de Albaneesche quaestie was geen druppel Nederlandsch bloed waard.

Ons althans een troost, dat we heel deze expeditie nooit aangevaardigd, steeds ontraden hebben.

Dat heeft men ons toen euvel geduid.

En zie dan nu de uitkomst.

Niets gewonnen. Heel onze expeditie verloopend. En een onzer beste officieren gesneuveld voor een warboel, die het paard waarop hij reed, niet waard was.

13 Juli 1914 den blik over Europa latende gaan,
profeteerde Dr. Kuyper :

* * * *Macht boven Recht.*

Op tweeërlei wijs dreef de demonische leus, dat Macht boven Recht gaat, in den Balkan haar opzet door.

Oostenrijk lijfde, in openbaren strijd met art. 39 van het tractaat van Berlijn, Bosnië en Herzogewina in, hiermeê aan het Servische element alle hoop afsnijgend, om ooit weer het aloude Servische Rijk, uit den puinhoop waarin de Turk het vergruizelde, te doen opstaan.

Tegen het Recht in, maar door de Macht, die hier overmacht werd.

En demonisch gaat hier nu het nationale Servische element tegen in, stoort zich evenmin aan recht, en vermoordt den man, die straks zijn macht en overmacht kon doen gevoelen.

In het noorden van Europa zou allicht de gang van het proces min-bloedig zijn geweest. In het zuiden echter wordt Koningsmoord steeds meer gewoon. Vermoord zijn de Koning van Italië, de Koning van Portugal, de Koning van Griekenland, de Koning van Servië met Draga de Koningin. Op den Koning van Spanje geschiedde evenzoo een moordaanslag, doch die gelukkig mislukte.

Het heet dan, dat er een tyran het volk verdrukt, en dat het dooden van een tyran een zich opofferen is tot heil van het vaderland.

Zie ook nu weer in Serajewo, en het ergste is nu maar, dat de schandelijk gepleegde moord het nationale element onder de Serviërs prikkelt, en dat omgekeerd de Regeering te Weenen zich geroepen acht, om van wat plaats greep gebruik te maken, om het haar hinderlijk element te harder te lijf te gaan.

Dit kan van twee kanten tegelijk den politieken hartstocht weer doen opvlammen, en opnieuw den vrede in gevaar brengen. Reeds nu zag men, hoe geheel anders in de Russische en Fransche als in de Duitsche pers over het gruwelstuk van Princip geoordeeld werd.

Het is een gisting in den Balkan, die maar niet tot rust kan komen.

Roemenië, Servië, Bulgarije en Griekenland waren eens vrije Staten. Toen heeft de Turk ze onderworpen, van hun vrijheid beroofd, gebrandschat en getyranniseerd. En toen aan dezen voor den Christennaam zoo smadelijken toestand dan toch eindelijk paal en perk werd gesteld, heeft Oostenrijk niet gevraagd, op wat wijs het deze aloude Christenstaten, bij hun weer-vrijwording, steunen kon, maar was het er slechts op bedacht, om tot de Ægeïsche Zee door te dringen, en de rol van Turkije, althans ten deele, over te nemen.

Aan die hooggespannen verwachting heeft de jongste Balkanoorlog nu voorgoed den bodem ingeslagen.

Doch juist dit maakt en de nationale elementen en het teleurgestelde Oostenrijk overgevoelig.

Steeds voelt men dat 't weer tot oorlog komen moet.

Zich wapenen is daarom aller leus.

En nu is het maar al te zeer te vreezen, dat het schandstuk, dat

te Serajewo Europa's zedelijk besef krenkte, den toestand opnieuw spant.

Steeds zij daarom de publieke opinie ook in ons land erop bedacht, den gruwel een gruwel te noemen, maar even ondubbelzinnig Oostenrijks azen op gebied, dat van oudsher aan andere nationaliteiten toebehoorde, af te keuren.

Na een kostelijk hoofdartikel „in doeken gewonden” volgden 24 December 1914 nog vier driestarren, de eerste handelend over het Driekoningen convent op Malmö, de volgende over „Strategisch oordeel” van enkele Kamerleden die het beter wisten dan de strateeg van beroep; de derde gold Belgische vluchtelingen, voor wie gepleit werd barmhartigheid, terwijl de vierde was:

* * * *De valsche leuze.*

Is Kerstfeest met de oorlogsgedachte te vereenigen, of sluit het oorlogsgedreun vanzelf elke Kerststemming uit?

En dan is te antwoorden: Zeer zeker sluiten beide elkaar uit, zoo ge den Engelenzang van *Vrede op aarde!* op het leven der volkeren toepast. Maar dan ook omgekeerd is dit *niet* het geval, zoo ge aan Jezus' uitspraak u vastklemt. Hij toch roept ons ook op het Kerstfeest toe: „Ik ben *niet* gekomen om den vrede op aarde te brengen, maar *het zwaard*.”

Het jammere is maar, dat glad fout gaande usantie dien Engelenzang vervalscht heeft in zin en duiding, en Jezus' zoo ontzettende uitspraak vergeten deed.

De „vrede op aarde” waarvan Gods Engelen zongen, is de vrede, die van den Heiligen God, in den zoen van het Kruis, tot onze zondige wereld zou uitgaan. Wat de Christus profeteerde, was het inwachten van wat de strijd de wereld tegen den Heilige onder de volken teweeg zou brengen.

De ernst faalt dan ook, zoo men op het Kerstfeest het woord der Engelen boven het woord van den Christus gaat stellen.

Alleen, wie *beide*, Engelenzang en Christus' betuiging, in hun onderling verband doorziet en predikt, voelt ook in deze ontzettende dagen, wat het Kerstfeest ook op het oorlogsveld te zeggen heeft.

Altoos weer brengt het ons de keuze tusschen het: *Halleluja* voor den *Zone Gods!* en 't *Kruis* hem! *Kruis* hem!

Het is zoo, juist op het Kerstfeest wil men liefst van wat Jezus profeteerde niet hooren.

Alsof bij 't Kerstfeest niet ook de kindermoord van Bethlehem hoorde, en alsof wat Herodes' zon en deed, zich niet eeuw na eeuw herhaalde.

De anti-oorlogsgeest zich in een anti-oorlogsraad omzettend wordt 1 Maart 1915 gekenschetst :

* * * *Anti-Oorlog.*

Ook in de dagen der Reformatie is over den oorlog onder de belijders van den Christus harde strijd gevoerd, en het is niet toevallig, dat Carnegie, de groote stichter van het Vredespaleis in den Haag, van Doopersche herkomst is.

Het zijn toch met name de Doopers geweest, die in de 16e eeuw, niet alleen tegen den eed, en ten deele tegen het aanvaarden van Overheidsambten, maar ook tegen alle oorlogvoering, te velde trokken. Bij de Mennonieten was dit verzet minder sterk, maar toch wel zoo beslist, dat ook zij eerst het dragen van wapenen verboden. In Pruisen, waar ze ten leste vrijheid van belijdenis verwierven, is hun dan ook in 1786 vrijstelling van de militie gegend; een vrijstelling, die pas in 1867 is opgeheven, omdat de Doopers ook in Duitschland toen allengs geheel van de belijdenis hunner vaderen waren afgegleden.

In de 16e eeuw daarentegen, toen de Doopers ook in ons land reuzenkracht ontwikkelden, was de anti-oorlogsgeest, in dien zin, dat alle oorlog en alle deelnemen aan den oorlog voor zonde tegen God gold, in heftige oppositie geraakt, niet alleen tegen het Lutheranisme, maar ook tegen het Calvinisme.

Luther en Calvijn beiden hebben deze tegen-Schriftuurlijke Doopers-dweperij dan ook op de meest besliste wijze bestreden, en de Gereformeerde Kerken hebben steeds haar roeping gevoeld, om principieel dit sectarisch spiritualisme te keer te gaan.

Hiermede is niet gezegd, dat er aan deze sectarische beweging niet het geloof aan een hoog en heilig ideaal ten grondslag ligt; alleen maar, het geheele streven, dat zich hierin uitspreekt, poogt nu reeds te realiseeren, wat eerst in het eeuwige Vrederijk kan komen.

Wil dit nu zeggen, dat daarom ook een streven, gelijk zich dat in

den Anti-Oorlogsraad openbaart, is te veroordeelen en tegen te staan ?

Zeer stellig, wanneer het zich aan zulk spiritualisme vergaapt. Niet daarentegen, zoo het alle moreele kracht oproept om elk uitbreiden van den oorlog tegen te houden; mits maar vaststa, dat men noch vóór de Parousie den eeuwigen vrede inluit, noch van de Cultuur of van het geestelijk dwepen inwacht, wat de Christus alleen brengen kan.

We ontraden daarom ten stelligste, wien ook, zich bij den Anti-Oorlogsraad aan te sluiten, dan met de uitdrukkelijke reserve, dat men vóór de Parousie, en alleen door Cultuur, geen komen van den eeuwigen Vrede verbeidt.

Laat men voorzichtig zijn.

Zoo licht laat men zich door een verleidelijke leuze meeslepen en eer men er op bedacht was, zou men het Gereformeerde erf verlaten, om op Doopersch terrein over te gaan.

De grondlegger van het Volkenrecht, Huig de Groot, kwam in den oorlogstijd in eere.
27 October 1915.

* * * *Huig's theorie.*

In Griekenland wordt de theorie van Huig de Groot, gelijk we die ten vorigen jaren uit zijn werken mededeelden, letterlijk, zij 't al onjuist, toegepast.

Men weet waar die theorie op neerkwam.

Huig beriep zich op wat Israël, onder Jozua, zich tegen Hesbon veroorloofde.

Het verklaarde aan Hesbon geen oorlog. In vrede wilde het met Hesbon verkeerden. Alleen maar, het eischte, dat een doortocht naar Kanaän aan het uit Egypte verlaten volk zou worden toegestaan. Kanaän was het land der belofte. Het land door God aan de Patriarchen toegezegd. Naar dit land der beloften op weg, mocht 't door Hesbon niet worden tegengehouden. En men vroeg van Hesbon niet anders dan *doortocht* om naar de Jordaan te komen. Men zou alle woning en allen akker van Hesbon ontzien, en alleen langs de gebaande wegen trekken. Ook werd vergoeding beloofd tot zelfs voor 't water dat men dronk.

Juist dit stelsel is het, dat thans door Engeland en Frankrijk op Griekenland wordt toegepast.

Men landt bij Saloniki. Langs de spoorwegen wil men van Saloniki naar Nisj of Sofia optrekken. En alles wil men ontzien en betalen.

Juist derhalve de eisch dien Israël aan Hesbon stelde.

Toen nu Hesbon weigerde, toog Israël toch er door.

En ook, dit ziet men nu weer. De koning van Griekenland weigerde den doortocht. Hij protesteerde er tegen, en wierp alle verantwoordelijkheid ervoor van zich af.

Maar noch de Franschen noch de Engelschen storen zich hier aan. Ze landen hun troepen en trekken Noordwaarts op.

Ook hier alzo letterlijke gelijkheid met Huig's theorie.

De toepassing is compleet.

Alleen maar, de toepassing is hierdoor geheel vervalscht, dat bij dien doortocht door Saloniki de grond geheel ontbreekt, waarop Israël zijn eisch deed rusten.

Engeland en Frankrijk liggen heel in 't Westen, en hebben met het territoir bij Saloniki of Nisj niets uitstaande. Ze liggen niet op hun grenzen. Ze trokken dus niet een grensstaat binnen, maar komen heel verre en van overzee, om zich te mengen in een strijd, die aan hun land en erve, en zelfs aan hun koloniën, geheel vreemd is.

En toch, ook al is hier valsche toepassing, het is en blijft toch opmerkelijk hoe Huig's theorie, waarmee zelfs hier te lande meer dan één den spot dreef, zelfs door het Fransche en Engelsche Kabinet weer in vollen zin, als geldend aanvaard is. En dat Griekenland ze geworden laat.

Amerika, den oorlog steunend door leveranties, verkreeg winst. En werd gewaarschuwd.
9 Maart 1916.

* * * *Amerika heeft den vrede in zijn hand.*

Ook de jongste berichten uit Washington pleiten opnieuw voor onze overtuiging, dat President Wilson, zoo hij doortast, het herstel van den wereldvrede in zijn hand heeft.

Zooals 't nu op 't slachveld toegaat, is geen der oorlogvoerende Staten bij machte zelf voor de leverantie van de noodige ammunitie in te staan.

Hadden de bijna 100 millioen personen uit Amerika niet bij massa's die dood en verderfbrengen artikelen van over de zee naar

Liverpool en Hâvre opgezonden, zoo zou de voorraad reeds nu bijna uitgeput zijn, en de vrede terugkeeren.

Bij dien aanmaak zonder eind van geschut en schietvoorraad heeft Amerika nu geen ander belang, dan dat 't er geld meê maakt, geld bij hoopen, en dat 't zijn leverantie op hoogen prijs betaald krijgt.

Alles is nu in Amerika doende, tot vrouwen inclus, om toch maar bij hoopen de bommen en houwitsers over den Oceaan te kunnen sturen, en zich zelf hiermede te verrijken. En zulks niettegenstaande een ieder weet, dat aan zoo'n bom of kogel straks een menschenleven zal hangen.

Het is dan ook zoo ten volle te begrijpen, dat meer dan één Staatsman in Amerika zelf tegen zoo onmenselijke praktijk in verzet komt.

Het is bloedgeld, waarmee men zich verrijkt, en het zal in Amerika zelf de geesten verwilderen. Meer nog, de verantwoordelijkheid die Amerika voor God draagt, klimt met den dag.

Amerika heeft den wereldvrede in zijn hand, en om geldbejag ziet 't af van het doortasten.

En dan komt hier nog bij, dat zonder Amerika de overige neutrale Staten niet tot krachtig optreden in staat zijn.

De zaak ligt dus zoo, dat 't machtige land, dat steeds om pacificatie en arbitrage riep, niet alleen den oorlog door zijn fabricage voedt en bestendigt, maar zelfs de interventie der neutralen door zijn aarzelen tot niets herleidt.

Amerika heeft aller lot in hand. Amerika *kan* aan den jammer een eind maken; Amerika *kan* een macht voor den vrede tegen de macht van den oorlog organiseeren. En het blijft thuis.

Men ziet uit alle land naar Amerika op, en hoe bitter wordt men niet teleurgesteld!

En dat eeniglijk om 't lieve geld.

De, een jaar later in November 1918 loskomende, Soc. dem.-revolutie wordt voorspeld, en de landgenoot aangespoord — en zulks geschiedde ook eerder — de Monarchie te stutten en te schragen.
1 Dec. 1917.

* * * *Alle Kroon weg.*

Niet genoeg nadruk kan gelegd op het anti-monarchaal karakter, dat de wereldstrijd almeer aanneemt.

Toen de oorlog begon, stonden in het Westen als bondgenoot

naast elkaar drie Monarchieën met één Republiek. Als Monarchieën Engeland, Rusland en Italië, en als Republiek Frankrijk.

Thans echter staat het twee Monarchieën en drie (of wilt gedertien) Republieken. Alleen Engeland met Italië onder de Kroon, en daar naast Amerika, Rusland en Frankrijk.

Van naderbij bezien, lijdt het voorts geen twijfel, of de Amerikaansch-democratische of nader gezegd de anti-monarchale strekking beheerscht thans de geheele positie.

In Italië staat de Monarch uiterst zwak, en in Engeland zelfs treedt de Monarch geheel op den achtergrond, terwijl omgekeerd de anti-monarchale strooming in Italië zich sterk roert, in Frankrijk al dieper wortel schiet, en in Amerika heerscht.

Dit nu werkt op heel de wereldpositie door. Schier alle Staten van Amerika laten soortgelijk toongeluid hooren. En wat nog meer de aandacht trekt, de Sociaal-Democraten roeren zich allerwegen en zoo ook in ons land, en zulks steeds onder anti-monarchale belijdenis.

Ook in ons land spreekt de Sociaal-democratie het zoo beslist mogelijk uit, dat ook onze Monarchie weg moet, en dat ook hier de Republiek de eenige sociaal gewenschte regeeringsvorm zou wezen.

Te meer trek dit de aandacht, nu de Socialisten reeds doende zijn om hun intrede in het Kabinet voor te bereiden.

Om dit niet te doen mislukken, verzwijgen ze dan voor een wijle allicht hun republikeinsche droomen wel, maar hun theorie blijft ongewijzigd.

De Monarchie blijft, naar hun belijden, een misvatting.

Aan de onderscheiden * * * over Troelstra's greep naar de macht en de geboden tegenweer, nemen we slechts deze eene, d.d. 16 Nov. 1918.

* * * *In 't betere spoor.*

In een ommezien, mag men wel zeggen, nam in ons land ten minste de bedreigde maatschappelijke verhouding een keer ten goede.

De Regeering betrok cordaat en flink haar wachtpost. Schikte in wat geschikt kon worden. Zei verbetering toe, waar 't samenstel van Bewind en Volk niet goed stond. En tastte terdege door, om wat verkeerd stond, recht te zetten.

De politieke partijen traden in gelijken zin op. Zelfs de Vrijzinnig-democraten, die vroeger op 't heulen af, met de socialisten meegingen, trokken zich met forschen stap terug, en keerden als één man tegen het woelziek gedruisch.

Vooraf het opkomen van Wijnkoop achter Troelstra, doch met een nog forscher klappen van de zweep, deed ieder zien waar 't heenging, indien men niet naar allen kant op zijn hoede was.

Ook aan een ter dege bieden van hulpe faalde het niet. Van allen kant schier maakte men zich op, om hulpe te bieden, als 't bruut geweld met geweld en overmacht moest worden te keer gegaan.

Krachtig ging de Roomsche partij voor, en de Antirevolutionairen, saëm in één gelid met de Christelijk-Historischen, volgden.

Van een dag des gebeds, die komen moest, ging aanstonds voorloopige aanzegging uit, en zulks niet enkel van de Kerken, maar ook van het Gouvernement.

Uit alle hoeken van 't land bleek nu reeds, dat er geen sprake van zou zijn, dat men zich verrassen of overrompelen liet.

Een minderheid van nog geen vierde zou en mocht den baas niet in 't land spelen.

Van een op zien komen spelen was dan ook geen quaestie. Ook onze Antirevolutionaire Kamerclub tastte ter dege door.

Neen, men *zal* ons niet verrassen en niet de wet stellen. Maar wat ook om verbetering roept zal verbeterd worden. Flink werden van alle kanten de handen uit de mouwen gestoken.

Men is wakker, zooals men 't in lang niet was.

Van geen Bolsjewiki's of Sovjets willen we weten.

We zijn en blijven Nederlanders, en niet de roode vaan, maar de *driekleur* blijft onze eerevlag.

De onderteekening van het Verdrag van Versailles deed Dr. Kuyper schrijven:
28 Juni 1919

* * * *De Vrede is er.*

Op Zaterdag den 28en Juni is het dan te Parijs toch tot wederzijdsche teekening van den vrede gekomen. Over en weer zullen Duitschland en Frankrijk weer gezanten benoemen, om op normale wijze de besprekingen, voor zooverre noodig, tusschen de Regeeringen der beide landen te doen plaats hebben, en beiderzijds zullen van nu af de heusche diplomatieke vormen weer worden in acht genomen.

Toch blijft in Weimar en te Berlijn het bittere hartzeer zitten. Men zwicht en bukt er voor geweld en overmacht, diep daarbij gevoelend op wat onheusche en ongerechte wijze men bejegend werd.

Dit mag en moet uitgesproken, ook waar we zonder voorbehoud erkennen, dat Duitschland, met Oostenrijk in bond, zich van Sadowa af, op hoogst onvoorzichtige wijze tegenover de Westersche Mogendheden hield. Bij alle voorkeur, die we aan de Deutsche politieke bedoelingen meenden te moeten schenken, hebben we toch nooit verheeld, dat Duitschland zich door Oostenrijk's Keizer heeft laten meeslepen tot het voeren van een Europeesche en Aziatische wereldpolitiek, die op zichzelf onverdedigbaar, tenslotte tot bittere uitkomst leiden moest. In Oostenrijk zat geen kracht meer. Turkije had zijn roem overleefd. En de Koning van Griekenland kon het gevaar niet keeren. Men heeft eerst te Weenen, en daarna in aansluiting hieraan te Berlijn ongetwijfeld misgetast, en ten slotte de bangste uitbarsting over zich gehaald.

Maar juist omdat we, bij al onze sympathie voor onze naburen, dit van meet af nimmer verheeld hebben, behoeven we ook thans niets te verhelen. Dat men van uit het Westen thans met niet te sterke overmacht door Duitschland heenviel, wat niet te keeren. Doch dit van meet af door ons geconstateerde feit, laat ons dan ook het volste recht om, nu Duitschland, tegen alle recht en reden in, vertrapt wordt, tegen deze Europeesche rechtsschending te blijven protesteeren. Zooals 't nu toeging, werd recht en reden vertreden en vertrapt.

VERSCHEIDENHEID.

CALVINISME EN KUNST.

In No. 740, d.d. 27 Augustus 1873 wordt ingegaan op een uitlating van Dr. Jan ten Brink, die, der gewoonte getrouw, het Calvinisme aanviel, als hatende kunst en kunstuitingen.

Dr. J. ten Brink heeft goedgevonden, in het *Tijdschrift voor Decoratieve Kunst en Volkslijf* het Calvinisme op de kaak te stellen, wijl het der kunst minder genegen was.

Aan de heerschappij van schilder- en beeldhouwkunst in het kerkgebouw was het zeer zeker vijandig.

Het had er zijn reden voor.

Maar overigens zou men zeggen, dat de ongelooflijke bloei der kunst in het Gereformeerde, streng-Calvinistisch Nederland, niet voor Dr. ten Brink's historischen zin getuigde.

Ge vergist u.

Er waren onder de Gereformeerden wel kunstenaars, maar deze waren het *ondanks* hun Calvinisme.

En Bilderdijk dan? vraagt ge.

Dr. Jan ten Brink weet u te zeggen, dat Bilderdijk *geen* dichter was, een man zonder dichterlijke ziel, die hoogstens in handig ge-rangschikte verzen zijn polyhistor's gaven uitstalde.

Als aan het Calvinisme nu maar met geen beter recht kunstzin als aan Bilderdijk dichtergeest kan ontzegd worden, zijn we voor-hands zonder zorg.

Die rustelooze vijandschap tegen den Calvinistischen naam!

Calvinisme en kunst gaan wel samen, dit her-innert 9 September 1879 (No. 2289) de

* * * *Kunstwerk van gedrevenen goude.*

Arti et Amicitia gaat gewerkt goud uit vroegere eeuwen ten toon stellen.

Een kostelijk plan!

Thans is alles dood. Ons goud is dood. Ons zilver is dood. Dood onze sloten en hengsels en scharnieren en alle werk van koper en van ijzer en van mindere metalen.

Maar eens heeft dat alles geleefd.

Toen *sprak* ons goud, ons zilver, al ons koperen huisraad.

Gulden tijden!

En zou het dan niet weldadig kunnen aandoen, die gedenk-stukken uit betere tijden in onze doode, kunstlooze eeuw eens saâm te brengen?

Ons dunkt, wie wat goeds heeft, mag het wel inzenden.

Want ons goud en zilver *sprak* vroeger niet slechts, maar het *sprak* ook niet zelden in *heiligen toon*!

In den tweeden jaargang had Dr. K. gewezen op de beteekenis van de kunst. In de artikelen „Publiek vermaak” in Dec. '80 geplaatst, eveneens. Thans o.s. d.d. 25 Dec. '80, No. 2689.

* * * *Kunst.*

Volgens het *Dagblad* mist niet het Protestantisme, maar uitsluitend het Calvinisme een eigen scheppende kunstgedachte. Luthers geest, zoo meent de redactie, schiep die wel.

Dit interesseert ons zeer.

Ons kwam het dusver wel voor, dat er in Luthersche landen ongetwijfeld meer belangstelling in de kunst bestond dan ten onzent; maar hierover werd thans *niet* gehandeld.

De vraag was alleen, of naast de eigen kunstwereld der oude heidenen, der Christenwereld in haar eenheid, der Renaissance en van het huidig naturalisme, ook de Protestantsche natiën een eigen kunstwereld met een eigen moedergedachte in het leven riepen.

Dit nu ontkenden we.

Het *Dagblad* zegt, dat dit in Luthersche kringen wèl het geval was.

Alzoo, er bestaat een geheele kunstwereld, de Luthersche genaamd, die ons dusver volstrekt onzichtbaar en verborgen bleef.

Eilieve, zou de redactie ons deze verborgen kunstwereld in haar hoofdgedachte even willen teekenen?

Een paar trekken zijn ons genoeg.

Tegen eene door moderne denkers opgezette Calvinjherdenking teekende Dr. Kuyper 16 April 1908 protest aan.

* * * *Calvijn herdenking.*

Calvijn is 10 Juli 1509 te Noyon geboren, en met het oog hierop wil men op 10 Juli 1909 te Genève een grootsch monument ter zijner eere onthullen.

Een comité van aanzienlijke Zwitsers heeft zich hiervoor gevormd; adhaesie heeft men in alle landen gezocht; van alle zijden heeft men, ook geldelijke, blijken van instemming ontvangen; een niet zoo geringe som is in gereedheid gebracht; een plan voor het monument is klaar, de uitvoering van dat plan is aangevangen; en tegen Juli van het volgend jaar belooft men zich te Genève schitterende feestdagen.

Alleen uit Nederland is dusver zoo goed als geen medewerking toegezegd, en te Genève, waar men met de weeropbloeiing van het Calvinisme ten onzent niet onbekend is, verstaat men maar niet, waarom het warmste Calvinistische land bij deze feestviering van verre blijft staan.

Toch is dit zoo raadselachtig niet.

Het *mot d'ordre* voor deze feestviering is te Genève uitgegaan van den hoogsten magistraat, die een volbloed radicaal is, en lijnrecht tegen Calvijn's religieus karakter overstaat. Dit leidt er toe, dat men Calvijn te Genève eeren wil als een 16e eeuwschen Jean Jacques Rousseau, als één der helden, die den weg hebben gebaad voor hetgeen de Fransche Revolutie, in de *Droits de l'homme*, als symbool der vrijheid aan de volkeren voorhield.

En al verheugt ons daarbij de onbewimpelde verklaring, dat Calvijn de grondlegger is geweest van de politieke vrijheden, waarin Nederland, Schotland en de Vereenigde Staten roemen mochten, toch kan van ons Calvinisten bezwaarlijk gevergd worden, dat we zulk een metamorphose van zijn historisch beeld zullen toejuichen.

Voor Calvijn was de eere Gods het groote doel, dat hem steeds voor oogen stond. In de religie bezat hij het geheim van zijn onoverwinlijke kracht. Al het overige was hem uitvloeisel, de Religie de bron.

En hoe wil men dan, dat wij ons bij de feestvierenden zullen laten vinden, waar Calvijn, kon hij zelf spreken, geheel deze feestviering als een volstreckte miskening van zijn streven en bedoelen veroordeelen zou ?

WETENSCHAPPELIJKE EXPEDITIES.

Een expeditie naar de Noordelijke Ijszee met het schip „Varna” was lang uitgebleven, en toen bericht kwam, dat de Noordpoolvaarders nog in leven waren, doch dat de „Varna” was vergaan, werd gevraagd (1 September) om van dergelijke tochten af te zien. Dr. K. antwoordde d.d. 5 September 1883 :

* * * *Varna.*

De wensch, in onderscheiden bladen, en ook in onze kolommen geuit, om de tochten naar de Poolstreek te staken, leide niet tot misverstand.

Wat roekeloos is en grenst aan Godverzoeken, moet afgekeurd en gestuit.

Maar is daarom alles roekeloos te doemen, wat benepen zin roekeloos brandmerkt.

Toen Columbus op Amerika afging, waagde hij veel, zonder te weten of er te winnen zou zijn. Moest daarom Amerika niet ontdekt?

Barends tocht was avontuur, met veel levens tot inzet. Zoudt ge daarom zijn roemrijk bedrijf op uw historieblad willen missen?

En zoo ook, zoolang er uitzicht blijft, dat beter kennis van de Poolstreek tot juister kennis van het weder, en daardoor tot voorkoming van veel zeeramp zal strekken, spreekt er dan geen enkele zin van zelfopoffering in het wagen voor dat doel van eigen rust en eigen persoon?

Blijft het doelloos, dan ja, late men af.

Voor spelevaren is de IJszee niet.

Alle wild avontuurbejag zou zelfs zondig zijn.

Maar aan wat nobele toewijding en openbaring van edeler geestdrift is voor hooger doel, snijde niemand den pas af.

DE UITBARSTING VAN DEN KRAKATAU.

Naar aanleiding van de uitbarsting van de Krakatau had *De St.* een driestar geschreven waarop het *Vad.* critiek oefende.

Een Bijbel- en taalkundig lesje werd dit blad 11 September 1883 gegeven. No. 3522.

* * * *Vergalloppeer u niet.*

In het *Vaderland* vonden we een taalkundige critiek over onze ontboezeming naar aanleiding van Krakatoa. De redactie keurde het namelijk af, dat we geschreven hadden: „De zee stoof weg voor *zijn schelden*”.

„Of dit tale Kanaäns is”, zoo schrijft ze, „weten we niet, maar verheven of eerbiedig is zulk een beeldspraak zeker niet.”

Mogen we hiertegen opmerken:

1e. dat deze uitdrukking niet tale Kanaäns is, maar taal ontleend aan het keurige, gewijde, door alle taalkenners om strijd geprezene, Nederlandsch van de Staten-overzetting der *H. Schrift*. Mogen we onderstellen, dat ook op het redactie-bureau van het *Vaderland* nog een Bijbel zal te vinden zijn, zoo sla men, om zich te overtuigen, na Ps. 9 : 6, Ps. 68 : 31, Ps. 106 : 9, Nehem. 1 : 4, 2 Sam. 22 : 16, Job. 26 : 11, Ps. 104 : 7, Jesaia 50 : 2 enz. Zoo

leest men b.v. in Job 26 : 11 : De pilaren des hemels sidderen en ontzetten zich voor *zijn schelden*, in Nehem. 1 : 4 : Hij *scheldt* de zee en maakt haar droog, en in Psalm 104 : 7 : Van uw *schelden* vloten zij.

2e. dat deze uitdrukking „schelden” voor „bestrafpen” volstrekt geen Oostersch beeld is, maar een zeer bekende Hollandsche zegswijs, die de redactie zelfs bij Van Dale nog in dien zin vinden kan.

Had ze aan „kwijtschelden” gedacht, zoo zou deze onvoorzichtigheid haar niet overkomen zijn.

Inzage van *Kiliaan's Woordenboek* had haar kunnen doen zien, dat „schelden” oorspronkelijk zelfs allereerst de beteekenis van bestraffen, afkeuren, bestrijden heeft, en eerst overdrachtelijk den zin kreeg van met leelijke woorden naroeven. Ze zie daartoe de woorden: *schelden*, *scheldbaar*, *scheldbrief* en *schelder*; maar vooral de bekende uitdrukking: *het oordeel schelden*, voor appèl aantekenen tegen een vonnis.

En mocht haar dit nog niet genoeg zijn, raadplege ze dan *Huydecooper* op Melis Stoke's Rijkronyk, waar ze in Deel I blz. 16 alle gewenschte licht zal ontvangen.

En hielp ook dit niet, dan leggen we haar deze zinsnede voor uit een middeneeuwsche Samenspraak, lang voor de Statenoverzetting het licht zag: *Si sellen d'een den anderen goedertierenliken scelden, end wisen van aller gebreken*”.

Maar 3o. meenen we er dan ook aanspraak op te mogen maken, dat de redactie van het *Vaderland* (en ook van de *Middelb. Cour.*, die het overnam) deze haar vergissing aan hare lezers mededeelen, en hun vertelle, dat er noch tale Kanaäns noch een oneerbiedig beeld door ons gebruikt is, maar een zeer deugdelijk Nederlandsch woord van zeer ouden, onberispelijken oorsprong en dat door het gebruik der Statenoverzetters als *eerbiedig* is gewijd.

HET JAAR DER ERGERNIS

noemde Dr. K. in het eerste hoofdartikel van 1889 dit jaar, met een herinnering aan de Fransche Revolutie 1789, toen de verwerping van Gods ordinantiën voor het eerst als heerschend beginsel naar voren kwam. 17 Juni '89 (5295) gaf hij deze

* * * 1789 en 1793.

Naarmate het jaar voortschrijdt, nemen de betuigingen van sympathie met de beginselen der Fransche Revolutie toe.

Ook het *Nut*, zelf uit den stroom dier Revolutie geboren, bleef niet achter; en geen minder dan Prof. van Hamel was bij het ontsteken van dit reukoffer haar redenaar.

Ook hij volgde daarbij de bekende methode, 1789 is schoon, maar 1793 en wat daarna gevolgd is, kappen we af. En dan wordt opgesomd al wat we aan betere en meer publieke behandeling van zaken sinds dat jaar van goede heugenis danken.

Deze theorie, om 1789 te isoleeren van 1793, is de theorie van *Artis*.

Ga maar eens naar het tijgerhok.

Vindt ge ook niet, dat die pasgeboren tijgertjes allerliefste dier-tjes zijn? Om er mee te spelen, en als men ze houdt, om er mee van hotel naar hotel te reizen!

Maar pas op, als dat in 1889 geboren tijgertje in 1893 vier jaar oud zal zijn.

Speel dan niet langer, want het tijgertje van '89 zou heusch niet meer met u spelen.

Met één sprong was hij over u en drukte hij u met den klauw de borst in.

Maar toch, heer van Hamel, zal de man in *Artis* u zeggen, dat het woeste dier van 1793 *wel ter dege hetzelfde is* als dat eens zoo lieve tijgertje van '89.

GROEN EN PLATO.

Nu „Oudere Tijdgenooten” van Dr. A. Pierson weer herdrukken beleeft, is het niet ongeoorloofd Dr. Kuyper's critiek daar nevens opnieuw te doen hooren. 17 September 1883 driestarde hij:

* * * *Groen en Plato.*

Dr. A. Pierson gaf onlangs in *de Gids* een tweede stuk: *Oudere Tijdgenooten*.

Ook Groen komt dáárin op het tooneel.

Maar hoe?

Dat raadt, wie Groen gekend heeft, in tien niet.

Verbeeldt u, Groen wordt tot een verbleekt schaduwbeeld van den heidenschen wijsgeer Plato gemaakt. Een naneef van Plato..... maar Plato zeer in het klein!

En wilt ge nu weten, door welk een *tour de force* Dr. A. Pierson

onder zulk een portret Groen's naam kon zetten, zie hier dan twee staaltjes:

De heidensche wijsgeer Plato was een man van de Staatsalmacht. De Staat moet *alles* regelen, *alles* bepalen, *alles* voorschrijven, tot de kleederdracht, de wijze van huishouding, en de bijzonderheden der opvoeding toe. Zijn boek, waarin hij dit den Staat opdroeg, heette *Nomoi*, d.i. wetten.

En hoe brengt Pierson dit nu op Groen over?

Raad eens!

Door te zeggen: wat voor Plato de *Nomoi* waren, was voor Groen de *Nederlandsche Geloofsbelijdenis*.

Hoe kon hij het drukken laten!

Alsof de *Nederlandsche Geloofsbelijdenis* iets ook maar met eenige reglementeering des levens te maken had, en alsof niet juist die confessie, het kloeke manifest onzer vrije geuzen, zelve het krachtigst protest was *tegen* Staatsalmacht.

Groen, de man, die de centralisatie in den hartader aantastte, zou staatsman in Plato's geest zijn geweest!

En wat even erg is!

Plato wilde, dat de Staat letterlijk *alles* in het leeren van de kinderen zou bedillen, en ook op hun scholen het allerkleinste zelfs reglementeeren zou.

Zie, zegt nu Pierson, ook dat vindt ge bij Groen terug. De school voor Christenkinderen werd zijn monomanie!

Zijn monomanie ja, maar zoo weinig de monomanie van een gereglementeerde school, dat juist al zijn strijd voor de vrije school, al zijn worstelen *tegen* de gereglementeerde staatsschool was, en door Groen op zijn nationale scholen, de dogmatische belijdenis eer te zwak, dan te sterk werd gedreven.

Al danken we Pierson dus gaarne voor veel liefs en goeds, dat hij over de vergaderingen op het Rusland ten beste gaf, toch moeten we hem verzoeken, onze anti-revolutionaire heroën een weinig meer naar het leven te teekenen

Groen met een soort *nomoi* in de hand, is niet meer onze „Evangelielijder“, maar zijn caricatuur.

PUBLIEK GEBED.

De vraag van het „Publiek Gebed” in officieele lichamen als gemeenteraden, is nog aan de orde. In 1892 had Amsterdam's Raad het opnieuw vastgesteld en lokte dit navolging uit.

24 April 1893 (6481) lezen we :

* * * *Publiek gebed.*

Men komt er tegen op, dat in sommige gemeenteraden, op het voorbeeld van de hoofdstad, besloten is, de zittingen met gebed te doen aanvangen.

Mits zulk een gebed geen confessioneel karakter drage, maar zich bepale tot datgene, wat bij de instelling der Overheid als zoodanig voegt, steunen ook wij dit denkbeeld, en, ook na de gevallen tegenspraak, zien we niet in, dat een protest tegen zulk een voor nemen goeden grond heeft.

In Amerika wordt de zitting van het Parlement nog steeds met gebed geopend en een Biddag uitgeschreven. Evenzoo doet men in het Engelsche parlement. En ook in de hoofdstad ten onzent heeft zelfs de liberale partij, toen ze het monopolie van het lidmaatschap bezat, het gebed *niet* afgeschaft.

Is dat nu in al deze landen en steden, tyrannie, aanranding van de gewetensvrijheid ?

Ons dunkt, juist onze gemeentelijke autonomie waarborgt ons hier de onmisbare vrijheid.

Geen landswet gebiedt het; maar, als nu vooral ten plattelande de bevolking godsdienstig gezind is, en alleen de van buiten ingezette burgemeester het bidden verleerd heeft, moet dit dan oorzaak zijn, dat ook dit dorp in zijn gemeenteraad niet zou mogen bidden ?

Tegen overdrijving wenschen ook wij dat men op zijn hoede zij.

Met een enkele stem meerderheid zouden ook wij zulk een besluit niet gaarne genomen zien.

Maar als er geen andere oppositie is dan van enkele leden, die het, om den Burgemeester niet ongenegen te zijn, dan maar laten willen, is dat dan een oppositie, waarvoor men uit den weg behoeft te gaan ?

Vier jaar later werd van Radicale zijde gepoogd het gebed af te schaffen.

13 September 1897 (7829).

* * * *Publiek gebed.*

Den heer Gerritsen mag het niet euvel geduid, dat hij het publiek gebed in den raad der hoofdstad stuiten wil. Wie geloofloos voortleeft, kan aan geen actie van belijdenis deelnemen.

Toch zou het ons leed doen, zoo zijn toeleg gelukte.

In veel andere Staten is tot in de Landsvergadering het publiek gebed nog altoos regel. Met name in Engeland en Amerika. En slechts in die landen, waar de geest der Fransche Revolutie den toon aangaf, is sinds de vorige eeuw met het publiek gebed gebroken.

De regeering houdt ten onzent nog aan de belijdenis van Gods almachtig bestel over land en volk vast. Anders toch zou het spreken van „*de zegen Gods*” in de Troonrede geen slot of zin hebben. En ook, de Kroon zendt geen wetsontwerp aan de Staten-Generaal in, dan onder aanbeveling van de vertegenwoordigers des volks in *Godes heilige hoede*.

Is dat nu geen doode vorm, maar meent men dit, dan moet men ook openlijk dien God om zijn hoede en om zijn zegen durven aanroepen.

Met een *kort* gebed, het spreekt van zelf, wijl het bij de instelling hoort en niet persoonlijk is. *Formeel vaststaande*, zoodat willekeurige formuleering is uitgesloten. Een ieder vrijlatende in de consciëntie om er in te deelen, of er zich buiten te houden, want vrijheid is in het geestelijke volstrekt onmisbaar. Maar dan ook zóó toch de publieke erkenning, dat de publieke instelling nog niet afschoof van de aloude belijdenis, nog altoos niet het ongelooft als grondslag aanvaardde en nog vasthoudt aan het Albestuur van den Almachtigen God.

Afschaffing zou hier iets anders dan *niet-invoering* zijn.

Afschaffing ware de publieke verklaring: Wij, als Raad van Amsterdam, geven het geloof in de behoefte aan Gods zegen en aan Gods hoede er aan.

Want wat men zegt, dat het gebed te heilig is, om er zulk openlijk spel mee te drijven, is niet dan een verwarring van het *publiek* gebed met het *persoonlijk* gebed.

Het persoonlijk gebed moet in schuchterheid voor het heilige

schuilen; het publiek gebed kan nooit anders dan een acte, een formeele daad, een ambtelijke recitatie zijn; en ontleent juist aan dat ambtelijke en officieele zijn hoogst ernstige beduidenis.

ONZE MOEDERTAAL

vond in Dr. K. een verdediger. Nu in onzen tijd de Japaneezen weer voor Japanners worden uitgemakt is het goed te herinneren aan — 29 Mei 1899, (No. 8321)

* * * *Japanees of Japanner.*

Onze Minister van Koloniën ruilde den echt-Nederlandschen naam van *Japanees* voor dien van *Japanner* uit, een naam die in Deutschland thuis hoort.

In verband hiermede is het opmerkelijk, dat in Art. 2 van een verdrag, nu onlangs tusschen onze Regeering en een Sultan op Sumatra gesloten, de bepaling voorkomt, „dat met Europeanen worden gelijk gesteld: de Chineezzen, *Japaneezen* en Manilla-reezen”.

In de Oost schijnt men, dank zij de traditie, dus beter op de hoogte van de eischen onzer taal te zijn, dan op het Plein.

Door de Ver. tot vereenvoudiging der spelling was en op de Kamer, en op de Overheid drang uitgeoefend om de Vereenvoudigde Spelling Regeeringszaak te maken. 1 Februari 1906:

* * * *Spelling.*

Het standpunt, dat Minister Rink ten opzichte van de z.g. vereenvoudigde spelling inneemt, achten wij correct.

Het ligt niet op den weg van den Staat, zegt hij, in te grijpen inzake de spelling.

Of de vereenvoudigde spelling ingang bij het Nederlandsche volk zal vinden, is een zaak, die buiten de Regeering heeft om te gaan. De loop daarvan moet worden overgelaten aan de natuurlijke ontwikkeling.

Dit is juist.

En juist is ook, dat zoolang de spelling van De Vries en Te Winkel, als de meest gebruikelijke kan worden beschouwd, zij ook

alleen gelden mag bij het examen in de Nederlandsche taal voor het schriftelijke werk.

Indien de z.g. vereenvoudigde spelling levensvatbaarheid heeft, dan zal dat vanzelf wel uitkomen.

De Overheid mag haar ontwikkeling noch tegenstaan noch bevorderen.

Doch in afwachting van die ontwikkeling, blijve de Overheid de bestaande spelling handhaven.

Het verachten van den deftigen vorm neemt weer toe. Het kan daarom gewenscht zijn te herinneren aan wat Dr. Kuyper 8 November 1912 schreef:

* * * *Dubbele vorm.*

Ook nu weer haspelt men in blad na blad, over het gebruik van den breederen vorm *Heere* in onderscheiding van *Heer*.

De zaak is deze.

Dat ook onzerzijds op het gebruik van den breederen vorm is aangedrongen, komt daar vandaan, dat wijlen de hoogleeraar Dr. M. de Vries, de groote man van het *Woordenboek*, op zijn college dat gebruik aangeraden en verdedigd heeft.

Hij stelde, dat onze taal ten deze nu eenmaal *twee* vormen heeft. Dat deze tweeërlei vorm duidt op zeker onderscheid in beteekenis. Dat dit onderscheid hierop neerkwam, dat de bredere vorm *hooger eerbied* uitdrukte, en dat het deswege vanzelf sprak, dat men, van den Almachtige sprekende, den breederen vorm bleef bezigen.

Niet het gebruik in het Hebreeuwsch of in het Grieksch, maar het Nederlandsch taalgebruik moet hier beslissen.

Geheel iets anders daarentegen is het gebruik in onze Staten-overzetting, om het bedoelde woord in *één* bepaald geval met groote letter als *HEERE* te drukken. Dit heeft natuurlijk niets met het Nederlandsch taalgebruik uitstaande, maar verklaart zich uit den bijzonderen zin, gehecht aan de Oud-Testamentische uitdrukking, die den bijzonder heiligen naam *Jehovah* aanduidde.

HET AFHALEN VAN KRÜGER.

Dr. Kuyper toornde tegen het Kabinet-Pierson, dat Transvaal zonder steun liet; in China onzen gezant Knobel onder bescherming van andere mogendheden stelde, terwijl Nederland vlak bij zijn troepen had om hem te beschermen. Verheuging spreekt — 18 September 1900 (No. 8741) — uit de

* * * *Het afhalen van Krüger onder Nederlandsche vlag.*

Even beslist en scherp als we de houding van het Kabinet, in zake Transvaal, èn tijdens de Vredesconferentie, èn toen de Deputatie werd afgescheept, gelaakt hebben, even hartelijk spreken we onze blijdschap uit over het nu genomen besluit, om President Krüger een Nederlandschen oorlogsbodem voor den overtocht aan te bieden.

Of Prof. de Louter's stuk¹⁾ daartoe den stoot gaf, laten we in het midden. Het is ons genoeg, dat ditmaal althans aan Transvaal een openlijk blijk van sympathie wordt gegeven.

Wel staat het vast, dat Engeland, zoo het Krüger gevangen wilde nemen, die inscheeping op onzen bodem niet zou toelaten, maar het aanbod is dan toch gedaan, en dit reeds strekt het Kabinet tot eere.

Het aanbod, niet de aanneming of afwijzing, beslist hier.

Allicht kon President Krüger voorkeur geven aan een mailboot, die sneller loopt. Jaagt Engeland hem niet na, dan is hij op elke mailboot even veilig.

Maar het zal hem toch goed doen, dat het schip ter zijner beschikking is gesteld.

Het gezelschap aan boord van een mailboot kon minder aangenaam zijn, en onder Nederlandsche zeeofficieren is hij van warme sympathie op reis verzekerd.

WELDADIGHEIDSFEESTEN.

Weldadigheidsfeesten zijn nooit door de Anti-revol. goedgekeurd. Het kan daarom geen kwaad, nu het kwaad aanhoudt deze driestar eens te lezen. 15 Januari 1909.

* * * *Rouwfestijnen.*

Ook nu weer bij de onmetelijke ramp die Zuid-Italië trof, organiseert men in alle hoofdsteden en residentiën op groote schaal festijnen, om uit hetgeen die festijnen aan baar geld opbrengen.

¹⁾ Prof. de Louter had in het *Utr. Dgb.* de buitenl. politiek van het Kabinet aan afkeurende critiek onderworpen.

een aalmoes aan de van alles beroofde bevolking der geteisterde steden en dorpen te zenden.

Steeds hebben we tegen de onnatuur van deze weldadigheidsfeesten geprotesteerd, en we doen het ook nu weer. Te Parijs danste men om ons te hulp te komen bij de aardbeving van Krakatau; nu zal men ook hier een feestavond hebben, om hulp te bieden aan Messina en Reggio; en nu als toen verraadt dit soort weldadigheid, hoe onzuiver het gevoel is, dat hier de aanstichters van zulke festijnen in beweging zet.

Ook in de *Nieuwe Crt.* lazen we tot onze blijdschap het protest van een inzender tegen al zulk bedrijf. Is, zoo vroeg hij, nuchterweg zulk een ontzettende ramp er nu geschikt voor, om den rouw, dien zulk een ramp wekt, op een festijn te herdenken?

Wie tot geven bereid en gezind is, zal nooit zeggen: Ik geef niet, of ik moet er zelf een genottelijken avond van hebben. En omgekeerd, wie zijn entree voor zulk een avond betaalt, die geeft niet, maar zoekt eenig vermaak; en die geven zijn dan de kunstenaars, die door zang of muziek de menigte weten te lokken.

Het vloekt tegen elkaar, zulk een ontzettende *ramp* en een festijn waar men zijn genot gaat zoeken. Zoo namelooze ellende en een feestavond, waar men zich vergasten gaat aan artistiek genot.

Het is een ontwijding van de kunst en een ontheiliging van de liefde.

Men is dan bang, dat er anders niet genoeg in zal komen en poogt het ontbrekende dan aan te vullen door op de genotzucht te speculeeren.

Breng in uw gedachten zulk een luidruchtig festijn naar de puinhoopen van Messina over, of naar de hospitalen waar de verminkten zijn ondergebracht, en ieder voelt het zelf: Neen, dit gaat niet saâm. Hier spreekt een ijver, maar zonder verstand.

BESTRIJDING ZEDELOOSHEID.

De strijd tegen de zedeloosheid werd krachtig gesteund. Slechts enkele uitingen vinden hier plaats.
In No. 1729, d.d. 10 November 1877:

* * * *Strijd tegen de Prostitutie.*

De ijverige directeur der Helderingsgestichten, de heer H. Pierson, leidde dezer dagen een vertaling in van *Mevrouw Butler's* „Openbare zedelijkheid“.

In verband met de dissertatie, die over hetzelfde onderwerp erlang aan de Leidsche Academie door een onzer uitnemendste jonge mannen staat verdedigd te worden, geeft dit vlugschrift kans op een ernstige discussie ook ten onzent over de onder alle opzichten belangrijke vraag: Of de staat, al dan niet, van rechtswege de prostitutie beschermen mag door ze te reglementeeren.

Men weet, ons antwoord ontkent dit ten stelligste.

In de Tweede Kamer had Keuchenius — 3 Dec. '86 — geprotesteerd tegen het verspreiden door de politie van Malthusiaansche geschriften, waarop Van Houten repliceerde, dat Keuchenius niet te bepalen had *wat zedelijk was*. 7 December '86 (4519) in „* * * Wat zedelijkheid is?” werd er op gewezen dat alle vastigheid weg vlood als Gods Woord werd losgelaten. 9 December d.a.v. (4521) kwam de

* * * *Wie bepaalt wat zedelijkheid is?*

Terecht zei Mr. van Houten: „Niet de heer Keuchenius heeft het recht om te bepalen wat onzedelijk is!”

Dat recht bezit de heer Keuchenius niet, en daar maakte hij ook niet de allerminste aanspraak op.

Maar hoe dan nu?

Moet het dan *onbepaald* blijven, wat zedelijk is? Of zal een ieder dit voortaan voor zichzelf bepalen?

Zoo ja, schaf dan uw strafwet, uw opvoeding, uw Christelijke schooldeugden af.

Immers „zedelijkheid” is dan een quaestie van „smaak” geworden. Over smaak nu twist men niet. En als er zelfs niet over getwist kan worden, waaraan ontleent ge dan uw recht om te straffen?

Metterdaad plaatste Mr. van Houten ons met deze snedige opmerking voor het diepste vraagstuk, dat heel onzen maatschappelijken toestand beheerscht.

„Wie bepaalt wat zedelijk is?” luidt de vraag.

En op die vraag antwoordt alwie gelooft: „Dat bepaalt God de Heere, die onze Koning en onze Wetgever en onze Rechter is!”; maar antwoorden met Van Houten eveneens Mr. Gleichman en alle bezadigde Liberalen: „Dat zullen wij, menschen, bij afspraak en conveniëntie zelve bepalen!”

In onzen tijd van zedelijk verval, mag wel herinnerd worden aan wat 3 October 1891 (No. 6002) geschreven werd.

* * * *Polygamie.*

Zeer terecht critiqueert *de Tijd*, de houding, door eenige Protestantische theologen, en met name door Prof. Muller van Amsterdam, tegenover de polygamie in Indië aangenomen.

Immers deze heeren achten wel de polygamie verkeerd en in beginsel door de Christelijke religie geoordeeld, maar waren niettemin van oordeel, dat men de polygamie niet als een kwaad kan beschouwen, waarover de Heere zonder meer den staf gebroken had.

Nu heeft *de Tijd* volkomen gelijk, dat zulk een standpunt de eere der Christelijke religie te na komt.

En we hebben waarlijk niet, gelijk *de Tijd* meent, eenige pauselijke uitspraak noodig, om met haar tegen deze laksche theologie protest aan te teekenen.

Wij, Calvinisten, hebben, zonder eenige pauselijke autoriteit, alleen op grond van Gods Woord, nooit anders geoordeeld.

Een zending, die met de polygamie een verdrag sluit, sluit, wat Jesaia zou noemen, een verdrag met de hel.

DE DRANKWET.

Minister Modderman had een Drankwet ingediend die 21 Juni 1880, No. 2528, besproken werd in :

* * * *De Drankwet.*

Een gelukkig verschijnsel, dat *zonde* nu ook van Staatswege *zonde* heeten zal.

Vergis u niet.

Er zal tot het schenken van drank vergunning worden gegeven. Dan staat immers „vragen vrij, maar ook weigeren er bij!”

Niet alzoo.

Op zeker aantal inwoners zal het gemeentebestuur de vergunning om een tapperij te openen, *moeten* toestaan.

Dus *zonde* weêr *geen zonde*.

En nu erger nog: de *zonde* op *rekening van de overheid* voortwoekerend.

Dat althans moet uit de wet, of de wet valt!

30 Juni 1880 (No. 2536) volgde :

* * * *Drankwet.*

Tot onze blijdschap bespeuren we, dat althans de hoofdbepalingen van de drankwet een slecht onthaal vinden.

Dit geldt vooral van de minimaal-bepaling voor kroegen.

Verbeeld u: in gemeenten, boven de 50.000 zielen zal er op elke 500 personen, d.i. dus op elke honderd gezinnen, minstens één kroeg moeten zijn.

Voor Amsterdam dus circa 600 kroegen minstens.

Zoodat het Rijk den Burgemeester van Amsterdam wettig straffen kan, indien hij onder dat cijfer de oprichting van een nieuwe kroeg voorkomen wil.

En dat van zùlk een Kabinet.

Overal van Overheidswege openbaar lager onderwijs. En overal van Overheidswege zekerheid voor één kroeg op elke honderd gezinnen.

O, tempora !

Meermalen was gewezen op den invloed van Schiedam op accynzen en het drankmisbruik, tot 25 April 1908 deze * * * kon volgen :

* * * *Vooruitgang.*

Het drankgebruik daalde in de laatste dertig jaar van 998 liter per hoofd der bevolking op 732.

Maakt een verschil van 266 per hoofd.

Nu is onze bevolking ruim 5½ miljoen sterk.

Een verschil van 2.66 per hoofd wil dus zeggen, dat er thans 14½ miljoen gulden minder aan sterken drank verbruikt wordt, dan dertig jaren geleden.

Dit danken we aan de vereenigingen, dit danken we aan de sport, dit danken we aan de betere sociale usantie, en niet het minst aan het stuiten van den clandestienen verkoop. Toch zijn we nog lang niet waar we wezen moeten. Een en veertig miljoen gulden is nog altoos veel te groote verkwisting, afgezien nog van de zedelijke ellende, die 't na zich sleept.

Mogen we, eer we dertig jaar verder zijn, nogmaals 2.66 dalen ! Dan waren wij op 4.66.

Nog te veel. Maar dan kreeg het toch redelijker aanzien.

In Dr. Kuyper's Drankwet 1904 was een remmende bepaling voor de uitbreiding van drankgelegenheden, die door opvolgende liberale Ministers werd verzwakt in het belang der kroeghouders. Na de verkiezing in 1913, toen de Plaatselijke Keuze-vraag in Januari bij de Tweede Kamer was ingekomen en de Drankhandel storm liep, verdedigt Dr. K. beperking van drankgelegenheden. 22, 26, 27 Jan., 4, 17 Febr., 22 April in hoofdartikel en na 20 Juni 1913 is voortdurend geweest op Plaatselijke Keuze. Nu een adres aan H. M. de Koningin vóór P. K. was aangeboden schreef Dr. Kuyper 24 November 1914 :

* * * *De sterke drank.*

Het was een indrukwekkend oogenblik, toen de Commissie het Petitionnement voor „Plaatselijke keuze” in zake den sterken drankverkoop, aan onze Koningin mocht overhandigen.

Het was een kolossaal Petitionnement en men mag wel zeggen, het talrijkst Petitionnement dat dusver nog ooit aan Koning of Koningin ten onzent is aangeboden. Het cijfer der onderteekenaars beliep tot niet minder dan 670.902. En al deze onderteekenaars waren niet onder de 23 jaren oud.

Vergeet nu niet, dat er nog vele anderen waren, die gaarne mee hadden geteekend, maar 't laten moesten, omdat de man het verbod, of omdat men het toch eerst nog eens aan wilde zien, of omdat men zich half schaamde publiek voor het teetotalerschap uit te komen.

Noem dit laatste laf, maar reken er dan toch mede, hoe schroomvallig zeer velen zijn, om op wat lijst ook te teekenen of publiek zich met hun naam voluit over een zaak van publiek belang uit te spreken.

De invloed der drankverkoopers telt hier ook mede. Ze zijn overtalrijk. En ze hebben gedaan wat ze konden, om in den breeden kring, die hun invloed overspant, bijna dreigend van mede-onderteekening af te manen.

Vrij stellig mag dan ook beweerd, dat, had een en ander *niet* zoo tegengewerkt, de 800.000 zouden gehaald zijn. Nog lang niet de helft, we weten 't wel, maar toch een cijfer dat eerbied afdwingt, en van reusachtigen vooruitgang spreekt.

En daarom volgehouden : Steeds doorgewerkt. Geen oogenblik den moed verloren ! Voortaan mag niet gerust, eer we de lijst van een *millioen* vol hebben gekregen.

Gelukkig werkt men ook bij de Mobilisatie op het zich onthouden

van sterken drank. Wie voor een halve eeuw gezien heeft, wat de jenever in ons leger en bij onze vloot was, voelt toch, dat we in geheel andere verhoudingen zijn ingetreden.

En nu is 't wel waar, dat Schiedam hieronder lijdt, dat heel het corps verkoopers er door verarmt, en ongetwijfeld mogen we ook hiervoor niet onverschillig zijn, daar deze landgenooten nooit anders bedoeld hebben dan een eerlijken handel te drijven.

Toch mag het medegevoel voor dit verlies niet te ver gaan.

Zoolang de drankverkoop zoo uiterst voordeelig was, liep men storm om een vergunning.

Dat dit nu slapper gaat, is voor 't land een zegen.

'S LANDS DEFENSIE

was van den aanvang af door de St. verdedigd tegenover de verwaarloozing door de Liberalen. Met de Grondwetsherziening in 't zicht schreef *De Stand.* 7 Februari 1887 (No. 4570) :

* * * 's Lands defensie.

Met het oog op den hachlijken toestand, waarin Europa's „evenwicht" verkeert, zou een rechtstreeks richten van aller aandacht op 's Lands defensie geen weelde zijn.

De beurs is niet gerust.

Er is blijkbaar veel verkocht in hoop op nog veel lager daling. Verkoop in massa. Straks door gedwongen verkoop van beleeners gevolgd.

Paardenuitvoer is verboden.

De publieke stemming was steeds oorlogszuchtig in Frankrijk en wierd het nu ook in Duitschland. Rusland is van nature veroverend. En Oostenrijk voelt dat het om zijn bestaan gaat.

Zwitserland sterkt zijn neutraliteit.

België zet zich in het pantser.

Er dient dus althans met de mogelijkheid gerekend, dat we in Mei of Juni oorlog hebben; en wel een oorlog, die niet zal te localiseeren zijn, daar van de zes groote mogendheden vijf aanstonds in het gedrang zullen gaan of zullen komen.

Wat zal Nederland dan doen ?

Nederland, dat o.a. medegarant is voor de neutraliteit van *Luxemburg*; van *Luxemburg*, dat een heirweg uit Parijs biedt naar Berlijn ?

Doch ook voor onze eigen grenzen kan het spannen.

Zoo spannen, dat we aan een terugtrekken op onze Utrechtsche linie niets hebben, maar misschien in Brabant of Limburg onze erve zullen moeten verdedigen.

En hoe zal dat nu?

Door een nieuwe organisatie?

Stellig neen, want een nieuwe organisatie geeft geen kracht dan over minstens drie jaren.

Maar wel, door wat er is *intensief* zoo sterk mogelijk te maken zoo bij leger en vloot als bij schutterij.

En nu, wie waakt daarvoor?

Doet het *Kabinet* het? Of doen het de *Kamers*?

Of zal men zich derwijs in een gehaspel over de Grondwet verdiepen, dat de vijand in het land staat, eer mer. er op het Binnenhof aan denkt?

Telkens was door Dr. Kuyper op versterking der weermacht aangedrongen. Onder het eerste Chr. Kabinet en ook tijdens het tweede Chr. Kabinet was voor de levende strijdmacht veel gedaan. Het derde Chr. Kabinet werd door Dr. Kuyper gesteund door hoofdartikel en — 11 Maart 1908 — door :

* * * *Het land moet veilig zijn.*

Het standpunt door Minister Sabron ingenomen is, dat op elk gegeven oogenblik de mobilisatie moet verzekerd zijn; dat ze, ont-hield hij zich van actie, dit niet zou zijn; en dat hij daarom aanvulling van het tekort aan manschappen noodzakelijk acht.

Met de principieele quaestie van 't blijvend gedeelte heeft dit niets uitstaande. Die quaestie komt later aan de orde, en daarover kan nu ganschelijk gezwegen worden.

We leven op dit oogenblik nog onder de constellatie, dat alleen door het onder de wapens houden of roepen van reeds afgeëxercerde infanteristen in den noodtoestand van het oogenblik kan worden voorzien en de Minister beproeft dit door gebruikmaking van Art. 100 der Militiewet, *plus* aanbieding van premie.

De vraag, of als de premie niet genoegzaam manschappen trekt, diegenen die reeds kwijtschelding kregen, toch nog kunnen worden teruggeroepen, is van juridischen aard en zeer disputabel. Maar haast mag men aannemen, dat 't hiertoe niet komen zal. De premie is hoog, en vooral zoo men ook reservisten van de twee oudste

jaren toelaat, zal het benodigde getal manschappen er wel komen. En waarom zouden de oudste klassen landweer niet mee kunnen doen? Zoo ze goed genoeg zijn, om voor den vijand te staan, zullen ze toch ook wel dienen kunnen om dit incompleet aan te vullen.

Maar stel al, wat tot de mogelijkheden behoort, dat de Kamer bij meerderheid het alsnog bij dwangbevel oproepen van de reeds vrijgestelden ongeoorloofd acht, dan kan de Minister, op zijn standpunt, toch nooit in het tekort berusten.

Eischt 's lands veiligheid naar zijn overtuiging, dat het cijfer gecompleteerd moet, dan mag hij niet in een incompleet berusten, en dan zou hem niet anders overblijven, dan gebruik te maken van Art. 110.

Onder de gevallen, waarop dat artikel slaat, is ook opgenomen het geval „dat er overwegende reden zijn”, die toepassing eischen, en het spreekt toch wel vanzelf, dat voor een Minister, die bij incompleet het land niet veilig acht, voortdoring van een incompleet een alleszins overwegende reden zou zijn.

Het is nu maar te hopen, dat de Kamers spoed zullen maken. Zeventien dagen is niet veel, maar toch genoeg. Alle principieele discussie kan tot de behandeling der begroting worden uitgesteld. En dan doet men in een goede veertien dagen veel.

De S.D.A.P. wil, dat wat uniform draagt in Overheidsdienst en ook bij de weermacht, aan haar demonstraties in uniform zal mee doen.
21 October 1908.

* * * *De soldaat buiten de politiek.*

In het Voorloopig Verslag op Hoofdstuk I wordt ook de maatregel afgekeurd, dien de Burgemeester van 's Gravenhage nam, om geen soldaat in uniform bij de betooging voor Algemeen stemrecht toe te laten.

Dat werd afgekeurd. Een militair was zoo goed als een ander. Waarom zou ook hij niet mogen meebetoogen?

We hopen zeer, dat de Regeering ten deze aan den Burgemeester de hand boven het hoofd zal houden. Hij als burgemeester had hierover *suo iure* te zeggen. Hij is het die verlot tot de betooging geeft, en hij alleen moet zelf weten, onder welke voorwaarden hij ze kan toestaan.

Maar ook de zaak zelf is van gewicht.

Geen grooter onheil kan aan een land overkomen, dan wanneer men het leger in de politiek haalt. In hoeveel landen heeft dit er niet toe geleid, dat leiders van partijen zich de hulp van het leger verzekerden om hun politiek plan door te zetten. En ook, als het tot onlusten komt, moet de Regeering, tegen wien ook, op het leger rekenen kunnen, en dat juist wordt ondenkbaar, als de soldaat zelf partij kiest.

HET VliegWEZEN.

23 Juni 1911.

* * * *Keuring en geen geld als lokaas.*

Stellig doet verkeerd, wie uit al te burgerlijken zin de aviatië afkeurt. Er spreekt in dit wondere vliegen hoog in de sferen, een heroïsme, dat bezielt, en opnieuw toont hoe zelfs onze materialistische eeuw de hooge en nobele functie die in onze inborst schuilt, niet heeft kunnen verzwakken.

Zeker mag men zijn leven niet roekeloos wagen, maar het durven en zich op nieuwe banen begeven, mag op zichzelf niet als roekeloos veroordeeld worden. De jacht op het wild gedierte heeft in vroeger eeuwen eveneens aan honderden het leven gekost en toch mocht ze niet uitblijven. De scheepvaart eischte vaak en kost nog altoos duizenden menschenlevens, en toch, wie zou ze willen te niet doen? Ook van het spoorwezen kan gezegd, dat het telken jare nog honderden levens kost, en toch, wie zou den tijd van diligence en trekschuit terug begeeren?

En toch ligt er in berichten als deze week ons van de rondvlucht bereikten, iets dat pijnlijk aandoet. Het is één enthousiasme van tienduizenden personen in land bij land, en als men dan hoort van de verongelukten, gaat er wel een oogenblik een ontroering door de harten, doch straks is men er overheen en is 't al één gejuich van vliegkamp tot vliegkamp en dreunt de overmoedige taal van de hemelbestormers u in de ooren.

Vooraf tweeërlei verdient daarbij **critiek**.

In de eerste plaats het nog altijd uitblijven van *keuring*. Gedurig blijkt, dat een val veroorzaakt is door een gebrek aan de machine, door gemis aan benzine, of door onkunde van den man,

die het waagstuk aandorst. Dit nu behoefde zoo niet te zijn. Op allerlei ander terrein bestaat keuring van Overheidswege, en waarom kan die ook bij de aviatiek niet nog scherper ingevoerd? Ze zou niet *elk* ongeluk voorkomen, doch meer dan één leven zou toch gespaard zijn, dat nu uit enkel onvoorzichtigheid te loor ging.

En dan lette men ten tweede even scherp op het kwaad, dat ook hier het geld begint te stichten.

De prijzen die uitgelooft worden, klimmen fabelachtig hoog. Wie aan alle vliegekampen deelneemt en geregeld wint, wordt een man in bonis.

De kans daarop prikkelt. Om 't geld waagt men zijn leven. Zoo gaat de nobele trek er af, en wordt 't ook hier een kansspel, dat voor de edele match in de plaats treedt. En juist dit is oorzaak, dat zoo menigeen, die beter deed met op den platten grond te blijven, zich er aan waagt en er zijn leven bij inboet.

Wordt dit nu niet gestuit, dan gaat 't al verder. Al meer en al hooger prijzen! En hoe meer geld er te snappen valt, hoe meer waaghalzen de lucht ingaan.

Op keuring en op inperking van het geldmotief zij daarom aangedrongen, niet om de vliegekunst te stuiten, maar om de gevaren in te krimpen en den edelen toon in de aviatiek te houden.

VOORWAARDELIJKE VEROORDEELING.

Hoe Dr. K. dacht over de voorwaardelijke veroordeeling bleek o.m. uit deze — 19 April 1915 —:

* * * *Variis modis.*

Inzake de voorwaardelijke veroordeeling kan meer dan één weg worden ingeslagen.

Men kan óf 't op gratie laten aanloopen. D.i. men kan 't vonnis slaan, maar de executie uitstellen. En bleek daarna de patiënt voor beterschap vatbaar, dan kan de Kroon hem gratie verleen.

Of ook, men kan beginnen met een langduriger onderzoek in te stellen, ten einde proefondervindelijk te beslissen of men met een deugniet te doen heeft, dan wel met iemand die zich in drift vergreep. Dan komt 't vonnis eerst later, en kan dus zijn conform het resultaat van 't onderzoek, en b.v. afloopen met een beslissing.

Of eindelijk kon men beginnen met een zeer zacht vonnis, zon-

der gevangenschap er in op te nemen, maar met er bij een stellen gedurende zekeren tijd onder contrôle.

Met elk dezer drie zouden we kunnen meegaan.

Alleen wat niet kan, is het vonnis zelf voorwaardelijk te maken.

Paedagogiek eeren we ook in den rechter, *mits de sancta justitia* niet in de paedagogiek onderga.

KERK EN STAAT.

D.d. 8 Mei had Dr. K. geschreven „Uitnemend” na vermelding van Dr. Bronsveld’s kort overzicht der A. R. beginselen, ook ten aanzien van de scheiding van Staat en Kerk. 17 Mei 1877 d.a.v. lezen we in No. 1578 :

* * * *Concordia discors.*

Men leest in het *Wag. Weekblad* :

„Een punt in ’t schrijven van Dr. Bronsveld dient echter nog even toegelicht te worden. *De Stand.*, die verklaart „op schier alle punten” met Dr. B. in te stemmen, merkt (No. 1571) daarbij op: Zelfs de wenschelijkheid om tusschen Staat en Kerk af te rekenen, geeft hij (Dr. B.) toe. Uitnemend!”

„De afrekening” echter, door Dr. B. gewild is niet erg radicaal. Onzenthelve had hij zich nog wat sterker kunnen uitdrukken. Wij zouden gaarne zien, dat de Staat wat hij thans aan de Kerk uitbetaalt, gekapitaliseerd op ’t Grootboek plaatste. We waren dan in de toekomst in veiligheid gesteld en voorgoed van alle Staatsbemoeiingen en invloeden ontslagen; Staat en Kerk zouden er wel bij varen.

Doch laat ons elkander goed verstaan. Wij spreken van uitkeering aan de Kerk en niet aan de v e r s c h i l l e n d e gemeenten. Dit laatste wil *De Stand.*, om alzo een grooten stap nader te komen aan de volstrekte autonomie der gemeenten, d.i. aan de opheffing, de vernietiging van de Herv. Kerk. Dit echter wil Dr. Bronsveld evenmin als wij.”

Zóó is het!

[Zie ook bladz. 18 „Onze beginselen”.]

De verhouding tusschen Kerk en Staat is in ons land na 1815 in het ongereede geraakt, en aanleiding tot veel krakeel geworden.

3 October 1881 (No. 2920) :

* * * *Kerk en Staat.*

Ieder stemt thans toe, dat de Staat, gelijk die thans is, elk recht mist om de eene kerkelijke richting boven de andere voor te trekken ; ziet in, dat dit den zedelijken atmosfeer met leugenachtige elementen bezwangert; en vraagt op dien grond, dat de Staat ook in ons land ophoude, kerkelijk den een boven den ander brevet van goed gedrag uit te reiken.

De Staat moest God naar zijn Woord dienen ; dus moest aan het hoofd van dien Staat een Christelijke overheid staan, die wet schreef en recht deed naar den woorde Gods.

Maar nu dit niet zoo is, en feitelijk niet kan, nu voegt aan den Staat slechts ééne positie: die van de Kerk te eeren door ganschelijk van haar af te blijven.

Ook de Antirevolutionaire Partij wil dat.

Het is een beginsel, een hoofdpunt van haar Program.

Zie artikel 4, hetwelk luidt:

[Volgt het bewuste artikel 4 van „Ons Program” van 1878.]

Toch duurt de toestand, die in strijd met dat beginsel is, voort.

Nog altijd weigert de Staat, aan de Gereformeerde Kerk in deze landen haar goed terug te geven en af te rekenen door kapitaliseering.

De Remonstranten krijgen steun, en een, op apart gecreëerd terrein staand, deel der Gereformeerde Kerk niet.

Art. 168 der Grondwet heeft nog niet eens aanzegging gekregen, om, binnen wat termijn dan ook, over de grenzen te gaan.

Rustig roest het averechtsche anker aldoor in den muur van het Staatsgebouw in.

Zou dan, zoo vragen we, zou dan werkelijk onze natie de veerkracht verloren hebben, om, als ze belijdt: „dit is onrecht”, de crisis aan te durven, die het recht maakt?

De oplossing van het Kerkelijk vraagstuk laat zich nog altoos wachten, daarom een herinnering uit het Kamerdebat 23 December 1881 (No. 2995).

* * * *Kerkelijk vraagstuk.*

Lohman heeft zich aan de ondankbare taak gewaagd, om met Van Lynden over de tractementsquaestie te gaan redetwisten.

Hoe dit afliep viel te gissen.

Lohman kwam goed beslagen ten ijs; zette de puntjes op de i's; en nam conclusies, die klonken als een klok.

Maar Van Lynden bleef onaandoenlijk; zat er blijkbaar niet in; wel er meê in; geraakte in tegenspraak met zijn vroegere adviezen; en draaide behendiglijk om de zaak heen.

Toch was het geen verloren tijd.

Lohman heeft de koe weêr eens bij de horens gevat.

Ook het voorlaatste artikel van „Ons Program” is weêr een levende van een doode letter geworden.

Uitnemend zoo!

Artikel 168 moet van de baan genomen.

Ook dit debat gaf aan dit miraculeus artikel weêr een voelbaren stoot.

6 October 1884 (3854).

* * * *Onze oude kerk.*

Met licht begrijpelijke zelfvoldaanheid verkneukelt *De Tijd* zich in de onweersbuien, die zich boven het Ned. Herv. kerkgenootschap saâmpakken en gaat dan aldus voort:

„Als een machtig, heerschzuchtig en onverdraagzaam lichaam zien wij na de Dordtsche Synode de Nederduitsch Hervormde Kerk door tusschenkomst van woelzieke en dweepzuchtige predikanten den scepter zwaaien in den Staat. Wel waren haar in 1795 en later in 1814 toen het karakter van Staatskerk geheel werd opgeheven, op geduchte wijze de vleugels geknot; wel murmureerde zij tegen „de achteruitzetting”, die zij ondergaan moest, maar toch kon een man als Groen van Prinsterer zelfs jaren later nog volhouden, dat haar in Noord-Nederland een zekere voorrang was gelaten en een zekere voorrang toekwam; toch moest de Nederlandsche Souverein, volgens de eerste Grondwet, haar leer nog *belijden*.

„Welk een afgrond tusschen de opvattingen, nog gehuldigd in het eerste vierendeel dezer eeuw, en het voorstel, onlangs aangenomen door de Synode, waarbij de wensch naar liquidatie, naar ontbinding der Kerk openlijk wordt uitgesproken, nadat een predikant, die voor zich-zelfen verklaart noch aan het onsterfelijkheids geloof, noch aan het gebed eenige waarde te hechten, ondersteund door zoogenaamde rechtzinnigen, den eersten stoot daartoe gegeven had!”

Hierop drieërlei ten antwoord.

Ten eerste, al bezweek ook het Staatscreatuur van 1816, daarmee zou in het allerminst de kerk niet bezwijken, die in 1618 blonk en bloeide. Eer omgekeerd zou de kerk onzer vaders, waar ons hart aanhangt, dan eerst weer opbloeien.

Ten tweede, het wegvallen van staatkundige privilegiën, beschouwen wij Gereformeerden, in het minst niet als verlies, maar als hooge, onschatbare winste. De luister der Staatskerk heeft de kerk nooit gezond, maar altoos krank gemaakt.

En *ten derde*, bijaldien achteruitgang in politieker invloeden door *De Tijd* als schadelijk en schandelijk voor de kerk van Christus wordt beschouwd, eilieve, waar blijft ze dan met haar eigen kerk? Of heerscht de paus dan nog te Rome? Beven de keizers van Duitschland nog voor de banbliksems? De koningen van Engeland nog voor het interdict?

Begripsverwarring ten opzichte van de houding aan te nemen tegenover den Staat of de Kerk heeft altoos den menschen parten gespeeld. Daarom moest Dr. K. in den kerkelijken strijd 27 Sept. 1886 (No. 4458) plaatsen:

* * * *Revolutie.*

Ons gewierd de klacht, dat *De Stand.* ten onrechte de revolutie op politiek terrein bestrijdt, zoo hij die op kerkelijk gebied blijft steunen.

Deze opmerking is juist.

Bijaldien we in de kerk revolutie loven, snijden we zelve de zenuw van onze kracht door, om ze op staatkundig gebied te bestrijden.

Slechts blijft de vraag: doen we dat werkelijk?

Is de Heere Jezus Christus al dan niet Koning in Zijn kerk?

Zegt ge *neen*, nu dan spreken we niet verder, want dan veracht ge het antirevolutionair program.

Maar zegt ge: *ja* gewisselijk, Jezus Koning in Zijn kerk en Hij alleen!, — dan vragen we verder: „Erkent de Synode der Hervormden in haar kerk Jezus als zoodanig, buigt ze voor Zijn Majesteit, *eert zij Hem als Koning!*”

Antwoord: *Neen.*

Derhalve is deze Synode *in staat van Revolutie* tegen haar wet-tigen Koning.

En wanneer nu *De Standaard* deze revolutie bestrijdt en daarentegen elk pogen toejuicht, om Jezus weer als Koning in Zijn kerk uit te roepen, eilieve, wat merkt ge dan op hem aan!

DE ROOMSCHEN.

In Leiden moest een tusschentijdsche verkiezing plaats hebben. Vier candidaten werden gesteld. [De *Liberalen* wilden Neeb, de *Roomschen* Nuyens, de *Conservatieven* Schimmelpenninck en de mannen van *Christelijk Historische* richting Van den Berch van Heemstede. In No. 296, d.d. 17 Maart 1873, en 297, d.d. 18 Maart wordt de laatste candidatuur warm aanbevolen. De uitslag, 21 Maart in No. 300 besproken, was, dat: „Onze candidaat, de heer van den Berch, komt in herstemming, *niet* die der Roomschen, noch die der Conservatieven. De cijfers zijn beslissend. Liberalen 651, Antirevolutionairen 462, Roomschen 440, Conservatieven slechts 185.”] Het trok de aandacht van het Limburgsche blad *l'Ami du Limbourg*, dat steeds gesproken werd van „Roomschen”. In No. 304, d.d. 26 Maart wordt aan dit blad het volgende gezegd:

Het Limburgsch blad *l'Ami du Limbourg*, raadt den Roomschen kiezers in het district Leiden bij de herstemming thuis te blijven.

Ons wel. Mogen we alleen vragen. Zoo van den Berch en Nuyens een dertig stemmen hadden gewisseld, en Nuyens, niet van den Berch, in herstemming was gekomen, zou ze dan even verbolgen als thans tegen de afzonderlijke candidatuur getoornd hebben, èn — wat ware dan voor de herstemming haar raad aan óns geweest?

Nog dit.

Ze duidt het ons euvel, dat we haar partij *Roomsch* en niet *Katholiek* noemen?

Een wedervraag?

Noemt niet hij u bij den besten naam, die u zóó noemt, dat gij weet dat gij wél bedoeld zijt en elk ander weet, dat het om hem niet is te doen?

Spreek ik nu van de *Katholieken*, dan weet ik vooruit dat óók de Oude Cleresie, óók de Irvingianen, en ten deele ook alle Protestanten op dien eere naam aanspraak maken. „Ik geloof een heilige catholieke (algemeene) christelijke Kerk” is aller belijdenis.

Spreek ik daarentegen van *Roomschen*, dan luisteren allen die ik bedoel, buiten hen niemand.

IN DEN VACCINATIESTRIJD.

Ingediend was een amendement Godefroi bij de behandeling van de Wet „voorziening tegen besmettelijke ziekten” om schoolbezoek van niet-gevaccineerde kinderen te verbieden. Hiertegen was verzet gerezen, niet omdat de A. R. tegen voorzorgsmaatregelen, maar wel omdat men *tegen gewetensdwang* was. „De Standaard” had het Smeekschrift aan den Koning inzake het vaccine-amendement krachtig gesteund en vond heel de Liberale pers tegen zich over. Op de volgende wijze werd 13 November 1872, No. 192, met het *N. v. d. Dag* afgerekend.

Het *Nieuws van den Dag*, welks peil van ernst in zijn dalen gelijken tred houdt met het dalen zijner letterkundige waarde, heeft op een wijze die we gisteren karakteriseerden zich zijn taak licht gemaakt ¹⁾.

Ons wordt verzekerd, dat in soortgelijke verwickeling als thans, het *N. v. d. D.* steeds op onzen weg zal worden gevonden, om ons tegen te staan.

Waarmeê?

Met de vrij overbodige verzekering dat lafheid lafheid is en oneerlijk oneerlijk.

Nu, dat wisten we.

Voorts zal het, ter verweer tegen ons pogen, zich poseeren, om na elken volzin, die ons uit de pen vloeit, zijn geroep van „laf” en „oneerlijk” tot moewordens toe te herhalen.

Ook dit zal, dunkt ons, tamelijk onschadelijk zijn.

We zouden op deze excentrieke wijze van debatvoeren dan ook niet zijn teruggekomen, had het *N. v. d. D.* niet twee woordekens in zijn zonderling artikel gelascht, die tot protest nopen.

Het verzekert zijn publiek, dat het *niemands orgaan* is, en dat ons de Koning als een soort van *hooger Wezen* geldt.

Let wel! Orgaan van geen enkele richting, maar steeds fel de Christelijk-nationalen, waar het pas geeft, de Conservatieven bestrijdende, altijd gereed om het Modernisme lof toe te zwaaien, en met de producten van het Liberalisme hoogelijk weglappend.

Lijkt dit niet wonderwel op een vijandelijk schip *met gestreken vlag*?

En dan onze vereering van den Koning als een *hooger Wezen*.

¹⁾ In het No. 191 was het *H.bld.* bestreden, dat over een „feil als een sla-blaadje was uitgeleden” en gezegd: Misschien recenseeren we dan tevens een opmerkelijk artikel van het *Nieuws van den Dag*, waarin, niet zonder succes, een poging gewaagd is, om tot schrijftaal het patois te verheffen, dat zekere vrouwen op zekere markt eigen is.

Kent het N. v. d. D., wat de Christenheid op grond van Gods Woord van haar overheid steeds beleed en nog belijdt?

Het komt kort gezegd hier op neer: dat de Overheid, 't zij dan koning, of president eener republiek, zelf een schepsel, een zondaar zelfs, van gelijke beweging als de armste bedelaar is, maar dat van Godswege op hem gelegd is een werkelijke autoriteit, schier geheel of bijna niet beperkt. die niet als inhaerent aan zijn persoon, maar om Gods wil is te eeren.

Alleen onbekendheid met dit elementaire gegeven van het historisch Staatsrecht kon het N. v. d. D. doen schrijven wat het schreef.

JODENVERVOLGING.

In 1875 en '78 had Dr. K. gewezen op de beteekenis en invloed der Joden op de toenmalige Liberalen. Hoe valsch de beschuldiging was, dat Dr. K. tot haat opzette, blijkt uit d.d. 29 Aug. 1881, No. 2895, geschreven:

* * * *Jodenvervolging.*

De ruwe aanvallen op de Jodenwijken in Oostelijk Europa zijn een schandvlek voor Christen-natiën.

Ten onzent (waar men voor een idéé nog anders dan met de vuist weet te strijden) gelukkig ondenkbaar.

We voegen er bij, dat ook de Christenen in Duitschland, met name Stöcker, deze schandelijke baldadigheden diep verfoeien.

Slechts zie men op één ding wel toe.

Hierop namelijk, dat men deze straatkabalën niet verwarre met den volkomen gerechtvaardigden strijd èn tegen het oppermachtige Joodsche element in ons publiek leven, èn tegen de onderdrukking van schamele armen door rijke Joodsche woekeraars.

Natuurlijk zijn de Joden in Europa vrij om te staan naar den hoogst mogelijken invloed; en het zou laf zijn, indien ze anders deden. Maar nog laffer ware het van de Christen-natiën, indien ze dien invloed langs wettigèn weg niet weerstonden!

Dat men strijdt, moet over en weer geduld en zelfs geëerd worden.

Alleen, het blijve een strijd die eeren kan: met de wapenen van het woord en van de wet.

[31 Aug. 1892 volgde een afkeuring in gelijken zin toen te Oldenzaal een Jood bemoeilijkt werd. V-r.]

STANDBEELD VAN HUIG DE GROOT.

Naar aanleiding van de onthulling van het standbeeld van Huig de Groot, werd 27 September 1886, No. 4458, geschreven :

* * * *Delfts wonder.*

Voor Huig de Groot wordt te Delft een standbeeld onthuld, en aan den voet van dit standbeeld betwisten de Roomschen en de Liberalen elkander het recht, om Huig tot hun geestelijke familie te rekenen.

Reeds dit verklaart genoegzaam, waarom ons Calvinistisch volk voor deze festiviteit weinig voelt.

Reeds op zichzelf zijn we niet sterk voor standbeelden.

De standbeelden zijn uit het Buitenland in ons goede Holland ingedrongen, en waren in onze betere dagen hier nooit inheemsch.

Voor ons volksbesef ligt er te sterke verheerlijking in van het menschelijke.

En nu er bij komt, gelijk hier, dat de man, wiens beeld op het voetstuk werd gezet, veel bestreed wat u lief en veel beleed wat u doling is, nu is deze ontstentenis van geestdrift zeker niet onverklaarbaar.

Toch sla ook deze koelheid niet in partijzuchtige kleingeestigheid over.

Indien men eenmaal standbeelden opricht, en door die beelden grootheid van *menschelijk talent* wil eeren, dan voorzeker gaat onder onze Hollanders uit die dagen niemand vóór Huig.

Nomen omen. Hij was *groot*, zooals nauwlijks een ander van zijn tijdgenooten, zoolang uitsluitend macht van geest en schittering van talent een maatstaf van beoordeeling is.

Een kop, zoo rijk gesierd als de zijne, heeft zelden meer op Hollandsche schouders gestaan !

Als man van genie, van onvergelykelyk talent en zeldzame geleerdheid voor Huig de Groot dus ook ónze hulde.

Slechts verge men niet van ons, dat we om dit talent het gemis aan kloekheid, beslistheid en dapperheid van zijn geest voorbij zien.

De Groot stond tegen den geestelijk nationalen levenstoon, gelijk deze zich in den strijd met Spanje vormde, met schier al zijn sympathieën over.

Zonder Roomsch te zijn, helde hij sterk naar Rome.

En wel schreef hij vaardig en ter snede een verdediging van

den Christelijken Godsdienst, maar de Christelijke Godsdienst, gelijk hij dien verdedigde, was nu eenmaal niet de religie, die onze vaders had bezielde en nu nog ons, hun nakroost, staande houdt in onze verdrukking.

HET GEKRENKTE RECHT

vond in Dr. K. een warm verdediger, dit getuigt
9 Februari 1885 (No. 3957) de

* * * *Gevangen zonder smaad.*

Een tijdlang geleden ging er af en toe een Darbist naar de gevangenis. Hij weigerde den eed, was geen Mennoniet, en moest dus zitten. Maar zitten op een wijs, dat ieder meer meelij had met den rechter, die hem moest veroordeelen, dan met den Darbist die veroordeeld werd.

Ditzelfde verschijnsel doet zich thans te Haarlem met de Volendammers voor.

Ze moeten zitten, maar de publieke consciëntie geeft hun eer gelijk dan ongelijk.

De Volendammers vischten met een wonderkuil in de Zuiderzee, d.i. met een net tusschen twee botters gesleept, en vingen op die wijs wonder veel visch. Maar dit is hun verboden, en nu wil men hen dwingen te „kwakkuilen” of te „dwarskuilen”, d.i. hun net achter één boot of op zij van één botter te sleepen. En dan vangen ze bijna niets.

En waarom dwingt men hen nu daartoe?

Omdat men zegt, dat met de wonderkuil te veel jonge visch vermoord wordt, en op die wijs binnen ettelijke jaren al de visch zou verdwijnen.

Maar dat houdt geen steek.

Want 1e. reeds 30 jaar is er op die wijs gevischt, en toch is er in die dertig jaar niet *minder*, maar altoos *meer* gevangen.

2e. Genomen proeven hebben getoond, dat op 174 kilo gevangen visch, maar 3 kilo „ondermaatsche” visch voorkwam.

En 3e. niet alleen hier, maar ook op de Schotsche kust leert de ervaring, dat er jaar op jaar steeds grootere massa's kunnen gevangen worden, zonder dat men den voorraad uitput.

Het is dus wel zaak, dat dit geding nader bepleit worde.

Er rijst een vermoeden, om het zacht uit te drukken, dat de wet ten deze noodeloos plaagt en onrecht doet.

En dat moet niet.

LIJKVERBRANDING.

De lijkverbranding heeft lang reeds het Christelijk gemoed verontrust, en onderwerp van discussie in de Tweede Kamer geweest, 16 Dec. 1881, No. 2989:

* * * *Crematie en Vaccinatie.*

Twee ter kwader uur vermengde onderwerpen, die niets gemeen hebben.

De begrafeniswet *dwingt* niet tot crematie, maar *verbiedt* ze juist. Terwijl de vaccinewet tot vaccinatie *dwingt*.

Vaccinatie gebeurt aan *levende* personen.

Begraven worden alleen *lijken*.

Vaccinatie is een inbrengen van gifstof, wat tal van malen voor den *gevaccineerde persoon zelf doodelijk* is gebleken.

Van begraven te worden, heeft de *begraven persoon zelf*, zoover we weten, nog nooit schâ ondervonden.

Het debat was dan ook weêr verward, overhaast, onprincipieel. Dit kon niet anders.

De eenigen, die er inzaten, was Mr. Keuchenius in de vaccinatie-, en de heeren Bergsma en Van der Feltz in de crematiequaestie.

Rombach sprak als arts en theoloog! Eilieve, is hij daarvoor door de Brielenaars gekozen? Nu, als hij in qualiteit van arts niet dieper in de zaak gestudeerd heeft dan nu bleek, is hiet nog zoo kwaad niet, dat hij in de zieke Tweede Kamer in plaats van in de ziekenkamer zit.

Six was weêr beneden critiek. Dus Six.

Van Asch van Wijck, Seret en Fabius spraken flink als cri de coeur.

Maar de zaak moet apart behandeld.

Waarom niet flinkweg een voorstel om het vaccine-artikel te schrappen?

Dan is er tijd.

En dan kan Rombach er de boeken nog eens op nazien.

Nog een * * * over lijkverbranding. Ook in vorige jaargangen is dit onderwerp meermalen aangeroerd. 23 Februari 1891 (5814) in een

* * * *Crematie.*

Het deed ons genoegen, dat het Kabinet aan den aandrang, om de crematie ook hier te lande eigener beweging geoorloofd te verklaren, weerstand bood; en weerstand bood niet enkel met het oog op de eischen der justitie maar ook om het *niet-Christelijk* karakter der lijkverbranding.

Al zij toch de vraag in het midden gelaten, of men de familiën op den duur zal kunnen verbieden, over het lijk van een hunner nabestaanden, op andere wijze dan door begraving te beschikken, toch is het noodzakelijk, dat van Regeeringswege duidelijk aan ons volk verklaard worde, dat het, met tot lijkverbranding over te gaan, terug zou zinken tot een *lager* standpunt van het *hoogere* waarop het nu staat.

Niet alsof begraven iets specifiek Christelijk ware; dat had geen der Ministers beweerd, en had de heer Van Gennep niet behoeven te herinneren; maar wel staat vast:

1e. dat het Christendom allerwege waar het zijn intrede hield, de lijkverbranding, zoo die er bestond, heeft *afgeschaft*; en

2e. dat de lijkverbranding zelfs onder de niet-Christenen slechts voorkomt bij de *lager* gezonken natiën, of bij natiën in den tijd van haar verval. Zoo b.v. *niet* bij de Joden, *niet* bij de Mohammedanen, *niet* bij de oude Egyptenaren, noch ook bij die volken uit het hoogland van Azië, die betrekkelijk de oude traditiën der menschheid nog het zuiverst hadden bewaard.

[4 October 1919 kwam Dr. K. voor het laatst tegen lijkverbranding op.]

VIVISECTIE.

Nog altoos is vivisectie aan de orde. Reeds 5 November 1890 (5723) schreef de *Standaard*:

* * * *Vivisectie.*

Het deed ons genoegen, dat de heer Hovy in Amsterdam's gemeenteraad een woord van protest tegen de vivisectie deed uitgaan.

Want wel wierd hij door Dr. Berns, tamelijk uit de hoogte terecht gewezen, maar vergissen we ons niet, dan sprak uit deze verdediging eer zwakheid dan kracht.

Een algemeen zeggen, dat zonder vivisectie geen medische wetenschap bestaanbaar is, en dat overigens de geaardheid van den hoogleeraar, die te Amsterdam de vivisectie leidt, waarborg biedt tegen wreedheid, snijdt geen hout.

Voor- en tegenstanders van de vivisectie zullen zich nader te verklaren hebben. De één zal niet *al* wat onder vivisectie vallen kan, willen afkeuren, en de ander niet *al* wat onder dit schild van vivisectie kan plaats grijpen, en plaats greep, willen verdedigen.

Met groote woorden vordert men niet.

Maar een feit is het, dat in tamelijk uitgebreiden kring *het menschelijk* gevoel begint te protesteeren tegen de pretentie der medische wetenschap, dat er in het lijden ook van het dier geen grenzen gesteld zijn, die ze niet mag overschrijden.

Het is er mee als met de *Hypnose*.

Er is nog geen *communis opinio* gevestigd over de vraag, of de Hypnose voor de medische practijk als bruikbaar middel mag aangevaard.

Maar wel wint met elken dag de overtuiging veld, dat de Hypnose de deur opent voor zoo stuitend en schandelijk misbruik van een menschen persoon, dat het gevoel van *menschelijke digniteit* er tegen in verzet komt.

Het is daarom wat de vivisectie aangaat goed, dat er ook hier te lande een Vereeniging optrad, om aan dit protest van het menschelijk gevoel uiting te geven; en mits deze vereeniging niet op de klip der sentimentaliteit strandt, maar zakelijk en schappelijk optrede, kan ze ten zegen zijn.

CHRISTEN STUDENTENVEREENIGING.

Over de organisatie van de Christen studenten
schreef Dr. K. 17 December 1912:

* * * *Christen Studentenvereeniging.*

Uit het pas verschenen Jaarboek van deze Vereeniging voor 1913 blijkt opnieuw de groote beteekenis, die deze associatie voor het studentenleven ook in Nederland begint te krijgen.

Het ledental bedraagt nu reeds 526 aan alle onze Hoogeschoolen saâm, waarvan verreweg het grootste aantal aan de Openbare Scholen, met 59 te Amsterdam aan de Vrije Universiteit en niet

meer dan 16 te Kampen; blijft dus 526 — 71 = 455 aan de Rijkscholen.

Dat zijn nu allen studenten, die althans zoover kwamen, dat ze zich, in het Academieleven optredend, den Christus niet meer schamen; en de meesten van hen zijn reeds verder en zoeken zelfs de gemeenschap met den belijdenden kring.

Zoo gaan we op elk terrein vooruit.

De Christus Gods is weer ook op het publieke terrein in eere gekomen.

Voor vijftig jaren was het aan de Rijksuniversiteiten niets dan spot en lach, wat opliep wie schuchterlijk aan zijn belijdenis getrouw bleef.

Nu reeds bij de 500 studenten, die openlijk voor den Heiland durven uitkomen.

Is 't niet om er onzen God voor te danken ?

MISBRUIK VAN GODS NAAM.

Voor de heiliging van Gods Naam is geregeld het pleit gevoerd. Uit de veelheid slechts deze toen in de oorlogsjaren het vloeken in het leger weer ter sprake kwam. 12 Juni 1915 :

* * * 't Vloeken.

In de Eerste Kamer heer Dr. Bavinck nog een poging aangewend, om 't vloeken bij het Leger in zijn *onheilig* karakter te doen uitkomen.

Geheel conform 't geen ook wij opmerkten, kwam hij er voor uit, dat de Minister van Oorlog wel recht had op onzen dank voor zijn rondschrijven, maar dat toch het *heilig* karakter aan deze circulaire ontbrak.

Het groote gebod : „Gij zult den naam des Heeren uws Gods niet ijdelijk gebruiken”, kwam er niet in tot zijn recht.

Er was afkeuring van 't ruwe in de taal, afkeuring van 't gemeene, en afkeuring van hetgeen aan anderen aanstoot kon geven, maar het vloeken zelf werd niet *als zondige daad* erkend.

Hierin lag 't zwakke van deze nota.

Een verzoek om niet zoo ruw te zijn, en anderen niet te ergeren, hoe goed ook bedoeld, blijft grootendeels zonder uitwerking. Haast is te voorzien, hoe dit rondschrijven zelf weer heel wat spotvloeken zal hebben uitgelokt.

Toch bleef dit ernstig woord van Prof. Bavinck zonder uitwerking.

De Minister bleef op zijn stuk staan. Niet voor het *heilige*, alleen voor het *honorable* had hij in zijn qualiteit op te komen.

Lieftinck's, niet Bavinck's gedachte triomfeerde.

Ons deed dit leed. Dit openlijk verloochenen door een dienaar der Kroon van de Wet der tien geboden kan niet anders dan droeven indruk maken.

Wat we wonnen is dan ook slechts halverwege wat we wenschen.

Bij vroeger vergeleken kwamen we vooruit, en we zullen nog wel verder komen.

Maar de invloed die hier bres zal schieten, moet van de Kerken en de Tehuizen uitgaan.

De Minister deed niets dan 't effenen van het pad voor de zegekar, onder het devies van *het Kruis*, die niet rusten kan, zoolang de laatste vloek niet uitgevloekt is.

DE LAATSTE DOOR DR. KUYPER GESCHREVEN DRIESTAR WAS

18 December 1919.

* * * *Een journalistisch tragisch incident.*

Tot ons leedwezen bereikte ook ons het pijnlijk bericht, dat de heer Plemp van Duiveland, die jarenlang de *Nieuwe Courant* door zijn uitstekende journalistieke talenten sierde, voor goed ontslag heeft moeten aanvragen.

Met hem verliest niet alleen de *Nieuwe Courant* een eenig hoofdredacteur, maar geheel onze journalistieke Pers een van haar uitnemendste vertegenwoordigers.

Hij maakte schier steeds den indruk een geboren journalist van eersten stempel te zijn.

Zijn inzinking is dan ook volstrekt niet alleen voor de *Nieuwe Courant* in Den Haag, maar voor heel onze Nederlandsche Pers een ten zeerste te betreuren en niet licht te herstellen verlies. Zijn talent was eenig, maar de kracht ontbrak om 't duurzaam te doen schitteren.

REGISTER.

PARTIJVORMING EN BEGINSELSTRIJD.

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Aansporing tot samenwerking	In raadselen	94
— — volharding	Angst en hope	101
Aanval op Kamer en Kabinet	Karrewats en trens	67
Antipap. gestook der Liberalen	Schiedam	65
— en duur brood	Ontstentenis van bewijzen	96
Antithese, Dood en leven der —	De Antithese	127
Antirevolutionair	Kome eind aan misverstand	21
— Wat van een — verwacht wordt	De toetssteen	30
— beteekenis naam	Antirevolutionair	86
— en Chr. Staat	Christelijke Staat	123
— (en), Daad en houding — afgekeurd	Trouw	62
— (e) daden worden verwacht (en), Lib. waarschuwing aan	Niet te haastig	66
— Prop. Club aanbevolen	Partijdiscipline	71
— (e) club, Scheuring in de — Partij doet niet genoeg	Onze Prop. Club	110
— zelfstandigheid bewaard	Zonderlinge combinatie	85
Baltus, Pietje — herdacht	Teleurstelling	99
Beginsel boven belang	Herstemming Leiden	7
— boven geld	Pietje Baltus	120
— Trouw aan het	Politiek en sociaal zijn twee	125
— voorop	Geestelijk onderscheiden	117
Beschuldiging weersproken	Terwijl wij slapen	6
Bestrijding, Felle	Eerste artikel	1
— door Liberalen	Twee namen	92
— — —	Nieuw soort krankzinnigheid	38
— — —	Schrikbeeld en werkelijkheid	59
— Roomsche	De beul en die hij martelt	25
Bezuiniging is noodig	Pijnlijke oogeblikken	26
Bronsveld, Dr. A. W.	Liever een liberaal dan	24
— ('s) tegenstand	De scorpioenen komen	36
— — —	Res mali	27
— 't Kabinet en de Roomschen	Niet te snugger	82
Candidaten, Nieuwe —	Fin de Combat	214
Christelijk karakter van den Staat	Een ernstig geval	97
Christelijk Sociaal, Beteekenis van ...	Neophyt	95
Conservatieven, Bestrijding van	Christelijke Staat	123
— — —	Christelijk Socialist	80
Democratische richting, In	Drie strikken	8
— — —	Verkiezingsstrijd	9
Deputatenvergadering, De eerste	Hellen naar de overzijde	111
Doodstraf en Strafwetboek	Christel. democratisch	84
Driestar, De eerste	Samenkomst te Utrecht	16
Eere Gods, De	De doodstraf	46
	De eerste	6
	De Almachtige er buiten	15

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Electurale worsteling in dem. richting ...	Christel. democratisch	84
Fabius, Mr. D. P. D., begroet	Kostelijke aanwinst	23
Gedragslijn, Wijziging van	Verandering van positie	39
Gezag bij Kroon of Kamer	Gezag	48
Gods Wet, Buigen voor	Gods ordinantiën	91
Groen geëerd	Groen gelauwerd	21
— herdacht	Veldheer v. o. legerken	12
— —	19 Mei	18
— ('s) leus	Groen's leus	11
— ('s) opvolger	Zonder leader	13
Grondwetsherziening	Groen en zijn partij	40
—	Voet bij stuk	49
—	Keuchenius' motie	50
—	Kennelijk malaise	50
—	Bij de gratie Gods	51
—	De pil geslikt	52
—	Het eerste stadium door	53
—	Het afwijzen van den zoen	54
—	Echter zomerzitting	55
Hereeniging met de Chr. Hist., Aange- drongen op	1894	122
Indië, Kerstening van	Keuchenius' missive	61
Kappeyne tegen Lohman	Verknoei niet uw	80
— ('s) positie	Een leider niet, een lijder	22
Keuchenius-adres debat, Mr.	Bijl aan den wortel	45
— en de zending, Minister ...	Keuchenius' missive	61
— moet vallen —	Minister Keuchenius	73
— — —	De portef. van Keuchenius	73
— gevallen —	De crisis	74
— 't Loslaten van Mr. —	Resumtie	78
— veroordeeld	Uitvaart	83
— overleden, Mr. —	Zedelijke band	26
Kiezers, Band aan de —	Christ. democratisch	84
Kiesrecht in dem. richting	Van de vrienden	91
Kieswet, Oppositie tegen de —	Lohman te Utrecht	81
— Tak, Lohman en de —	Gezag	48
Kroon of Kamer, 't Gezag bij	Gedachtenlezer	87
Kuyper treedt verzoenend op, Dr.	Doorte	87
— — —	Slagleveren	88
— — —	Charletje, Charletje	117
— 's heilige orde misverstaan, Dr. —	Geruchten	105
— hetze	Reconstructie	108
— —	Inspiratie	116
— —	Zoo laf	121
— —	Verdrietig triomfje	61
Liberalen niet onverdeeld, De —	Een stem uit de graven	98
— Onverdraagzaamheid der —	Zeventien zetels verloren	69
— Verliezen der —	Twee pannetjes	68
— Practijken der —	Bijna koddig	69
— — —	Is er een eeuwigheid?	60
— De Staat het hoogste der —	Niet fortuinlijk	97
— en Radicalen gaan samen ...	In 't nauw	95
— Schimpscheut der — terug- gewezen	De beul	25
— Bestrijding der —	Pijnlijke oogenblikken	26
— — —	De toetssteen	30
— — —		

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Linker- en rechtervleugel der A. R. Partij	Onze beginselen	18
— — — — —	Die het is	19
— — — — —	Droite en gauche	19
— — — — —	Gauche en droite	89
— — — — —	Scheiding	89
Linksche verkiezingspractijken	Politieke Bietebauwers	115
Lohman, Jhr. Mr. A. F. de Savornin ...	Lohman's voorstel	35
— tegen Kieswet-Tak	Lohman te Utrecht	81
— 's zitting nemen in Kabinet- Mackay	Parnell	76
Marchant over den uitslag, Mr. — ...	Niet in zijn fort	119
Ministerie, Eerste Christ. —	Liberalen geslagen	56
— — — — —	Hand aan den ploeg	57
— — — — —	Ministerie der Rechterzijde	58
— bestreden, Het —	Karrewats en trens	67
— Mackay blijft	Parnell	76
— beschuldigd, Het	Mephistofles	79
— Heemskerk, Dr. Kuyper en het —	Geruchten	105
— Heemskerk, Dr. Kuyper en het —	Reconstructie	108
— Heemskerk gevallen, Het —	Beloopen schade	118
Ministers geen Partijleiders	Leiders	64
Obstructie regel	Nog meer obstructie	67
— tegen het Kabinet Mackay ...	Obstructionisme	70
— der Eerste Kamer tegen Kabinet Mackay	In hinderlaag	72
— tegen Ministerie Heemskerk	Teleurgestelde afmaaklust	112
— — Minister Talma	In de kijk	113
Ommen's candidatuur	Optimi corruptio	106
Organiseert U	Amsterdam	17
— — — — —	's-Gravenhage	17
Overheid dienaarsses Gods, De	Theocratisch	89
Partij, Bestrijding der —	Wee u zoo alle menschen	41
— Felle bestrijding der —	Nieuw soort krankzinnigheid	38
— Bestrijding v. d. rechtverl. der —	Sommatie	33
— Groei der —	Blijk dat we	19
— — — — —	13 om 26	20
— — — — —	13 × 26	20
— — — — —	Ook een resultaat	29
— — — — —	Juniverkiezing 1883	38
— — — — —	50 tegen 41	43
— — — — —	Kamer is om	44
— — — — —	De Uitslag	47
— — en teruggang der — ...	Een nieuwe partij-indeeling	25
— indeeling	In 40 jaar uitgestorven	46
— Kiezerskweek eisch der — ...	Leiders	64
— leiders. Ministers geen — ...	Niet te haastig	66
— verwacht daden, De — ...	In Wien onze hulpe is	37
— verzamelen	Sluit — gelederen	34
— vleugels, Samengaan der beide —	Polemiek	30
Polemiek, Geen — met bevriende organen	Opzetten van het volk	36
— — met Arnh. Crt.	Predikanten en het debat	102
Predikanten in den verkiezingstijd	De les van 1792 en 1848	124
Profetie van den Novemberstorm 1918	Revolutie	10
Revolutionair	Liever een liberaal dan	24
Roomsche tegenkanting		

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Samenwerking ?	Historische politiek	24
— Aangedrongen op —	In raadsele	94
— afgewezen	Te kras	100
— Geen —	Zijn eigen kinderen	32
Scheiding, Begin der —	Verkiezingen in 1881	28
— van Kerk en Staat	De eerste driestar	6
— De <i>Ned.</i> betoogt —	Scheiding	89
Scheuring in de A. R. Kamerclub	Zonderlinge combinatie	85
Socialist, Beteekenis van Christ.	Christelijk Socialist	80
Stafrijm	Amsterdam IX	121
<i>Standaard</i> , De —	Personalia	39
— — —	Vijf-en-twintig jaar	93
Stembus invloed	Instrument ter bewerking	15
— — —	Stembus doet dubbele dienst	15
Talma verdedigd, Minister	Waarom hem alleen ?	109
Uitslag Statenverkiezing 1901	Niet kwaad ingezet	104
— Kamer — —	Alle partijen tevreden	105
— — — 1909	Einduitslag	107
— verkiezingen 1918	Partijvreugde	126
Verhouding tot andere groepen	De toetssteen	30
Verkiezingsstrijd, Aansporing tot — ...	Loosduinen, Staatsvlaanderen	103
Verwachtingen. Hooggespannen — ...	Niet te haastig	66
Volksgesest, Bewerking v. d. —	Instrument ter bewerking	15
Waardeering	Geestdrift voor	33
Zondagsheiliging	Stembus op Zondag	42

SOCIAAL LEVEN.

Arbeidscontract, Aangedrongen op —	Pressie	146
— dag, Verkorting van	De aap uit de mouw	154
— regeling, Internationale	Intern. arbeidsregeling	172
— — — Streek en Plaatsel. ...	Onze Bakkers	167
— recht bestellen door Overheid ...	De Overheid en de arbeid	143
Bakker, Vrijheid van den	Bakkersquaestie	152
— ('s) nachtarbeid	Nachtarbeid	151
— — — —	Onze bakkers	167
— — — —	De bakkers en Hosea	152
— ('s) patroonsverbod struikel-	Bakkerswet	163
— blok	De Bakkersquaestie	158
— ('s) vrijheid	Troelstra en de Bakkerswet	161
— wet, Mr. Troelstra en de —	La vérité qui blesse	162
— — — —	Verworpen	163
— — — — Pijnlijke teleurstelling,	Achillespees	159
— De	Een dood paard aan een boom ...	155
— en concurrentie	Arbeiderstreinen	137
Bedrijfsorganisatie gewenscht	Ontvolking der groote steden	137
Buiten wonen van arbeiders	Arbeiderskolonies b. o. gr. steden	138
— — — —	Familieleven	138
— — — — en familieleven	Christelijk Vakverbond	164
Christelijk Vakverbond	't Christelijk eerekrus	168
Christennaam herleeft, De	Landnationalisatie	141
Erpacht of onteigening	Afgelegd	132
Evangelie, Loslating v. th.	Garens	148
Invoerrecht gevraagd	Klompemakers	147
— — — —	Nationale welvaart	148
— — — —		

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Kamers van arbeid, Ontwerp van	Kamers van Arbeid	139
— — — Taak der —	Kamers van Arbeid	139
— — — landbouw	Bietvelden	138
Middenstand Organisatie, Chr.	De Chr. Middenstand	170
Misbruikte beeldspraak	De bakkers en Hosea de profeet ...	152
Onteigening	Landnationalisatie	141
Overheid en Concurrenten	Achillespees	159
Organiseert u!	Bietvelden	138
Organisatie eisch.	Contractbreuk	136
— — —	Organisatie v. d. arbeid	135
— — — van patroons en arbeiders ...	Voor onze arbeiders	134
Pensioen geen aalmoes	Aalmoes of loon	142
Rationalisatie	Ertswerkers	144
Regering vindt steun in het volk	Proclamatie	136
Salarisverhoging kan noodzakelijk zijn	Salarissen	156
Samenwerking op vast accoord	Algemeene Vakbonden	150
Schade voor den winkelier, Geen — ...	Vervroegde winkelsluiting	153
Sociale vragen	Eerst het Koninkrijk Gods	149
Staking geoorloofd verweer	Recht van staking	142
Steun in het volk, Regeering —	Proclamatie	136
Strijd tusschen mensch en machine	Ertswerkers	144
Talma's Steenhouwerswet	Succes	160
Troelstra's houding gegipt, Mr.	Troelstra en de Bakkerswet	161
— — —	La verité qui blesse	162
Vakverbond, Groei v. h. Chr. Nat. —	Christ. Vakverbond	164
— — — Vooruitgang bezielt	Chr. Nat. Vakverbond	171
Vrouw in huis, De gehuwde —	De gehuwde vrouw	159
Vrije middag bepleit	Donner's voorstel	140
Wetboek op den Arbeid bepleit	Werkeloosheid	132
Winkelnering onder contrôle gesteld ...	Winkelsluiting	169
Winkelsluiting vervroegd	Vervroegde winkelsluiting	165
— — —	— — —	153
Woningtoestanden, Slechte	Arbeiderswoningen	130
Zondags heiliging, Aandrang —	Zondagsheiliging	130
— — — en willekeur	Eere het slachtoffer	131
— — — ontheiliging	De Marine en den rustdag	147
— — — rust bevorderen	Zondagsviering	129
— — — en de Overheid	St. Nicolaas en de Zondagswet ...	166
— — — bepleit voor P. T. T.-p.	De postdiensten e. d. dag d. Heeren	166
— — — voor Spoorwegpersoon	Zondagstreinen	157
— — — treinen, Vermindering van	Zondagsrust op Spoorwegen	135

DE SCHOOLSTRIJD.

Aansporing tot eenheid	Volkspetitionnement	176
Banier onbesmet bewaard, De —	Zuiver gehouden	178
— — — — —	Lasterlijk tot in het stuitendste ...	178
Christelijke deugden	Eerbied voor anders denkenden ...	181
Dankbaar niet voldaan	De duizendste school	187
Gelijkstelling, Om de —	Schoolwetwijziging	182
Haat tegen de Chr. School	Scorpioenen	174
Koning had de wet geteekend, De —	De afloop	179
Leerplicht uitgelokt, Discussie —	Beginselen	185
Ministerieele welwillendheid	1 Januari 1894	184
Misbruik van overmacht	Scherpe resolutie	174
— — —	Kappeyne's Schoolwet	175
— — —	De scherpe resolutie	175
Scherpe Resolutie	Druppel voor druppel	176
— — — ligt gereed, De ...	Het punt van beslissing	180

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Staats hulp gevaarlijk	Scheeve toestanden	188
Taak der ouders, Voeding —	Kindervoeding	184
— — — — —	Schoolkooien	186
Uitgescholden	Aan het eind hunner argumenten	177
Vrije scholen	De vrije school ten doode opgeschreven	182
— — gram, De	Onbarmhartig	183
Veerkracht, Gebrek aan	De man op krukken	180

ONS VORSTENHUIS.

Gratie Gods, Bij de —	Bij de gratie Gods	193
Juliana's geboorte, Prinses —	Hij heeft gedacht	197
Liberalisme verzwakt 's Konings macht, Het —	Zedelijke invloed	194
Overlijden van Koning Sophie	Stelt uw hart op uw wegen	190
— Prins Hendrik 12 Jan. '79 ...	Prins Hendrik	191
Troonsopvolging	Het Huis van Nassau	192
Verwachting, Blijde	Een kindeke ons gegeven	197
Wilhelmina's verloving, Koningin	Goede Tijding	195
— voor ongeval behoed, — ...	Als door een wonder	196
Zondagsreizen	Regis ad exemplar	191

ALGEMEENE POLITIEK.

Bronsveld bestreden, Dr. —	Fin de Combat	212
Bronsveld en Mr. van Houten, Dr. —	Raar gezelschap	227
— op 't verkiezingspad, Dr. —	Nieuw partijtje	214
Conservatieve daden	Korte zin van een hoofdart.	202
— — — — —	Conservatief komediespel	202
Debat-manieren	Bartholomeüsnacht	222
— peil, Laag —	Moet het nog lager?	205
Eed, Beteekenis van den —	De politieke eed	217
Kabinet, Mr. Heemskerk Azn.,	Aangemonsterd	213
— — — — —	De komende crisis	211
— van Lynden bestreden	Verzwakt	210
— — — — —	Kappeyne, Heemskerk of v. Lynden	212
— van Tienhoven, Horoscoop van 't	Het Kabinet van Tienhoven	218
— ('s) formatie geroepen is, Wie tot —	Constitutioneel	229
Kieswet wijziging, Lohman's voorstel tot —	Aan Pua's hand ontkomen	215
Konings, Voor het recht des —	Inconstitutioneel	207
— macht, Protest tegen aan- randing van 's —	Grondslagen der Maatschappij om- woelen	206
Kroon, Kamer en Gezag	Lang nat	216
Liberalen als stroopers	De politieke kodebeier	229
— op hun plaats gezet	Kalmte in 't land	228
Liberalisme schiet te kort., Het ...	Balans van het liberalisme	207
Neerlands belangen in den vreemde ...	Consulaatwezen	223
Overheidsgezag van God, Het	De Overheid draagster van de Majesteit Gods	208
Parlementair stelsel gewenscht, Het ...	Parlementairisme	224
Partij, Een machtige	Constitutioneele monarchie	204
Politiek intellectualisme	Gevallen morgenster	210
Recht voor allen	Billijk?	219
Republiek of Oranje?	De Republiek geen privaatzaak ...	227

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Engeland beveelt zich aan	Tenom	264
— bruut optreden	Volkerenrecht	262
— ('s) schoone woorden	Onschendbaarheid	259
Europa, Dr. K. bezorgdheid over — ...	Wolken aan den horizont	268
Groot in eere, Huig de	Huig's theorie	274
Ideaal, Greep naar het —	Schoone utopie	257
Kerstfeest en oorlog	De valsche leuze	272
Macht, niet meer op recht, Op —	De tractaten	260
— — — — —	Engeland's onbaatzuchtigheid	261
Mammon gedreven, Door	Het Christelijk Europa	265
Monarchaal karakter bewaren, Ons —	Alle kroon weg	276
Ongerechtig bedrijf	Soedan	263
Onjuiste meening	Het Godsbestuur en onze motieven	262
Oorlogsgevaar voorzien	De lont in het kruit	267
Profetisch Woord	Vrede, vrede en geen gevaar!	264
Roof, Daad van	Kreta!	266
Troelstra's greep, Mr.	In 't betere spoor	277
Verdrag van Versailles	De vrede is er	278
Verschillende woorden: één doel	Bezetting	261
Vredesconferentie, De eerste —	Roet in het eten	256
Zonde, In weerwil van de —	De Vrededond	255

VERSCHEIDENHEID.

Afschaffing van vaccinatiedwang	Crematie en vaccinatie	311
Afscheid, De laatste driestar een — ...	Een journalist	315
Bescherming van het dier	Vivisectie	312
Calvijn herdenking zonder Calvinisten	Calvijn's herdenking	281
Calvinisme, eigen kunstgedachte	Kunst	281
— en kunst, Samengaan van —	Kunstwerk van gedreven goud ...	280
— de kunst niet genegen?	Calvinisme en kunst	279
Christus belijders, Verheuging over —	Christen Studentenvereeniging	313
Crematie veroordeeld	Crematie	312
Defensie	's Lands defensie	297
—	Het Land moet veilig zijn	298
—	De soldaat buiten de politiek	299
Drankwet en misbruik	De drankwet	294/5
— —	Vooruitgang	295
— en Plaatselijk keuze	De sterke drank	296
Driestar, De laatste —	Een journalist en	315
Eerbetuiging en de Heilige Naam	Dubbele vorm	290
Gebed, Hooge beteekenis publiek — ...	Politiek gebed	287/8
Germanismen in onze taal	Japanees of Japanner	289
Gewetensdwang veroordeeld	In den vaccinatiestrijd	307
Gods Wet en zedelijkheid	Wie bepaalt wat zedelijkheid is?	293
Groen en Plato	Groen en Plato	285
Groot, Standbeeld van Huig de — ...	Delft's wonder	309
Heiliging van Gods Naam	't Vloeken	314
Kerk en Staat	Concordia discors	302
—	Kerk en Staat	303
—	Kerkelijk vraagstuk	304
—	Onze oude kerk	304
—	Revolutie	305
Kruger afgehaald	Het afhalen van Kruger	291
Lijkverbranding bestreden	Crematie	311
— —	—	312
Mobilisatie moet mogelijk zijn	Het land moet veilig zijn	298
Ontdekkingstochten geoorloofd	„Varna”	282

INHOUD.	TITEL DER DRIESTAR.	BLADZ.
Overheid, Aantal kroegen en de — ...	Drankwet	294
— Geen taak voor de —	Spelling	289
— De zonde en de —	De Drankwet	294
Plaatselijke keuze gesteund	De sterkedrank	296
Polygamie	Polygamie	294
Prostitutie, Bestrijding der —	Strijd tegen de prostitutie	292
Publiek gebed, Beteekenis —	Publiek gebed	287/8
Recht, Het gekrenkte —	Gevangen zonder smaad	310
Regeering, Erkentelijk a. d. —	Afhalen van Kruger	291
Revolutie, Herdenking Fransche — ...	1789 en 1793	284
Roomschen, De —	De Roomschen	306
Schandvlek voor Chr. naties	Jodenvervolgving	308
„Schelden”, Beteekenis van	Vergallopeer u niet	283
Staat en zedelijkheid	Strijd tegen de Prostitutie	292
Standbeeld voor Huig de Groot	Delft's wonder	309
Uniformdragen en demonstreeren	De soldaat buiten de politiek	299
Vaccinatiestrijd, In den —	In den vaccinatiestrijd	307
— — — —	Crematie-Vaccinatie	311
Verdediging des lands	's Lands defensie	297
Vivisectie tegengaan, De	Vivisectie	312
Vliegen om prijzen afgekeurd	Keuring en geen geld	300
Voorwaardelijke veroordeeling	Variis modis	301
Weldadigheidsfeesten, Protesten tegen —	Rouwfestijnen	291
Zedelijkheid, In den strijd voor de —	Strijd tegen de Prostitutie	292/4

